

ZORUNLU GÖÇLER ve DOĞURDUĞU SOSYAL TRAVMALAR

Yayın Sorumlusu: Adem SOLAK
Akademik Editör: Vahap ÖZPOLAT

2018

ISBN : 978-975-2489-16-5

Yayın Adı : *Zorunlu Göçler ve Doğurduğu Sosyal Travmalar*
Yayın Sorumlusu : *Adem SOLAK*
Akademik Editör : *Vahap ÖZPOLAT*
Yayın Tarihi : *Aralık 2018*
Sayfa Sayısı : *378*
Ebat : *15.2 x22.9 cm.*
ISBN : *978-975-2489-16-5*
Yayınevi : *HEGEM Yayınları-Ankara*
Yayın Dili : *Türkçe*

İçindekiler

Bölüm Adı ve Yazarlar	S.No
Giriş	v
Zorunlu Göçün Toplumlarda Oluşturduğu Problemler (<i>Mehmet Tamer ve Ali Birvural</i>)	9
Mülteci Çocuklarda Travma (<i>Zahir Kızmaz</i>)	20
Savaş ve Göçün Çocuklar Üzerindeki Travmatik Etkileri (<i>Abdullah Sarman, Ulviye Günay ve Emine Sarman</i>)	32
Arakan'daki Müslümanlarda Yaşanan Sosyal Travmaya Uzaktan Bir Bakış (<i>Ferhan Çınar</i>)	41
Mülteci Çocukların Şiddet Yaşantıları ve Yaşadıkları Sosyal Travmalar (<i>Çiğdem Kaya Bağdaş ve Elif Demir</i>)	74
Ahıska'dan Erzincan'a Uzanan Bitmeyen Göç: Ahıska Türklerinin Sürgün ve Zorunlu Göç İle Geçen Hayatı (<i>Fatih Orhan</i>)	87
Zorunlu Göç ve Doğurduğu Problemler: Afyonkarahisar'da Yaşayan Suriyeli Göçmenlerin Entegrasyon Sorunu (<i>Mustafa Köse</i>)	111
İç Göçün Sebepleri ve Değerlendirilmesi: Bitlis Örneği (<i>Vedat Yılmaz ve Murat Çelik</i>)	130
Violence As The Reason For Immigration In Africa (Eg In Sudan) (<i>Maab Ahmed</i>)	158
Türk Yazılı Basınında Suriye'li Sığınmacılara İlişkin Polis- Adliye Haberlerinde Şiddetin Çerçevesi: Hürriyet, Sabah ve Sözcü Gazeteleri Örneği (<i>Yavuz Bayram ve Şiddet Kavramı</i>)	169
Suriyeli Sığınmacı Öğrencilerin Okula Uyum Sorunlarının Çözülmesi ve Desteklenmesinde Öğretmen Etkisi (<i>Zeynep Uğurlu</i>)	191

Okul Öncesi Kurumlarına Devam Eden Mülteci Çocukların Sosyal-Duygusal Gelişimleri (<i>Ayşe Çakan, Melek Mercan ve Elif Mercan Uzun</i>)	262
Ortaokulda Öğrenim Gören Göçmen Aile Çocuklarının Beklentilerinin İncelenmesi (<i>Fatih Aydoğdu ve Tuncay Polat</i>)	293
Zorunlu Göçe Maruz Kalan Öğrencilerde Akademik Başarıyı Anlamlandırma: Fenomenolojik Bir Çalışma (<i>Recep Gür</i>)	305
İlkokula Devam Eden Sığınmacı Çocukların Eğitimsel Sorunlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri (<i>Kibar Aktın ve Derya Aktaş</i>)	314
Göçün Alevi-Bektaşî Toplumunda Oluşturduğu Sosyal Travmalar (<i>İbrahim Gül ve I. Bakır Arabacı</i>)	337
Göç Sürecinin Göç Edenler ve Göç Edilen Yerlerde Yaşayan Bireylerin Sağlık Durumları Üzerindeki Etkisi (<i>Bilge Bal Özkaptan</i>)	354
Zorunlu Göçler ve Sosyal Travmaların Neden Olduğu Duyarsızlaşmanın Nörobiyokimyasal Mekanizması (<i>İhsan Çetin</i>)	372

Giriş

Dünya genelinde hemen hemen her ülke göçten etkilenmektedir. Göç nedeniyle küresel ölçekte toplu nüfus hareketlerine tanıklık etmekteyiz. Öyle ki, küresel ölçekte, son elli yılda 175 milyondan fazla insanın kitlesel olarak göç ettiği bilinmektedir. Birleşmiş Milletler 'in 2013 verilerine göre yaklaşık %48'i kadın ve %74'ü 20-64 yaş arası bireylerden oluşmak üzere, dünya üzerinde 232 milyon kişi -yani dünya nüfusunun %3,2'si- uluslararası göçmenlerden oluşmaktadır (www.goc.gov.tr).

Bir toplumsal olgu olarak göç çeşitli biçimleriyle insanlık tarihi kadar eskidir ve insanla beraber gelecekte de varlığını sürdürecektir. Çeşitli doğal, ekonomik, sosyal veya siyasal faktörlerin kaçınılmaz sonucu olan göç, etkileri minimize edilmesi gereken toplumsal ve küresel bir sorundur. Kimi durumlarda daha iyi yaşam koşullarına kavuşma arzusundan beslenen göç, ne var ki çoğu zaman, savaşlar, doğal afetler, açlık, kıtlık, ayrımcılık gibi irade dışı zorunlu ve dramatik nedenlere dayanmaktadır. Göçmen bireyler üzerindeki olumsuz etkilerinin yanında, tetiklediği toplumsal sorunlar dikkate alındığında, göçün, özellikle zorunlu göçün sosyal boyutunun da bireysel boyutu kadar travmatik olduğu görülür.

Nedeni, yönü ne/nereye olursa olsun gönülsüz yapının bütün göçler, göçmenler açısından, kişisel tarihten, yaşam öyküsünden, doğup büyüdüğü kültür ve topraktan, hatıralar ve umutlardan kopuşu ifade eder. Yurtsuzluğu, kimliksizliği, uyruksuzluğu, aidiyetsizliği, mağduriyet ve mazlumiyeti ifade eder. Göç ettiği yerde yalnızlığı, yabancılığı, katılımsızlığı, yokluk ve sefaleti, dışlanma ve öteki oluşu ifade eder. Bu nedenle göçmenlik hem psikolojik hem de toplumsal açıdan travmatik durumlar içerir.

Dünyanın her yerinde dil, kültür, inanç, yaşam tarzı, coğrafi ve mekânsal alışkanlık vb. nedenlerle, göçmenlerin, göç ettikleri topluma uyum sağlaması uzun bir zaman, büyük bir emek ve yüklü maliyetler gerektirmektedir. Kitlesel ve zorunlu göçün, özellikle de bunun uluslararası biçiminin yarattığı mülteci akını, hem göç

etmek zorunda kalan topluluk hem de göç edilen ülke ve toplum açısından uzun süreli travmatik sonuçları olmaktadır.

Söz konusu travma, göç edenler açısından kimlik, aidiyet, sosyal ve siyasal katılımda sınırlılık, uyum sorunları, suçlu itilme, yoksulluk ve yoksunluk, geleceğe ilişkin umutsuzluk, işsizlik, sosyal dışlanma, geride bırakılanlara karşı özlem, kendilerini göçe zorlayanlara karşı nefret, hukuki sorunlar vb. birçok alanı kapsayabilmektedir. Ülkesinden, tarihinden, kültüründen zorla koparılarak yerlerinden edilen kişiler, gittikleri yerde uyruk ve hatta zamanla din değiştirerek yeni bir kimlik kazanmak durumunda kalabiliyorlar. Yaşadıkları sorunlar bazılarını marjinalliğe, protest ve karşıt duruşlara sevk edebilmektedir. Aşılması bireyi hatta tek tek ülkeyi aşan bu sorunlar yumağı, göçmenlerin gittikleri yerde kendileri ve çocukları için yeni bir gelecek inşa etmelerini oldukça zorlaştırmaktadır. Travmanın, göçü kabul eden ülke ve toplum açısından sonuçlarına bakıldığında güvenlik, ani ve plansız nüfus artışı, düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşma, temel kamu hizmetlerini başkalarıyla paylaşma ve buna bağlı olarak bu hizmetlerden daha az yararlanma; eğitim, istihdam, sosyal entegrasyon, sağlık, hukuki statü, altyapı hizmetleri gibi hususlar öne çıkmaktadır.

Farklı şekillerde kategorize etmek mümkün olmakla birlikte, göçleri, hareketliliğin sınırları açısından iç göç-dış göç; hareketliliğe karar veren irade açısından da gönüllü-zorunlu göç şeklinde ele almak mümkündür. Konumuz açısından bakıldığında Türkiye’de belirtilen göç türlerinin hepsinden bahsetmek mümkündür. Ülkemizde özellikle 2000’li yıllardan beri sürgün, baskı, yerinden edilme ve benzeri irade dışı nedenlerle iç göç görülmemekle birlikte; işsizlik, yoksulluk, terör, güvenlik, doğal afetler gibi itici/zorlayıcı nedenlere dayalı zaman zaman iç göç yaşanmaktadır. Uluslararası boyutta ise 1. Körfez Savaşından beri özellikle Irak’ta ve Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle kitlesel ve zorunlu dış göç akınına maruz kaldığımız görülmektedir.

Zengin tarihsel-toplumsal birikime ve nispeten gelişen bir ekonomi ve demokrasiye sahip olan ülkemiz, aynı zamanda sıklıkla istikrarsızlıkların yaşandığı Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanların kavşağında bulunmaktadır. Stratejik önemi ve coğrafi konumu tarih boyunca Türkiye'yi düzenli veya düzensiz, zorunlu veya gönüllü göç akınları için ya bir geçiş noktası ya da bir varış noktası haline getirmiştir. Bu durum, yani göç, Türkiye'nin ekonomik, sosyokültürel ve demografik yapısını, kamu düzeni ve güvenliğini derinden etkilemesine rağmen, ülkemiz, bölgesel ve küresel politikalarda barışçıl ve insancıl yaklaşımlar sergilemekten geri kalmamıştır.

İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre, devletimiz ve milletimizin her zaman mazlumlara kucak açmasının doğal bir sonucu olarak, geçmişten günümüze kadar ülkemize doğru yaşanan kitlesel ve zorunlu göç akınlarından bazıları şunlardır:

- 1492 yılında on binlerce Yahudi'nin İspanya'dan gemilerle kurtararak Osmanlı İmparatorluğu topraklarına getirilmesi,
- 1709 yılında İsveç Kralı Şarl'ın yaklaşık 2000 kişilik bir grupla birlikte Osmanlı İmparatorluğuna sığınması,
- 1848 Macar Özgürlük savaşını kaybeden Prens Lajos Kossuth ve yaklaşık 3000 Macar'ın 1849'da Osmanlı İmparatorluğu'na gelmeleri,
- 1856-1864 yılları arasında, Rus Ordusundan kaçan yaklaşık 1.500.000 Kafkas nüfusun Osmanlı İmparatorluğu topraklarına kabul edilmesi,
- 1917 Bolşevik İhtilali'nin ardından Vargel'in yaklaşık 135 bin kişiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğundan koruma talep etmesi,
- 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 384.000; 1923-1945 yılları arasında Balkanlar'dan 800.000 kişinin,
- 1988 yılında Irak'tan 51.542; 1991 yılında I. Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan 467.489 kişinin,
- 1989 yılında Bulgaristan'dan 345.000; 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20.000 kişinin,

- 1999 yılında Kosova’da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746; 2001 yılında Makedonya’dan 10.500 kişinin,
- Nisan 2011- Ekim 2017 arasında Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle yaklaşık 3.500.000’i kişinin ülkeye kabul edilmesi.

Ülkemize yönelik yaşanan ve yukarıda belirtilen uluslararası kitlesel göçlerin yanında; Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizde yaklaşık 40 yıldan beri devam eden bölücü terörden ve söz konusu terörle mücadelede kimi zaman isabetli olmayan uygulamalar sonucunda zaman zaman zorunlu göçlerin ülke içine veya ülke dışına bir akış oluşturduğu da bilinmektedir.

Göçten kaynaklanan sorunlar, yalnız bireyleri ve aileleri değil kamu hizmetlerini de etkilemektedir. Göçmenlere insani yaşam koşullarının sunulmasının ülkeye ve topluma olası ekonomik ve sosyal maliyeti ülkelerin göç politikalarını etkileyen önemli parametrelerden biridir. Bu nedenle başta Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkeleri olmak üzere dünyada birçok ülke göçmen politikalarını gözden geçirmekte ve ülkelerine göç akını (özellikle vasıfsız göçmenleri) önlemek için ciddi tedbirler almaktadırlar. Tarih boyunca mazlumlardan şefkat ve merhametini esirgemeyen insancıl bir kültürün taşıyıcısı olarak ülkemiz ve milletimiz, yaşamakta olduğu birçok güvenlik ve ekonomik soruna rağmen zorunlu göçe maruz kalan mültecilere karşı insani yaklaşımını sürdürmeye devam etmektedir.

Samsun Valiliği, Samsun Büyükşehir Belediyesi, 19 Mayıs Üniversitesi, OKA (Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı) ve Şiddetle Mücadele Vakfı (HEGEM Vakfı) işbirliğiyle 26-28 Nisan 2018 tarihleri arasında Samsun’da düzenlenen Şiddet ve Sosyal Travmalar Uluslararası Kongresinde sunulan ve “Zorunlu Göç” temasını konu alan 18 bildiriden oluşan bu çalışmanın, göç olgusunun etkili yönetimi ve göçten kaynaklanan sorunların çözümü için literatüre katkı sağlaması; kamu otoritelerinin konu ile ilgili politika ve uygulamaları için veri tabanı oluşturması umut ve temenni edilmektedir.

Zorunlu Göçün Toplumlarda Oluşturduğu Problemler

Mehmet Tamer, Mustafa Kemal Üniversitesi

Ali Birvural, Mustafa Kemal Üniversitesi

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Göç kavramı

İnsanoğlunun toprağı ekmeye başlamasıyla beraber göçebe hayat yerini yerleşik düzene bırakmıştır. İnsanlar artık belirli zengin toprak ve kaynakların çevresinde yaşamaya başlamıştır. Buna rağmen insanlar birtakım sebeplerden dolayı her dönemde yer değiştirmeye devam etmiş ve farklı coğrafyalara doğru göç etmişlerdir (Aksoy, 2012: 292-293). Genel bir ifadeyle göç değerli ve önemli bir şekilde etki yaratacak bir zaman diliminde yer değiştirme hareketi olarak ifade edilebilir (Erder, 2000: 9) Tarihsel sürece baktığımızda göç olayları genellikle en önemli seviyesine Batı'nın işgücü ihtiyacını karşılamak istediğı zaman dilime denk gelmektedir (Yılmaz, 2014: 1688). Farklı bir ifadeyle göç bir yer değiştirme hareketi ve üretim faktörü olan emeğin coğrafi olarak bir bölgeden başka bir bölgeye hareket etmesi demektir (Çelik, 2005: 167).

Daha farklı bir açıdan bakmak gerekirse göç süreci coğrafi bir yer değiştirme sürecinin yanında toplumun yapısını sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yönden etkileyen bir durumdur (Özer, 2004: 11). Göç olayları genellikle kırdan kente ve kentten kentte şeklinde yaşanmaktadır. Tüm toplumlarda görülen sosyolojik bir olaydır. Bu süreç sonucunda göç edilen yerlerde bazen çok hızlı kentleşme ve kentlileşme görülürken bazı yerlerde bu süreç oldukça yavaş ilerlemektedir (Sağlam, 2006: 35). Göçü hangi şekilde ve yolla tanımlarsak tanımlayalım bu sürecin merkezinde üç unsur vardır. Biri amaç

biri mesafe diğeri mesafedir. Yani bireyler belirli bir amaçla belirli bir mesafeyi alarak yer değıştirirler.

1.2. Zorunlu Göç

Zorunlu göç tüm zamanlarda var olmuş bir insanlık olayıdır ve bu olay değışik koşullar altında değışik siyasetlerle yaşanmaktadır. Ancak bu olgunun değışmeyen içeriğı, devamlı değışen bir etiket ve kimlik sorununa dönüşmektedir (Buz, 2004: 30-31) Zorunlu göç yaşandığında bireylerde sadece hukuki ve sosyo-ekonomik, sonuçları olan bir olgudan ziyade aynı zamanda, bireylerin beden ve ruh sağlığını etkileyen çok geniş ölçekli sosyolojik bir olaydır (Ökten, 2012: 172).

Zorunlu göç insanların kendi iradeleri dışında, zorla veya mecburen yaşadıkları yerden ayrılmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedir (Tekin, 2011: 93). Farklı bir ifadeyle zorunlu göç denildiğinde, insanların isteğine bırakılmadan, devletler tarafından bazı olaylar ve durumlar sonrasında mecburi olarak yaptırılan göç türüdür (Koçak ve Terzi, 2012: 71). 1980’li yıllardan sonra Türkiye’de terör olaylarının artmasıyla ve doğal afetlerin de meydana gelmesiyle zorunlu göçler yaşanmıştır. Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde yoğun olarak yaşanan ve büyük ölçüde de zorunlu göç olarak adlandırılabilen göçler, bölgedeki kent merkezlerinin sosyo-kültürel yapısında önemli değışikliklere neden olmaktadır (Özer, 2004: 24).

1.3. Göçün Nedenleri

İnsanoğlu bazen iyi bir eğitim almak, sağlık imkânlarından yararlanmak, daha iyi ekonomik bir seviyeye gelmek gibi nedenler beraberinde göç etme gereksinimleri duyarlar. Kimi zaman evlilik, askerlik ve meslek dolayısıyla tayin gibi durumlarda göçün nedenleri arasındadır. Ancak genel olarak

göçü ana sınıflandırma yapmak istenirse dört bölümde ele almak mümkündür.

1.3.1. Ekonomik Nedenler

Hem Türkiye hem de Dünya için tarımsal dönüşüm göçün en önemli ekonomik nedenleri arasında olduğu söylenebilir. Bu süreç Türkiye’de 1950 sonrası meydana gelen tarımda makinalaşmadır (Taşçı, 2009: 85). Tarım sektöründe tarımda makinalaşmaya bağlı olarak teknolojinin tüm imkânlarından yararlanan büyük çiftçiler maddi imkanlarını kullanarak, küçük çiftçileri tarım sektörünün dışında bırakmış ve böylece küçük çaplı tarımla uğraşan çiftçiler ekonomik kaygılardan dolayı göç etmeye başlamıştır (Akgür, 1997: 60).

Göçün ekonomik nedenlerinden biri de açlık, yokluk veya yoksulluktur. Maddi açıdan kötü olan aileler veya toplumlar yoksulluktan kurtulmak ve ekonomik anlamda refaha kavuşmak için sanayileşmenin, ticaretin ve istihdamın yoğun olduğu coğrafyalara doğru göç etmeye başlamıştır. Bu durumla beraber gelir dağılımında meydana gelen adaletsiz ortamın önüne geçilmek istenmiştir (Zaim, 2006: 328-329).

1.3.2. Siyasi ve Askeri Nedenler

Bir ülkede yaşanan iç karışıklık, savaş ve siyasi sıkıntılar beraberinde göç sürecinindin yaşanmasına neden olmaktadır. Savaş ve askeri sıkıntıların özellikle o bölgede yaşayan insanlara, insan haklarına, kişiliklerine ve onuruna aykırı davranışlar sebebiyle göç edilmesi zorunlu hale gelmektedir (Ağanoğlu, 2011: 65). Türkiye’de 1984 yılında ortaya çıkan terör olayları ile Doğu ve Güneydoğu’dan diğer bölgelere yapılan göçler ile Kazakistan’da nükleer bomba denemesi sebebiyle birçok kazak vatandaşların Rusya ve Ukrayna gibi ülkelere göç etmesi önemli örneklerdir (Taşçı, 2009: 188-189).

Ayrıca son dönemlerde Ortadoğu denilen coğrafyada “Arap Baharı” denilen süreç ile başlayan ve Suriye olayları ile

zirveye çıkan iç karışıklıklar, askeri müdahaleler ve siyasi çıkmazlar milyonlarca vatandaşın ya kendi ülkeleri içinde ya da farklı ülkelere güvenlik amacıyla göç ettiği bir gerçektir.

1.3.3. Sosyal ve Kültürel Nedenler

Sosyal ve kültürel nedenlerin başında eğitim. Sağlık ve meslek gibi sebepler yer almaktadır. Mesleğin tayini, daha iyi bir eğitim veya yükseköğretimin farklı bir ilde olması ya da sağlık hizmetlerinden farklı yerlerde yararlanmak istenmesi gibi nedenler mevcuttur. Sosyal yapıdaki diğer bazı unsurlar da, göçe neden olabilmektedir. İnsanlar arasında meydana eden kız kaçırma, kan davasının yaşanması ve benzeri olaylara dayalı huzursuzluklar ile göçler yaşanabilmekte ve son yıllarda azalmakla birlikte Doğu’da oldukça yaygın olan “başlık parası” sebebiyle göçlerin ortaya çıkması söz konusu olabilmektedir (Akgür, 1997: 65).

1.3.4. Diğer Nedenler

Diğer nedenlerin başında doğal olaylar ve dini sebepler mevcuttur. Bazen bir din adamının vereceği fetva ya da yaşanan deprem, erozyon vb. gibi olaylar mevcuttur.

Dini açıdan ele alındığında insan yaşadığı yerde her yönden istediğine ulaşamaması sebeplerinden dolayı bazen bir dini liderin veya toplumun önde gelen bir büyüğü tarafından “senin kısmetin bu şehirden kalkmış, sen bu şehirden başka şehre göç etmelisin” gibi yönlendirmelerle kişiler göç etmektedir. Depremler, sel olayları, erozyon, volkanik püskürmeler ve kuraklık gibi doğal olaylar da göçe neden olabilen diğer nedenler arasında sayılabilir. Nitekim ülkemizde Marmara Depremi ve Ermenistan’da ki deprem sonucunda insanların farklı bölgelere göç etmek zorunda kalmışlardır (Taşçı, 2009: 90-91).

2. ZORUNLU GÖÇÜN MEYDANA GETİRDİĞİ PROBLEMLER

2.1. Zorunlu Göç Süreci

Göçler özellikle, yoğun ve kontrolsüz biçimde yaşandığı dönemlerde kentin toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik yaşamını ciddi derecede etkileyen bir olay olarak ortaya çıkar. Göçler, sanayileşme ile birlikte yoğun ve kontrolsüz bir biçimde yaşanmaktadır (Kaygalak, 2009: 18-20). Genel itibariyle baktığımızda göç süreci ile beraber gecekondulaşma, işsizlik sorunu, alt yapı, ulaşım ve konut sorunu, bölgelerarası yatırımlarda adaletsizlik, kentleşme oranında ve nüfus yoğunluğunda dengesizlik sorunu, kentle bütünleşme sorunu, çevre sorunları ortaya çıkmaktadır. Gecekondulaşma olgusu küresel bir olgudur. Bütün gelişmekte olan toplumların farklı düzeylerde de olsa yaşadığı bir durumdur (Koçak ve Terzi, 2012: 178).

2.2. Yaşanan Problemler

Zorunlu göç süreciyle de yaşanan problemlere baktığımızda birtakım farklı sorunlarla da karşı karşıya kalınmaktadır. İnsanların kendi iradeleri dışında yaşadıkları yeri göç etmek zorunda kalmaları psikolojik ve sosyolojik boyutuyla ele alınması gereken bir durumdur. Gittikleri yerde yaşadıkları süreci ulusal ve uluslararası kuruluşların desteği ile atlatmaya çalışan sığınmacılar göç ettikleri yerde de birtakım problemlere yol açmaktadırlar. Zorunlu göç ile yaşanan problemleri ana hatlarıyla belirtmek gerekmektedir. Bu problemler şunlardır:

Güvenlik: Zorunlu göç ile yeni bir coğrafyaya yerleşen ve önce sığınmacı ardından mülteci konumunda olan kişiler hem kendileri hem de göç ettikleri bölgedeki insanlar için ciddi güvenlik sıkıntıları ortaya çıkarmaktadır. Sığınmacı konumunda olan insanların arasına karışarak “terör” yaratma

düşüncesindeki kişiler birtakım eylemler ile önemli derecede güvenlik sorunları yaratmaktadır. Patlama, cinayet, gasp, adam yaralama başta olmak üzere güvenliği tehdit eden olaylar meydana gelmektedir. Nitekim Suriyeli sığınmacıların ülkemizde yer almasından sonra Reyhanlı’da meydana gelen patlama ile elli iki vatandaşın hayatını kaybetmesi, çok sayıda insanın yaralanması, çevredeki işyerlerinin ve binaların zarar görmesi gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bununla beraber bazı sığınmacıların gasp ve yaralama gibi suçlara karışması güvenlik açısından problemlerin üst seviyede olduğunun göstergesidir.

Konut: Zorunlu göç ile ülkelerini terk eden ve göç ettikleri yerde kamplar yerine şehir merkezlerini tercih eden sığınmacıların ortaya çıkardığı bir diğer problemde konuttur. Nitekim can güvenliği kaygısı ve birkaç sığınmacı ailenin birleşmesi ile konut kiralарının ciddi derece artmasına ve boş konut bulunmamasına neden olmaktadır. Sığınmacı aileler konut kirasını normalin iki katına fazla bir miktarla ödemekte ve bu da o ülkedeki yerli vatandaşların maddi açıdan konut kiralaları ile sorun yaşamalarına sebep olmaktadır.

Ekonomi: En önemli sorunlardan bir tanesidir. Ülkemiz açısından değerlendirdiğimizde şuan sığınmacılar için sekiz milyar dolar bir harcama yapılmıştır. Yöneticilerin mültecilere bazı sosyal ve maddi yardımlarda bulunması beraberinde ekonomik sorunları da getirmektedir. Mültecilere yönelik gıda yardımı, kişi başına yapılan maddi yardım, sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanma gibi olanaklar ekonomi açısından olumsuz bir durumdur. Devlet bu harcamalar için kaynak yaratmaya çalışırken birçok ürüne zam yapmakta ve bu da insanlar için ekonomik kaygıyı ön plana çıkarmaktadır. Bununla beraber sığınmacıların konumundan dolayı yatırımcıların güvenlik başta olmak üzere bazı ekonomik kaygılar ile sığınmacıların yoğun olduğu yerlerden çekilmeleri ya da yatırım yapmamaları ekonomi için olumsuz bir durumdur. Ayrıca Suriyeli işletmelerin vergiden muaf

olmaması ve herhangi bir denetime tabi olmaması adaletsiz bir durumu ortaya çıkarmaktadır.

Eğitim: Sığınmacıların istedikleri alanda veya bölümde eğitim almalarına yönelik düzenlemeler birtakım problemler yaratmaktadır. Kendi vatandaşı yükseköğretimde istediği bölümü kazanmak için yıllarca çaba harcarken sığınmacıların bu konuda daha kolay bir şekilde istediği programları tercih edebilmeleri adaletsiz bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Bununla beraber eğitimin ilk kademelerinde sığınmacılarla o ülkenin vatandaşlarının aynı eğitim kurumunda eğitim görmesi dil ve anlatım açısından da sorunlar doğurmuştur. Aynı sınıfta yer alan öğretmen ve öğrencilerin farklı dili konuşmaları sıkıntılı bir durumdur.

Sağlık: Sığınmacıların birçok sağlık hizmetinden ücretsiz faydalanması önemli problemler arasındadır. Bugün birçok sağlık kuruluşundan hizmet almada ve ilaçları temin etmede ekonomik kaygı taşımamaları ve sağlık kuruluşlarını yoğun bir şekilde meşgul etmeleri sağlık sektöründe yaşanan sorunlar arasındadır.

Kültürel Uyum ve Çatışma: Sığınmacıların zorunlu olarak göç ettikleri yerlere uyum sağlamak yerine kendi ülkelerindeki tavır ve davranışlarını ya da kalıplaşmış yaşam şekillerini sığınmacı olduklarını unutarak devam ettirmek istemeleri beraberinde kültürel farklılığı ortaya çıkarmakta ve uyumsuz bir çevre yaratmaktadır. Yeme alışkanlıklarından giyinmeye, komşuluk ilişkilerinden geziye, konuşmalarından yaptıkları fiillere kadar ortaya çıkan farklılıklar beraberinde kültürel çatışmayı ortaya çıkarmaktadır.

Zorunlu göç sonrasında yaşanan bu problemler beraberinde belirtilmesi gerekenler şunlardır:

1. Zorunlu göç ile gelen sığınmacılar ile göç ettikleri ülkenin vatandaşı arasında belli bir zaman uyum sorunu yaşanmaktadır ve bu uyum yönetimlerin belirleyeceği kurallar ile aşmak mümkündür.
2. Yaşanan savaş, siyasal kargaşa ve iç karışıklıklar beraberinde zorunlu göçü mecbur kılmaktadır. Ancak ciddi problemler yaşamamak için yönetimler tampon bölge ve kamplarda zorunlu göç ile gelen kişilere yardım etmelidir. Farklı bir ifadeyle şehir merkezine girmelerine çok müsaade edilmemelidir.
3. Zorunlu göç ile beraber o ülkede güvenlik başta olmak üzere ekonomik, konut, eğitim, sağlık ve kültürel anlamda problemler ortaya çıkmaktadır.
4. Ülke yönetimleri sığınmacılara yardım ederken her zaman merkezde kendi vatandaşları olmalıdır. Kendi vatandaşları ikinci plana atılmamalı böylece yeni bir problemin çıkmasına engel olmalıdır.
5. Ülkeler zorunlu göç ile gelen sığınmacılara yardım ederken sadece “insan” odaklı düşünmeli ve siyasi, etnik her türlü ayırmadan uzak kalmalıdır.
6. Zorunlu göç ile gelen sığınmacılara uluslararası insan hakları ve hukuku beraberinde yaklaşılmalıdır.
7. Zorunlu göç sonucunda yaşanan problemlere yönetimler yapıcı bir şekilde yaklaşmalı ve çözüm odaklı çalışmalar yerine getirmelidir.
8. Unutulmamalıdır ki **“Zorunlu Göç”** insanların kendi istekleri ile meydana gelen bir olay değildir.

3. Sonuç

Göç her dönemde yaşanan sosyolojik bir olaydır. Bu olay farklı şekillerle ve nedenlerle meydana gelmektedir. İnsanların bir yerden başka bir yere hareketliliğine göç denilmektedir. Bu hareketlilik ekonomik, siyasal, sosyal ve doğal nedenlere bağlı olarak yaşanmaktadır. Göç sürecinin tamamında karşımıza çıkan üç unsur vardır. Bunlar; amaç, mesafe ve yer değiştirmedir. Eğer ki göç süreci insanların kendi iradeleri dışında meydan gelirse bunu adı zorunlu göç olmaktadır. Kişilerin mecburen devletler tarafından göç ettirmek zorunda bırakılmaktadır. Bunun temel nedenleri ise siyasi ve askeri sebeplerdir.

Zorunlu göç ile beraber karşı karşıya kalınan birtakım sorunlar mevcuttur. Bu sorunların başında güvenlik gelirken bununla beraber ekonomik, konut, sağlık, eğitim ve kültürel uyum gibi temel sorunlar ortaya çıkmaktadır. Yönetimler zorunlu göç sürecini yönetirken ilk olarak kendi ülkesinin insanını ve menfaatini düşünerek politika belirlemek durumundadır. Aksi takdirde ortaya çıkacak farklı uygulamalar beraberinde daha büyük sorunlar ortaya çıkarabilir.

Zorunlu göç süreci yönetilirken sığınmacılara her zaman insan merkezli bakmalı ve hayata geçirilecek politikalar özenle belirlenmelidir. Bilhassa uluslararası hukuk ve insan hakları her zaman göz önünde bulundurulmak zorundadır. Bazı ülkelerin zorunlu göç olayına siyasal, dinsel veya etnik olarak bakması bu sürecin yönetilmesini ve çözülmesini daha da zor hale getirmekte ve içinden çıkılmaz bir tablo ortaya koymaktadır. Unutulmamalıdır ki zorunlu göç insanların kendi iradeleri ve istekleri ile yapılan bir yer değiştirme hareketi değildir.

Kaynakça

Ağanoğlu, H. Y. (2001). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç. Kum Saati.

Akgür, Z. G. (1997). Türkiye'de Kırsal Kesimden Kente Göç Ve Bölgelerarası Dengesizlik :(1970-1993).

Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç Ve Kültürlerarası İletişim. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(20), 292-303.

Buz, S. (2004). Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul: Mültecilik. Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları.

Çelik, F. (2005). İç göçler: Teorik Bir Analiz. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(2).

ERDER, Sema (2000). “Uluslararası Göçte Yeni Eğilimler: Türkiye Göç Alan Ülke mi?” Mübeccel Kıray için Yazılar, İstanbul: Bağlam Yayınları Armağan Dizisi.

Kaygalak, S. (2009). *Kentin Mültecileri. Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*, Dipnot Yayınları, Ankara.

Koçak, Y., & Terzi, E. (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri Ve Çözüm Önerileri. *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.

ÖKTEN, Ş. (2012). Zorunlu Göç Zor(un)lu Kabul: Ceylanpınar Afgan Göçmenleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma.

Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme Ve Kentsel Değişme*. Ekin Kitabevi.

SAGLAM, S. (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu Ve Kentleşme.

Taşcı, F. (2009). Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 10, 177-204.

Tekin, L. (1985). *Berci Kristin Çöp Masalları*. Adam Yayınları.

Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri Ve Etkileri. *Electronic Turkish Studies*, 9(2).

Zaim, S. (2006). IV. Oturum Değerlendirmesi: Türkiye'den Göçler. Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler, 8-11.

Mülteci Çocuklarda Travma

Zahir Kızmaz, Fırat Üniversitesi

1. Giriş

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (UNHCR 2015) göre “mülteci” terimi “silahlı çatışma veya zulümden kaçan” kişileri ifade eder. 1951 Mülteci Cenevre Konvansiyonu, mülteci terimini «ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişiyi” ifade etmektedir (bkz. Honkanen, 2016: 8). Afrika Birliği Örgütü'nün 1969'da kabul ettiği Mülteci Sözleşmesine göre de, mülteci kavramı; “dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği veya vatandaşı olduğu kendi ülkesinin bir bölümünde ya da bütününde kamu düzenini ciddi bir biçimde tehdit eden olaylar yüzünden, ülkesi dışında başka bir yere sığınmak için yaşadığı yerden ayrılmak zorunda kalan tüm insanı” kapsayacak şekilde tanımlanmıştır (bkz. Barkın, 2014).

2014 yılı itibariyle sadece son bir yılda artan şiddet, çatışma, işkence ve insan hak ihlali nedeniyle 8.3 milyon insan zorunlu olarak yerinden edilmek durumunda kalmıştır. Savaş ve işkence nedeniyle evini terk edenlerin sayısının son dört yılda dört katına çıktığı belirtilmektedir. Zorla yerinden edilenler 2010 yılında 10.9 milyon iken bu rakam, 2011 yılında 14.2 milyona, 2012 yılında 23.4 milyona, 2013 yılında 32.2 milyona ve 2014 yılında da 42.5 milyona yükselerek rekor bir rakama ulaşmıştır. Mültecilere ilişkin bu rakamlar içerisinde çocuklar

önemli bir çoğunluğu oluşturmaktadır (Bkz. Zencir, 2015:125).

Dünya çapında 18 yaşın altındaki mülteci çocukların tahmini sayısı 10 milyonu bulmaktadır. Bu rakam son yıllarda gerçekleşen en yüksek rakam olarak dikkat çekmektedir. İltica talebinde bulunan çocuklar ve ülke içinde yer değiştiren çocuklar da dikkate alındığında da, bu rakam daha da artmaktadır. Özellikle Suriye'nin alt bölgelerinde yaşayan yaklaşık olarak 2 milyon çocuk mülteci de düşünüldüğünde bu sayı daha da yükselmektedir. Suriye'de korkunç veya kötü durumlarda yaşayan çocukların sayısı neredeyse üç kat daha fazladır. Birçok mülteci yer değiştirme, savaş, şiddet, yoksulluk ve açlık gibi travmatik olaylara maruz kalmaktadır (Gadeberg ve ark. 2017).

2. Çatışma Ortamlarından Göç Eden Mülteci Çocuklarda Travma

Genelde savaşa tanıklık etmiş, savaşın dehşetini/şiddetini yaşamış ve dolayısıyla savaş veya politik koşullardan dolayı göç etmek zorunda kalan savaş mağduru aile bireylerinde ve çocuklarında travma sıklıkla karşılanmaktadır.

Travma, bir kişinin kendisini güvende hissetmesini sağlayan koruyucu bariyerleri yitirdiği bir olayı yaşaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Mültecilerden söz edildiğinde artık travma riski taşıyan uyarı işaretleri değil bu kişilerin yaşamında yaşadıkları veya karşılaştıkları en kötü kabuslar ve durumlara yol açan gerçek olaylardan söz edilmiş olmaktadır. Evden ayrılmak zorunda kalmanın neden olduğu travma olayı son derece karmaşık bir nitelik arz etmektedir. Bir kişi evinden, yaşam bölgesinden ve sevdiklerinden ayrıldığında, kimliğini kaybeder ve kökleri sökülür. Fiziksel ya da psikolojik olarak tehdit edildiği için de güçlü bir kaygı yaşayabilir. Bu

nedenlerden dolayı mülteciler ve sığınmacılar ruh sağlığı bozuklukları için özellikle savunmasız bir grubu oluşturmaktadır. Ruh sağlığı sorunlarının etkisi ikinci veya üçüncü kuşaklara kadar uzanabilmektedir. Mültecilerin ruh sağlığını tehdit eden risk faktörleri çoğunlukla işkence ve şiddete maruz kalma, ev yaşamından ayrılma yönünde duyduğu korku veya tehdit, aileden ayrılma ve aile için endişe ve anavatandaki karışıklık gibi travmatik deneyimlerden kaynaklanmaktadır (Honkanen, 2016: 12).

Posttravmatik stres bozukluğu ise, anksiyete bozukluklarına ait ruhsal bir rahatsızlık biçimi olarak görölmektedir. Posttravmatik stres bozukluğuna karşı en yüksek riske sahip olanlar arasında; savaş, ölümcül kazalar, sel, yangın, terör olayları, tecavüz, doğal afet gibi kişisel saldırılara, yaralanmalara maruz kalan ve ölüme şahit olanlar bulunmaktadır. Posttravmatik stres bozukluğu için en sık görölen semptomlar içerisinde; kalp çarpıntısı, terleme ve yorgunluk, uykusuzluk, kronik ağrı, baş ağrısı, hafıza ve konsantrasyon sorunları, anksiyete, sinirlilik gibi fiziksel belirtileri anımsatan obsesif düşünceler, geri dönüşler, kabuslar ve yaşanmış olayları anımsanması durumunda ortaya çıkan şok tepkiler gibi hususlar belirtilmektedir. Genellikle posttravmatik stres bozuklukları travmatik deneyimin ilk 3 ayında oluşur, ancak travma belirtileri deneyimden birkaç yıla kadar ortaya çıkmayabilir. Semptomlar zamanla azalır, ancak çoğu zaman uzun yıllar devam eder. Posttravmatik stres bozukluğu (PTSB) semptomların uzunluğuna bağlı olarak akut veya kronik düzeyde olabilir. Burada eşik 3 aydır; akut TTSB daha az sürer ve kronik 3 aydan uzun sürer. Kronik PTSB özelliğine sergileyen bireylerde; depresyon, uyku bozuklukları, hafıza sorunları, kendine zarar verme, intihar düşüncesi ve alkolizm gibi davranış biçimlerinin ortaya çıkmasında önemli risk faktörleri olarak dikkat çekmektedir (Honkanen, 2016: 14- 15).

Çatışma bölgelerinde travmaya maruz kalma özellikleri arasında; yakın ölüm deneyimi, şiddete maruz kalma, cinayete tanık olma, travmatik kayıp (örneğin aile üyeleri veya katledilen arkadaşlar) çatışma veya savaşla ilgili travmalara maruz kalma, yerinden edilme, işkenceye maruz kalma veya tanıklık etme ya da konut eksikliği gibi durumları içermektedir (bkz. Cheung ve ark. 2018: 310)

Son yıllarda, genç mülteci nüfusu içinde bir dizi ruhsal sağlık sorununa yol açan sorunların; doğası, yaygınlığı ve mekanizması ile ilgili önemli araştırmalar yapılmaktadır. Yapılan bu çalışmalarda mülteciler arasında travma sonrası stres bozukluğunun (TSSB) baskın olarak etkili olduğu ve aynı şekilde bunu kaygı, depresyon ve daha az ölçüde davranışsal sorunlar izlediği rapor edilmiştir (Attanayake v.d. 2009).

Göç bağlamında mülteci çocuklarda yaşanan travmaların yol açtığı ruhsal sorunlar farklı şekillerde kavramsallaştırılmasına rağmen genelde üç aşamada ele alındığı gözlemlenmektedir: Göç öncesi, göç süreci ve göç Sonrası. Bu üç aşama da kendine özgü riskler ve maruziyetler içermektedir (bkz. Kirmayer ve ark., 2011; Fazel, 2014). Biz de burada mülteci çocuklardaki travma olgusunu ağırlıklı olarak bu üç farklı düzlemde ele alacağız.

1. **Göç öncesi:** Çok sayıda çocuk göç etmeden önce yaşadığı bölgede çok sayıda şiddet olayına maruz kalmakta veya bu olaylara tanıklık etmiş olmaktadır. Bu nedenle, göç etmek zorunda kalan çocuklar, ayrılmak zorunda kaldıkları ülkelerindeki /yerleşim yerindeki koşullar ve deneyimledikleri olaylar, onların ruhsal sağlıklarını ciddi bir şekilde etkilemektedir.
2. **Göç Süreci:** Mülteci çocukların göç sürecinde yaşadıkları zorluklar ve olumsuzluklar, yol boyunca karşılaştıkları güvenlik ve barınma sorunları ve yaşadıkları korkular onların travmatize olma veya var olan travmanın

ağırlaşmasına neden olabilmektedir. Çocukların, göçün gerçekleşme biçimi ve niteliğine göre de ciddi psikolojik sorunlar yaşayabilmektedir. Özellikle göç sürecinde saldırıya uğrama, kaçırılma, hedef ülkeye varılıp varılmayacağı, kendi ve ailesinin başına bir şey gelebileceği korkusu, ebeveynlerinden ayrılma, kaybolma gibi yaşanan korkular/endişeler ve çatışma bölgesinden nasıl uzaklaştığı (yürüme veya taşıtlarla, uçakla mı gibi) gibi hususlar da travmanın şiddetlenmesi üzerinde etkili olabilir.

3. **Göç Sonrası:** Bu aşama mültecilerin göç ettikleri ülkede karşılaştıkları sorunların yol açtığı ruhsal sorunları içermektedir. Göç sonrası olarak ifade edilen bu dönemde, geline veya yerleşilen ülkede kültürel, dilsel, ekonomik, sosyal ve entegrasyon kapsamında yaşayabilecekleri olası sorunlar da onların travma şiddetini arttırabilmektedir.

Çatışma ve terörün yaşandığı bölgelerde savaşa ve çatışmaya tanıklık eden, yakın aile bireylerini kaybeden, yaşam bölgesi bombalarla enkaza dönen ve korkularla yaşamak zorunda kalan çocuklar, gerek göç sürecinde yaşadıkları güçlükler ve korkular gerekse de göç ettikleri yeni yerleşim bölgelerinde karşılaşılabilecekleri ve yaşayacakları sorunlarla çoklu bir travma yaşamaları kaçınılmaz olmaktadır. Mülteci çocukların özellikle göç ettikleri ülkelerde karşılabilecekleri dil sorunu, kültürel farklılıklar, dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalma, gelecek korkusunu yaşama, taciz ve şiddete maruz kalma, vatanını ve yaşam bölgesini özleme gibi hususlar çocuklarda var olan travmayı daha da ağırlaştırabilir. Bir anlamda mülteci çocukların yerleştikleri yeni bölgelerde uyum ile ilgili yaşadıkları sorunlar da onları travmatize edebilir veya halihazırda var olan travmayı daha ağırlaştırabilir. Çocukların geleceğin belirsizliği, başarısız olma, dışlanma veya aile bireylerinin başlarına bir şey geleceği şeklinde yaşayacakları korku ve tedirginlikler onlarda posttravmatik stres bozukluğuna yol açabilir. Sonuç olarak geline ve yerleşilen

bölgedeki olumsuzluklar, geçmişte yaşanan mağduriyetler ve yol boyunca yaşanmış sorunlar, mülteci çocuklarında çoklu ve daha kalıcı travmalar yaşamalarına neden olabilmektedir.

Yaşanan savaş travmasının türü, şiddeti ve süresi TSSB ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Savaşla ilgili bu tür travmatik olaylar; ölüm korkusu, işkenceye maruz kalma veya işkenceye tanıklık etmek, tehdit veya yaralanma korkusu, aile üyeleri veya arkadaşlarının kaybı gibi durumları içerir. Çocuk psikopatolojisine giden yollar farklı olsa da, göç sonrası travmatik olaylar ek etkiler yaratabilmektedir. Örneğin, Birleşik Krallık'ta yaşayan mülteci çocuklar arasında aileler tarafından deneyimlenen göç öncesi travmatik olayların sayısı, çocuk TSSB belirtileri ile ilişkiliyken, ev sahibi ülkede onaylanmamış iltica durumu ve ekonomik zorluklar gibi stres yaratan unsurlar da depresif belirtilerle ilişkili olduğu saptanmıştır. Hodes ve meslektaşları savaşla ilişkili travmatik yaşantıların ve destekleyici yaşam düzenlemelerinin bulunmamasının, refakatçisi olmayan küçük çocukların TSSB belirtileriyle ilişkili olduğunu, ancak depresif belirtilerle ilişkili olmadığını bulmuşlardır (bkz. Eruyar v.d., 2018).

3. Mülteci Çocuklar Ve Travma: Araştırma Literatürüne Bir Bakış

Farklı ülkelerden yapılan araştırmalar, mülteci çocuk popülasyonunda psikolojik semptomatolojinin sık olduğunu göstermiştir (bkz. Almqvist, 1997). Chung ve arkadaşları Suriye'deki mülteciler arasında travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) için yaygınlık oranlarının % 34 ile % 52 arasında değiştiğinin tahmin edildiğini belirtmektedirler (bkz. Chung ve ark. 2018: 310).

Alpak ve ark. 2013 yılında Türkiye Gaziantep ilindeki çadır kentte kalan 352 Suriyeli mülteciler üzerinde yaptıkları

araştırmalarında, mlteçilerde post-travmatik stres bozukluğu görülme sıklığını % 33.5 olarak saptamışlardır. Bu araştırma, Türkiye'deki Suriyeli mlteçiler arasında travma sonrası stres bozukluğunun özellikle mülteci kamplarında kalan, 2 veya daha fazla travmatik olaya maruz kalan ve kişisel veya ailevi bir psikiyatrik bozukluk öyküsü olan kadın mlteçilerde önemli bir ruhsal soruna dönüştüğü yönünde bulgular saptamışlardır (Alpak v.d. 2014) .

[Soykoek](#) ve arkadaşlarının Almanya kamplarında kalan Suriyeli mülteci çocuklar üzerine yaptığı çalışmada (96 ocuk); 0- 6 yaş arasında bulunan 42 çocuktan 11'inde (% 26) ve 7-14 yaş arasında bulunan 54 çocuktan 18'inde (33%) posttravmatik stres bozukluğu yönünde bulgular saptamışlardır (Soykoek ve ark. 2017) .

Vivian Khamis, 12-16 yaş aralığında Filistin okul çağında bulunan 1000 ocuk üzerine yaptığı çalışmada, önemli sayıda çocuğun ömür boyu travmayı (% 54.7) en azından bir kere deneyimlediği yönünde sonuçlar belirmiştir. Çocukların % 34.1'inde de –ki çoğu mülteci ocuk- posttravmatik stres bozukluğunu deneyimledikleri saptanmış ve bu nedenle PSTB tanısı konulmuştur (Khamis, 2005). İsrail Devletinin, Filistinli Müslümanlara ve çocuklarına yönelik karşı giriştiği katliamlar, gerçekleştirdikleri işgaller ve yaşattıkları acılar nedeniyle çocuklarda travma ve posttravma stres bozukluğu oranının yüksek çıkma potansiyeli her zaman söz konusudur. İsrail devletinin saldırıları, Filistinlerin sürülmeleri, uygulanan ambargolar, öldürülmeleri, özgürce seyahat etme haklarının engellenmesi ve açlığa mahkum edilmeleri gibi uygulamalar Filistinli ocukların ruh sağlıklarını ciddi bir şekilde olumsuz etkilemektedir. Özellikle bombardımana maruz kalan çocuklarda travma sıklığı daha yüksek, daha şiddetli ve yoğun gerçekleşmektedir. Aynı şekilde çocuğu ve eşi öldürülen, cezaevine atılan kadınlarda ve babası cezaevine atılan çocuklarda bu travmanın düzeyi ve şiddeti daha da artmaktadır.

Binay, Türkiye'nin Diyarbakır ve Batman ilinde 202 Suriyeli ve Iraklı mülteciler üzerine yaptığı çalışmada son 1 ay için travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) sıklığını %57,9, hayat boyu TSSB sıklığını ise % 58,9 olarak tespit etmiştir. Mülteci çocuklarda; yaşın biraz daha ileri düzeyde olması, aile ve arkadaş bireylerinden birinin/birilerinin kaybı, cinsel istismara maruz kalınması, patlamalara tanıklık edilmesi ve şiddete tanıklık edilmesi gibi hususların varlığının TSSB tanısının konulması ihtimalini arttırdığı saptanmıştır (Binay, 2016).

[Selçuk Şirin](#) ve Lauren Rogers-Şirin (2015) Türkiye'de bulunan bir mülteci kampında yürüttükleri bir çalışmada, Suriyeli mülteci çocukların % 45'inin TSSB, % 44'ünün anlamlı depresyon belirtileri gösterdiğini ve % 33'ünün somatik şikayetler sergilediğini saptamışlardır (Şirin and Rogers, 2015).

Farklı türdeki travmatik olayların çocuk ruh sağlığı sorunlarına yol açabileceği mekanizmalar, çeşitli bireylerle (yaş, cinsiyet ve baş etme stratejileri gibi) ve aile ve toplum içindeki çevresel faktörler ilişkili olarak incelenmiştir. Ebeveynlerle ilgili faktörler özellikle ilgi çekicidir. Çünkü çocuklar ve ebeveynler genellikle eşzamanlı olarak travmatik olaylara maruz kalmaktadırlar. Örneğin, Filistinli çocuklar ve ebeveynleri ile yapılan bir çalışmada, çocukların TSSB ve anksiyete belirtileri hem travma maruziyeti hem de ebeveynlerin ruh sağlığı yanıtlarıyla ilişkili bulunmuştur. Gazze'deki bir başka çalışma da, annenin zayıf zihinsel sağlığının, çocukların hem içsel hem de dışsal belirtileri ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Son yıllarda yapılan çalışmalar, mülteci ve diğer savaştan etkilenen çocuklarda psikopatolojinin gelişmesini destekleyen ebeveynle ilgili faktörleri daha fazla tanımlamayı amaçladıkları dikkat çekmektedir. Sınırlı kanıtlara rağmen, pozitif ebeveyn ruh sağlığı, ebeveyn sıcaklığı ve algılanan destekler gibi faktörler, mülteci çocuklar arasındaki travmanın daha hafif düzeyde seyretmesini sağlamaktadır (Erüyar v.d., 2018)

4. Sonuç ve Değerlendirme

Günümüzde çatışma ve savaşlardan en çok etkilenenlerin başında çocuklar gelmektedir. Çatışmalardan kaçınmak ve güvenli bölgelere yerleşmek için milyonlarca aile, çocukları ile birlikte göç etmek zorunda kalmakta ve dolayısıyla mülteci durumuna düşmektedir. Dünyanın birçok bölgesinde çocukların mülteci ve sığınmacı durumuna düştükleri ve bu durumun onların ruhsal sağlıklarını ciddi anlamda tehdit ettiği bir gerçektir.

Çatışma ve savaş koşullarından kaçan mülteci aileler ve çocuklarında, özellikle çatışmalara maruz kalan çocuklarda, travma sonrası stres belirtileri geliştirme riski yüksektir. Çünkü şiddet, çocuklarda ciddi ruhsal bozukluklara neden olmaktadır. Mülteci çocuklar arasında en yaygın gözlemlene ruh sağlığı sorunlarının başında depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) gelmektedir. Travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete bozukluklarına ait bir ruhsal rahatsızlık olarak tanımlanmaktadır.

Yapılan araştırmalarda mülteci çocuklarda farklı düzeylerde de olsa belli oranlarda travma ve özellikle de posttravma stres bozuklukları yaşadıkları saptanmıştır. Yerinden edilmiş mülteci çocukların travma düzeyleri ülkelere göre farklılık arz edebilmektedir. Özellikle çatışmaların şiddetli yaşandığı, aile bireylerinin ve yakınlarının öldükleri ve yaralandıkları, işkence, zulüm, kaçırma ve bombardımanların sıklıkla yaşandığı bölgelerden göç eden çocuklarda travma daha ağır ve şiddetli düzeyde yaşandığı bir gerçektir. Bu nedenle şiddet ve olumsuzluklara maruz kalan mülteci çocuklarının ülkelerde yaşadıkları mağduriyetin şiddetine bağlı olarak travma düzeylerinin daha yüksek olması beklenmektedir. Ayrıca mülteci çocuklardaki yaşanan travmanın düzeyi, göç öncesi, göç süreci ve göç sonrası yaşanan mağduriyetlerin şiddeti/yoğunluğu ve düzeyi ile ilişkilidir. Göç süreci ve sonrasında yaşanan zorluklar ve olumsuzluklar, çocukların

çoklu travma maruziyetine neden olabilmektedir. Bu husus, onların iyileşme ve ruhsal sorunlardan kurtulmalarını da geciktirmekte ve zorlaştırmaktadır.

Kaynakça

Almqvist, Kjerstin, and Margareta Brandell-Forsberg. (1997). “Refugee Children In Sweden: Posttraumatic Stress Disorder In Iranian Preschool Children Exposed To Organized Violence”- *Child Abuse & Neglect*, 21(4), 351-366.

Alpak, G., Unal, A., Bulbul, F., Sagaltici, E., Bez, Y., Altindag, ... & Savas, H. A. (2015). Post-traumatic stress disorder among Syrian refugees in Turkey: a cross-sectional study. *International journal of psychiatry in clinical practice*, 19(1), 45-50.

Attanayake, V., McKay, R., Joffres, M., Singh, S., Burkle Jr, F., & Mills, E. (2009). Prevalence of mental disorders among children exposed to war: a systematic review of 7,920 children. *Medicine Conflict and Survival*, 25(1), 4-19.

Barkın, Ersan. (2014). “1951 tarihli mülteciliğin önlenmesi sözleşmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, 1.

Binay, Hüseyin. (2016), Suriye Ve Irak’tan Gelen Savaş Mağduru Çocuk Ve Genç Mültecilerde Travma Sonrası Stres Bozukluğu Düzeyi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi. Gaziantep.

Chung, M. C., AlQarni, N., AlMazrouei, M., Al Muhairi, S., Shakra, M., Mitchell, B., ... & Al Hashimi, S. (2018). The impact of trauma exposure characteristics on post-traumatic stress disorder and psychiatric co-morbidity among Syrian refugees. *Psychiatry research*, 259, 310-315.

Erucar, S., Maltby, J., & Vostanis, P. (2018). Mental health problems of Syrian refugee children: the role of parental factors. *European child & adolescent psychiatry*, 27(4), 401-409.

Fazel, A. Stein (2014). "The Mental Health of Refugee Children, <http://adc.bmj.com/content/87/5/366.full.html>

Gadeberg, A. K., Montgomery, E., Frederiksen, H. W., & Norredam, M. (2017). Assessing trauma and mental health in refugee children and youth: a systematic review of validated screening and measurement tools. *European journal of public health*, 27(3), 439-446.

Honkanen, Mari. (2016). "Mental Health Problems of Child And Adolescent Refugees And Asylum Seekers, A Literature Review,

Khamis, Vivian. (2005). "Post-Traumatic Stress Disorder Among School Age Palestinian Children" *Child Abuse & Neglect* 29, 81–95.

Kirmayer, L. J., Narasiah, L., Munoz, M., Rashid, M., Ryder, A. G., Guzder, J ., & Canadian Collaboration for Immigrant and Refugee Health. (2011). Common mental health problems in immigrants and refugees: general approach in primary care. *Canadian Medical Association Journal*, cmaj-090292.

Soykoek, S., Mall, V., Nehring, I., Henningsen, P., & Aberl, S. (2017). Post-traumatic stress disorder in Syrian children of a German refugee camp. *The Lancet*, 389(10072), 903-904.

Sirin, S. R., & Rogers-Sirin, L. (2015). The educational and mental health needs of Syrian refugee children. Migration Policy Institute.

Zencir, Mehmet. (2015). "*Savaşlar ve Halk Sağlığı*", *Barış Kitabı: Bireyden Topluma Savaşın ve Barışın Ruh Hali içinde*,

(Editörler Ayşe Devrim Başterzi A. Tamer Aker), Türkiye
Psikiyatri Derneği Yay.

Savaş ve Göçün Çocuklar Üzerindeki Travmatik Etkileri

Abdullah Sarman, Bingöl Üniversitesi

Ulviye Günay, İnönü Üniversitesi

Emine Sarman, Süleyman Demirel Üniversitesi

Giriş

Savaş ve göçün en masum kurbanları kuşkusuz çocuklardır. Dünyada milyonlarca çocuk, savaş, çatışma, ülke içi terör ve çeşitli şiddet eylemlerinden etkilenmekte ve mağdur olmaktadır (Taş ve Özcan, 2013). Savaş önemli bir halk sağlığı problemi olarak mağdur üzerinde biyolojik, psikolojik ve sosyal sorunlara neden olabilmektedir. Savaşın oluşturduğu yıkıcı sonuçlar, yalnızca meydana geldiği bölge üzerinde değil, farklı bölgelerde yaşayan insanları da olumsuz etkilemektedir (Gözübüyük, Duras, Dağ ve Arıca, 2015).

Göç, bireylerin gelecek yaşantılarının bir kısmı veya tamamını geçirmek üzere, kalıcı veya geçici bir süre için bir yerleşim yerinden bir başkasına yerleşmek amacıyla yaptıkları, coğrafi yer değiştirme olayı ve sosyal bir değişim sürecidir (Conk, Başbakkal, Bal ve Bolışık, 2013). Göç, ekonomik, sosyal veya siyasal nedenlerle birey ya da toplulukların bir yerden başka bir yere zorla veya gönüllü giderek ikamet etmelerinin bir sonucudur (IOM, 2012). Göç, gönüllü ve zorunlu olabilmektedir. Gönüllü göçlerde, insanların kendi istekleri ve beklentileri yönünde, bir ketten diğerine veya bölgeye olan hareketlilik vardır. Zorunlu göçte ise sosyal, ekonomik, güvenlik, doğal afetler ve savaş nedeni ile bireylerin istekleri dışında göç olmaktadır.

Savaş ve Göç Olgusunun Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Savaş tüm bireyleri olumsuz etkilemekle birlikte özellikle çocuklar üzerinde travmatik etkileri daha fazladır. Günümüzde savaşan devletlerin ve savaştan etkilenen insanların sayısı artmıştır. Günümüzde savaş nedeni ölümlerin % 90'dan fazlası sivillerde olmakta ve savaşlarda en çok çocuklar etkilenmektedir (Deveci, 2014). Afganistan'da 2012 yılında bir günde ortalama 4.8 çocuk olacak şekilde 1752 çocuk yaralanmış ya da öldürülmüştür. Suriye, 15 Mart 2011'den beri savaş durumundadır. Ülke genelinde kesin sayı belli olmamakla birlikte 20.000 ile 31.000 arasında ölüm yaşanmıştır. Türkay (2014), tarafından aktarıldığına göre UNICEF, Suriye ile ilgili "Kayıp Nesil" raporunda, Suriye'de yaşayan 4 milyon insanın savaştan etkilendiğini, bunların 2 milyonun komşu ülkelere göç etmek zorunda kaldığını belirtmiştir (Türkay, 2014).

Günümüz savaşlarında çocuklar, küçük olmaları ve kolaylıkla telkin edilebilir olmaları nedeniyle uç terör (canlı bomba gibi) eylemlerinde de kullanılabilmekte ya da asker olarak savaşa katılmak zorunda bırakılmaktadır. Birleşmiş Milletlerin çatışmalarda çocukların kullanımının yasaklanmasını onaylayan 126 ülke olmasına rağmen, dünya yüzeyinde silahlı çatışmalarda kullanılan en az 250.000 çocuk asker bulunmaktadır. Afganistan'da 17 yıl süren savaşta, askerlerin % 45'inin 18 yaşın altında olduğu, çocukların diğer çocukları ya da aile bireylerini öldürmeye zorlandığı bildirilmektedir. Yine bazı savaşlarda 12 yaşın altındaki çocuklara soğuk duş, elektrik şoku gibi yöntemlerle işkence uygulandığı bildirilmiştir. Savaşlarda çocukların karşılaşılabileceği sorunlardan bazıları;

- ❖ Ölüm ve yaralanma,
- ❖ Yeterli su ve yiyecek yokluğu,

- ❖ Fiziksel işkence,
- ❖ Esir düşme,
- ❖ Fiziksel hasar (sakatlık) ve hastalıklar,
- ❖ Psikolojik etkiler,
- ❖ Saldırı,
- ❖ Ölen ve yaralanan insanlara şahit olma,
- ❖ İşkence ve tecavüze uğrama ya da tanık olma,
- ❖ Silah sesleri ve patlamalara maruz kalma şeklinde sıralanabilmektedir (Deveci, 2014).

Savaş ve Göçün Çocukluk Dönemlerine Göre Etkisi

Üç yaşından küçük bebekler travma yaşamaları karşısında genellikle huzursuzluk, ağlama, uyku sorunları, kabuslar ve iştah kaybı gibi tepkiler gösterirler (Gözübüyük, Duras, Dağ ve Arıca, 2015). Ayrıca, annelerinin yanından ayrılmaya karşı aşırı direnç gösterebilir, yabancılardan korkabilir ve yalnız kaldıklarında hırçınlaşırlar. Üç ile altı yaş arasındaki çocuklarda ise bu belirtilere ek olarak, önceki gelişim evrelerine özgü davranışlara (örneğin altını ıslatma, parmak emme, konuşma bozuklukları) geri dönme, saldırganlık ya da içe kapanma ve sessizlik durumları gözlenebilir. (Uğurlu, Akca ve Acarturk, 2016; Kar, 2009).

Okul öncesi dönemdeki çocuklarda karanlıktan veya canavar gibi hayali varlıklardan korkma, savaşla ilgili abartılı öyküler anlatma, sürekli olarak savaşla ilgili sorular sorma ve/veya yaşam koşullarındaki değişimlere uyum sağlamada güçlük gibi durumlar görülebilir. Bununla birlikte, bağırsak kontrolünün kaybı, fiziksel bir nedeni olmayan acı ve ağrılar, daha az ya da daha fazla hareketlilik ve seslere karşı aşırı duyarlılık gibi bedensel tepkiler de gözlenebilir. Okul çağındaki çocuklarda

da maruz kaldıkları ya da medya aracılığıyla izledikleri savaş, yaşantılarına bağlı olarak altını ıslatma gibi önceki gelişim evrelerine özgü davranışlar yeniden ortaya çıkabilir; yalnız yatmaktan korkma, kâbuslar görme gibi sorunlar ve dikkati toplamada güçlükler gözlenebilir. Dikkat problemleri okul başarısının da düşmesine, okula gitmeyi reddetmeye ve bunlara eşlik eden öğrenme ve davranış bozukluklarına neden olabilir (Gözübüyük, Duras, Dağ ve Arıca, 2015).

Savaş Travması ve Yaşanan Göçün Sonucunda Mülteci Çocuklar

Mülteci, kendi ülkesinde yaşadığı eziyetten, siyasi veya dini istismardan kaçmak için yaşadığı yerden zorunlu olarak ayrılan ve geri dönme olasılığı bulunmayan kişilerdir (Roxas, 2010). Toplumdaki diğer gruplarla karşılaştırıldığında mülteciler sosyal belirsizlik, sosyoekonomik zorluklar, yaşanan travmatik olaylar nedeniyle geleceğe dönük planlarını gerçekleştirmek için daha az şansa sahiptirler (Hodes, 2000; Şeker ve Aslan 2015). Bu nedenle bulundukları toplumda kalıcı bir hayat için gerekli beceri ve yeterliliklerin kazandırılması sürecinde daha fazla desteğe ihtiyaç duyarlar. Dünyada 2007 yılında 42 milyon yerinden edilmiş kişi bulunmaktadır. Yerinden edilmişlerin 15 milyonunu mülteci, 827 bini ise şartlı mültecidir (geçici sığınmacı). Yerinden edilmişlerin % 44' ünü 18 yaşın altındaki çocuklar oluşturmaktadır (yaklaşık 7 milyon çocuk).

Günümüzde yaşanan savaş, çatışma, karmaşıklık, dini, siyasi olumsuzluklar gibi ekonomik krizler, çevresel felaketlerde dünyadaki yerinden edilmiş kişi sayılarının artmasına neden olmaktadır. Mülteci gruplar hem toplumda görünür olmadıkları, hem de bulundukları ülkede uzun süreli kalacak kişiler olarak düşünülmedikleri için daha az dikkate alınmaktadırlar. Ancak ülke kabulünde yeterli şartları sağlayamayan şartlı mültecilerin ülkede kalış süreleri uzamakta, bu süreçte kendileri, aile üyeleri, toplum ve

kurumlar ile isteseler de istemeseler de etkileşime geçmektedirler. Toplumun ülkedeki yabancı nüfusa bakış açısına göre; göç ile birtakım sorunlar, aynı zamanda insan hakları bağlamında bazı sorumluluklar da ortaya çıkmaktadır. Mülteci çocukların göç etme nedenleri;

- ❖ İşkence ve tecavüze tanık olma,
- ❖ Eğitim,
- ❖ Politik baskı,
- ❖ Etnik dini çatışmalardan uzaklaşmak,
- ❖ Şiddet, silahlı çatışma ve savaş ortamından kaçmak,
- ❖ Yoğun toplumsal baskı yüzünden yaşam hakkının ve beden bütünlüğünün tehlikeye girmesi,
- ❖ Fikir ve ifade özgürlüğünün engellenmesi,
- ❖ Yoğun ekonomik sıkıntılar sebebiyle sağlıklı olamama,
- ❖ Temiz içme suyu ve besleyici gıda yetersizliği,
- ❖ Temiz ve güvenli çevrenin olmaması,
- ❖ Sosyal güvenlik, uygun yaşam standartları gibi hakların engellenmesi,
- ❖ Kötü beslenme nedeniyle gelişim haklarının engellenmesi
- ❖ Eğitim verilememesi ya da yarıda kesilmesi nedeniyle eğitim hakkının engellenmesi,
- ❖ Daha iyi yaşam koşullarında yaşamak şeklinde sıralanmaktadır (Şeker ve Aslan 2015; Topçuoğlu, 2014).

Özellikle silahlı çatışmalar sırasında tek başlarına kalan mülteci çocuklar toplama kamplarında daha yüksek oranda şiddet ve istismara uğramakta, açlık, malnütrisyon gibi nedenlerle hastalıklardan daha kolay ölebilmektedir (Deveci, 2014).

Mülteciler yeni katıldıkları toplumda günlük yaşamdaki değişimlere bağlı birçok zorlukla karşı karşıya olduklarından uyum sağlamak için mücadele etmek durumunda kalırlar (Kaynak ve Bimay, 2016). Yetişkin mülteciler yeni geldikleri toplumda kendileri ile aynı kökene sahip bireylerle bir arada yaşayarak, kendileri için güvenli ve tanıdık bir çevre oluşturabilirler. Ancak bu ailelerin çocukları açısından düşünüldüğünde yaşanan zorluklar daha da artmaktadır. Mülteci çocuk için yeni geldiği toplumda okul çevresi, durağan ve güvenli bir ortam sunmasına rağmen bu çocuklar yaşadıkları ani ve zorlu göç süreçleri, farklı geçmiş ve kültürel özelliklere sahip olmaları, ortak bir dili paylaşmamaları gibi nedenlerle okula uyum sağlamak için ek çaba gösterirler. Şiddet, kayıplar, güvende olmama, ailenin ve sosyal yapının dağılması, besin, sağlık ve eğitim kaynaklarındaki kısıtlılık mülteci çocukların sıklıkla baş etmek zorunda kaldıkları güçlükler olarak sıralanmaktadır (Velipaşaoğlu, 2008).

Çocukları Savaşın Travmatik Etkilerinden Koruma ve Öneriler

Çocukların savaş nedeniyle karşılaştıkları hasarın azaltılması, çeşitli sebeplerle hasar gören çocukların iyileştirilmesi ve risk gruplarının belirlenmesi büyük öneme sahiptir (Barbara, 2006). Bu amaçla;

- ❖ Savaş mağduru çocuklara yönelik olarak; kimsesiz kalan çocuklara sahip çıkılması, askere alınan çocukların sivilleştirilmesi,
- ❖ Çatışma durumlarında çocuklar için özel programların hazırlanması,

- ❖ Savaş bölgelerindeki, mülteci kamplarındaki tek başına olan çocuklara dikkat edilmesi, eğitim ve oyun olanakları tanınması,
- ❖ Cinsel istismar ve cinsiyete bağlı şiddet açısından gerekli önlem ve takiplerin yapılması,
- ❖ Post-travmatik Stres Sendromlu çocukların tedavisinde “Travma-odaklı Bilişsel Davranışçı Terapi ve Sanat Terapi” uygulamalarının aktif şekilde kullanılması,
- ❖ Savaşın zihinlerde yarattığı etkilerin silinmesi için okul yaşamının ve barış için eğitim seferberliğinin başlatılması,
- ❖ Mülteci çocukların ve gençlerin kurumlar arası işbirliği ile mevcut fırsatlarından yararlanmaları sağlanmalı, güvenilir bir ortamda fiziksel, bilişsel ve psikolojik iyi olmalarını amaç edinen uygun öğrenme ortamlarıyla ilgili düzenlemeler yapılması,
- ❖ Okullarda farklı etnik kökenlere sahip kişilerin eğitim ihtiyaçlarına cevap vermek, amacıyla eğitim sürecindeki ihtiyaçların tanımlanması ve ihtiyaçlarının eğitim kurumları, öğretmenler tarafından karşılanmaya çalışılması,
- ❖ Psikolojik travma yaşayan tüm mültecilerin sağaltımına yönelik rehabilite merkezlerinin artırılmasının fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

Taş HY, ve Özcan S. (2013). Türkiye’de iç göçün yoksulluğa ve istihdama etkileri. *International Conference on Eurasian Economies bildiriler kitabı içinde*, 289-298.

Gözübüyük, AA., Duras, E., Dağ, H, & Arıca V. (2015). Olağan üstü durumlarda çocuk sağlığı. *Journal of Clinical and Experimental Investigations*, 6(3), 324-330.

Conk, Z., Başbakkal, Z., Bal, YH, & Bolışık B. (2013). *Pediatric Hemşireliği*, 1. Baskı. Ankara, Akademisyen kitabevi.

Topçuoğlu, R. A. (2012). Türkiye’de göçmen çocukların profili, sosyal politika ve sosyal hizmet önerileri hızlı değerlendirme araştırması. *İsveç Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Ajansı ve Uluslararası Göç Örgütü (IOM)*.

Deveci, SE. (2014). *Savaşta Çocuk Ölümleri ve Yaralanmaları*. İçinde: Tokuş B (editör). *Çocuklar ve Savaş*, 1. Baskı. Ankara, Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, 8-23.

Türkay, M. (2014). Günümüz Savaşının Özellikleri ve Halen Savaşan Bölgeler. İçinde: Tokuş B (editör). *Çocuklar ve Savaş*, 1. Baskı. Ankara, Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, 1-8.

Ugurlu, N., Akca, L., & Acarturk, C. (2016). An art therapy intervention for symptoms of post-traumatic stress, depression and anxiety among Syrian refugee children. *Vulnerable children and youth studies*, 11(2), 89-102.

Kar, N. (2009). Psychological impact of disasters on children: Review of assessment and interventions. *World Journal of Pediatrics*, 5(1), 5-11.

Roxas, K. (2010). Who really wants the tired, the poor, and the huddled masses anyway? Teacher’s use of cultural scripts with refugee students in public schools. *Multicultural Perspectives*, 12(2), 65-73.

Hodes, M. (2000). Psychologically distressed children in the United Kingdom. *Child Psychology and Psychiatry Review*, 5(2), 57-68.

Şeker, BD. (2015). Aslan Z. Refugee children in the educational process: An social psychological assessment. *Journal of Theoretical Educational Science*, 8(1), 86-105.

Topcuoğlu, RA. (2004). Hayatı değiştirmek için yola çıkanlar çıkınca değişen hayatlar: Bir müracaatçı grubu olarak göçmen çocuklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(1), 89-108.

Kaypak, Ş. (2016). Bimay M. Suriye savaşı nedeniyle yaşanan göçün ekonomik ve sosyokültürel etkileri: Batman örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(1), 84-110.

Velipaşaoğlu, S. (2008). Mülteci çocuklar. *Türkiye Klinikleri Pediatrik Bilimler Dergisi*, 4(6), 56-61.

Santa, Barbara J. (2006). Impact of war on children and imperative to end war. *Croatian medical journal*, 47(6), 891.

Arakan'daki Müslümanlarda Yaşanan Sosyal Travmaya Uzaktan Bir Bakış

Ferhan Çınar, Bilge Spor Tam Gelişim Derneği

Giriş

İnsan neslinin beşiği olan Asya Kıtasının güneydoğu topraklarında, günümüzde Myanmar sınırları içinde yer alan Arakan bölgesi, kadim bir geçmişe sahip olmasına rağmen XVIII. Yüzyılın son çeyreğinden başlayarak hala devam eden soykırımın muhatabı olmuş durumdadır. Devletlerin, insan onurunu aktif olarak koruması (Arslan, 2015; s.168) gerekirken, Myanmar devletinin vatandaşlık bile vermediği Rohingyalar, devletsiz, topraksız, mazlum ve mağdur vaziyettedirler.

Hâlbuki 1784 yılına kadar bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdüren Arakan, Avrupa'da karanlık ortaçağ yaşanırken, İslam hâkimiyeti altında olduğu asırlar boyunca Budist ve Müslüman halkın barış ve refah içinde yaşadığı, eşitlik ve özgürlüklerin hüküm sürdüğü topraklardı. İslam Devletinin yıkılması ve bölgeye İngilizlerin hâkim olması ile birlikte, batıda insan haklarını korumayı amaçlayan Evrensel Bildirgeler kabul edilip uygulamaya başlanırken Arakan'da sömürü, zulüm, soykırım ve iç çekişmeler hızla tırmanmaktaydı. Arkası kesilmeyen baskılar Arakan'lıları ümitsizlik, güven kaybı ve toplumsal bir travmaya itti. Bu durum, teknolojinin gelişmesiyle habere ve bilgiye kolayca ulaşabildiğimiz günümüzde, özellikle de 2012 olaylarından sonra defalarca uluslararası medyaya yansımaya rağmen, bir türlü çözüm adına harekete geçilmiyor olması ve görmezden gelinmesi Evrensel Bildirgelerin gerçekten evrensel olup olmadığını sorgulamaya neden olmaktadır. Nitekim dünyaya yön verenlerin, hakları teslim etme konusunda karşı tarafın Müslüman olup olmamasına göre karar verdikleri aşîkârdır. Son yarım yüzyılda Rohingyalar gibi Avrupa ve dünyanın

farklı coğrafyalarında saldırılar neticesinde azınlık durumuna düşen ve asimile politikalarıyla mücadele etmek zorunda bırakılan birçok Müslüman halkın bulunması (Akkoyun, 2017; s.248), bunu doğrular niteliktedir.

Gerçek olan şu ki; Rohingyalar'ın bir kısmı Arakan'ın iç kesimlerinde sıkışıp kalmış ve kendi vatanlarında kamplarda yaşam mücadelesi veren mülteci durumuna düşmüşlerdir. Daha büyük bir kısmı farklı ülkelerde zor şartlarda yaşamaktadır. En kötü durumda olanlar ise Bangladeş'in Arakan sınırına sığınmış gruplardır. Organ mafyası, insan kaçakçıları ve her türlü terörün uğrak yeri haline gelmiş bu kamplarda (Çebi, 2017, s.32), sayıları belli olmayan, akıbetleri meçhul on binlerce Müslüman, ümitlerini ve mücadele güçlerini yitirmiş, aç, susuz, travma ve korku içinde ölümü beklemektedirler.

Sayıları yetersiz olan yerel akademik bildiri ve yayınlarda, Arakan'ın coğrafi konumu, tarihi ve Rohingyalar'ın yaşadığı soykırım anlatılıyor olmasına rağmen, toplumun trajedi neticesinde yaşadığı travma ve içine düştükleri çaresizliğin ön plana çıkarıldığı bir çalışmanın eksikliği hissedilmektedir.

Bu araştırmayı yapmaktaki amacımız; bu eksikliğin giderilmesi ile birlikte, küreselleşerek küçülen dünyamızda, gelişen teknolojiiden yararlanarak edindiğimiz bilgi ve ulaştığımız haberlere, samimi ve insancıl bir bakış açısıyla bakmak, bakışımızı içselleştirerek doğru tavır geliştirmek ve insanlık adına tutumumuzu açıklayarak safımızı belirginleştirmektir(İnam, 2016;s.484). Bu tutumumuzun bizi insan olma yönünde güçlü kılacağına ve toplumsal sorumluluklarımızı bir nebze de olsa yerine getirmiş olmanın huzuruna ulaştıracağına inanıyoruz. Ayrıca bu konuya kadın hassasiyeti ve anne şefkati ile yaklaşıyor olmamız, araştırmadaki motivasyonumuza katkı sağlamıştır.

I. Arakan Neresi?

Coğrafi konum itibariyle

26 Mayıs 1989 yılında ismi Myanmar olarak değiştirilen (Harman, 2015) Burma (Birmanya)'nın bugünkü resmi adı, Myanmar Birliği Cumhuriyeti'dir. Güneydoğu Asya'da Çinhindi denilen yarımadanın kuzeybatısında yer almaktadır. 262 bin kilometrekare (Özay, 2013; s.66) olan yüzölçümü ile yarımada'daki en geniş topraklara sahip devlettir. Bengal Körfezi ve Andaman Denizi'ne kıyısı olan Myanmar, kuzeybatıda Bangladeş ve Hindistan, kuzeydoğuda Çin, güneydoğuda ise Laos ve Tayland'la sınır komşusudur. Andaman Denizi güney, Bengal Körfezi ise güneybatı kıyılarını kaplamaktadır. Myanmar Birliği Cumhuriyeti'nin nüfusu 51 milyondur.

Araştırmamıza konu olan Arakan'ın resmi adı Rakhine'dir. Myanmar'ın batısında yer alan, Bangladeş, Hindistan, Burma ve Bengal Körfezi ile çevrelenmiş, dağlık bir bölgedir ve Myanmar'ın 7 eyaletinden birisidir. 7 tane nehir ve ılıman iklimi ile son derece verimli topraklara sahiptir. Bu nedenle bir zamanlar "tahıl ambarı" anlamına gelen-Dhannavati- adı verilmiştir. Arakan ismi bu bölgede yaşayan Müslüman çoğunluğa verilen Rakhaing kelimesinin İngilizceleşmiş halidir ya da Arapça 'da ve Farsça 'da temel direk anlamına gelen "rükun" kelimesinin çoğulu olan 'erkân' dan bozularak Arakan halini almıştır. Bu bölge için 1430 yılında Müslümanlarca fethinden sonra kullanılmaya başlandığı tahmin edilmektedir. Müslüman Hükümdarların bastırdığı ve halen dünyanın çeşitli müzelerinde sergilenen paraların üzerindeki yazılara en çok benzeyen kelime de Arakan'dır (Yunus, 2012; s.5-6). Hem o bölgeye hem de bölgede bulunan ve Burma ile sınır oluşturan Yoma Dağları'na, günümüzde Arakan denilmektedir (Yunus, 2012; s.3).

Arakan'ın eski ismi ise Roang /Rohang /Roshang diye telaffuz edilmekte ve kökeni eski çağlara dayanmaktadır. “ Allah'ın lütuf ve ihsan etmesi” anlamına gelen –Raham- kelimesinin değişmiş hali olması kuvvetle muhtemeldir. Vesali Krallığı zamanında bir grup Arap tüccarın gemisi karaya oturmuş ve sığındıkları adada yerli halk onlara kucak açınca oraya, “Allah'ın lütufta bulunduğu yer ” anlamına gelen Raham Bori adını vermişler. Yıllar içinde bu kelime Roang, Rohang ve Roshang gibi değişik haller almıştır. Burma dilinde Rambre olarak hala kullanılmaktadır (Yunus, 2012; s.7).

Arakan'da yaşayan Rohingya Müslümanlarının sayısının 4,5 milyon civarında olduğu fakat son yıllarda yaşanan trajediler neticesinde 1,5 milyona (hatta bazı kaynaklarda 700 binlere) kadar gerilediği düşünülmektedir. Myanmar Devleti resmi açıklamalarında Arakan' da yaşayan Müslümanların, nüfusun yüzde 4' ünü oluşturduğunu belirtse de Müslüman halkın temsilcileri bu oranın yüzde 14 olduğunu dile getirmektedir. Müslümanların nüfusu hakkında farklı iddiaların olması, bir kısmının vatandaş sayılmamasından ve yaklaşık 1,5 milyonunun Bangladeş, Pakistan, Suudi Arabistan, Ürdün ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde mülteci olarak yaşamasından kaynaklanmaktadır (Bayram, 2016;s.369). Biz de birçok nedenle göçe zorlanan bu toplumda yaşanan sosyal travmayı araştırıyoruz.

Arakan'ın kuzeyinde yaşayan Müslüman halkın dili Rohingya dilidir. Gelişimini 1000 yıldan uzun sürede tamamlamış melez bir dildir. Müslüman hükümdarlar döneminde yaygın olarak kullanılıyor olmasına rağmen sömürge döneminde zarar görmüştür. Bugün Rohingya dili yazı dili olarak kullanılmamaktadır (Yunus, 2012; s.10).

Arakan eyaletinin güneyinde yaşayan Budist Halk ise tarihte Maghlar olarak bilinmekle birlikte Rakhineler olarak adlandırılırlar. Rakhineler 'in dilleri ise, ayrı bir dil olmayıp

Burma dilinin değişikliğe uğramış bir şivesidir (Yunus, 2012; s.12).

Tarihi itibariyle Arakan

Günümüzde Myanmar Devleti'nin bir eyaleti olup bu devletin askeri diktası altında yönetiliyor olsa da geçmişte Doğu Hindistan'ın sınır eyaleti olan Arakan, 1784 yılına kadar bağımsız bir ülke idi. Köklü ve kadim bir geçmişe sahip olan Arakan'la ilgili bütün kroniklerin verdiği bilgiler M. . 400'l  yıllara kadar gitmektedir ( zay, 2013 s.5). Tarihi kalıntılar ve belgeler Arakan bölgesinin ilk  ağlarda Hindu toprakları olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Budizm bu bölgeye M.S. ilk yüzyıllarda Dhannavati Kralı  andra Suriya zamanında gelmiştir.

Arakan'ın Bengal Körfezi ve Andaman Denizine kıyısı olması nedeniyle tarih boyunca deniz ticaretinde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bunun için birçok millet gibi denizcilik ve deniz ticareti konusunda önemli bir konumda olan Araplar III. Yüzyılda Asya ve Uzakdoğu ile ticari ilişkilerini bir hayli geliştirmişler, Güneydoğu Asya'da Arakan, Sumatra ve Cava 'ya kadar uzanarak küçük ticaret şehirlerini kurmuşlardır (Solmaz, 2017; s.126). İ lam dini VII. Yüzyılın ortalarına doğru büyük bir güç olarak ortaya çıkmış, Hz. Muhammed'in vefatından sonraki 100 yıl içerisinde Araplar, Büyük İ lam Devleti'nin varisleri olmuşlardır. Böylece denizlerdeki hâkimiyetleri de katlanarak artmıştır. Dolayısıyla Araplar İ lamiyet'ten sonra da Arakan Halkı ile ticari ilişkilerine aynı şekilde devam etmişlerdir. Arakanlılar'ın İ lam'la tanışması da bu döneme rastlar (Göksoy, 2003; s.189). Bu bölgeye deniz tüccarlarının yanı sıra kendini dine adanmış dervişler (Yazıcı, 1994; s.188) de gelmiş, yerli halk arasında tebliğ faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu dervişlerin ahlaki olgunlukları ve tebliğ vazifelerini aşkla yapmaları sebebiyle yerli halktan birçok kişi İ lam'ı kabul etmişlerdir. Dervişlerin gelmiş olduğunu

gösteren şey ise; başkent Akyap ve bazı bölgelerde halk tarafından çok iyi bilinen türbelerin mevcut olmasıdır. Hatta 866-874 yılları arasında İslam Mutasavvıfı Beyazıt-ı Bestami'nin Chittagong Bölgesinde tebliğle meşgul olduğu rivayet edilmekle birlikte, burada vefat edip mezarının dahi Chittagong'da olduğu iddia edilmektedir (Kavas, 2017; s.124).

Arakan topraklarında VII. ve VIII. Yüzyıldan itibaren, Budizm ve İslam birlikte gelişmeye devam etmiş ancak İslam'ı kabul edenlerin sayısı daha fazla olmuştur. XIII. Yüzyıla kadar toplumsal değer yargıları İslam'la yayılmış, Müslümanların sayısı hatırı sayılır seviyelere ulaşmış ve Arakan halkının büyük bir kısmı Müslümanlaşmıştır (Gürsoy, Altuğ., *a.g.m.*, s.128).

Arakan Kralı Naramaikla 1404 yılında tahttan indirilmiş ve Müslüman Bengal'e sığınmıştır. 24 yıl devam eden sürgün hayatı boyunca Bengal Şah'ı Sultan Gıyaseddin Azam Şah vesilesiyle Budizm'den uzaklaşarak İslam'ı tanıyıp Müslüman olmuştur. 1430 yılında ise Bengal'in o dönemdeki Şah'ı, Celaleddin Muhammed Şah'ın desteğiyle tekrar Arakan'daki tahtına oturdu. Böylece Arakan İslam Sultanlığı kurulmuş oldu. İslam Kültürü ile bu kadar yakın ilişkiye girmiş olan Arakan'da Rönesans'ın da etkisiyle aydınlık günler başladı. Müslüman olmasıyla birlikte Süleyman Şah adını alan hükümdarla başlayan Arakan İslam Sultanlığı dönemi, sonraki 354 yıl boyunca tahta çıkan 26 farklı hükümdar tarafından yönetilmiş ve hem ticaretin hem de ilmin merkezi haline gelmiştir (Gürsoy, Altuğ., *a.g.m.*; s.129). Budistler ise Müslüman hükümdarların Arakan'ı yönetmesini asla istemiyorlardı. 1784 yılında buldukları ilk fırsatta hem karadan hem denizden kuşatarak Arakan'ın bağımsızlığının sonunu getiren hamleyi yaptılar.

1826 yılında başlayan İngiliz sömürgesi, 1885 yılında Burma'nın tamamen ellerine geçmesiyle nihayi durumuna ulaşmış ve 120 yılı aşkın süre boyunca Arakan'ı ve

Arakan'lıları her anlamda sömürmüşlerdir (Yunus, 2012; s.46).

1948 yılında İngilizler bölgeden ayrılıp Arakan'ı, gerçek sahipleri olan Müslümanlara değil de (Kökdağı ve Nayir, 2016; s.7) Burma Sultanlığına bırakırken Burma bağımsızlığını kazanmıştır. Fakat Burma yönetimi, bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte etnik problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Çünkü İngilizler bölgeden ayrılırken geride coğrafi, etnik ve dini olarak paramparça olmuş bir ülke bırakıp gitmişlerdir (Gürsoy, Altuğ, a.g.m., s.130).

Etnik konulara daha ılımlı yaklaşan ve “Demokratik Birlik” fikrini savunan Aung Sang (Yunus, 2012; s.89) müzakereler sürecinde öldürülüp, sonrasında siyasi iktidar zayıflayınca ordunun başındaki General Ne-Win önderliğinde ülkede – Burma türü sosyalizm- uygulanmıştır. Burma türü sosyalizm, Budizm'le eklemlenmiş bir Marksist-Leninist yapılanmadır (Özay, 2016; s.61). 1974 yılında ise Arakan'da yaşayan Budist Maghlar'a özerklik verilmiş, bölgenin adı Rakhine Eyaleti olarak değiştirilmiştir.

1986-1988 yıllarında siyasi ve ekonomik problemlerin hat safhaya ulaşmasıyla bütün etnik grupların katıldığı protesto olayları başlamıştır. Aynı dönemde, demokratik birlik fikrini savunduğu için tüm etnik gruplarca benimsenen Aung Sang'ın Oxford'da eğitim görmüş olan kızı Suu Kyi ülkesine dönmüş ve azınlık gruplarca desteklenmeye değer bulunan “Ulusal Demokrasi Birliği'nin” başkanı olmuştur.

27 Mayıs 1990'da yapılan seçimlerde oyların yüzde 82 gibi çoğunluğunu almış olmalarına rağmen, cunta yönetimi seçim sonuçlarını tanımayarak yönetimi sivillere devretmeyi reddetmiştir. Baskı rejiminin hüküm sürdüğü yıllar boyunca en çok mağduriyeti Müslümanlar yaşamıştır. Dönem dönem sayıları 250.000'leri bulan grupların Bangladeş başta olmak üzere birçok ülkeye göç etmelerine sebep olan işkence ve

katliama maruz kalmışlardır. 28 Mayıs 2012 günü Htwe hadisesi olarak bilinen, gerçekliği bile kanıtlanamamış (Yunus, 2012; s.70) olay nedeniyle Müslümanlara yönelik saldırılar akıl almaz boyutlara ulaşmış, Müslümanlarda misillemede bulununca yüzlercesi öldürölüp evleri, işyerleri ve camiler yakılmış binlercesi evlerini terk etmek zorunda kalmıştır (Özay, 2013; s.65). Arakan'lı Müslümanlara yöneltlmş saldırılar ve etnik temizlik bugün de devam etmekte, tüm dünya bu durumu sessizce izlemektedir.

Geçmişten Bugüne Arakan Halkı

Arakan Halkı, bölgenin coğrafi ve tarihi yapısı nedeniyle Çin, Hint, Arap ve Moğol kültüründen etkilenmiş, farklı nedenlere bağlı olarak yaşanan göçler ve çeşitli dinlerin hüküm sürmesiyle çoklu etnik yapıya sahip olmuştur. Bugün Arakan'la birlikte 7 Eyaleti bulunan Myanmar'da 8 etnik 135 alt etnik grup yaşamaktadır. Arakan bölgesinde ise belli başlı 2 grup mevcuttur. Kuzeyde yaşayan Müslüman Rohingya'lar ve güneyde yaşayan Roang Maghs adıyla anılan Budist Arakanlı'lardır.

Rohingyalar'ı oluşturan halkın bir kısmı yüzyıllardır bu bölgede yaşayagelmış, VII. Yüzyıldan itibaren İslam'ı kabul etmeye başlayan Arakan'ın yerlileri Chandralar'dır (İslam, 2013;s.49). Kalan kısmını ise, ticaret amacıyla gelip bölgeye yerleşen Araplar ve İslam'ın bu topraklarda güçlenmesiyle XIII. Asırdan sonra müreffeh İslam Devleti'nin hâkimiyetine sığınmak istedikleri için Hindistan, Çin ve diğer ülkelerden göç eden Müslümanlar oluşturmaktadır (Özay, 2013; s.10). Budizm'den uzaklaşıp Müslüman olan Süleyman Şah'ın 1430'da kurduğu güçlü Mrauk-U Devleti'nin hâkim olduğu asırlar boyunca Müslüman ve Budist halk barış ve refah içinde yaşamışlardır (Kutlutürk, 2017; s.138). Ülke gerek ticari anlamda gerekse kültür, sanat ve edebiyat anlamında son derece parlak gelişmelere sahne olmuştur.

1784 yılında Ava Kralı Bodavphaya tarafından işgal edilen Mrauk-U Devleti acı bir şekilde çöküşe uğradı. Binlerce Müslüman ve milliyetçi Budist ölüm cezasına çarptırıldı. İslam ve Budizm kültürüne ait her şey yerle bir oldu. 20.000’den fazla esir Burma’nın merkezine sürüldü. Binlercesi zorlu yolculuk esnasında hayatlarını kaybetti. Bodavphaya’nın 40 yıl süren hâkimiyetleri boyunca tapınak inşaatlarında köle olarak çalıştırılma ve zorla askere alınma gibi durumlar yaşayan Arakanlılar’ın 200.000’den fazlasının öldüğü, üçte ikisinin yurtlarını terk etmek zorunda kaldığı bilinmektedir.

Bu 40 yıllık süreçte, Arakanlılar zulmün ve katliamın her türlüsünü yaşamış, kaçabilenler zor şartlarda komşu ülkelerin sınır bölgesinde yığılmış, geride ise ölüm sessizliğine bürünmüş Arakan kalmıştı. Böylece etnik ve dini temizliğin temelleri bu yüzyılda atılmış oldu (Yunus, 2012; s.65-66).

Zorunlu olarak göç etmiş Müslümanlar, İngilizler’in bölgeye gelmesiyle tekrar Arakan’a dönmeye başladı. Ancak bu sefer de Arakanlı Müslümanlar İngilizler tarafından madenlerde zorla köle olarak çalıştırıldı ve iliklerine kadar sömürüldüler. 1945 ve 1947 yılları arasında Rohingya Müslümanları, Chittagong Bölgesini merkez haline getirerek bağımsızlık mücadelesinde bulunmuşlardır. Fakat bu “Mücahit Hareketi” başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1948 yılında imzalanan Panglong Anlaşması ve yürürlüğe giren anayasa ile Burma bağımsız bir devlet olarak ortaya çıktı. Fakat çelişkiler içindeki anayasa tüm vatandaşların sosyal, ekonomik ve siyasi haklarını güvence altına alırken ülke içinde etnik azınlık olan Müslüman Rohingyalar’a vatandaşlık vermemektedir. Gerekçe olarak da onların Arakan’lı olmadıklarını gösterirken “Rohingya diye bir toplum yoktur. Bunlar Bangladeş’ten özellikle de Chittagong’dan topraklarımıza göç etmiş Bangladeşlilerdir” demektedirler (Özay, 2013; s.77). Oysa ortaçağda bu bölgede bulunan tüccar, din adamı ve seyyahların aktardıkları o dönemdeki Müslüman varlığını işaret etmektedir (Özay, 2013; s.69).

2008 yılına kadar şiddet, işkence ve katliamlar sebebiyle can kayıpları ve zorunlu göç olayları hız kesmeden devam etmiştir. 2008 yılında hazırlanıp referandumla oylanan anayasanın kabul edilmesine rağmen, askeri diktanın siyaset üzerindeki etkisi asla yok olmadığından, Rohingya'lar'a vatandaşlık verilmemesi nedeniyle insani haklarının ihlali bugüne kadar devam etmiştir.

Arakan bölgesinin güneyinde yaşayan Maghlar ise kendilerini Rakhine olarak isimlendirmekte ve Maghlar ismini reddetmektedirler. Hâlbuki bu halkın, Hindistan'da tarih öncesinde kurulmuş olan Maurya Hanedanının çöküşü ile beraber Budist hâkimiyetinin zayıflaması ve Hindular'ın baskı ve işkenceleri nedeniyle doğuya doğru göç etmek zorunda kalan Budistler oldukları bilinmektedir. Tarihçi Şahabettin Talis'in XVII. Yüzyılda tuttuğu kayıtlara göre bugünkü Rakhineler'in ataları Arakan'ın yağmacı Maghlarıdır. "Arakanlı korsanlardan hem Maghlar hem de Frenkler genellikle su yolu ile gelirler, Bengal'i yağmalarlardı. Hinduları, Müslümanları, kadınları, erkekleri, büyük-küçük herkesi yakalarlar, ellerine birer delik açarak onları geminin güvertesine üst üste yığarlardı. Her sabah ve akşam bir tavuğun önüne nasıl yem atılıyorsa onların önüne de yemeleri için çiğ pirinç taneleri atılırdı" (Yunus, 2012; s.11-12). Bu tarihi belgelerde anlatılan vahşetten dolayı, Arakan'ın güneyinde yaşayan ve bugün aynı şeyleri Müslüman Rohingya'lar'a reva gören Budist halk Maghlar ismine sahip çıkmayı reddederek Rakhine'yi kabullenmişlerdir.

Rakhineler, Müslüman Rohingya'ların yeniden eski güçlü hallerine dönmesiyle yerlerini terk etmek zorunda kalacakları korkusuyla, bağımsızlıklarını kaybetme pahasına Burma Devleti'ni arkalarına alarak insanlık dışı işkencelerle Müslüman halkı yer yer diri diri yakarak (Akkoyun, *a.g.m.*, s.248) öldürmek ya da göç etmeye zorlamak suretiyle soykırıma devam etmektedirler (Yunus, 2012; s.20).

II. Arakan'ın Dünya Gündemindeki Yeri

Milattan önceye dayanan köklü bir tarihe ve Çinhindi Bölgesi, Güneydoğu Asya, Uzakdoğu'ya geçiş konumunda olan, verimli topraklar ve yeraltı zenginliklerine sahip Arakan sadece yaşadıkları dramlar ile dünyanın gündemine düşmekte ya da düşmemektedir. 1874 yılında güçlü Mrouk-U Devletinin yıkılması ile başlayan ve halkın sosyal travma yaşamasına neden olan olaylar, işkence, tecavüz, katliam gibi toplumu derinden sarsan şekillerde kendini göstererek on yıllardan beri ölüm, zorunlu göç veya korku içinde bekleyerek geçirilen bir hayata neden olmuş ve hala olmaktadır. Arakan'da yaşananlar, hiçbir surette işlenmemesi gereken ve “insanlığa aykırı suç” kapsamında değerlendirilen soykırım, kölecilik, sistematik ırk ayrımcılığı, uzun süreli keyfi tutuklama, katliam ve yaygın işkence gibi uygulamalardır (Aral, 2013; s.36). Bunlara zorunlu göç, kimliksizlik, devletsizlik (Zawacki, 2013;s.114), açlık ve ölüm korkusu da eklenince toplumsal travma yaşanmaktadır.

1784 yılından, İngiliz sömürüsünün başladığı tarihe kadar olan sürede Kral Bodavphaya'nın acımasızca yürüttüğü politikalar neticesinde 20.000 civarında esir Burma içlerine sürüldü. Arakan büyük bir karmaşa ve belirsizliğe sürüklendi. Müslüman halk saldırılara misilleme yaptıkça durumun vahameti daha da artıyordu. İnsanlar zorla alıkonuluyor, paraları gasp ediliyor, binlercesi sürülüyor ve oralarda hastalık ya da katliamlar nedeniyle ölüyor asla geri gelmiyorlardı. Bu durumda, geride kalanlar her an boğazlarının kesilmesi endişesiyle beklemek ya da topraklarını terk etmek arasında seçim yapmak zorunda bırakılıyorlardı. Sad ece bir yıl içinde 10 binden fazla insan bugün Bangladeş sınırları içinde bulunan Çitta-gong'a giriş yapmış ve bu sayı her geçen yıl katlanarak artmıştır. 40 yıllık süre zarfında o dönemdeki nüfusun üçte ikisinin göç ettiği, 200 binden fazlasının da öldürüldüğü iddia edilmektedir (Yunus, 2012; s.63).

İngiliz sömürgesi döneminde ise daha önce zorla göç eden (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ad863dd6c3898.99867103)

Arakan'lıların bölgeye geri gelmeye başlamaları ile Arakan'ın etnik yapısı Müslümanlar lehine değişmiştir. İngilizler, güney Hindistan'daki Hint asıllı Müslümanların da bu bölgeye geçmelerine izin vermiştir. Çünkü bölgede zorla çalıştıracakları iş gücüne ihtiyaçları vardı (Özay, 2012; s.12). Arakan'ı işgal eden İngilizlerin bu bölgeyi sonuna kadar sömürgeleştirmek istedikleri çok açıktır. Çünkü bunlar, tarihi kaynaklara da zarar vererek gerçeklere ulaşılmasını engellemeye çalışmışlardır (Yunus, 2012; s.16-17). Arakan'lı hiçbir Müslüman bölgede önemli mevkilere gelememiş ve sürekli olarak ayrımcılık politikasıyla karşı karşıya kalmıştır. Müslümanlar İngiliz sömürüsü altındayken, onların tarafında mücadele etmelerine rağmen, İngilizler'in Budist yanlısı tavırları yüzünden, ekonomi, eğitim ve siyaset başta olmak üzere her konuda toplumun gerisinde kalmışlardır (Yunus, 2015; s.2-48-46).

23 Mart 1942'da Japonların Akbay'ı (Sittwe) bombalamasıyla birçok İngiliz geride önemli miktarda mühimmat bırakarak bölgeden uzaklaşmaya başladı. Artık Arakan bölgesinde yönetim, bir Budist Magh olan U Kyav Khine'ye emanetti. Bu durum, birçok suça karıştığı için Burma Hükümeti tarafından aranan Maghlar'a yaradı. Saklandıkları yerden çıkıp Müslüman Rohingyalar'ı yağmalamaya başladılar. Gizli toplantılarda Burmalılar tarafından Müslümanların, Budizm'in geleceği için büyük tehlike olduğuna iyice ikna edilip, kışkırtıldılar. Böylece Budist Maghlar'ın Rohingyalar'a karşı akıl almaz katliamları 1942 Martında yeniden başlamış oldu. Hedefleri, orada tek bir Müslüman bırakmamak için öldürmek ya da göç ettirmektir. Bu amaçları doğrultusunda birkaç aylık süre içinde, karşı koyup kahramanca mücadele etmelerine rağmen 100.000 den fazla Müslüman öldürüldü, binlercesinin köyleri yerle bir edildi. Müslümanlar kendi yerleşim

bölgelerinde artık azınlığa dönüşmüşlerdi. Bu olaylar neticesinde iki halkın bir arada yaşaması imkânsız hale geldi. Toplumsal güven bir kez daha derinden sarsıldı (Yunus, 2012; s.66).

1948 yılında İngilizler bölgeden tamamen ayrılmış ve Burma yönetimi bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsız Burma Yönetimi yeni düzenlediği anayasa ile birçok etnik azınlığa verdiği haklardan Arakan'da yaşayan Müslüman Rohingyalar'ı mahrum ederek vatandaşlık vermemekle beraber, vergi yüklerini ağırlaştırmak, ağır cezalara çarptırmak ve pek çok alanda maaş vermeden çalıştırmak gibi soykırım amaçlı uygulamalarına devam etmişlerdir. Neticede Rohingyalar da Arakan'ı terk ederek insanca yaşayabilecekleri yeni yerler bulmaya çalışmışlardır (Ateş, 2017; s.179). Bu korkunç tarih Arakan'da sürekli tekerrür etti. BM raporlarına göre Rohingyalar, dünyada en fazla zulüm gören azınlıklar arasında yer almaktadır (Aral, 2013; s.36). Müslüman Rohingyalar'a uygulanan şey bir soykırımdır. Soykırım; uluslararası düzeyde en ağır suçların başında gelen ırk, din, dil ya da etnik olarak ortak özelliklere sahip olan bir grubu yok etmek amacıyla düzenli olarak ve isteyerek yapılan kötü uygulamalardır (Beşiri, 2003; s.179-180). Müslüman Rohingyalar insani haklarına sahip çıkmak adına bazen silahlanarak bazen de siyasi yollardan mücadele etmelerine rağmen Burma Yönetiminin desteklediği ve her türlü insanlık dışı muameleyi gözlerini kırpmadan yapabilen bağnaz Budistlerle asla baş edemediler. 1967 yılında askeri cuntanın Arakan'da üretilen pirincin çoğunu Burma'ya aktarmasıyla çıkan ayaklanmada birçok insan öldürülmüş, bir kısmı da aynı sene açlıktan ölmüştür (Yunus, 2012; s.107).

Askeri rejim Müslümanları ülkelerini terk etmeye zorlamaları için Budist Maghlar'ı teşvik ettikçe, Maghlar iyice saldırganlaşarak Müslümanları tek tek kaçırıp bazı evlerde katletmeye, camilere gidenlerin üzerine taş ve pislik atarak eziyet etmeye, türbeleri yıkıp yerine tuvalet yapmaya,

ibadethanelerde saygısızca âlem yapmaya başladılar (Yunus, 2012; s.107).

Mücahitler toplanarak bu durumlara karşı çıktıkça yapılan eziyetin dozu arttı. 1978 yılında doğrudan devlet meclisi tarafından verilen kararla ‘‘Kral Dragon Operasyonu’’(Yunus, 2012; s.110) devreye sokuldu. Müslümanlar sorgusuz sualsiz tutuklandı. Kadın-erkek, çoluk-çocuk işkence edilerek öldürüldü. Bu durumdan haberdar olan Kuzey Arakan’daki Müslümanlar korku içinde evlerini terk etmeye çalışmalarına rağmen operasyonun bir parçası olarak, saldırıya uğradılar. Değerli eşyaları çalındı. Nehirden kaçmaya çalışanlar ise, açılan ateşler sonucu Naf Nehri’nin azgın sularında kaybolup gittiler. Bu katliamın devam ettiği 1978 ve 1992 yıllarında ölen Müslüman sayısı bile belli değilken, toplamda 550.000’den fazla insan kaçarak Bangladeş’e sığınmak zorunda kaldı ((Yunus, 2012; s.110-111). 2000’li yıllara gelindiğinde ise kâh 11 Eylül saldırıları kâh Afganistan’da yıkılan Buda heykeli bahane edilerek Müslümanlar, mütemediyen saldırıya uğruyor, yapılan akıl almaz eziyetler sürekli tekrar ederek binlerce kişi öldürölüyordu (Yunus, 2012; s.121).

Sınır dışına kaçabilen göçmenleri bekleyen durum ise, kendi topraklarındakinden pek farklı sayılmazdı. Açlık, sefalet ve salgın hastalıkların kol gezdiği kalabalık ve sağlıksız kamplarda çaresizce beklenen ölüm her an kapıyı çalabilirdi. Sadece 2003-2004 yıllarında 7000 mülteci çocuktan çoğu yetim (Kavak, 2014, s.4), 1200’ü sağlıksız koşullar nedeniyle hayatını kaybetmiştir (Yunus, 2012; s.127). En çok Arakanlı mültecinin yaşadığı yer Bangladeş’tir. 28.000’ni kayıtlı 500.000’den fazlası kayıtsızdır. Bangladeş, BM’nin 1951’deki Mülteciler Sözleşmesini imzalamadığı için, onlara karşı yasal sorumluluğu olmadığı düşüncesiyle yoklarmış gibi davranmaya devam etmektedir (Ünsal, 2013; s.7).

Zaten fakir bir ülke olan Bangladeş, karşı karşıya kaldığı bu büyük mülteci dalgaları sebebiyle birçok sorun yaşamış ve BM

arabuluculuğu ile mültecilerin geri iade edilmelerini, sağlamıştır. Ülkelerine geri gönderilen Müslümanlar ise hiçbir vatandaşlık hakkına sahip olmadıkları ve işkencenin her türlüünün artarak devam ettiği topraklardan biran önce tekrar kaçmak zorunda kalmışlardır.

Haziran 2012’de Budist bir kadına tecavüz ederek öldürme suçundan, 3 Müslüman gencin sorumlu tutulmasıyla patlak veren ölümcül şiddet olayları, yeni bir etnik temizlik operasyonunun fitilini ateşlemiş (Smith, 2013; s.102) oldu.

Budist rahiplerin kışkırtmaları ve kolluk kuvvetlerinin desteği ile yapılan saldırılar, işkenceler, tutuklama ve katliamlarla sayıları net olmayan ölümler gerçekleşti. 140.000’den fazla yerinden edilmiş insan Arakan’da ve sınır dışındaki kamplarda yaşam savaşı vermeye mahkûm edildi.

2012 yılında tırmanan çatışmalar sebebiyle Burma Devlet Başkanı, yaptığı açıklamada Rohingya Müslümanlarının sınır dışı edilmesiyle bu sorunun kesin çözüme ulaşacağını belirtmekten çekinmemiştir. Devlet Başkanının böylesine talihsiz bir açıklama yapabildiği ülkede bu halkı göçe zorlama amacıyla yapılan her türlü insanlık dışı muamele mubah görülmektedir. Bu insanlık dışı muamelelerin başında işkence edilmek ve diri diri yakmak suretiyle öldürmek gelmektedir. Arakan’da 1942’de başlayıp sistematik olarak devlet eliyle Müslümanlara karşı soykırım yapılmaktadır.

İnsan Hakları İzleme Örgütünün raporlarında Tulo Toli’yi basan askerlerin, erkekleri öldürüp kadın ve çocuklara defalarca tecavüz ettikten sonra diri diri yakıldıkları ve insanların içine düştükleri çaresizlik gözler önüne serilmektedir (*Arakan’lı Müslümanlar Myanmar Askerlerinin Zulmünü Anlattı, Sabah*, 19.12.2017).

Arakan’da zor şartlarda görev yapan gazeteciler de sınırdaki kamplarda yaşam şartlarının zorluğuna dikkat çekerek,

Bangladeş hükümetinin mültecileri geri göndermeye çalıştığını fakat her yer yakılıp yıkıldığı için dönmelerinin çok zor olduğunu anlatıyor (*Arakan'lı Müslüman Gazeteciler Bölgede Yaşanan Dramı Anlattı, Sabah, 27.02.2018*). Arakan'a giren BBC Muhabiri köylerin hala yakılmaya devam ettiğine şahitlik yaptığını anlatırken konuşabildiği Müslümanlardan, gördükleri yerde Müslümanları işkenceyle öldürdüklerini öğreniyor (*Binlerce Arakan'lı Müslüman Myanmar'dan Kaçıyor, bbc, 28.08.2017*). Uydu görüntülerinde bazı köylerdeki 1250 evin yakıldığı açıkça belli olduğu söylenmektedir (*Arakan'lı Müslümanlar: Evlerimiz ve Camilerimiz Yakılıyor, bbc, 23.11.2016*).

25 Ağustos 2017'den bu yana 647.000'in üstünde (BM MYK'nın aile sayım egzersizine göre 7 Ocak 2018 tarihi itibarıyla) Rohingya kadın, çocuk, yaşlı, genç Myanmar'daki vahşetten kaçıyor. Yorgun ve aç olarak dağlarda, ormanlarda ve nehirlerde günlerce yürümek zorunda kalıyorlar. Yolda birçoğu zor şartlar altında ölüyor. Ölmeden sınır dışına kaçabilenlerin çoğu yeni doğan bebekler de dâhil, geçici ve dayanıksız barakalarda yaşam savaşı veriyor (*They burnt our house and drove us out by shooting. We walked for three days through the jungle, 25.08.2017*).

Arakan'daki katliam ve etnik temizlik, özellikle 2012 olaylarından sonra basın ve sosyal medya aracılığıyla dünyanın gündemine taşındı. Paylaşılan haber ve fotoğraflarda Budistlerin yaptığı işkencelerin boyutları, kadın ve çocuklar dâhil yüzlerce Müslümanın diri diri yakılarak katlettikleri gözler önüne serildi. Bu olaylarla ilgili bazı cılız açıklamalar ve bu vahşetin durdurulmasına yönelik çağrılar yapılmasına rağmen gerçekçi çözüm adına özellikle batı dünyasından hiçbir adım atılmamaktadır. Bu durum görmezden gelinmektedir (Erdoğan, 2013; s.10). İngiltere 2017 yılında BMGK'na Arakan'la ilgili acil toplantı çağrısında bulundu ancak resmi bir açıklama yapılmadı (İngiltere, Arakan için BMGK'yı acil toplantıya çağırdı", *Habertürk, 29.08.2017*).

Arakan'lı Müslüman halkın on yıllardır yaşayageldikleri soykırımın, 1492 yılında Avrupa'nın göbeği İspanya'da Endülüs (Beksaç, 1995; s.211) Müslümanlarına uygulanan vahşetten farkı bulunmamaktadır (Sılay, 2013; s.95). Avrupalı Hristiyanlar, Müslümanlara göç etmeleri ya da din değiştirmeleri yönünde baskılar yaparak, meydanlarda diri diri yakarak, vahşice katlederek ve kurulan engizisyon mahkemelerinde (Demirci, 1995; s.238) akıl almaz işkencelere tabi tutarak kelimenin tam anlamıyla etnik temizlik yapmışlardır (Sırma, 2017; s.166). O gün etnik ve dini ayrımcılık nedeniyle yapılan bu soykırımın faili olan Avrupa, bugün aynı nedenlerle Arakan'da yapılan soykırıma gözlerini ve kulaklarını kapamaktadır.

Myanmar'daki hedefi, bölge üzerindeki nüfuzunu artırmak olan ABD'nin, Müslümanların hedef alındığı tüm saldırılara karşı tavrı, birkaç küçük eleştiri ile sınırlı kalmıştır. Myanmar'a en yakın güç olan Çin'in Arakan hakkındaki önceliği, Müslümanların yaşadığı topraklardan geçen ve kendisine enerji sağlayan petrol ve doğalgaz boru hattının zarar görmemesidir. Müslüman halkın yaşadığı soykırımla çokta ilgilenmemektedirler (Durmuş, 2015).

Myanmar Devletinin de içinde bulunduğu Güneydoğu Asya ülkeleri de Arakan'da yaşanan trajediye sessiz kalmaktadırlar. Bunun nedeni, Myanmar'da bulunan çoklu etnik yapının o bölgede de etkili olmasıdır. Bu bölge ülkelerinin Arakan'a müdahil olabilmesi için öncelikle kendi içlerindeki etnik grup ayrımcılığını sonlandırmış olmaları gerekmektedir. Konuya bu açıdan bakıldığında sorun, Çinhindi bölgesinin tamamında yaşanan ve üzeri kapatılmaya çalışılan bir insanlık dramıdır (Özay, 2012; s.71). Arakan'da yaşananlar insan onurunu zedeleyerek bütün hakların ihlal edildiğini göstermektedir. Bu acılar Myanmar'da azınlık statüsünde olması gereken Rohingya'lara bizzat devlet eliyle (Smith, 2013; s.103) uygulanmaktadır. Myanmar Devleti olayları dünya kamuoyuna, farklı etnik grupların çatışmasıymış gibi lanse

etmekte, hatta Myanmar'ın Nobel Barış Ödüllü lideri Aung Sang Suu Kyi Müslüman azınlığı suçlamaktadır (*Arakanlılar katliamdan kaçıyor, Hürriyet*, 28.08.2017).

Hâlbuki Rohingyalar dinsel, dilsel ve kültürel farklılıklarını koruma çabasında olan, zorunlu göçler ve ölümler nedeniyle bölgede çoğunluk iken azınlık durumuna düşen ve travma yaşayan bir gruptur. İnsanlık ve eşitlik ilkeleri mucibince diğer 135 etnik grubun (Ahmed, 2013; s.18) sahip olduğu bütün haklara sahip olmaları gerekmektedir. Çünkü Rohingyalar Birleşmiş Milletlerce 1950'de Burma'nın otantik halkları arasında yer alan bir etnik grup olarak görülmüş ve kabul edilmiştir (Aral, 2013; s.33).

Rohingya Dayanışma Örgütü Başkanı Muhammet Yunus, kendilerini sadece Türkiye'nin önemsedğini, Türk Heyetini görünce ilk defa mutluluktan ağladıklarını anlatmaktadır (*Rohingya Dayanışma Örgütü Başkanı Dr. Yunus Açıklaması*, 28.05.2013). Dünya üzerinde Arakan'ı devlet ve halk bazında önemseyen tek ülke Türkiye'dir (Oruç, 2013). Sayın Cumhurbaşkanı muhtelif zamanlarda konuyu dünya gündemine getirerek, çağrılarda bulunmuş ve “dünya Myanmar'a kör ve sağır” (*Erdoğan'dan dünyaya Arakan tepkisi, dw*, 28.08.2017) ifadesini kullanmış, ayrıca BM Genel Sekreteriyle yaptığı telefon görüşmesinde acil müdahalenin ve uluslararası boyutta harekete geçmenin önemine vurgu yapmıştır (*Erdoğan'dan BM'ye çağrı: Arakan'daki zulüm durdurulsun, Yeni Şafak*, 30.08.2017). Cumhurbaşkanı, Kazakistan'da İslam Birliği Teşkilatı Bilim ve Teknoloji Zirvesinde yaptığı konuşmada, Müslüman kardeşlerimizin yaşadığı sıkıntıların son bulması için İslam Âlemi olarak bütün imkânlarımızla gayret etmemiz gerektiğini (*Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Arakan açıklaması, a haber*, 08.09.2017) hatırlatmıştır.

Türkiye Myanmar Devletinin katı tutumuna rağmen, 2012'den beri Arakan'daki ve diğer ülkelerde mülteci durumundaki

Rohingyalar'ın imdat çağrılarına kayıtsız kalmamıştır. TDV'nın 2017 tanıtım kataloğunda, başlatılan kampanyalar neticesinde duyarlı halkımızdan toplanan 12,5 milyon TL tutarındaki yardım malzemesinin Bangladeş'teki mültecilere ulaştığı anlatılmakta ayrıca, çeşitli ülkelerde ve Türkiye'de 3 bin 134 Arakan'lı öğrencinin eğitim desteği aldığı vurgulanmaktadır (Türk Diyanet Vakfı Tanıtım Kataloğu, "Arakan", 2017, s.65).

Arakanlı Müslüman Rohingya'lar da bundan 100 yılı aşkın süre önce, İtalyanların Libya'yı işgali sırasında, Balkan Savaşlarında ve Hicaz Demiryolu yapımında kendileri de çok iyi durumda olmamalarına rağmen para ve altın toplayıp göndererek yardıma bulunmuşlar ve bizlere yalnız olmadığımızın mesajını vermişlerdir (*Arakanlı Müslümanların dedeleri Türkiye'yi hiç yalnız bırakmamıştı*, Sabah, 10.09.2017).

III. Sosyal Travma

Aristo'nun dile getirdiği gibi, "İnsan, doğası gereği toplum halinde yaşayan bir varlıktır."

"Her bireyin özel ve sosyal bir hayatı vardır. Bireyler bu iki hayatın bir parçasıdır" (Kurşun vd., 2011; s.4). Birey, içine doğduğu aile ve toplumda, merkezi teşkil ve temsil eder. Bu sebeple içinde bulunduğu toplumun yaşadığı iniş çıkışların, olumlu ya da travmatik etkisinden kendini soyutlaması kabil-i mümkün değildir (Akkoyun, 2016; s.664).

Sosyal varlık olmamıza atfen, bizim araştırma konumuz Arakan'daki Rohingya toplumunun yaşadığı sosyal travma. Toplumlar da tıpkı bireylerde olduğu gibi kabullenmesi ve baş etmesi güç olaylar nedeniyle travma yaşayabilir (Çoğur, 2015; s.1). Bu olayları savaş, soykırım, zorunlu göç, zulüm, işkence, kazalar ve doğal afetler gibi örneklendirebiliriz.

Toplumsal travmaya neden olan olaylar iki şekilde olabilir. Beklenmeyen, ani ve geçici (kaza ve doğal afetler gibi). Beklenen, tekrarlayan ve uzun süren (Özkan, 2018; s.1).

Sosyal travma, bir topluluğun yukarıda örneklendirilen olaylardan bir veya birkaçını yaşaması sonucunda gerçekleşebilir. Araştırmamıza konu olan Rohingya'lar ise tekrarlayacağı artık bilinen ve beklenen uzun süreli trajik olayların neredeyse hepsini (Aral, 2013; s.36) 1784 yılından bu yana yaşamaktadırlar. Sonucunda da baş etmesi oldukça güç olan travma meydana gelmektedir.

Bir toplumu en fazla örseleyip travmaya sebep olan durumlar, soykırım amaçlı yapılan katliam, işkence, zulüm ve göçe zorlamadır. Çünkü bastırma ve sindirme sebebiyle güç eşitsizliği mevcuttur. Toplumun temel varlığına saldırı gerçekleştiğinde şaşırması, panik halinde ne yapacağını bilememesi, hiç bir şey yapamaması, fiziksel ve duygusal olarak sanki felç yaşıyor olması, toplumun benliğinde dramatik etki oluşturmaktadır. Bu olumsuz etki ise, o toplumdaki bireylerin bedensel, ruhsal ve sosyal durumlarında değişimlere (Lofti, 2017; s.276) sebebiyet vermektedir.

Arakan'da Budist Maghlar'ın gerçekleştirdiği katliamlar nedeniyle yaşanan sosyal travma, zaman zaman mağdur halkın birlik olma duygularını harekete geçirerek toparlanma (Bk. Muhammed Yunus, *Arakan'da Rohingya Soykırımı*, s.89-90) ve mücadele etmelerini sağlamışsa da yaşanan travmanın sürekli tekrarlanması nedeniyle, sayıları iyice azalan, bedenlen ve ruhen çökmüş ne yapacaklarını bilemez bir vaziyette sürekli olarak canları pahasına bölgeden kaçmaya çalışmaktadırlar. Bugünkü Rohingya halkının en yaşlılarının 80 yaş civarında oldukları düşünülürse, 1930'lu yılların sonlarında yani İngiliz işgali altında zulüm gören ve sömürülen bir halkın çocukları olarak, sosyal travmaya neden olan olayların içine doğmuşlar demektir. İngilizler bölgeden çekilirken, Arakan'da hâkimiyeti fanatik işbirlikçileri (Yunus, 2012; s.17) olan Budist

Maghlar’a bırakmışlardır. Onların yegâne amacı ise, öldürerek ya da çeşitli işkencelerle bölgeden göç etmeye zorlayarak Müslüman nüfusu yok etmek ve onlardan boşalan yerlere yerleşmektir. Bu sebeple bugünkü halk, henüz çocuk yaşta işkence ve katliamın acı yüzüyle tanışmış, dünyanın en örseleyici travmalarını kendileri, çocukları ve torunları günümüze kadar yaşamış ve halen yaşamaktadırlar. Dolayısıyla bu uzun süreçte toplumu kaplayan duygular şok, şaşkınlık, acı, çaresizlik, kayıp hissi, korku, tedirginlik, yalnızlık, dehşet ve donukluktur. Tekrar eden her travmatik olay bu duyguların da tekrar tekrar hissedilmesine ve onarılması daha da güçleşen derin yaralar açılmasına sebebiyet vermektedir.

Arakanlı Müslümanlara, soykırım amaçlı uygulanan eylemlerin neden olduğu durumlardan bazıları ise, yoksulluk ve açlıktır. İnsanın en temel ihtiyacı olan beslenme yeterli düzeyde değilse, metabolizma yavaşlar, beyin ve beden fonksiyonlarını yerine getiremez hale gelir. İnsan bedeninde “büzülme” olur. Bu durum zayıf, halsiz, güçsüz görünmeye neden olduğu gibi kişinin hareketlerine de yansır. Bunun ötesinde saldırganlar aç ve yoksul bıraktıkları Rohingya’ların onur, özsaygı ve özgüvenlerine de tehdit yönelttikleri için sembolik şiddetle karşı karşıya (Özenoğlu ve İnal, 2015; s.166) kalmaktadırlar. Bu durum başka bir travma nedenidir.

Bir toplumun fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne yapılan ve sosyal travmaya neden olan her tehdit, insan hakları ihlalidir. İnsan hakları, (<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf/01/203-208.pdf>) sırf insan olmak hasebiyle doğuştan kazanılan hak ve özgürlükleri korumayı amaçlayan evrensel kuralların tümüne denir (Fırat, 2009; s.750).

Arakan’daki Müslümanlara devlet tarafından uygulanan “insanlık suçu” na denk düşen (İslam, 2013; s.50) baskı ve hak ihlallerine örnek vermek gerekirse;

Sayıları ve kimlikleri ile ilgili bilgiye ulaşamayan çok sayıda tutuklu ve işkence gören Müslüman bulunmaktadır.

Sürekli olarak sokağa çıkma ve seyahat yasağı vardır.

İzinsiz camii ve mescit inşa etme veya tamiri yapmaları yasaktır. Son 20 yılda ibadethane yapımına hiç izin verilmemiştir.

Evlerini betondan değil ancak ahşaptan yapabilirler.

Evlenmeleri için izin almaları ve vergi ödemeleri gerekmektedir. İzin verilmezse evlenemezler. Bu şekilde üremelerine sert kısıtlama getirilmiştir.2 çocuk politikası ve sürekli olarak kısırlaştırma uygulanmaktadır (Yunus, 2012; s.110).

Vatandaş sayılmadıkları için hastanelerden hizmet alamamaktadırlar ve liseye kadar okuyabilirler.

Sabit ya da cep telefonu kullanmaları yasaktır.

Devlet memuru olamazlar ancak hiçbir ücret verilmeden devletin ya da bir Budist'in işinde çalıştırılabilirler.

Motorlu taşıta sahip olamazlar ve hayvanları için de vergi ödemek zorundadırlar.

Bir Müslümana bir suç isnat edildiğinde kendini savunma hakkı yoktur.

Bütün bu yasaklar ve uygulamalardan BM'nin de bilgisi bulunmaktadır (Solmaz ve Altun, 2017; s.134).

İnsanoğlunun varoluşundan itibaren mevcut olan bütün semavi dinler ve arazi öğretiler “insanın üstün bir varlık olduğu” mesajını vermektedir. Bu öğretilerden birisi de Arakan'daki Maghlar'ın da mensup olduğu Budizm'dir. Buda'nın öğretileri 5 emir şeklinde özetlenebilir. İlki ise; “Yaşama Saygı Duy”

maddesidir. Budizm genel hatlarıyla, insan haklarına değer veren toplumsal bir öğreti olarak nitelendirilebilir (Özcan, 2016; s.209).

2004 yılı Tayland seyahatimizde Budist halktan çok sayıda kişi, rahip ve keşişle muhatap olduk. İnsanlara, bilhassa kadınlara olan saygı gösterileri dikkatimizi çekmişti. Ancak Rohinyalar’a karşı yapılan bazı saldırılarda halkın, rahipler tarafından kışkırtılıyor (Budistler Neden Müslümanları Öldürüyor?, ntv, 04.05.2013) olması Budizm’in öğretileri ile ve bizim gördüklerimizle çelişmektedir (Ateş, 2017; s.187-188).

Rohingya halkı, travma sonrasında yaşanan olumsuz tepki yani, strese maruz kalma açısından da risk faktörü en yüksek toplumlardan biridir. Çünkü travmatik olay, başka insanlar tarafından gerçekleştirilirse ve ne kadar uzun sürerse travma sonrasında stres bozukluğu oluşma riski daha çok yükselmektedir (Baripoğlu, <https://npistanbul.com/travma-sonrasi-stres-bozuklugu>). Psikiyatrik kaynaklara göre, sosyal travmaya neden olan olaylara maruz kalan bir toplum bu durumla kendi içinde kollektif olarak akıl ve bilimi kullanarak başa çıkabilir. Şöyle ki; o toplumdaki travmadan etkilenmeyen kişiler travmaya neden olan olayları hatırlayıp yüzleşmelerini sağlayarak travmadan etkilenenlere destek (Lofti ve Başçılar, 2017; s.285) sunar ve stresi onarabilirler. Ancak Rohingyalar’ın iyileşmesi için böyle bir zaman dilimi söz konusu olamamaktadır. Çünkü gerek Arakan’da gerekse Bangladeş ve diğer ülkelerde mülteci durumunda yaşayan Müslüman Rohingyalar, halen zor şartlardan kurtulamadıklarından travmatik olayların içinde yaşamaya ve sembolik şiddet sayılan açlık, yoksulluk ve hastalıklarla mücadele etmeye devam etmektedirler. Mültecilerin travma ve korku içinde yaşamaya çalıştıkları bu kamplar, mülteci kampı değil esir kampına daha çok benzemektedir (Özay, 2013; s.77).

Rohingya halkı için bugün en tehlikeli durum, yaşadıkları travma ve şiddeti artık kabullenmeleri olacaktır. Uzun seneler boyunca mücadele etmeye çalıştıkları soykırım uygulamalarına karşı bir netice elde edememiş olmaları, önce olaylara karşı pasifize olmaya daha sonraki aşamalarda da çaresizce kabullenmeye neden olmaktadır (Aktan ve Yay, 2016;s.69). Böyle bir kabulleniş, mücadele etme gücünü de ortadan kaldırır. Hayatlarının kontrolünü kaybetme duygusu (Taşdemir, 2014; s.80) yaşamaları ise, kendini akıntıya bırakmakla eş değerdir. Nitekim Bangladeş’te mülteci olarak yaşayan 75 yaşındaki Arakan’lı Müslüman Kala Miyah’ın “‘Bizi bütün acılarımızdan kurtaracak ölümü bekliyoruz”(Yunus, 2015; s.123) demesi, duygusal olarak yaşadıkları travmayı ve ümitsizliği gözler önüne sermektedir.

Medyaya dikkatlice bakıldığında, Arakan’da devletsiz ve kimliksiz bırakılarak hiçbir vatandaşlık hakkı verilmeyen, katledilen, tutuklu ve işkence gören, evleri ve ibadethaneleri yakılıp yok edilen, yaşam şartları her geçen gün yeni yasaklarla daha da zorlaştırılan, dünyayla bağlantıları kesilmeye çalışılan ve bütün bunlar dünyanın gözü önünde cereyan eden bir grup Müslüman halk yaşamaktadır. İnsan haklarının var olduğunu bildikleri halde bu halkın yaşadığı sosyal travma, onların çevrelerine ve dünyaya karşı güven duygularını kaybetmelerine ve her geçen gün daha fazla ümitsizliğe düşmelerine neden olmaktadır. İHH İnsani Yardım Vakfı Başkan Vekili Hüseyin Oruç, 2012’de yaptığı açıklamada Arakan’a ilk ziyaretlerini 1996 yılında gerçekleştirdiklerini anlatırken, o zaman Müslümanların arasında birlik ve direniş gücünün daha iyi olduğunu, bugün ise hiçbir destek alamıyor olmaları ve dünyanın bu duruma tepkisiz kalmasının onları iyice güçsüz bırakmış ve çaresizliğe itmiş (Oruç, 2013; s.60) olduğunu vurgulamıştır. 45 yaşındaki mülteci Sabira Hatun’un “‘Bu dünyada kimsenin umurunda değiliz, evimiz yok, geleceğimiz yok, hayallerimiz yok” (Yunus, 2015; s.123). Sözleri zedelenen güven duygularını açıkça ifade etmektedir.

Oysa onlar için tek çıkış yol, çevre destek sisteminin harekete geçmesidir. Çevre destek sistemi ne kadar güçlü ise o toplumun travmayla baş etmesi o kadar kolay olur (Aktan ve Yay, 2016; s.69). Rohingya'ların yakın çevrelerinde onlara destek olacak bir topluluk mevcut değildir. Binlerce Arakan'lı Müslüman, canlarını kurtarmak için bindikleri gemilerde sırf kabul edilmedikleri için komşu ülkelerin sahillinde açlık ve susuzluktan ya da boğularak (İslam, 2013; s.51) hayatlarını kaybetmişlerdir. 2009'un Şubat ayında Tayland Ordusunun 190 Rohingya'yı botlara doldurarak açık denizlere bıraktıkları kayıtlara geçmiştir. Tayland Başbakanı da bunu kabul etmiştir (Kökdağı ve Nayır, 2016; s.16). Sahillere çıkabilen az sayıda Rohingya'lı ise gazete haberlerine siyasi veya adi suçlu (Özay, 2013; 70) görünümünde yansıtılmıştır. Arakan'a en yakın Müslüman ülke olan Bangladeş'in mültecilere karşı ilgisiz tavrı ise maalesef Budist Maghlar'ın cesaretini artırmaktadır.

Sonuç

Çinhindi Bölgesinin batısında, zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklara ve köklü bir tarihe sahip olan, stratejik bir konumda bulunan Arakan'ın gerçek sahipleri Rohingya'lardır. Tarih öncesi çağlardan beri orada yaşamış olan yerli halkla beraber VII. Yüzyıldan itibaren bölgeye yerleşen Arap, Çin, Hint, Bengal, Türk ve Moğollar büyük bir Müslüman nüfusu oluşturmuştur. 1430 da Süleyman Şah tarafından kurulan Arakan İslam Sultanlığı, dört asra yakın hüküm sürmüş ve halk, Rönesans la birlikte tarihinin en müreffeh ve barışçıl dönemini yaşamıştır. 1784 de İslam devletinin yıkılması ile Budistler tarafından Rohingya'lar'a karşı uygulanmaya başlayan zulüm ve soykırım, İngilizler'in hâkimiyeti ile şekil değiştirip, sömürme ve köleleştirme olarak kendini göstermiştir. İngilizler'in bölgeden çekilip, Burma'nın bağımsızlığını ilan etmesi, sonu gelmeyecek acı, ölüm, gözyaşı ve soykırım nedeniyle zorunlu kaçış ve bitmeyen travmanın başlangıcı olmuştur.

Müslümanların, güçlenerek eski muktedir hallerine geri dönecekleri ihtimalini düşünüp, o bölgeyi terk etmek zorunda kalacakları korkusuyla her geçen yıl baskı ve zulümlerini artıran Budistler, Burma devletinin aleni desteğiyle yüzbinlerce Rohingya'lıyı yakarak ve işkencelerle öldürmüş, sayıları milyonla ifade edilen kişileri de sonu belli olmayan bir göçe zorlamıştır. Nüfusu 4,5 milyon olduğu bilinen Arakan'lı Müslümanların 1 milyon civarında kalmış olması bu durumu doğrulamaktadır.

Bir dönem azınlıklara verilen hakların Rohingyalar'a da verilmesine dair kanun tasarısı hazırlansa da askeri darbeyle birlikte bütün ümitler yok olmuş ve kıyım tüm hızıyla devam etmiştir. Son yarım yüzyılda uluslararası medyaya zaman zaman yansıyan bu durum, Myanmar yetkililerince etnik grupların çatışmasıymış gibi lanse edilmeye çalışılarak, çözüme ulaşmak için Rohingyalar'ı sınır dışı etmeleri gerektiğine dair açıklamalar yapılmıştır.

Bütün bu baskı, zulüm ve soykırımı defalarca yaşayan halkı tümüyle kaplayan şok, çaresizlik, şaşkınlık, acı, kayıp hissi, korku, tedirginlik, yalnızlık ve dehşet gibi duygular, baş etmesi oldukça güç olan ve bireylerde derin yaralar meydana getiren toplumsal travmaya neden olmuştur. 2012 yılındaki Hatwe Hadisesi olarak bilinen olaylardan sonra dünya gündeminde daha çok yer bulan Arakan'daki soykırım haberleri, İslam Devletleri ve tüm dünya tarafından birkaç küçük kınamayla geçiştirilmektedir. En güçlü çağrı, Cumhurbaşkanımız tarafından yapılmış, çözüme yönelik ilk adımlar T.C. Yönetimi ve STK'larca atılmıştır.

Myanmar Devletinin Budistler aracılığı ile yaptığı soykırım bugün de devam etmekte Rohingyalar Arakan'ın iç kesimlerinde ve göç etmek zorunda kaldıkları ülkelerde kötü koşullar, açlık, yoksulluk ve hastalıklarla mücadele ederek, kendilerini sessizce izleyen dünyaya karşı güven duygularını ve ümitlerini tamamen yitirmiş vaziyette, travma ve korku

içinde ölümü beklemektedirler. Bu halk travmayı, başkaları tarafından tekrarlayan dramatik olaylar sebebiyle yaşadıkları için, etkisi daha da derin olmakta ve travma sonrası stresin onarılması daha güç hale gelmektedir.

Her gün öldürülmeye devam edilen, vatandaş sayılmayan, evlenmelerine ve eğitim almalarına izin verilmeyen, tutuklu ve işkence gören, nüfus sayımına katılmadıkları için net sayıları bile belli olmayan, seyahat özgürlükleri kısıtlanmış, betonarme ev, motorlu araç ve telefon sahibi olamayan, ibadethaneleri yakılıp yok edilmiş ve tekrar inşa etmelerine izin verilmeyen, hiçbir surette haklarını savunma fırsatı bulamayan, kısacası; kendi topraklarında yok sayılan bu halk için yapılabilecek tek şey; çevre destek sisteminin harekete geçmesidir. Onlara yakın coğrafyada bulunan hiçbir ülke bu halka gerçek desteği vermemektedir. Mesafe olarak çok uzak olmamıza rağmen, geçmişte Balkan Savaşları ve Hicaz Demiryolu yapımında yanımızda olduklarını hatırlayıp, aynı dine mensup, vicdan ve merhamet sahibi bir millet olarak, yalnız ve çaresiz olmadıklarını hissettirmek ve en acil ihtiyaçları olan moral desteği sunmak için, biz Türk Halkına daha çok iş düşmektedir.

Kaynakça

Ahmed, Erdoğan, A. F. Ü. E., Falk, I. A. B. A. R., Oruç, N. İ. H., Smith, M. Ö. M. S. M., Zawacki, B., & Babacan, A. ARAF'TA BİR TOPLUM ARAKAN. Erişim Tarihi: 11.03.2018.

AKKOYUN, Turan (2017). “Parçalanma Projeleri Arenası: İslam Dünyası”, *Yeni Türkiye*, 95, 243-256.

AKKOYUN, Turan (2016). “Ortadoğu’da Emperyalist ‘Bilgeliğin’ Beyazperde Görüntüsü: Arabistanlı Lawrence”, *Yeni Türkiye*, 83, 664-675.

AKTAN, Coşkun Can, YAY, Serdar (2016). “Öğrenilmiş Çaresizlik ve Değişime Karşı Pasif Direniş”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, VIII (2), 58-71.

ARAL, Berdal (2013). “Self-Determinasyon Hakkı Ekseninde Burma’daki Rohingya Azınlığı”, *Arafta Bir Toplum Arakan*, 26-43.

ARSLAN, Kahan Onur (2005). “İnsan Onuru Kavramı ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması”. *TBB Dergisi*, 120, 155-172.

ATEŞ, Ahmet (2017). “Burma’dan Myanmar’a Arakan’da Rohingya Müslümanları”, *İstem*, 29, 173-197.

BARİPOĞLU, Semra. “Travma Sonrası Stres Bozukluğu”, <https://npistanbul.com/travma-sonrasi-stres-bozuklugu>, Erişim Tarihi: 14.04.2018.

BAYRAM, Mürsel, YAYLAR, Yasin (2016). “Myanmar’daki Budist Müslüman Çatışmasının Tarihi Dinamikleri”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, IX (44), 367-373.

BEKSAÇ, A. Engin (1995). “Endülüs”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XI, 211-232.

BEŞİRİ, Arzu (2003). “Soykırım ve Soykırıma İlişkin Uluslararası Mekanizmalar”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 108, 179-210.

ÇEBİ, Emrin (2017). “Myanmar’ın Rohingya Çıkmazı”, *Nisan*, 1-34.

ÇOPUR, A. Senem, GENCER, A. Dicle (2015). “Sosyal Travma”, *PDP Kişisel Gelişim Yazıları*, Bilgi Üniversitesi.

DEMİRCİ, Kürşat (1995). “Engizisyon”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XI, 238-241.

DURMUŞ, M. Yusuf (2015). “Çin’in Myanmar Stratejisi ve ABD”, *BİLGESAM Analiz/Doğu Asya ve Pasifik* no.1262 www.bilgesam.org.

Erdoğan, A. F. Ü. E., Falk, I. A. B. A. R., Oruç, N. İ. H., Smith, M. Ö. M. S. M., Zawacki, B., & Babacan, A. ARAF’TA BİR TOPLUM ARAKAN.

FIRAT, Necla Şahin (2009). “İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi”, *e-Journal of New World Sciences Academy*, 4, 748-759.

GÖKSOY, İsmail Hakkı (2003). *Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi, Fakülte Kitabevi*, Isparta.

HARMAN, Gülsin. www.milliyet.com.tr/arakanda-ne-oluyor 27.07.2012, Erişim Tarihi: 14.04.2018.

İNAM, Ahmet (2016). “Teknoloji-Bilim İlişkisinin İnsan Yaşamındaki Yeri”, *Yeni Türkiye*, 88, 481-490.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>, Erişim Tarihi: 14.04.2018.

İSLAM, Nurul (2013). “Rohingya Sorunu ve Çözümü”, *Arafta Bir Toplum Arakan*, İstanbul Kasım, 48-57.

KAVAK, Hafize Zehra (2014). “Dünyada Yetim Gerçeği”, *İHH İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi*, 1-45.

KAVAS, Ahmet (2017). “Bangladeş”, *Yeni Türkiye*, 96, 119-125.

KÖKDAĞI, Abdullah, NAYIR, Serap (2016). “Değeri Yükselen Myanmar İle Dumanı Yükselen Arakan”, *Dünya Penceresinden Myanmar ve Arakan Bölge ‘Sakinleri’ Rohingyalar*, Mart.

KURŞUN, Zekeriya v.d.(2011). “Tarih Metodu”, (editör: Zekeriya Kurşun) *Açık Öğretim Fakültesi Yayını, Ünite:1 Tarih Nedir? Tanımlar, Kavramlar*, 3-21.

KUTLUTÜRK, Cemil (2017). “İslam Dünyasının Kanayan Yarası: Myanmar’ın Arakan Bölgesindeki Rohingya Müslümanları”, *Yeni Türkiye*, 96, 135-142.

LOFTİ, Sayra, BAŞCILLAR, Mehmet (2017). “Travma Sonrası Stres Bozukluğu ve Sosyal Hizmet” *IGUSABDER*, Mart, 275-286.

ORUÇ, Hüseyin (2013). “Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Arakan Olayının Dünyaya Anlatılmasında İHH’nın Rolü”, *Arafta Bir Toplum Arakan*, İstanbul Kasım, 58-63,

ÖZAY, Mehmet (2013). “Myanmar’da Rohingya Konusu: Çözümler”, *Arafta Bir Toplum Arakan*, İstanbul Kasım, 65-87.

ÖZAY, Mehmet (2013). *Arakan Müslümanları, Metamorfoz Yayıncılık*, İstanbul.

ÖZAY, Mehmet (2012). “Arakan’a Çözüm Olmak”, Arakan Raporu, *DÜBAM*.

ÖZCAN, Şevket (2016). “İnsana Verilen Değer Ekseninde Çeşitli Dinlerde İnsan”, XIX, Ocak, Haziran, ss.203-224.

ÖZENOĞLU, Aliye, İNAL, Gökçe (2015). “Açlık ve Yoksulluğun Çocuklarda Saldırganlık ve Şiddet Davranışı İle İlişkisi” *Nisan, Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 162-179.

ÖZKAN, Sedat (2018). “Travma Sonrası Stres Bozukluğu”, <https://www.humanitepsikiyatri.com/wp-content/uploads/2018/01/travma-sonrasi-stres-bozukluklari-kitap.pdf>, Erişim Tarihi: 16.04.2018.

SILAY, Mehmet (2013). “Arakan: Asya’daki Endülüs”, *Arafta Bir Toplum Arakan*, İstanbul, Kasım, ss.88-99, <http://istanbul.mazlumder.org/webimage/arafta-bir-toplum-arakan-kitabi.pdf>, Erişim Tarihi: 18.04.2018.

SIRMA, İhsan Süreyya (2017). *Ah Endülüs*, Beyan Yayınları, İstanbul.

SMITH, Matthew (2013). “İnsanlık Suçları ve Myanmar’ın Arakan Bölgesi’ndeki Rohingya Müslümanlarının Uğradığı Etnik Temizlik: Haziran 2012’den Bugüne Şiddet ve Saldırı”, *Arafta Bir Toplum Arakan*, İstanbul, Kasım, ss.100-109, <http://istanbul.mazlumder.org/webimage/arafta-bir-toplum-arakan-kitabi.pdf>, Erişim Tarihi: 15.04.2018.

SOLMAZ, Gürsoy, ALTUN, Kerra (2017). “Arakan’ın Müslüman Olması”, *Yeni Türkiye*, 96, 126-134.

TAŞDEMİR, Gülay (2014). “Yoksulluğun Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri”, *Pamukkale Üniversitesi Journal of Human Sciences*, 11(2), 74-88.

ÜNSAL, Ahmet Faruk (2013). “Arafta Bir Toplum Arakan”, *Mazlumder Genel Başkanı Açılış Konuşması*, İstanbul, Kasım, ss.6-8, <http://istanbul.mazlumder.org/webimage/arafta-bir-toplum-arakan-kitabi.pdf>, Erişim Tarihi: 15.04.2018, 13.10

YAZICI, Tahsin (1994). “Derviş”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, IX, İstanbul, 188-190.

YILMAZ, Banu (2006). “Arama Kurtarma Çalışanlarında Travma Sonrası Stres Belirtileri ve Travma Sonrası Büyüme İle İlişkili Değişkenler”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, Ankara.

YUNUS, Muhammed (2012). *Dünden Bugüne Arakan*, (Çev. Hatice Uğur), Eylül.

YUNUS, Muhammed (2015). *Arakan'da Rohingya Soykırımı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*. Ankara.

ZAWACKİ, Benjamin (2013). ‘‘Hukuki Açıdan Myanmar’ın Rohingya Sorunu: Tanım ve Çözüm Arayışları’’, *Arafta Bir Toplum Arakan*, 110-117.

Sürelı Yayınlar

Arakanlılar katliamdan kaçıyor, Hürriyet, 28.08.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-arakanlilar-katliamdan-kaciyor-40564297> Erişim Tarihi: 13.04.2018.

Arakan’lı Müslümanlar: Evlerimiz ve Camilerimiz Yakılıyor, BBC, 23.11.2016, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38073620> Erişim Tarihi: 13.04.2018.

Arakan’lı Müslüman Gazeteciler Bölgede Yaşanan Dramı Anlattı, *Sabah*, 27.02.2018, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2018/02/27/arakanli-musulman-gazeteciler-bolgede-yasanan-drami-anlattı> Erişim Tarihi: 13.04.2018.

Arakanlı Müslümanların dedeleri Türkiye’yi hiç yalnız bırakmamıştı, *Sabah*, 10.09.2017, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2017/09/10/arakanli-musulmanlarin-dedeleri-turkiyeyi-hic-yalniz-birakmamisti>, Erişim Tarihi: 14.04.2018.

Arakan’lı Müslümanlar Myanmar Askerlerinin Zulmünü Anlattı, *Sabah*, 19.12.2017, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2017/12/19/arakanli-musulmanlar-myanmar-askerlerinin-zulmunu-anlattı> Erişim Tarihi: 13.04.2018.

Binlerce Arakan’lı Müslüman Myanmar’dan Kaçıyor, *bbc*, 28.08.2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41070125> Erişim Tarihi: 13.04.2018.

Budistler Neden Müslümanları Öldürüyor, ntv, 04.05.2013,
https://www.ntv.com.tr/dunya/budistler-neden-muslumanlari-olduruyor,LGzS86ljMUGALfM-ZKd_8g, Erişim Tarihi: 14.04.2018.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Arakan açıklaması, a haber, 08.09.2017,
<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2017/09/08/cumhurbaskani-erdogandan-arakan-aciklamasi> Erişim Tarihi: 15.04.2018.

Erdoğan'dan BM'ye çağrı: Arakan'daki zulüm durdurulsun, Yeni Şafak, 30.08.2017,
<https://www.yenisafak.com/gundem/erdogandan-bmye-cagri-arakandaki-zulum-durdurulsun-2788263>, Erişim Tarihi: 14.04.2018.

Erdoğan'dan dünyaya Arakan tepkisi, dw, 28.08.2017,
<http://www.dw.com/tr/erdogandan-dunyaya-arakan-tepkisi/a-40276550> Erişim Tarihi: 14.04.2018.

İngiltere, Arakan için BMGK'yı acil toplantıya çağırıyor”, Habertürk, 29.08.2017,
<http://www.haberturk.com/haber/haber/1615011-ingiltere-arakan-icin-bmgk-yi-acil-toplantiya-cagirdi> Erişim Tarihi: 13.04.2018.

Rohingya Dayanışma Örgütü Başkanı Dr. Yunus Açıklaması, 28.05.2013, <https://www.haberler.com/rohingya-dayanisma-orgutu-baskani-dr-yunus-4674733-haberi/> Erişim Tarihi: 13.04.2018.

They burnt our house and drove us out by shooting. We walked for three days through the jungle, 25.08.2017,
<http://www.unhcr.org/rohingya-emergency.html> Erişim Tarihi: 13.04.2018.

Mülteci Çocukların Şiddet Yaşantıları ve Yaşadıkları Sosyal Travmalar

Çiğdem Kaya Bağdaş, Erzincan Üniversitesi

Elif Demir, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

GİRİŞ

Türkiye jeopolitik olarak geçiş noktası olması sebebiyle göç alan bir ülkedir (Tekin, 2007). Bu özelliğinden dolayı, ülkelerinden göç etmek zorunda kalan sığınmacıların bir kısmı farklı ülkelere geçmek için ülkemizi kullanırken; bir kısmı da mülteci ya da sığınmacı olarak farklı yerleşim bölgelerinde ya da kamplarda yaşamlarına devam etmektedirler.

Tüm dünyada; bölgesel yaşanan olumsuzluklar nedeniyle artarak devam eden göç olgusu, rakamlarla daha net anlaşılmaktadır. Dünyadaki göçmen sayısı 2010 senesinde 214 milyon olarak tespit edilmişken, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu' nun 2016 araştırmasında bu rakamın 244 milyona ulaştığı belirlenmiştir (BMNF,2016). Dünya Sağlık Örgütü sağlığı; bedende, zihinde ve toplumda yaşanan iyilik hali olarak tanımlamaktadır. Bu bakış açısı; mültecilerin yaşadıkları sosyal travmaları, çeşitli sağlık sorunlarını ve şiddet yaşantılarını ön plana çıkartmaktadır. Yaşanan bu durumlar mülteciler için fiziksel ve ruhsal problemlerin yaşanmasına zemin hazırlamaktadır (Ehnholt ve Yule, 2006).

Mülteciler yaşam alanlarından uzaklaştırılmış kişiler ve sığınmacılardır. Dünyadaki tüm mültecilerin %50'sinde sığınmacı ve kadın mülteciler bulunurken, %44'ünde ise 18 yaş altı çocuklar yer almaktadır (Gögen 2011). Çocuklar hem ebeveynlerinin yaşadıkları olumsuzlukların yansımalarını hem de içinde bulundukları sosyal yaşantıdan kaynaklanan travmaların stresinden etkilenmektedirler. Mülteci çocuklardaki gelişimi olumsuz etkileyebilecek durumlar incelendiğinde yaşanan sosyal travma ile ilgili özellikler, inanç

durumları, kişisel farklılıklar, göç öncesinde ve sırasında yaşanan şiddet yaşantıları, aile faktörü ve sosyal destek durumları ön plana çıkmaktadır (National Child Traumatic Stress Network Refugee Trauma Task Force [NCTSNRTTF] 2005).

Savaşta yaşadıkları travma ile öngörülemeyen yaşam koşullarının içinde bulunan mülteci çocukların yaşadıkları sosyal travmalar ve hayatlarındaki belirsizlik durumu fiziksel ve ruhsal sağlık durumları üzerinde çeşitli risk durumları oluşturmaktadır. Mülteci çocukların yaşadıkları sosyal travmayla ilgili özellikler; bakım verenden uzaklaşmak, zorlu yaşam koşulları ve şiddet yaşantılarına maruz kalmak, sağlıklı ve yeterli beslenme sağlayamamak olarak belirlenmiştir. Çocukların göç esnasında yaşadıkları şiddet yaşantıları ve risk durumları ise ebeveynlerden ayrılmak, fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalmak, beslenmedeki yetersizlik ve öğrenim durumlarındaki belirsizlik olarak dikkat çekmektedir. Mülteci çocukların göç sonrasında yaşadıkları riskler ise farklı bir dil eğitim ve öğrenimi, cinsiyet çatışmaları, etnik uyum süreci, kuşak çatışmaları ve sosyal çevrede yaşadıkları dışlanmalardır (Ehnholt ve Yule, 2006; Buz, 2008; Kirmayer ve ark 2011).

Mülteci çocukların içinde bulundukları risk etmenlerinin farklı olması yaşantılarında da farklı problem durumlarına neden olmaktadır. Çocuklarda yaşanan sosyal travma şiddetindeki artış, bireydeki davranışsal sorunlar, fiziksel hastalıklar ve yetersizlikler, ailedeki stresin çocuğa yansımaları, aile bireylerinin maruz kaldığı olumsuz yaşantılar mülteci çocuklar açısından farklı risk gruplarının oluşturduğu sosyal travmalardır (Ehnholt ve Yule, 2006).

Özer ve Şirin (2013), araştırmalarında Türkiye’ de altı aydan uzun süredir mülteci olarak yaşayan 9-12 yaş aralığında 197 ve 13-16 yaş aralığında 116 Suriyeli çocuğu inceleyerek; çocukların % 58’inin hayatlarının tehlikede olduğunu hissettirecek stresli bir olay yaşadığını, % 61’inin ise stresli bir olaya şahit olduğu belirtmişlerdir. Ayrıca çalışmadaki

çocukların % 4,4'ünün Türkiye'de mülteci olarak yaşamaya başladıktan sonra yaşadıkları travmadan dolayı doktora gitmeye ihtiyaç duyduğu ve % 2,6'sına doktor tarafından psikiyatrik bir teşhis konduğu açıklanmıştır.

Mülteci çocuklar üzerinde yapılan başka bir araştırmada ise, şiddet ve sosyal travma sonrasında tedavi süreci geçirmeyen çocukların gelişim süreçlerinin ve okul başarılarının olumsuz etkilendiği belirtilmektedir (Scheirer ve ark, 2005). Çocuğun yaşantısal deneyimleri hakkında konuşması engellendiğinde, maruz kaldığı şiddet yaşantılarının duygusal ve psikolojik sonuçlarını anlamlandıramayan çocukta farklı kaygı durumları oluşmaktadır (Hart, 2009).

Aile içi şiddet yaşantıları ve çatışmalar nedeniyle mülteci çocuklar psikolojik ve fiziksel sorunlarını yaşatlarından daha fazla etkilenecek yaşamak durumunda kalmaktadırlar. Bu tarz sorunlar çocuklarda benlik gelişimini olumsuz etkileyerek öz saygılarını yitirmelerine ve farklı depresif durumlara neden olabilmektedir (Lee ve ark, 2012). Mülteci çocuklarda yaşanan farklı sosyal travmalarla birlikte farklı fiziksel ve ruhsal hastalıkların da oluşabileceği ve bu durumun çocuğun gelişimi açısından problem durumları oluşturabileceği göz ardı edilmemelidir (Betancourt ve ark, 2012).

Çocukların maruz kaldığı bu olumsuz yaşam şartlarında gelişimlerini ve ruh sağlıklarını koruyarak desteklemek amacı ile öncelikli olarak çocuk ile iletişim sağlanmalı ardından uzmanlar tarafından farklı müdahale programları hazırlanmalıdır. Bu noktada mülteci çocuklarla karşılıklı olarak önce güven sağlanması önemlidir. Ardından yapılandırılmış ya da yarı yapılandırılmış aile ile birlikte ve tekli görüşmeler yapılarak çocuğun maruz kaldığı şiddet yaşantıları ve sosyal travmalar üzerinde çalışılmalıdır (Ehnholt ve Yule, 2006).

Orta Doğu'da yaşanan savaş ve elverişsiz yaşam koşullarından dolayı ülkemize başvuran mültecilerin sayısındaki artış; onların maruz kaldıkları şiddet yaşantıları ve sosyal

travmaların neler olduğunun bilinmesi; daha doğru yardım ve önlem planlarının geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

YÖNTEM

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada araştırma durum çalışması desenindedir. Durum çalışması bir duruma ilişkin etkenlerin (ortam, bireyler, olaylar, süreçler vb) bütüncül bir yaklaşımla araştırıldığı ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılan bir araştırma yöntemidir(Sözbilir,2009).

Araştırma mülteci çocukların yaşadıkları şiddet ve sosyal travmaların incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Veriler araştırmacılar tarafından, alan yazın ve uzman görüşlerinden de faydalanılarak geliştirilen görüşme formu ve kişisel bilgi formu aracılığıyla toplanmıştır. Çalışma grubunu amaçlı örnekleme yoluyla seçilen (Erzincan) Geçit beldesinde yaşayan 22 Afgan çocuk katılımcı oluşturmuştur.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi kullanılmıştır. Betimsel analiz, elde edilen verilerin daha önceden belirlenen başlıklar altında özetlenip yorumlanması olarak tanımlanabilir. Araştırmaya katılan mülteci çocukların demografik bilgilerine ilişkin verilerinde betimsel analiz kullanılmıştır. İçerik analizi ise dökümanların, mülakat dökümlerinin veya kayıtların karakterize edilmesi ya da karşılaştırılmasında kullanılır.

Çalışma Grubu

Mülteci çocukların yaşadıkları şiddet ve sosyal travmaları belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada yaşları 7 ile 9 arasında değişen 22 çocuk ile çalışılmıştır. Çalışma grubundaki çocukların özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

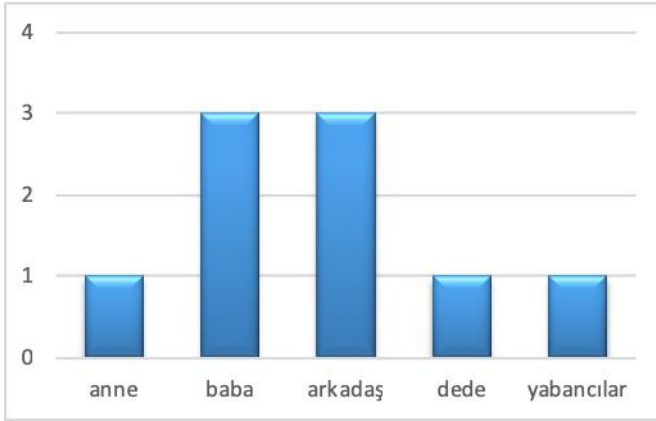
Tablo 1. Çalışma Grubunun Özellikleri

		f	%
Yaş	7 yaş	6	27,27
	8 yaş	3	13,64
	9 yaş	13	59,09
Cinsiyet	Kız	11	50,00
	Erkek	11	50,00
Anne-Baba sağ mı?	Evet	19	86,36
	Anne Sağ	3	13,64
Hastalık ya da fiziksel rahatsızlık var mı?	Hayır	21	95,45
	Sara hastası	1	4,55

Tablo 1 incelendiğinde çalışma grubundaki çocukların %27,27'sinin 7 yaşında, %13,64'ünün 8 yaşında ve %59,09'unun 9 yaşında olduğu görülmektedir. Cinsiyet açısından bakıldığında çalışılan çocukların yarısı (%50) kız ve yarısı (%50) erkektir. Çocukların %86,36'sının hem annesi hem de babası sağ iken %13,64'ünün sadece annesi sağdır. Çalışma grubundaki çocukların %95,45'inin herhangi bir hastalığı veya fiziksel rahatsızlığı yok iken sadece bir tanesinin (%4,55) sara hastalığı olduğu belirlenmiştir.

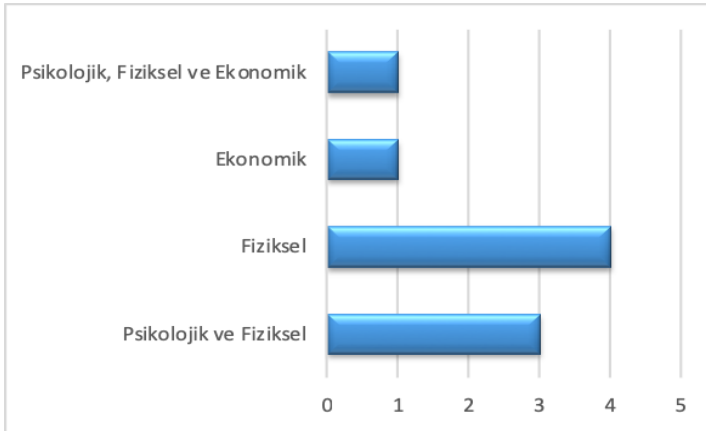
BULGULAR

Mülteci çocuklara yöneltilen “Şimdiye kadar size şiddet uygulayan var mı?” sorusuna çalışma grubundaki çocukların %59,09'u (n=13) şiddet uygulayan olmadığı şeklinde cevap verirken %40,91'i (n=9) şiddete maruz kaldıklarını belirtmiştir. Şiddete maruz kalan çocukların kimler tarafından şiddete maruz kaldıkları Şekil 1'de gösterilmiştir.

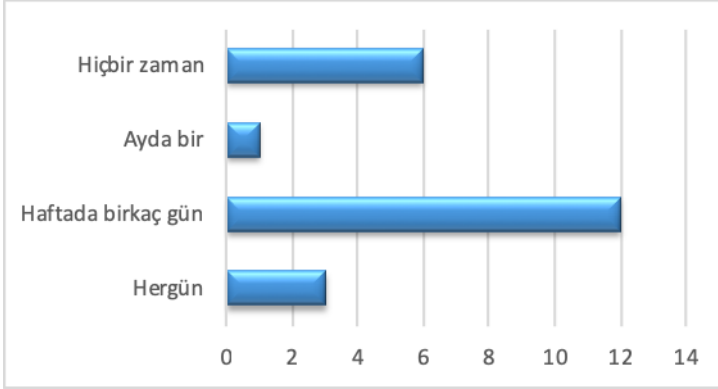
Şekil 1. Mülteci Çocuklara Şiddet Uygulayan Kişiler

Şekil 1 incelendiğinde şiddete maruz kaldığını belirten dokuz çocuktan ikisinin şiddeti annelerinden gördüğü, üçünün şiddeti babasından, üçünün şiddeti arkadaşlarından, ikisini şiddeti dedesinden gördüğü görülmektedir. Dokuz çocuktan yedisi şiddeti yakın çevresinden görmektedir. Şiddet gördüğünü belirten çocuklardan ikisi de şiddeti yabancıardan gördüğünü dile getirmiştir. Şiddet gören çocukların hangi tür şiddete maruz kaldıkları ise Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. Şiddet Türü

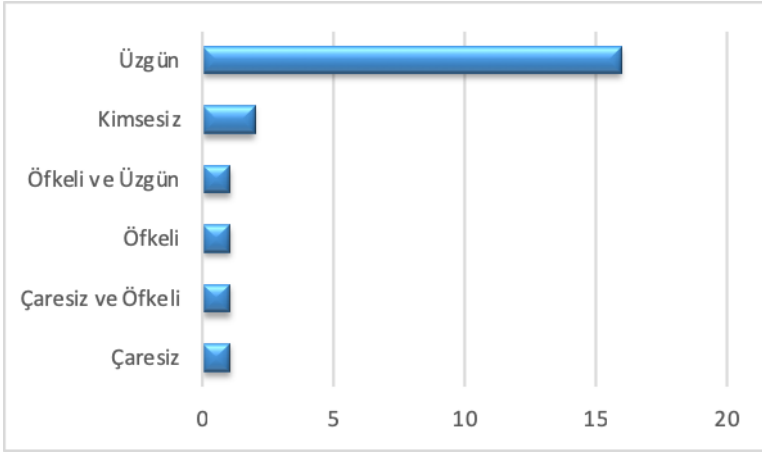
Mülteci çocuklara sınıfta şiddet olaylarının yaşanıp yaşanmadığı sorulduğunda %68,18'inin (n=15) sınıfta şiddet olayı yaşandığını belirttiği %31,82'inin (n=7) sınıfta şiddet olayının yaşanmadığını belirtmiştir. Sınıfta şiddet olayının yaşanma sıklığı ile ilgili dağılım ise Şekil 3'de verilmiştir.

Şekil 3. Sınıfta Şiddet Olayının Yaşanma Sıklığı

Mülteci çocukların çoğunluğu (%54,55; n= 12) sınıflarında şiddet olayının haftada birkaç gün defa olduğunu belirtmiştir. Sınıflarında her gün şiddet olayı yaşandığını söyleyen çocuk sayısı üç, ayda bir şiddet olayı yaşandığını söyleyen çocuk sayısı bir ve hiçbir zaman şiddet olayı yaşanmadığını söyleyen çocuk sayısı ise altıdır.

Mülteci çocuklara şiddete başvurup başvurmadıkları sorulduğunda ise %68,18'i (n=15) şiddete başvurmadığını belirtirken %31,82'i (n=7) şiddete başvurduğunu belirtmiştir. Şiddete başvurdıklarını belirten çocukların hepsinin şiddet türü olarak vurma olarak belirttiği görülmüştür. Mülteci çocuklara şiddete maruz kaldıklarında kendilerini nasıl hissettikleri sorulduğunda alınan cevapların dağılımı Şekil 4'de verilmiştir.

Şekil 4. Mülteci Çocukların Şiddete Maruz Kaldıklarında Hissettikleri Duygular

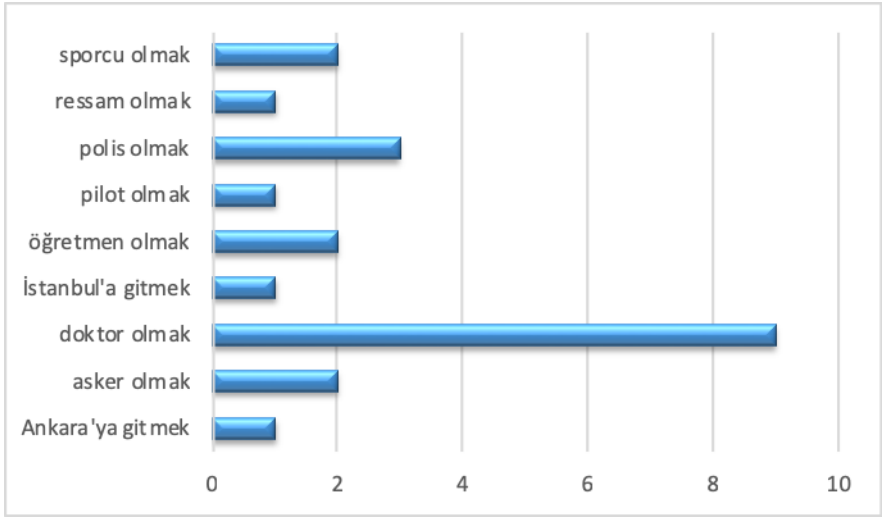
Şekil 4 incelendiğinde mülteci çocukların şiddete maruz kaldıklarında en çok hissettikleri duygu üzümlük (%72,73; n=16) olduğu görölmektedir. Çocukların ikisi kendisini kimsesiz hissettiğini, biri öfkeli ve üzümlük hissettiğini, biri öfkeli hissettiğini, biri çaresiz ve öfkeli hissettiğini ve biri de çaresiz hissettiğini belirtmiştir.

Mülteci çocuklara şiddet gördüklerinde nasıl tepki verdikleri sorulmuş ve verdikleri cevapların dağılımı Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. Şiddete Maruz Kalan Mülteci Çocukların Verdikleri Tepki

Şekil 5 incelendiğinde mülteci çocukların %31,82'si (n=7) şiddete maruz kaldığında sessiz kaldığını ve yine %31,82'si (n=7) ise şiddete maruz kaldığında yetişkine gittiğini belirtmiştir. Çocukların %22,73'i (n=5) şiddete maruz kaldıklarında ortamdan ayrıldıklarını belirtirken %4,55' i (n=1) ortamdan ayrılıp bir yetişkine gideceğini belirtmiştir. Mülteci çocukların %9,09'u (n=2) şiddete maruz kaldıklarında kendilerinin de şiddet uygulayarak tepki vereceklerini belirtmişlerdir. Mülteci çocuklara geleceğe yönelik cevapları sorulmuş ve verdikleri cevaplar Şekil 6'da sunulmuştur.

Şekil 6. Mülteci Çocukların Geleceğe Yönelik Planları

Şekil 6 incelendiğinde çalışma grubundaki çocukların çoğunluğunun (%40,91; n=9) doktor olmak istedikleri görülmektedir. Çalışma grubundaki mülteci çocukların üçü polis olmak, ikisi asker olmak ve ikisi öğretmen olmak istemektedir. Birer kişi ise Ankara'ya ve İstanbul gibi büyük şehirlere gitmek istediklerini belirtmişlerdir. Çocukların ikisi sporcu olmak istediğini belirtirken biri ressam olmak istediğini ve biri pilot olmak istediğini dile getirmiştir. Genel anlamda çocuklara kendilerini nasıl hissettikleri sorulduğunda ise çocukların %90,91'i (n=20) kendilerini mutlu hissettiklerini belirtirken, %90,09'u (n=2) kendilerini mutsuz hissettiklerini belirtmiştir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırma 7 – 9 yaşındaki mülteci çocukların yaşadıkları şiddet ve sosyal travmaların incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırmaya katılan çocukların şiddet yaşantılarına ilişkin sonuçlara bakıldığında; 9 çocuğun şiddet gördüğü, bu

çocuklardan 7 sinin yakın çevresinden (anne, baba, dede gibi) 2 sinin ise yabancı kişilerden şiddet gördüğü belirlenmiştir. Araştırma bulgularına bakıldığında şiddet gören katılımcılara uygulanan şiddet türlerinin sırasıyla fiziksel şiddet, psikolojik ve fiziksel, psikolojik, fiziksel ve ekonomik şiddet şeklinde olduğu görülmektedir. Şiddet maalesef ki bazı anne baba ve yakın çevreler tarafından terbiye aracı olarak görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun sınıflarında şiddet olayları olduğunu ve bunun haftanın birkaç gününde yaşandığını belirtmesi şiddete yönelik bilincin oluşacağı eğitim kurumlarında bile şiddet vakalarının karşımıza çıktığını göstermektedir. Nitekim öğretmenini vuran öğrenci, sınıf arkadaşını yaralayan çocuk haberlerinin sıklıkla basından duyulur olması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Mülteci çocuklar kendi toplumlarından bir ya da birkaç sebepten ötürü ayrılmak durumunda kalan çocuklardır. Bu çocuklar genellikle gittikleri yerlerde uyum problemleri yaşarlar. Bazı çocukların neşeli ve aktif yapıları göçle beraber yerini içe kapanık ve sessiz, pasif karakter yapısına bırakır. Mülteci çocuklar kendilerine şiddet uygulayan birine karşı sessiz kalmayı ya da yetişkine gitmeyi uygun bulmuşlardır. Çocukların büyük çoğunluğu şiddete maruz kaldıklarında kendilerini üzgün hissettiklerini, araştırmaya katılan 2 çocukta kimsesiz hissettiklerini belirtmişlerdir. Sosyal travma yaşayan bireylerde mutsuzluk, geleceğe dair hayal kuramama, dışlanmışlık hissi gibi durumlar görülmektedir. Mülteci çocuklara sorulan geleceğe dair planlarınız var mıdır?, Hayal kurar mısınız? sorularına çocukların genelinin hayal kurduğu, öğretmen, doktor, polis, ressam gibi meslek sahibi olmayı istedikleri, İstanbul, Ankara gibi şehirlere gitmeyi hayal ettikleri belirlenmiştir. Buna göre çocuklara sorulan ‘Kendini nasıl hissediyorsun?’ sorusuna çocuklardan sadece 2 ‘sinin mutsuz olarak hissettikleri, araştırmaya katılan diğer çocukların ‘mutlu’ hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Mülteci Afgan çocuklar şiddete yönelik deneyimleri olsa bile kendilerinin şiddete olumlu bakmadıkları ve yaşama yönelik

umutlarını yitirmedikleri araştırma sonucu olarak belirlenmiştir.

Kaynakça

American Identity, Published By Cambridge University Press. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, (2016), www.unfpa.org/migration

Buz, S. (2008) Türkiye'deki Sığınmacıların Sosyal Profili. Polis Bilimleri Dergisi, 10(4): 1- 14.

Betancourt TS, Newnham EA, Layne CM, ve ark. (2012) Trauma History and Psychopathology in War-Affected Refugee Children Referred for Trauma-Related Mental Health Services in the United States. J Trauma Stress, 25: 682-690.

Eyerman, R., (2003), Cultural Trauma: Slavery and the Formation of African

Ehnholt KA, Yule W (2006) Practitioner Review: Assessment and Treatment of Refugee Children and Adolescents Who Have Experienced War-Related Trauma. J Child Psychol Psychiatry, 47(12): 1197-1210.

Gögen S (2011) Bir Savaş Silahı Olarak Kadına Yönelik Şiddetin Sağlık Üzerine Etkileri. Prev Med Bull, 10(1): 119-126.

Hart R (2009) Child Refugees, Trauma and Education: Interactionist Considerations on Social and Emotional Needs and Development. Educ Psychol Pract, 25(4): 351- 369.

Kirmayer LJ, Narasiah L, Munoz M, ve ark. (2011) Common Mental Health Problems in Immigrants and Refugees: General Approach in Primary Care. CMAJ, 183(12): 959-966.

Lee YM, Shin OJ, Lim MH (2012) The Psychological Problems of North Korean Adolescent Refugees Living in South Korea. Psychiatr Invest, 9: 217-222.

Lipsedge, M., (2001), "Commentary", *Advances in Psych Treatment*, 7, 222-223. National Child Traumatic Stress Network Refugee Trauma Task Force (NCTSNRTTF) (2005) *Mental Health Interventions for Refugee Children in Resettlement*. 15.03. 2018 tarihinde http://www.nctsn.net/assets/pdfs/promising_practices/MH_Interventions_for_Refugee_Children.pdf adresinden erişilmiştir.

Özer S, Şirin SR (2013). Suriyeli Mülteci Çocuklar-Saha Araştırması Sonuç Raporu. 04.02. 2018 tarihinde www.gib.icisleri.gov.tr/default_B0.aspx?id=180 adresinden erişilmiştir.

Scheirer H, Ladakakos C, Morabito D, ve ark. (2005) Posttraumatic Stress Symptoms in Children after Mild to Moderate Pediatric Trauma: A Longitudinal Examination of Symptom Prevalence, Correlates, and Parent- Child Reporting. *J Trauma*, 58(2): 353-363.

Sztompka, P., (2000), Cultural Trauma: The Other Face of Social Change, *European Journal of Social Theory* 2000 3: 449-466.

Tekin, U. (2007) Avrupa'ya Göç ve Türkiye. *İÜBF Dergisi*, 37: 43-56.

Ahıska'dan Erzincan'a Uzanan Bitmeyen Göç: Ahıska Türklerinin Sürgün ve Zorunlu Göç İle Geçen Hayatı

Fatih Orhan*, Erzincan Üniversitesi

1. Giriş

Birçok bilim tarafından çeşitli yönleriyle incelenen göç olgusu, ele alınış amacına ve gerçekleşme nedenlerine bağlı olarak farklı tanımlamalarla karşımıza çıkmaktadır. Ancak bunların hepsinde dikkat çeken ortak nokta, belli ölçüler dâhilinde nüfusun mekânsal bir değişime maruz kalmış olmasıdır. Bu kapsamda coğrafyacılar tarafından yapılan şu tanımlar, göç olgusunun mekânsal niteliklerini ortaya koymada faydalı olacaktır:

“Göç, nüfusun sürekli yaşama yerlerini, bireysel olarak ya da gruplar halinde terk ederek, geçici veya devamlı yaşamak amacıyla, bir başka yere gitmesidir” (Doğanay ve Orhan, 2016, s.193). “Göç, bir idari sınırı geçerek oturma yerini devamlı ya da uzun süreli olarak değiştirme olayıdır” (Tümertekin ve Özgüç, 2011, s.289).

Yukarıda dile getirildiği üzere bu ve benzeri tanımlamalar yapılmakla birlikte, göçün durağan bir olgu olmadığı, nedenleri ve sonuçları ile beraber ele alınması gereken bir süreç olduğu (İçduygu ve Sirkeci, 1999, s.249) unutulmamalıdır. Genel anlamda ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal nedenlere bağlı olarak göçler gerçekleşebilmektedir. Bu kapsamda göç çalışmalarında, bu harekete katılanların göç etme nedenlerinin ve gittikleri bölgelerde karşılaştıkları koşulların derinlemesine incelenmesinde fayda vardır. Ayrıca

göçlerin yerleşmelerin nüfus miktarının yanı sıra demografik, sosyo-ekonomik, kültürel ve mekânsal yapılarını da derinden etkileyecek (Koca, 2000, s.87) sonuçlar ortaya çıkardığı da bilinen bir gerçektir.

Göçler, bazı ölçütlere göre farklı sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır (Deniz, 2009, s.12). Bu ölçütlerden biri de, göçün isteğe bağlı olarak gerçekleşip gerçekleşmediğidir. Nitekim bir kısım göçler daha iyi yaşam koşullarına sahip olma düşüncesiyle gönüllü olarak gerçekleştirilirken; bir kısmında da savaşlar, iç karışıklıklar, doğal afetler gibi nedenler insanları göçe zorlamaktadır (Yılmaz, 2014, s.1686-1687). Zorunlu göç veya zoraki göç olarak adlandırılan bu göçlerin, önemli oranda siyasi temele sahip oldukları belirtilmektedir (Betts, 2009, s.4).

Araştırma konumuzu teşkil eden Ahıska Türklerinin ana vatanları olan Ahıska Bölgesinden Erzincan'ın Üzümlü ilçesine kadar uzanan göçleri de, siyasi temele sahip zorunlu göçler kapsamında değerlendirilebilir. Nitekim Ahıska Türklerinin 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması hükümleri gereğince bölgenin SSCB'ne terk edilmesi ile başlayan zorunlu göçleri, 1944 yılında Ahıska'dan ve 1989 yılında da Özbekistan'dan yaşadıkları iki sürgünle had safhaya çıkmıştır (Ranard, 2006, s.6-8; Modebadze, 2009, s.115-118; Demiray, 2012, s.880-881). Ancak yaşadıkları bu göçler son olmamış, gittikleri ülkelerde yaşanan sorunlardan en ilk etkilenen azınlık grubu olmuşlar ve tekrar göç etmek zorunda kalmışlardır. Son olarak böyle bir göçü, Ukrayna'da yaşayan ve Rus ayrılıkçıları ile Ukrayna hükümeti arasında çıkan çatışmada zarar gören Ahıska Türkleri ülkemize göç ederek yaşamışlardır (Orhan ve Coşkun, 2016, s.43). Ahıska Türklerinin önemli bir bölümü Türkiye'yi ana vatan olarak gördükleri için artık nihai hedefe ulaştıklarını söylemekle birlikte, özellikle yaşlı kesimde Ahıska Bölgesi'ne dönme arzusu da bulunmaktadır.

2. Ahıska Türkleri Ve Ahıska Bölgesi

Birçok araştırmacı Ahıska Türklerinin kökeninin Kıpçaklara dayandığını ifade etmektedir. (Kırzioğlu, 1953, s.376; Zeyrek, 2001, s.7; Aydınğün, A. ve Aydınğün İ., 2015, s.36; Akpınar, 2016, s.331). Ahıska Türkü ifadesi de etnik bir sınıflamaya dayalı olarak belirlenmiş bir isim değil, coğrafi bir adlandırmadır. Nitekim söz konusu milletin uzun yıllar boyunca yaşadıkları ve günümüzde Gürcistan sınırları içerisinde kalan bölgeye Ahıska adı verilmektedir. Ahıska bölgesi, Gürcistan'ın güneyinde ülkemiz sınırında yer almakta olup, Ardahan ili ile komşudur. Ahıska, günümüz Gürcistan idari sınıflamasında Samtshe-Cavaheti bölgesi olarak adlandırılmıştır. Bu bölge içerisinde Adigön, Ahıska, Aspindza, Ahilkelek ve Ninotsiminda adında 5 ilçe ve yaklaşık 250 köy yerleşmesi bulunmaktadır (Şekil 1). Bu bölgenin tarihteki adı Meskhetia (Demiray, 2012, s.877) olduğu için, özellikle yabancı literatürde Ahıska Türkleri, Mesket Türkleri (Meskhetian Turks) olarak da geçmektedir (Pentikainen & Trier, 2004; Ranard, 2006; Modebadze, 2009).

3. Ahıska Türklerinin Yaşadığı Zorunlu Göç Ve Sürgünler

Ahıska bölgesi ilk olarak Hz. Osman döneminde İslam diniyle müşerref olmuştur (Bostan, 1988, s.526). Daha sonraki dönemlerde farklı kavimlerin egemenliği altına girmiş olmakla birlikte, 1068 yılında Alparslan devrinde Selçuklu hâkimiyetine (Kırzioğlu, 1992, 74) ve sonrasında da 1578 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Kırzioğlu, 1998, 294). Ahıska bölgesi 250 yıl boyunca Osmanlı hâkimiyetinde Türk yurdu olarak kalmıştır. Ancak bölgedeki Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesi ile Ahıska Türklerinin günümüzde hala bitmeyen göç ve sürgün hayatı da başlamıştır (Şekil 2).

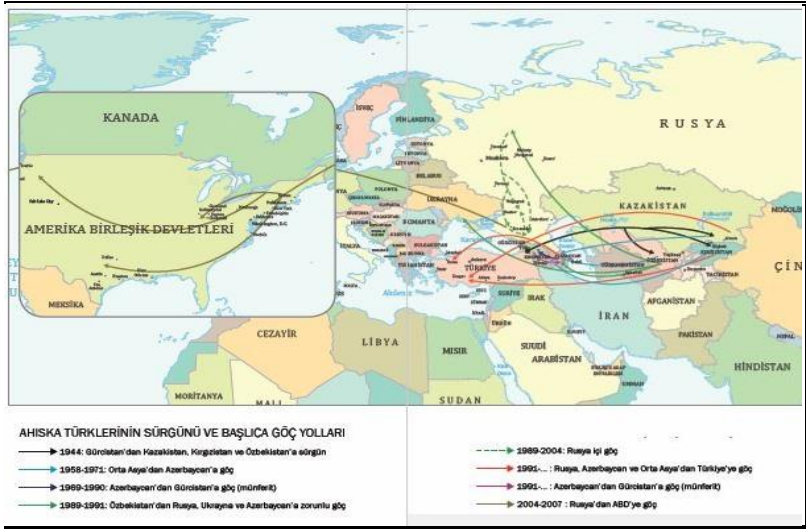

Şekil 1: Ahıska Bölgesi'nin lokasyon haritası.

3.1. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve Sonrasında Yaşanan Göçler

Rusya, her zaman Kafkasya'daki Müslüman ve Türk ahaliyi kendisine tehdit olarak görmüştür. Bu nedenle Osmanlı'nın güç kaybetmesini de fırsat bilerek bölgeye sahip olmaya ve nüfus dengesini değiştirmeye yönelik çabalarda bulunmuştur. Nitekim Ruslar, 1828 yılında Ahıska'yı işgal etmişlerdir (Akbulut, 2002: s.155). İşgale önemli oranda direnilmesine rağmen, destek güçleri de gelmeyince Ahıska kalesi düşmüştür. Bu savaşta Ruslar Ahıska şehrinde yangınlar çıkararak yerleşim yerlerini tahrip etmişlerdir. Müdafaa esnasında yaklaşık 4-5 bin kişinin kayıp verildiği sanılmaktadır (Özder, 1971, s.7-9). Trakya'da da Osmanlı'nın büyük kayıplar vermesi sonucu, 1829 yılında Edirne Anlaşması imzalanmış ve içerisinde Ahıska'nın da bulunduğu bir kısım bölgeler savaş tazminatı olarak Rusya'ya bırakılmıştır (Turan, 1951: s.136-137). Bu tarihten sonra Ahıska'yı geri kazanma çabaları olmuşsa da başarılı

olunamamıştır (Zeyrek, 2001, s.20-21). Bu işgal ve sonrasında gelen baskılar, Ahıska Türklerinin daha sonra bir türlü son bulmayacak göçlerinin başlangıcını oluşturmuştur. O dönemde Müslüman Türklere dininden dönmeleri için baskı yapılması, verimli arazilerin ellerinden alınarak Ermenilere verilmesi gibi sistemli yıldırma politikaları uygulandığı gibi, askeri saldırılarda da bulunulmuştur. Ayrıca Rus hükümeti göç etmek isteyenlere de her türlü kolaylığı sağlamıştır (Günay, 2012, s.122-123). Bunların hepsi ya yöredeki Türkleri Hristiyanlaştırmak ve yahut da göç ettirmeye yönelik çabalar idi. İlk amaçlarına ulaşmada başarılı olamamalarına rağmen, göç ettirmeyi başarmışlardır. Böylece bölge halkının bir kısmı, Osmanlı topraklarına yani Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır (Zeyrek, 2008, s.6; Demiray, 2012, 879). Bu dönemde göç edenlerin sayısı ile ilgili kesin bilgi olmamakla birlikte Özder, savaştan önce Ahıska'da 50 bin kadar kişinin yaşadığını, ancak savaş sırasındaki kayıplar ile sonraki göçlerin şehir nüfusunu yarı yarıya azalttığını ifade etmiştir (Özder, 1971, s.5). Bu dönemde göç edenler büyük oranda Ahıska'ya yakın olan Osmanlı topraklarına yani Artvin ve Ardahan çevrelerine göç etmişlerdir. Nitekim yapılan bazı çalışmalar kültürel özellikleri açısından Posof, Ardahan, Artvin, Ardanuç, Şavşat, Yusufeli, Tortum, Narman ve Oltu halkının Ahıska Türkleri ile aynı kökten geldiğini belirtmiştir (Kurat, 1992: 83-84; Akpınar, 2016, 331; Orhan vd., 2017, 447).

Şekil 2: Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göç ve Sürgünleri (Aydıngün A., Aydıngün İ., 2015, s.170-171'den).

3.2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ve Sonrasında Yaşanan Göçler

Rusya, hasta adam olarak gördüğü Osmanlı'dan sürekli toprak kazanma gayreti içerisinde girmişti. Bu nedenle çeşitli bahaneler ileri sürerek 1877 yılında Osmanlı'ya savaş ilan ederek Anadolu cephesinde Kars ve Ardahan'a hücum etmişti. Sürdürülen savaşlarda bazı zaferler kazansak da, 1878 yılında ağır koşullara sahip olan Ayastefanos Antlaşması imzalanmak zorunda kalınmıştır (Özder, 1971, s.29-47). Bu ve daha sonrasında bu hükümleri teyit eden Berlin Antlaşması'na göre, savaş tazminatı olarak Elviye-i Selase olarak adlandırılan Kars, Ardahan ve Batum Ruslara bırakılmıştı (Dayı, 1997, s.2). Antlaşma hükümlerinde Rusya'ya bırakılan topraklardaki ahalinin 3 yıl içerisinde serbestçe göç edebilecekleri, aksi takdirde Rus vatandaşı kabul edilecekleri hükmü de vardı (Erkan, 1996, s.23). Ayrıca bu yüzyılın başlarından itibaren

süren baskı, ötekileştirme ve asimile etme çabaları da yoğunlaşarak devam ediyordu. Bunun neticesinde, Kafkaslardan Anadolu'ya yoğun göç yaşanmıştı (Aydingün, A. ve Aydingün İ., 2015, s.39). Göç edenler arasında Ahıska Türkleri de vardı. Nitekim 1886 yılında Tiflis, Ardahan, Ahıska, Kars, Çıldır ve Batum gibi yerlerden 5000'nin üzerinde kişinin Osmanlı Devleti'ne sığınma talebinde bulunduğu (Günay, 2012, s.127) resmi kayıtlara geçmiştir.

3.3. 1944 Sürgünü ve Yaşanan Zulümler

Yukarıda bahsi geçen işgal ve baskılara rağmen, Ahıska bölgesinde kalan Ahıska Türkleri de olmuştur. Bunların sürgün öncesindeki sayısının 165 bin civarlarında olduğu belirtilmektedir (Buntürk, 2014, s.87). Ancak SSCB'nin Osmanlı sınırında yer alan Türkler ve diğer bazı azınlıklar (Hemşin ve Kürtler vs.), Rus yönetimi tarafından sınır güvenliği açısından tehdit oluşturabileceği düşüncesiyle bu bölgede istenmemiştir. Bu kapsamda öncelikle Ahıska Türkü erkekler (yaklaşık 40 bin kişi) Almanlara karşı savaştırılmak üzere cepheye alınmıştır. Geriye kalan yaşlı, çocuk ve kadınlar da demiryolu inşaatında çalıştırılmıştır (Buntürk, 2014, s.87-88). 1944 yılına gelindiğinde ise, Stalin tarafından Ahıska Türklerinin Orta Asya ve Sibirya'ya sürgün edilmesi kararı alınmıştır (Enders Wimbush & Wixman, 1975, 320; Ranard, 2006: s.6-8; Modebadze, 2009: s.115-118; Demiray, 2012: s.880-881; Buntürk, 2014, s.89). Kasım ayında bu karar uygulamaya koyulmuş ve bir gece içerisinde tüm halk silah zoruyla yanlarına çok fazla bir şey alamadan önce kamyonlarla demir yolu istasyonuna götürülmüş, oradan da yük ve hayvan taşınan vagonlarla ansızın vatanlarından koparılmıştır. En acı olanı da, kendi yaptıkları demiryolu vasıtasıyla sürgüne maruz kalmalarıydı. Kimsenin nereye götürüldüklerinden ve geri dönüp dönemeyeceklerinden haberi yoktu. Ahıska Türklerinden boşalan Türk köylerine de başka bölgelerden getirilen Gürcüler ve Ermeniler yerleştirildi (Buntürk, 2014, s.90; Hasanoğlu, 2016, s.5).

İnsanlık dışı koşullarda vatanlarından sürülen Ahıska Türkü sayısının 100 bine yakın olduğu ifade edilmektedir (Buntürk, 2014, s.94; Hasanoğlu, 2016, s. 4). Bunların da önemli bir kısmı sürgünde açlıktan, soğuktan ve hastalıktan hayatını kaybetmiştir. Nitekim sürgün sırasında Ahıska nüfusunun %30-%40 oranında azaldığı, yani 20-30 kişinin yaşamını yitirdiği çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir (Aydingün, A. ve Aydingün İ., 2015, s.47; Akpınar, 2016, s.332; Deveci, 2017, s.359).

Bu sürgünü yaşayan 1938 Ahıska doğumlu Bezgin Nazirov ve 1926 Ahıska doğumlu Köşeli Ricalov'un anlattıkları yapılan zulümleri ortaya koymakta ve bu bilgileri doğrulamaktadır:

Bezgin Nazirov:

“Büyük Savaş başladığında Stalin bizim erkeklerimizi askere almıştı. Ahıska’da kadın çocuk ve yaşlılar vardı. Sürgün öncesinde kadınlar ve çocuklar demiryolu inşaatında çalıştırıldı. 1944 sonbaharında daha önce haber verilmeden askerler kapımıza dayanarak ertesi gün yola çıkacağımızı söylediler. Bu sırada ben yedi yaşındaydım. Evimiz barkımız ne varsa bırakıp gidecektik. Herkes kendi derdine düşmüştü. Ahırlarda hayvanları, ambarlarda tahılları, erzakları bıraktık. Yanımıza yiyecek maddesinden başka bir şey alamadık. Trenlerle başlayan yolculuğumuz yaklaşık 1 ay sürdü. Yolculuk çok çetin geçti. Yük ve hayvan vagonlarına çok fazla insan dolduruldu. Kapıları kilitlenen bu vagonlarda tuvalet yoktu. Kadın erkek karışık bu vagonlardaki insanlar vagonların zeminini kırarak ihtiyaçlarını gideriyordu. Kadınlar çok zorluk çekti. Hamile olanlar vardı, bu zor şartlarda doğum yapmak zorunda kaldılar. Vagonlarda ölenleri kepçe ile toplu mezarlara gömüyorlardı. Ahıska Türkeri’nden yaklaşık iki yüz bin kişi sürüldü, bunların üçte biri yollarda öldüler” (Keskin, 2017, 536).

Köşeli Ricalov:

“Her köye asker koydular. Her evin önünde 1 asker vardı. 3 gün bizi dışarı çıkarmadılar. Ne değirmene, ne ormana ne de başka yere. Dördüncü günü sabah namazından sonra topladılar. Dediler ki sizi kaldıracanız (sürgün edeceğiz). 1944 yılı 14/15 Kasım gecesi. 2 saat mühlet verdiler. Herkes ağlıyordu. Bu evi, her şeyimizi bırakıp nereye gideceğiz? 2 saat. 2 saatin içinde evden ne alacağız? Malımız vardı, davarımız vardı, her şeyimiz vardı. 2 saatte hiçbir şey alamadık. Bizim köyün altında Ermeni köyü vardı. 300 aileydi o köy. Arabalar geldi. Arabalarla Ermeni köyünün altına indirdiler, tarlaya. Gece orda yattık. Bırakmadılar daha köye bizi. Sabahleyin askeri kamyonlar geldi. Amerika’nın kamyonlarıydı. Onlara bindirdiler, 5-6 aileyi bir kamyona. Ahıska’ya, demiryoluna götürdüler. Bizim köyü taşıdılar, vagona bindirdiler. Çocuk, kadın, erkek. Hepimiz bir vagonda 5-6 aileyiz. Vagonun içinde tahtadan seki yapmışlar. Vagonların içinde epeyce bekledik. Ne kadar beklediğimizi bilmiyorum. Sonra 2 ay yol gittik. Büyük istasyonlarda duruyordu tren. Yiyecek veriyorlardı. Vagonlarda ölenler oldu. Arabalar gelip onları alıp götürüyordu. Nereye götürdüklerini ne bilirdik! Askerler soruyordu: Hasta var mı, ölü var mı? Götürüp atıyorlardı bir yere. Sonra Özbekistan’a dağıttılar bizi” (Yavuz, 2017, s.646-647).

Sürülen Ahıska Türkleri büyük oranda Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan’a yerleştirilmişlerdir (Zeyrek, 2001, s.45; Pentikainen & Trier, 2004, s.11; Sağır, 2012: s.382). Bu ülkelere yerleştirilen Ahıska Türkü sayısı ile ilgili farklı veriler olsa da, Rus kaynaklı rapora dayandırılan bir bilgide; 53.133’ü Özbekistan’a, 28.598’i Kazakistan’a ve 10.546’sı Kırgızistan’a olmak üzere toplamda 92.277 kişinin iskân ettirildiği anlaşılmaktadır (Büntürk, 2014, s.94). Yeni yerleşim yerlerinde de yaşam ve sağlık koşulları çok iyi olmayıp, göçmenlerin adapte olması çok zor olmuştur. Bu nedenle ilk yıllarda Ahıska Türklerinin sürüldükleri ülkelerdeki can

kayıpları sağlıksız koşullar, aēlık ve hastalık nedeniyle devam etmiştir (Aydıngün, A. ve Aydıngün İ., 2015, s.47; Buntürk, 2014, s.95-96).

3.4. Ahıska Türklerinin Azerbaycan'a Göçleri

Stalin'in 1953 yılında ölümünden sonra, Rusya'nın baskıcı politikaları bir nebze de olsa gevşetilmiş ve Ahıska Türklerine yönelik hukuki ve siyasi sınırlamalar kaldırılmıştır. Bu dönemde Ahıska Türkleri ana vatanlarına dönmek için girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Ancak, Gürcistan'ın tutumuna baēlı olarak Ahıska'ya dönmeleri mümkün olmasa da, önemli bir bölümü Azerbaycan'a göç etmiştir. İlk planda bu ülkeye göç edenlerin 25-27 bin civarlarında olduēu, ancak 1980'li yılların sonunda bu sayının 40 bine yaklaştığı ifade edilmektedir (Hasanoēlu, 2016, s.6-7).

Fergana olaylarından sonra da Özbekistan'dan ciddi göç alan Azerbaycan'daki Ahıska Türkü sayısı, 1992 yılında 50 bini aşmıştır. Ancak Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan Karabaē Savaşı ile yaşanan bazı sosyo-ekonomik sıkıntılar nedeniyle bu ülkeyi terk ederek 1990'lı yıllarda Rusya ve Türkiye'ye göç eden Ahıska Türkleri de olmuştur (Hasanoēlu, 2016, s.7). Bu dönemde Devlet eliyle ülkemize getirilen Ahıska Türklerinin önemli bir kısmı, Iēdır'a yerleştirilmişlerdir (Alım vd., 2006, s.306).

3.5. Fergana Olayları (1989) ve Özbekistan'dan Sürgün

Ahıska Türkleri, sürgünden sonra yerleştirildikleri ülkelerde de önceleri çok fazla sıkıntı çekmişlerdir. Bu sıkıntıların bir kısmı, barınma ve ekonomik temelli iken, bir kısmı da yöre ailelerinin onlara karşı tutumuyla ilgilidir. Ancak zamanla birbirini daha iyi tanıyan aynı din ve soydan olan bu insanlar büyük oranda kaynaşmayı başarmışlardır. O dönem yaşanan zor günleri 1937 doğumlu olan Hayriye Muradova şöyle anlatmıştır:

“Özbekistan’a gittik, düştük. Bir şey bilmiyorsun. Elimizde doğru dürüst bir şey yok yemeye. Özbekler az bir şey maaş falan verdiler. Öyle böyle bahar oldu. Havuç, şalgam veriyorlardı ki yiyin. Savaş vakti, açlık var. Çoluk çocuk gidiyorduk, ot topluyorduk. Kavurup yiyorduk. 2 yıl, 3 yıl. Çoğunun karnı şişti öldü. Çoğu açlıktan öldü. O otu bulamayanlar, hastalar vardı. Birisi vardı, kocası savaşta öldü. Kendisi de 2 çocuğuyla dul kaldı. Gözüümün önünde geldi, düştü açlıktan. 2 çocuğu da öldü. Millet çoktu, ben hepsini görmedim. Benim gözüümle gördüklerim bunlar. Hasırın altına ot koyduk, onun üzerinde yerde yatıyorduk. Toprağı eşip, dışarıda toprakta yatanlar oldu. Odunumuz yoktu. Büyüklerimiz gidip dutları kesiyorlardı ki çocuklar ısınsın. Adam dutu bırakır mı? Özbekler, dutla kozacılık yapıyordu. Başlarda, baharda elimize tohum geçti. Ama bilmiyorduk ki ne olduğunu, nereye ekelim. 15 yıl açlık, yoksulluk çektik. Özbekler çuvalarla tahıl taşıyordu, kamyonlarla. Bizde dökülenleri toplayıp çuvala koyardık. Ben bizzat topladım. Getirirdim anam rahmetlik, dizinde el değirmeniyle öğütürdü. Ana oldu mu? Ana oldu mu? Açız, açız. Ölüyoruz. He kızım oldu, derdi anam. Bize ekmek pişirirlerdi. Çocuklarımız ölmesin diye. Yalanım yok. Bak bu yaşımdayım. Yalanım yok. Böyle günler gördük” (Yavuz, 2017, s.648).

Bezgin Nazirov da o zor günleri ve sonrasında yaşanan uyum sürecini şöyle ifade etmiştir:

“Özbekistan’da önce Semerkant’a geldik, bizi kolhozlara yerleştirdiler. Önceleri kolхозlarda çadırlarda yaşadık, buralarda da çok sıkıntı çektik. Elimizde sadece sürgün sırasında evlerimizden getirebildiğimiz çok az eşya vardı. Aç kaldık zaman zaman ot yedik. İlk gittiğimiz zamanlar bizleri Özbeklerin yaşadıkları yerlere değil de ayrı alanlara yerleştirdiler. Daha sonra Özbeklerle bir araya geldik, dillerimiz farklıydı yine de birbirimizi anlıyorduk. Dolayısıyla dil çok sorun olmadı ama biz oraya gitmeden önce hakkımızda adam yiyenler geldi demişler, Özbekler bizden korkuyorlardı.

Bizim gittiğimiz yerler yarı çöldü. Uçsuz bucaksız kumluk çorak araziye yeşillendirmek için su kanalları yaptık ve öyle bir hale getirdik ki adına Gülistan dediler” (Keskin, 2017, 536).

Özbekistan’da yaklaşık 45 yıl boyunca huzur içerisinde yaşayan Ahıska Türkleri, 1989 yılında Fergana’da başlayan olaylar nedeniyle bir kez daha sürgüne maruz kalmışlar veya göçe zorlanmışlardır (Avşar ve Tunçalp, 1994: 26-29; Seferov ve Akış, 2008, s.401; Aydıngün, A. ve Aydıngün İ., 2015, s.60-61). Söz konusu olayların pazar yerinde yaşanan bir kavgaya bağlı olarak çıktığı söylene de, altında yatan asıl nedenin Rusya’nın parçala ve yönet politikaları olduğu ifade edilmektedir (Avşar ve Tunçalp, 1994, s.27-28). Özbek ve Ahıskalıların birbirine düşürüldüğü bu çatışmalarda resmi kayıtlara göre, 51’i Ahıska Türkü, 35’i Özbek ve 25’i de farklı milletlerden olmak üzere toplan 112 kişi hayatını kaybetmiştir (Hasanoğlu, 2016, s.8). Bu olaylar nedeniyle Ahıska Türklerine karşı tepki körüklenmiş ve salıverilen mahkûmların da etkisi ile yaşadıkları evler talan edilerek yakılmıştır. Böylece yine zor durumda kalan Ahıska Türkleri, Özbekistan’dan da göç etmek zorunda kalmışlardır. Olayların gerçekleştiği 1989 yılında ve sonrasındaki birkaç yıl içerisinde Özbekistan’dan göç eden Ahıska Türkü sayısının 90 bine ulaştığı ifade edilmektedir (Hasanoğlu, 2016, s.8). 1957 yılında Fergana’da doğan Halit Eyübov o dönemde yaşananları şöyle anlatmıştır:

“Olayların çıkmasında Özbekistan’dan ziyade Moskova’nın politikası etkili oldu. Zaten bizim Özbeklerle hiçbir problemimiz yoktu, düşünümüz de cenazemiz de birdi. Fergana bizim bulunduğumuz yerden 700-800 km uzaktaydı. Duyduğumuza göre iki gencin pazar yerinde tartışmasıyla olaylar başlamış. Gece, Ahıska Türkeri’nin evleri yakılmış, hapisten salıverilen katiller Ahıskalıların üzerine saldırtılmış, kadınlara tecavüz edilmiş. Bunlar duyulunca Ahıska Türkleri de ayaklandılar ama bölgeye gitmemize izin vermediler. Özbekistan’da evim, işim, düzenim vardı, hiçbir şeyi gözüm

görmedi, mallarımı onda bir fiyatına sattım, canımı kurtardım. ... Olaylar başladığında iki yaşında bir oğlum vardı. Önce kadınları ve çocukları yolladık, çünkü namusumuz tehlikedeydi. Kimisi Azerbaycan'a, kimisi Kırgızistan'a gitti. Bu işte herkes kendi başının çaresine baktı. Nerede akrabası varsa oraya gitti. Biz Azerbaycan'da bir ay kaldıktan sonra Ukrayna'ya geçtik” (Keskin, 2017, 536).

Fergana olaylarından sonra Özbekistan'dan Rusya, Azerbaycan ve Ukrayna başta olmak üzere Kazakistan, Kırgızistan gibi ülkelere göç edilmiştir (Modebadze, 2009: s.117-118; Şahin, 2014: s.1-2). Benzer şekilde bu çatışmadan kaçanların bir bölümüne ülkemiz de sahip çıkmıştır (Mirkhanova, 2006, s.33; Alım vd., 2006, s.303). Ukrayna'ya göç eden Ahıska Türklerinin büyük bir kısmı Rusya sınırına yakın olan Donetsk, Harkov ve Luhansk Oblast (Eyalet)'lerine yerleştirilmişlerdir (Orhan ve Coşkun, 2016, 43).

Rusya'ya götürülenler büyük oranda Krasnador ve Rostov çevresine yerleştirilmişlerdir. Ancak bunların önemli bir bölümü, bu bölgedeki özellikle de Krasnador'daki etnik ayrımcılık ve sistemli baskıların oluşturduğu zor hayat şartları nedeniyle, daha sonraları farklı ülkelere de göç etmek zorunda kalmışlardır. Bölgeden yaşanan göçlerin bir kısmının yönü Ukrayna'dır. Ancak bu kapsamdaki göçlerin en önemlisi, 2004 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Krasnador'da yaşayan Ahıska Türklerini göçmen olarak kabul etmesi sonucu ABD'ye yaşanmıştır (Aslan, 2015, s.62). Belli etaplar halinde gerçekleşen bu kabul neticesinde, 2007 yılı itibariyle ABD'ye yaklaşık 15 bin kişinin göç ettiği ifade edilmektedir (Aydıngün, A. ve Aydıngün İ., 2015, s.123).

Ahıska Türklerinin maruz kaldığı bir diğer sürgün olayı da Kırgızistan'da yaşanmıştır. Bu ülkede 2010 yılında yaşanan devrim sonrası çatışmalar Ahıskalıların yoğunlukta olduğu Mayevka köyüne de sıçramıştır. Saldırganlar köydeki Türk ailelerinin ikametlerine saldırmışlar ancak yerel yöneticiler

saldırılarına engel olmamıştır. Ahıskalı Türklerin evleri yakılmış ve yağmalanmış, yaklaşık 400 Ahıskalı köyü terk etmek zorunda kalmıştır (Aliyev, 2014, s.267).

Ahıska Türklerinin yaşadıkları baskı ve zulümler karşısında göç ettikleri ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Ahıska Türklerinin ülkemize yönelik göçleri XIX. yy.'nın başlarından günümüze kadar farklı dönemlerde gerçekleşmiştir. Bunların bir kısmı Devlet eliyle gerçekleşen planlı göçler iken; bir kısmı da münferit aile göçleri şeklindedir. Ülkemizdeki Ahıska Türkleri 20'ye yakın kentte belli oranlarda yaşıyor olmakla birlikte, bu açıdan Artvin, Ardahan, Bursa, Antalya, İzmir, İstanbul gibi iller dikkat çekicidir (Özözen Kahraman ve İbrahimov, 2013, s.84). Günümüzde ülkemizde yaşayan Ahıska Türkü sayısı ile ilgili kesin ve resmi bir veri olmamakla birlikte, farklı kaynaklarda 25 bin ile 190 bin arasında çeşitli rakamlar telaffuz edilmektedir.

3.6. Ukrayna'dan Ülkemize Göç

Ahıska Türklerinin ülkemize yönelik son göçleri ise, Ukrayna'dan olmuştur. Bu ülkede 2014 yılında başlayan ve Rus ayrılıkçılarla yaşanan iç çatışmalar nedeniyle, genellikle Donetsk bölgesinde yer alan Ahıska Türklerinin bir kısmı iskânlı göç kapsamında ülkemize getirilmiştir (Orhan ve Coşkun, 2016, s.43; Akpınar, 2016, s.336). İlk katile 2015 yılının Aralık ayında hazır evlerine yerleştirilmiş olup, geride kalanların getirilme süreci de hâlâ devam etmektedir. Büyük çoğunluğu Erzincan'ın Üzümlü ilçesine yerleştirilecek olan (yaklaşık 300 kişi de Bitlis'in Ahlat ilçesine yerleştirilmiştir) Ahıska Türklerinin sayısının toplamda 3-4 bin kişiye ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Erzincan İl Göç İdaresi'nin verilerine göre, araştırmanın yapıldığı Ağustos-2017 itibariyle Üzümlü'de 422 hanede toplamda 1918 kayıtlı Ahıska Türkü göçmen bulunmaktaydı. Söz konusu göçmenler cinsiyet yapısı açısından birbirine yakın

değerler göstermekle birlikte, %51 oranla erkek nüfus fazlalığı olduğu görülmektedir.

Gelenlerin yaş dağılımına bakıldığında ise, 639 kişi ile en fazla 21–40 yaş grubu dikkat çekerken, bunu 424 kişi ile 41-60 yaş aralığında bulunanlar takip etmektedir. Gelenler arasında en az sayıya (104) sahip olan grup ise, 60 ve üzeri yaşta olanlardır. Ayrıca gelenlerin yaklaşık %40'ının 20 yaş altı genç ve çocuk nüfus olduğu da oldukça dikkat çekmektedir. Bu durum eğitimden istihdama kadar birçok alanda yatırımların yapılması zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Göçmenler medeni durum açısından ele alındığında ise evli birey sayısının yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Üzümlü'ye Yerleştirilen Ahıska Türklerinin Yaş ve Medeni Duruma göre Dağılımları (Ağustos-2017).

Yaş grupları		Medeni Durum	
0-5 yaş	246	Evli	1010
6-10 yaş	223	Bekâr	870
11-15 yaş	156	Dul	38
16-20 yaş	126	Toplam	1918
21-40 yaş	639		
41-60 yaş	424		
60+ yaş	104		
Toplam	1918		

Kaynak: Üzümlü Kaymakamlığı'ndan elde edilen verilerden derlenmiştir.

Erzincan'ın Üzümlü ilçesine getirilen Ahıska Türkleri, aynı din ve soydan gelen yurttaşlarının yanına yerleştirilmişlerdir. Bu durum dil, kültür ve inanış gibi alanlarda çok fazla sıkıntı yaşamamalarına vesile olmuştur. Bununla birlikte, Ukrayna ve Rusya'da Kiril alfabesinin kullanılıyor olması özellikle eğitim-öğretim çağındaki öğrenciler için sorun teşkil etmektedir.

Ayrıca uzun süre farklı kültürlerin etkileri altında kalmış olmaları, özellikle genç kuşakta dini ve kültürel dejenerasyona yol açmıştır. Ancak aynı ülke içerisindeki göçmenler arasında da yaşanabilecek bu tür problemler, toplumsal uyum ve kaynaşmayı biraz geciktirse de, zamanla üstesinden gelinecektir. Üzümlü'ye yerleştirilen Ahıska Türkleri ile yapılan görüşmelerde ise, en önemli problemlerinin bölgede iş imkânlarının kısıtlı olması olduğu ifade edilmiştir. Özellikle İŞKUR ve yerel işverenler aracılığıyla çözümlenmeye çalışılan bu sorunlar da, Ahıska Türklerine vatandaşlık verilmesiyle çözüme kavuşmaya başlamıştır.

4. Günümüzde Ahıska Türklerinin Dünya Üzerindeki Dağılımı Ve Anavatana Dönüş Mücadeleleri

Bir önceki bölümde de ifade edildiği üzere, Ahıska Türkleri dünyanın farklı ülkelerine dağılmak zorunda kalmışlardır. Ancak gittikleri ülkelerde farklı kimliklerle (özellikle Azerbaycanlı) tanınmaları veya bazılarında vatandaşlık verilmesi gibi düzenlemeler nedeniyle tam olarak sayıları bilinmemektedir. Bununla birlikte Ahıska Türkleri ile ilgili en önemli üst kuruluşlardan biri olan Dünya Ahıska Türkleri Birliği (DATÜB)'nin 2017 yılı verilerine göre, dünyada 600 bine yakın Ahıska Türkü bulunmaktadır. Bunlar, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile birlikte 10 ülkeye dağılmış bir haldedir (Tablo 2 ve Şekil 3).

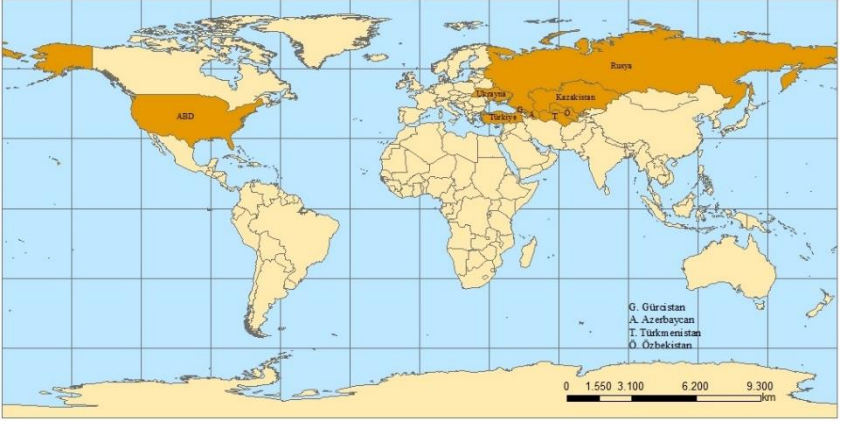
Tablo 2: Ahıska Türklerinin Ülkelere Göre Dağılımı (2017).

Ülke	Ahıska Türkü Sayısı	Toplama Oranı
Kazakistan	200.000	34.09
Rusya	110.000	18.75
Azerbaycan	90.000	15.34
Türkiye	60.000	10.23
Özbekistan	50.000	8.52
Kırgızistan	50.000	8.52
ABD	16.000	2.73
Ukrayna	8.000	1.37
Gürcistan	2.500	0.43
KKTC	180	0.03
Toplam	586.680	100

Kaynak: Dünya Ahıska Türkleri Birliği (DATÜB) verilerinden derlenmiştir.

Ahıska Türkleri 1944 sürgünü ile ana vatanlarından gönderilmesinin ardından, özellikle Stalin'in 1953 yılında ölümü ile başlayan normalleşme sürecinde bireysel başvurular gerçekleştirerek Ahıska'ya dönme mücadelesi vermiştir. Ancak sürekli Moskova ile Tiflis arasında oyalanmışlardır. 1991 yılında Gürcistan'ın bağımsız olması ile geçilen yeni süreçte de Ahıska'ya dönme çabaları sergilenmiştir. O dönemlerde az sayıda da olsa kendi imkânları ile Gürcistan'a geri dönenler olmuştur. Ancak bunların önemli bir bölümü,

baskı ile tekrar geldikleri ülkelere geri gönderilmiştir (İzzetgil, 2017, 178).

Şekil 3: Ahıska Türklerinin İkamet Ettiği Ülkeler (2017).

Bu konudaki en önemli gelişme, Gürcistan'ın Avrupa Konseyi'ne girişi sürecinde yaşanmıştır. Gürcistan 1996 yılında konsey üyeliği için başvurduğunda, Ahıska Türklerinin ana vatanlarına dönüşünü sağlama şartı ile karşılaşmıştır. Avrupa Konseyi'ne 1999 yılında üye olduğunda ise, Ahıska Türklerinin 12 yıl içerisinde vatanlarına geri dönmelerini sağlayacağını da taahhüt etmiş olmuştur (Efe, 2017, 145). Bu koşullarda 2011 yılında geri dönüşün tamamlanması gerektiği halde, Gürcistan bürokratik engellerle ve çeşitli bahaneler öne sürerek uyguladığı oyalama taktiği neticesinde bir türlü verdiği sözü tutmamıştır.

Ahıska Türklerinin haklarını arayan sivil toplum kuruluşlarının uluslararası platformda yürüttüğü girişimler ve Avrupa Konseyi'nin de telkinleri neticesinde Gürcistan, 2007 yılında çıkardığı kanun ile Ahıska Türklerinin dönüşüne onay vermiştir. Ancak geri dönmek için başvuranlardan zoraki sürgüne maruz kaldıklarına dair resmi evrak talep edilerek bürokratik engellemeler yapılmıştır. Ayrıca kimliklerinde Türk-Müslüman yerine Gürcü-Hristiyan yazacağı ve Ahıska

bölgesinin yanı sıra Gürcistan'ın başka bölgelerine de yerleştirilecekleri gibi uygulamalarla gelecekleri caydırmaya çalışmışlardır. Neticede Gürcistan 2014 Aralık itibariyle 5841 başvurudan sadece 1444 tanesine geri dönüş izni vermiştir. Ancak bunların da varsa diğer ülke vatandaşlıklarını iade etmeleri istenmiştir (Efe, 2017, 148). Tüm bu gelişmeler ışığında, Ahıska Türklerinin daha uzun bir süre ana vatanlarına dönüş için savaş vereceği anlaşılmaktadır.

5. Sonuç Ve Değerlendirme

Ahıska Türkleri 19. yüzyılın başlarında Ahıska bölgesinin Osmanlı'nın elinden çıkmasından itibaren baskı, zulüm ve travmalarla dolu bir hayat geçirmek zorunda kalmışlardır. Hayatları boyunca birçok kez sürgünlere, zorunlu göçlere maruz kalmışlardır. Bu göçler neticesinde birçok aile, akraba parçalanmış ve farklı ülkelere dağılmışlardır. Daha önce de dile getirildiği üzere günümüzde dünya, 10 ülkeye dağılmış ulus ötesi bir millet ile karşı karşıyadır. Ancak ne yazık ki, bu durumdan sorumlu olan ülkeler hatalarını telafi etmek için hiçbir adım atmadıkları gibi, uluslararası kuruluşlar da bu zulmü izlemekle yetinmektedir.

Ülkemize gelen Ahıska Türklerinin büyük çoğunluğu, Türkiye'yi ana vatanları olarak görmekte ve nihayet zorunlu göçlerin, sürgün hayatlarının bittiğini büyük bir memnuniyetle ifade etmektedirler. Bir kısmı da, Ahıska'ya dönebilme umudunu her zaman gönüllerinde saklamaktadır. Ancak hala dünyanın diğer ülkelerinde yaşayan veya yaşamak zorunda olan binlerce Ahıska Türkü vardır. Bunların ne zaman bir tehciere maruz bırakılacakları veya göçe zorlanacakları endişe verici büyük bir meçhuldür. Bu nedenle uluslararası platformlarda Ahıska Türklerinin ana vatanlarına dönüşünü sağlayacak ciddi girişimlere ihtiyaç duyulmaktadır.

1983 Özbekistan doğumlu olan Elmira ve Gülmira Elisova kardeşlerin ifade ettiği şu cümleler, Ahıska Türklerinin yaşadığı bu zor hayatı güzel bir şekilde özetlemektedir:

“Bizim çocukluğumuz korkularla sürgünlerle geçti. Bizim annelerimiz 44 sürgününü dinleyerek, biz 89 sürgününü dinleyerek büyüdük. Çocuklarımız da 2014 göçünü dinleyerek büyüyecek. İnşallah bu son göç olur diye umuyoruz...” (Keskin, 2017, 541).

Kaynakça

Akbulut, A., (2002). Doğu Anadolu’da İlk Rus İşgalleri: 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı. *Yeni Türkiye*, 44, 140-156.

Akpınar, E., (2016). Donetsk'ten Erzincan'a: Ahıska Sürgünlerinin Son Göçü. TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 327-343, 13-14 Ekim 2016, Ankara.

Alım, M., Doğanay, S. ve Şimşek, O., (2006). Ülkemize Yönelik Göçlere Bir Örnek: Ahıska Türkleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 15, 303-322.

Aliyev, N., (2014). Kırgızistan Mayevka Olaylarında Yaşananlar. Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu (14-15 Nisan 2014) Bildiri Kitabı, Kalkan Matbaacılık.

Aslan, A. A. (2015). Ahıskalı Türklerin Amerika’ya Göçü: Amerika’ nin Uyguladığı Bir Sosyal Mühendislik Projesi, Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu (14-15 Nisan 2014) Bildiriler Kitabı, Kalkan Yayıncılık, Ankara.

Avşar, Z. B. & Tunçalp, Z. S., (1994). Sürgünde 50. Yıl Ahıska Türkleri. TBMM Yayınları, Ankara.

Aydingün, A. & Aydingün, İ. (2015). Ahıska Türkleri-Ulusötesi Bir Topluluk Ulusötesi Aileler. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Merkez Repro Yayıncılık.

Betts, A. (2009). Forced Migration and Global Politics. Wiley-Blackwell, United Kingdom.

Bostan, İ. (1988). Ahıska Maddesi: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, 1, 526-527.

Buntürk, S., (2014). Sovyet Belgeleriyle 1944 Ahıska Sürgünü. Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu (14-15 Nisan 2014) Bildiri Kitabı, Kalkan Matbaacılık, Ankara.

Dayı S. E., (1997). Elviye-i Selâse’de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilatlanma. *Erzurum: Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi*.

Demiray, E. (2012). Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış Bir Halk: Ahıska Türkleri. *Turkish Studies*, 7(3), 877-885.

Deniz, O. (2009). Uluslararası Göçler ve Türkiye’ye Yansıması. Çantay Kitabevi, İstanbul.

Deveci, M., (2017). Ahlat’ta Yaşayan Ahıska Türklerinin Kimlik Aidiyetleri. Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu (11-13 Mayıs 2017) Bildiri Kitabı, Cilt 2, Erzincan.

Doğanay, H. & Orhan, F. (2016). Türkiye Beşerî Coğrafyası (Genişletilmiş ve Güncellenmiş 5. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

Efe, H., (2017). Gürcistan’ın Avrupa Konseyi Üyeliği ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Tarafı Olması ve Ahıska Türklerinin Anavatanlarına Dönüşü Sorunu. Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu (11-13 Mayıs 2017) Bildiri Kitabı, Cilt 2, Erzincan.

Enders Wimbush, S. & Wixman, R. (1975). The Meskhetian Turks: A New Voice İn Soviet Central Asia. *Canadian Slavonic Papers*, 17(2-3), 320-340.

Erkan, S. (1996). Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878–1908). Karadeniz Teknik Üniversitesi Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Trabzon.

Günay, N. (2012). Osmanlı'nın Son Döneminde Ahıska Türklerinin Anadolu'ya Göç ve İskânı. *Bilig*, 61, 121-142.

Hasanoğlu, İ. (2016). Ahıska Türkleri: Bitmeyen Bir Göç Hikâyesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16 (1), 1-20.

İçduygu, A. & Sirkeci, İ. (1999). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri, 75 Yılda Köylerden Kentlere*. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

İzzetgil, E. (2017). Loizidou-Türkiye Davası ve Ahıska Türklerinin Vatanlarına Dönüş Sorunu. Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu (11-13 Mayıs 2017) Bildiri Kitabı, Cilt 2, Erzincan.

Keskin, Y. Z. (2017). Erzincan'da İskân Edilen Ahıska Türkleri Arasında Bir Sözlü Tarih Çalışması: Sürgün ve Göç, Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu (11-13 Mayıs 2017) Bildiri Kitabı, Cilt 2, Erzincan.

Kırzioğlu M. F. (1953). *Kars Tarihi*. Işıl Matbaası, İstanbul.

Kırzioğlu, F. (1992). *Yukarı Kür ve Çoruk Boylarında Kıpçaklar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, TTK Basımevi, Ankara.

Kırzioğlu, F. (1998). *Osmanlıların Kafkas Elleri Fethi (1451-1590)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, TTK Basımevi, Ankara.

Koca, H. (2000). *Düziçi İlçesinin Coğrafyası*. Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 899, Erzurum.

Kurat, A. N. (1992). *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat Kitabevi.

Mirkhanova, M. (2006). *People In Exile: The Oral History of Meskhetian Turks (Akhyskha Turkleri)*. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 26(1), 33-44.

Modebadze, V. (2009). *Historical Background of Meskhetian Turks' Problem and Major Obstacles to the Repatriation Process*. *IBSU Scientific Journal*, 3(1), 113-128.

Orhan, F. ve Coşkun, O. (2016). Zorunlu Göçlere Yeni Bir Örnek: Ahıska Türkleri'nin Erzincan'a Göçleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, 67, 41-50.

Orhan, F., Akaltun, Y. & Şahin, M. (2017). Ahıska Türkü Kökenli Vatandaşlarımızın Kimlik Algısı Üzerine Bir Araştırma: Şavşat Örneği. *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu (11-13 Mayıs 2017) Bildiri Kitabı*, Cilt 2, Erzincan.

Özder M. A. (1971). *Artvin ve Çevresi 1828-1921 Savaşları*. Artvin Turizm ve Tanıtma Derneği Ankara Merkezi Yayınları No: 2, Ay Matbaası.

Özözen Kahraman S. & İbrahimov, A. (2013). Kafkaslardan Sürgün Bir Toplumun Bitmeyen Göçü: Çanakkale'de Ahıska Türkleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 22(2), 77-90.

Pentikainen, O. & Trier, T. (2004). *Between Integration and Resettlement: The Meskhetian Turks*. Flensburg: European Centre for Minority Issues.

Ranard, D. A. (2006). *Meskhetian Turks an Introduction to Their History, Culture and Resettlement Experiences*. Washington: Center for Applied Linguistics.

Sağır, A. (2012). Sürgün Sosyolojisi Bağlamında Göçün Sosyo-Politiği: Sovyet Rusya Örneği. *Avrasya İnceleme Dergisi (AVID)*, 1(1), 355-391.

Seferov, R. & Akış, A. (2008). Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 24, 393-411.

Şahin, M. F. (2014). Türk Dış Politikasında Ahıska Türkleri. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Turan, Ş. (1951). 1829 Edirne Antlaşması. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 9(1-2), 111-151.

Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2011). Beşeri Coğrafya- İnsan Kültür Mekân (12. Baskı), Çantay Kitabevi.

Yavuz, E. (2017). Ahıska Türklerinin 70 Yıllık Sürgün Hikâyesiyle İlgili Bir Sözlü Tarih Çalışması. Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu (11-13 Mayıs 2017) Bildiri Kitabı, Cilt 2, Erzincan.

Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Turkish Studies*, 9(2), 1685-1704.

Zeyrek, Y. (2001). Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri. <http://www.ahiska.org.tr/kitap_muhteviyat/ahiska%20bolgesi%20ve%20ahiska%20turkleri.pdf>.

Zeyrek, Y. (2008). Tarihin Okunmamış Sayfası: Ahıska. *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, 5(6), 2-24.

Zorunlu Göç Ve Doğurduğu Problemler: Afyonkarahisar’da Yaşayan Suriyeli Göçmenlerin Entegrasyon Sorunu

Mustafa KÖSE, Afyon Kocatepe Üniversitesi

1. Giriş:

Tarihi süreç içerisinde nüfusun hareketli yapısından dolayı insanlar uzun ya da kısa mesafeli yer değiştirmeleri sonucu çeşitli boyutlarda göç gerçekleştirmiştir (Ağır ve Sezik, 2015: 97). Bireylerin tekil ya da çoğul olarak ülke içerisinde iç göçe katılmalarının başlıca sebebi bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik faktörler gelirken dış göçlerin yaşanmasında ülkeler arasındaki ekonomik dengesizliklerin yanında savalar ve iç kargaşalar önemli derecede etkilidir. Dolayısıyla göç olgusu bir coğrafi hareketlilik (Medda-Windischer vd., 2012: 193). Uluslararası göç hareketlerine katılmanın temel olarak motivasyon kaynağını güvensizlik ve çatışma ortamı oluşturmaktadır (Sirkeci ve Erdoğan, 2012: 298). Göç tarihin her döneminde insanların maruz kaldığı sosyal bir olgu olmakla birlikte 20. ve 21. Yüzyılda teknolojiyle birlikte ulaşımın yaşanan gelişmeler göç hareketlerinin son dönemlerde artmasına ve değişmesine neden olmuştur (Sirkeci ve Erdoğan, 2012: 297). Nüfus hareketlerinin çok çeşitli ve farklı boyutlarda olmasından dolayı günümüzde “gönüllü-zorunlu ve “denetimli-denetimsiz” olarak yeni sınıflara ayrılabilirler (İçduygu vd., 2014: 79). Birleşmiş Milletler (BM) veri tabanı sorgulamalarına göre günümüz itibarıyla 215 milyon nüfus çeşitli sebeplerle doğduğu ülkeden başka bir ülkede yaşamak için zorunlu göçe katılmıştır. Bu bağlamda, göç ile ortaya çıkan nüfus hareketliliği geçmişten günümüze insanlık tarihinde önemli bir yer edinmiştir (Deniz, 2014: 177). Türkiye bulunduğu konum dolayısıyla geçen yüzyıldan bugüne kadar yoğun dış göçlerin ve uluslararası nüfus hareketlerinin yaşandığı bir ülke durumundadır.

Bölgesel ve sosyo-kültürel olarak Türkiye'ye yakın olan ülkelerde yaklaşık olarak son 100 yıldır yaşanan savaş ve çatışma süreci Türkiye'ye önemli sığınmacı akınlarının yönelmesine neden olmuştur.

Türkiye'nin sınır komşusu olan Suriye'de yaşanan iç karışıklığın ülke içerisinde kaosa dönüşmesi sonucu 2011 yılından itibaren Suriye vatandaşların başta can güvenliklerinin tehlikeye girmesiyle birlikte geçici sığınmacı olarak dış göçe katılmak zorunda kalmışlardır. 7 yıldır devam eden Bu savaş sürecinde 10 milyona yakın Suriyeli vatandaş yerinden edilmiş ve yaklaşık 6,5 milyon mülteci legal ya da illegal yollardan ülkesini terk ederek komşu ülkelere ve Avrupa ülkelerine sığınmak zorunda kalmışlardır (AFAD, 2018). Kısa sürede sayıları artarak milyonlara ulaşan mülteci akınından ve zorunlu göç olarak adlandırılan nüfus hareketlerinden en fazla etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre 22 Mart 2018 tarihi itibarıyla Türkiye'de 3.561.707 geçici sığınma hakkına sahip Suriyeli mülteci yaşamaktadır. Ülkemizde geçici sığınma kapsamında bulunanların yaklaşık yarısı Suriye sınırına coğrafi olarak yakın illerde bulunan 26 tane mülteci kamplarında ve kamp dışında yaşamını devam ettirirken yarıya yakını da İstanbul, İzmir, Konya ve Bursa başta olmak üzere diğer illerimize dağılmış durumdadır (Çalıştay Raporu, 2016). Öyle ki günümüzün en temel toplumsal problemlerinin başında zorunlu göç mağdurlarının yaşam sorunu, eğitim sıkıntısı barınma ile istihdam koşulları ve koruma kapsamındaki geçici sığınmacıların Türkiye'ye entegrasyonu gelmektedir (Elma ve Şahin, 2015: 434).

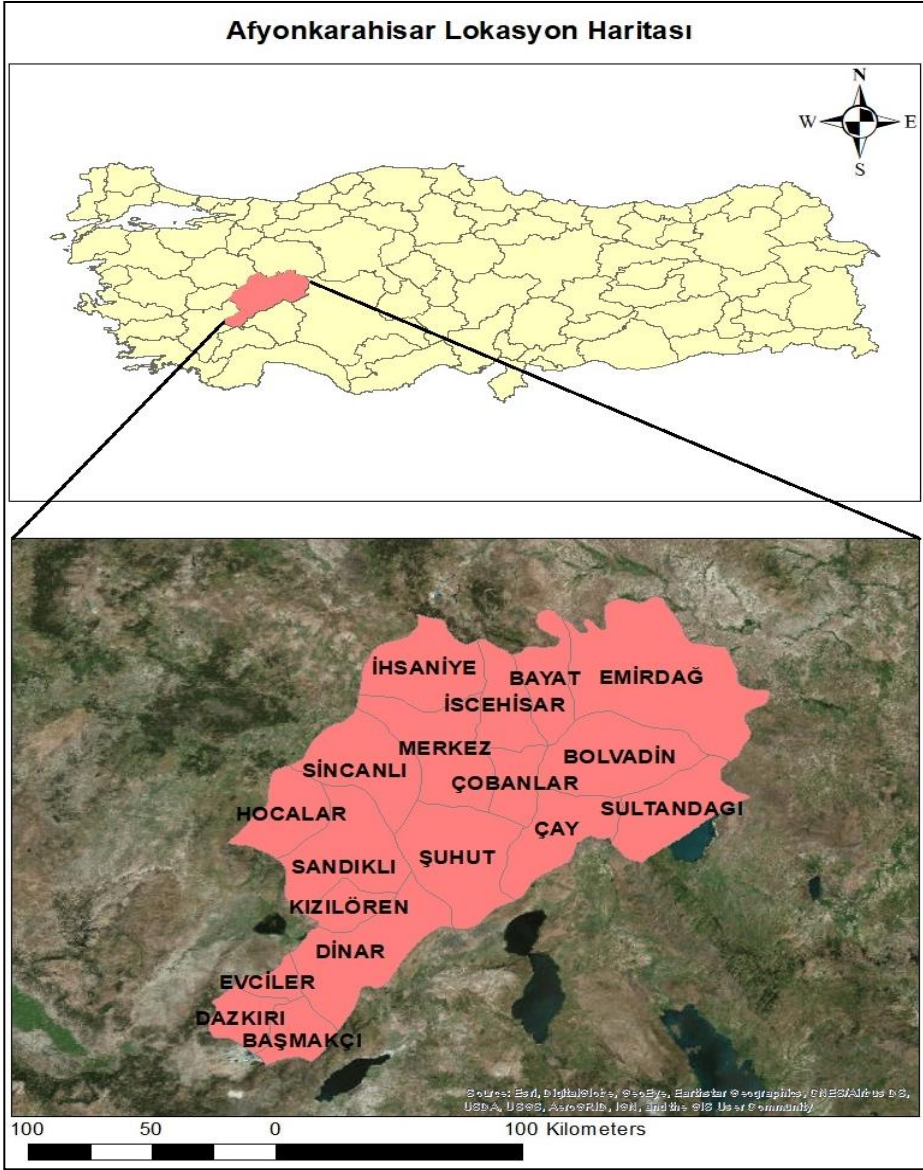
Geçici göçmenlik yasası ile Türkiye'de yaşayan sığınmacı konumunda bulunan Suriyeli vatandaşların mevcut durumları, zamanla birlikte mültecilerin nüfusunun sayısal değişimi, toplumsal olarak yaşadıkları temel problemleri ve Türkiye'ye uyum sorunlarının araştırılması bu araştırmanın ana hedefleri

arasında bulunmaktadır. Ayrıca, yoğun dış göç akımı ile birlikte Türkiye ve Suriye adına gelecekte ortaya çıkabilecek problemlerin değerlendirilmesi çalışmanın ortaya çıkmasında motivasyon kaynağı olmuştur. Çalışma alanı olarak Afyonkarahisar ili seçilmiş ve zorunlu göçün doğurduğu toplumsal problemleri ortaya koymak amacıyla şehirde saha çalışmaları yapılmıştır. Araştırmada kullanılan zorunlu göç verileri İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden tarafından sağlanmıştır. Çalışmanın kavramsal çerçevesinin oluşturulmasında genel olarak Türkiye'de dış göçleri konu edinen akademik kaynaklar taranmış ve Türkiye'nin uluslararası göç politikaları değerlendirmeye tabi tutularak zorunlu göç kapsamında 2011 yılından günümüze kadar Suriye'de yaşanan savaş ortamı sonucunda Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacıların sayısal değişimi ve yaşadıkları toplumsal problemler analiz edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, geçici sığınma kapsamında bulunan Suriyeli nüfusun illere göre dağılım verisi kullanılarak 2018 yılı itibarıyla zorunlu göç dağılışı haritası ve şehirlere göre oransal dağılışı haritaları oluşturulmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'de yaşanan nüfus değişimi ve 7 yıllık süreçte zorunlu göç olgusunun illerin nüfus yapısındaki etkisi üzerinde durulmuştur. Zorunlu göçün sosyal olarak etkilerinin ortaya konulabilmesi amacıyla istatistiksel veriler ve yapılan mülakat sonuçları birlikte değerlendirilmiştir.

2. Çalışma Alanı:

Geçici sığınmacıların Türkiye'de dağılımını ortaya koymak amacıyla öncelikle tüm iller çalışma alanı olarak seçilmiştir. İçişleri Bakanlığı Göç idaresi Genel Müdürlüğü verileri vasıtasıyla iller bazında toplam sığınmacı nüfus ve illerin göç etkinliği hesaplanarak haritalandırılmıştır. Suriyeli geçici sığınmacı durumunda olan 227.075 birey barınma merkezlerinde yaşamını sürdürürken 3.334.632 birey Türkiye genelinde tüm illere dağılmış şekilde barınma merkezi dışında yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu istatistiksel veriler

kullanılarak illerin toplam nüfusuna göre Suriyeli mültecilerin oranı hesaplanarak Türkiye genelinde mülteci oranlarının haritaları üretilmiştir. Ayrıca, Afyonkarahisar ilinde Suriyeli sığınmacıların varlığını ortaya koymak ve zorunlu göçün ortaya çıkardığı toplumsal sorunlara ışık tutmak amacıyla il sınırları saha çalışması olarak seçilmiştir. Afyonkarahisar ili lokasyon olarak coğrafi bölgelerimizden Ege bölgesinde İç Batı Anadolu bölümü sınırları içerisinde kalmaktadır. Afyonkarahisar Ege bölgesinin doğuya doğru en fazla sokulduğu sınır kısmında İç Anadolu Bölgesine kadar uzanmaktadır (Şekil 1). Toplam yüzölçümü 14.570 km² olan ilin batısında Denizli ve Uşak illeri, kuzey batısında Kütahya, güneyinde Burdur ve Isparta illeri ile komşu olup doğudan ve kuzeyden İç Anadolu bölgesinde yer alan Konya ve Eskişehir illerinin sınır komşusu durumundadır. Afyonkarahisar ili sınırları içerisinde ilk yerleşmelerin Eski Tunç döneminden (M.Ö. 3000-2000 yılları) itibaren kurulduğu il merkezine 90 km uzaklıktaki Hisarköy’de (Amorium) yapılan kazı bulgularında ve tarihi vesikalarda rastlanmaktadır (İlaslı, 2001: 83). Bu yörede M.Ö. 2000’li yıllardan itibaren Selçuklu beylikleri dönemine kadar Hitit İmparatorluğu, Lidyalılar, Persler Eski Yunanlılar, Romalılar ve Bizanslılar hüküm sürmüş ve bu döneme ait tarihi kalıntılar mevcuttur (İlaslı, 2001: 84). Afyonkarahisar ilinin asıl önemine Bizans imparatorluğunun zayıflamasıyla bölgede hüküm süren Selçuklu Devleti zamanında kavuştuğunu tarihi kitaplarda rastlamaktayız. 1429 yılında şehrin Osmanlı devleti hâkimiyeti altına girmesiyle şehrin stratejik konumundan dolayı önemli bir askeri üs olarak kullanılmış ve şehir mekânsal olarak Osmanlı dönemi boyunca genişleyerek büyümüştür (Küpeli, 2001: 134).

Şekil 1: Afyonkarahisar il merkezi ve ilçeleri lokasyon haritası

3. Materyal Ve Metot:

Geçici sığınmacı kapsamında Türkiye’de bulunan Suriyeli zorunlu göçmenlerin illere göre dağılımı Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanları Göç İdaresi Genel Müdürlüğü uluslararası göç verilerinden temin edilmiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü veri sorgulamalarına göre 22 Mart 2018 tarihi itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde toplam kayıt altında 3.561.707 Suriyeli geçici sığınmacı bulunmaktadır. Türkiye’de 2014 yılında toplam Suriyeli sığınmacıların sayısı 1 milyonu, 2015 yılında 2 milyonu ve 2017 yılında ise 3 milyon sınırını aşmış ve artarak devam etmiştir. Bu Suriyeli mültecilerden 227.075 kişi barınma merkezlerinde yaşamını sürdürürken 3.334.632 kişi tüm illere dağılmış şekilde barınma merkezi dışında yaşamaktadırlar. Afyonkarahisar İli sınırları içerisinde yaşayan Suriyeli mültecilerin toplam sayısını bulmak amacıyla göç idaresi genel müdürlüğü veri sorgulamaları kullanılmıştır. İstatistiksel metotlar ve zorunlu göç verileri kullanılarak illere göre göç etkinliği hesaplanarak nüfus değişim haritaları oluşturulmuştur. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre 2018 yılı itibarıyla Afyonkarahisar sınırları içerisinde 3.085’i erkek ve 2.550’si kadın olmak üzere toplam 5.635 Suriyeli sığınmacı bulunmaktadır. Afyonkarahisar’da geçici koruma kapsamında olan Suriyelilerin yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında % 84,4’ü yetişkin grubunda; % 15,6’sı ise çocuk ve +65 yaş grubunda yer aldığı görülmektedir. Suriyeli mültecilerle görüşmeler yapılmış ve sığınmacıların barınma, eğitim, sağlık, istihdam ve uyum problemleri gibi temel sorunları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Göç verileri ve saha çalışmalarına göre Afyonkarahisar’da bulunan Suriyeli sığınmacıların çoğunluğunu çalışma çağındaki nüfusun oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan, mültecilerin Türkiye’de kalış

süresi uzadıkça bireylerin ekonomik olarak yaşamlarını devam ettirebilmeleri için istihdam sorunu önemli boyutlara ulaşmaktadır. Suriye’de var olan iç savaş ve çatışma ortamı 7 yıldır devam etmekte ve Türkiye’de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin geleceği belirsizliğini korumaktadır. Bu aşamada zorunlu göç ile ortaya çıkan sorunların çözümü amacıyla bundan sonra atılacak adımlar hayati önem taşımaktadır.

4. Bulgular

Türkiye yaklaşık olarak yüzyıllık süreçte birçok dış göç olayına tanıklık etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında genel olarak nüfus mübadeleleri sonucu Türkiye’ye yoğun göç yaşanırken 1990’lı yıllar itibariyle çevre ülkelerde yaşanan iç karışıklıklar ve savaşlar sonucu zorunlu göç eden sığınmacıların akınına uğramıştır. 2011 yılında Suriye sınırları içerisinde başlayan kaos ortamının zamanla iç savaşa dönüşmesiyle birlikte insanlar toplu ya da bireysel olarak doğup büyüdükleri yerleşim birimlerinin terk etmek zorunda kalmışlardır. Zorunlu göçe katılan bireylerin genel olarak savaş ortamında can güvenliğinin tehlikeye girmesiyle birlikte uluslararası göçe katıldıkları anlaşılmaktadır. Yoğun nüfus hareketlerinden en fazla etkilenen Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. 2011 yılından günümüze kadar Türkiye’de geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sayısı giderek artmış ve 2018 yılında 3,5 milyonu aşmıştır (Şekil 2). Geçici sığınma kapsamında bulunanların illere göre dağılımına baktığımızda Suriye sınırına yakın olan şehirler ve İstanbul, Bursa, İzmir gibi büyükşehirler dikkat çekmektedir. (Şekil, 3 ve 4). Mültecilerin sayısal artışının yanında koruma kaplarının dışında bulunanların sayısı arttıkça barınma, eğitim ve toplumsal entegrasyon gibi sorunları giderek kümülatif bir hal almaktadır (Şekil 5).

Şekil 2: Yıllara göre geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin toplamı (2018)

Şekil 3: Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin illere göre dağılımı (2018)

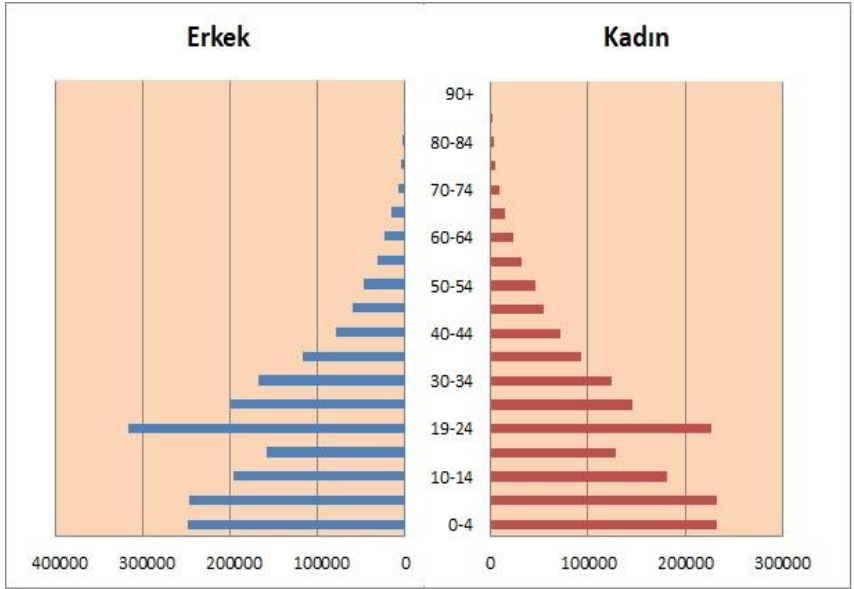
Saha çalışmaları ve AFAD verilerine sonuçlarına göre Türkiye’de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli sığınmacılar diğer ülkelerde bulunan mültecilerden daha güvenli ve sağlıklı koşullarda yaşamalarına rağmen Suriyelilerin geleceği belirsizliğini korumaktadır. Ayrıca, mülteciler genel itibariyle günlük yaşamlarını devam ettirebilmek amacıyla mesleklerinin dışında farklı işlerde çalışmakta ve kaos ortamının devam etmesi sığınmacıları psikolojik olarak savaşın etkisi altında bulunmaktadırlar. Ağır ve Sezik (2015) çalışmalarında belirtildiği gibi geçici sığınma kapsamında bulunan mültecilerin toplam nüfusunun giderek artmasıyla birlikte barınma, sağlık, eğitim, istihdam ve uyum sorunu gün geçtikçe önemini korumakta ve çözüm bekleyen konuların başında gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti devleti kurulan kamplarda geçici sığınma kapsamında bulunan kişilerin zorunlu ihtiyaçlarını yerine getirmek için yoğun gayret sarf etmekte ve Suriyeli mülteciler birçok zorunlu hizmete sorunsuz ulaşabilmektedirler. Buna karşın, kamp dışında yaşayan Suriyeli mültecilerin sayısının fazlalığı ve her geçen gün artarak devam etmesi temel hizmetlerin yerine getirilmesi amacıyla sivil toplum kuruluşlarının çabaları yetersiz kalmakta ve Türkiye için birçok zorluklar oluşturmaktadır (Kirişçi, 2014).

Şekil 4: Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin illerin nüfusuna göre oranı (2018)

2011 yılından 2018 yılına kadar Türkiye topraklarında bulunan Suriyelilerin nüfus piramidine baktığımızda sığınmacıların demografik yapısı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Toplam Suriyeli mülteci nüfusunun yarısından fazlası 0-20 yaş gurubu içerisinde yer almakta ve çocuk ve genç nüfus çoğunluğu oluşturmaktadır (Şekil 6). Demografik sonuçlara göre genel itibariyle göçe katılanların yaş ortalamasının düşük olmasının yanında Türkiye’de doğan Suriyelilerin oranının da yüksek olduğunu göstermektedir

Şekil 5: Geçici Barınma Merkezi İçinde ve Dışında kalan Suriyeliler (2018)

Şekil 6: Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin yaş ve cinsiyete göre dağılımı (2018)

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü veri tabanına göre 2018 yılı itibariyle 3.085'i erkek ve 2.550'si kadın olmak üzere toplam 5.635 Suriyeli geçici sığınmacı Afyonkarahisar ili sınırları içerisinde merkez ilçe ve diğer ilçelerde yaşamlarını

sürdürmektedirler (Tablo 1 ve Şekil 7). Afyonkarahisar’da geçici koruma kapsamında olan Suriyelilerin yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında % 84,4’ü yetişkin grubunda; % 15,6’sı ise çocuk ve +65 yaş grubunda yer aldığı görülmektedir (Tablo 3). Suriyeli mültecilerle yapılan görüşmeler sığınmacıların barınma, eğitim, sağlık, istihdam ve uyum problemleri gibi temel sorunlarının kümülatif olarak devam ettiği gözlenmiştir. Göç verileri ve saha çalışmalarına göre Afyonkarahisar’da bulunan Suriyeli sığınmacıların çoğunluğunu çalışma çağındaki nüfusun oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, mültecilerin Türkiye sınırları içerisinde kalış süresi uzadıkça bireylerin ekonomik olarak yaşamlarını devam ettirebilmeleri için istihdam ve eğitim sorunu önemli boyutlara ulaşmaktadır.

Tablo 1: Afyonkaarahisar’da Geçici Koruma Kapsamında bulunan Suriyelilerin cinsiyete göre dağılımı (Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018)

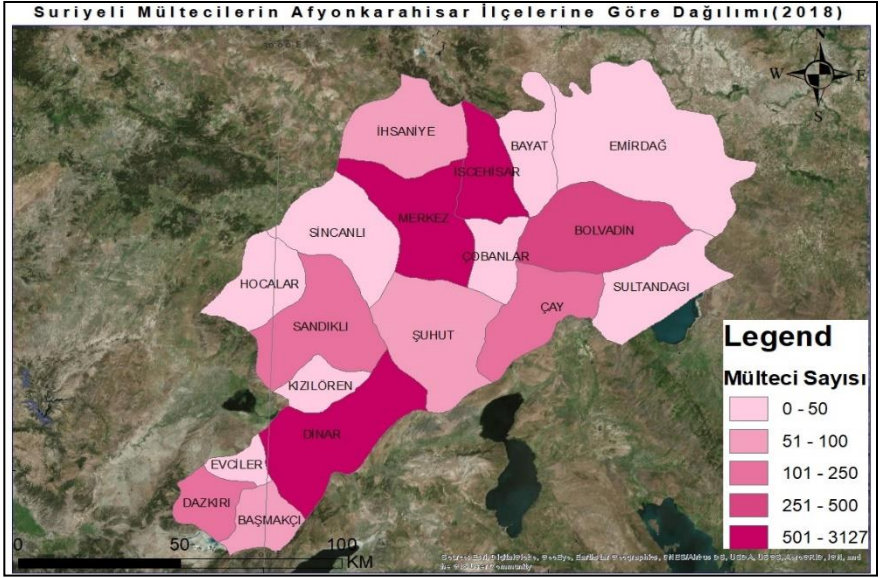
Cinsiyet	Toplam
Genel Toplam	5635
Erkek	3085
Kadın	2550

Tablo 2: Afyonkaarahisar’da Geçici Koruma Kapsamında bulunan Suriyelilerin İlçelere göre dağılımı (Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018)

İl	İlçe	Toplam
Afyonkarahisar	Başmakçı	76
	Bolvadin	369
	Çay	144
	Çobanlar	22
	Dazkırı	109
	Dinar	962
	Evciler	37
	İhsaniye	57
	İsçehisar	540
	Merkez	3127
	Sinanpaşa	129
	Sultandağı	1
	Şuhut	62

Tablo 3: Afyonkaarahisar’da Geçici Koruma Kapsamında bulunan Suriyelilerin yaş gruplarına göre dağılımı (Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018)

Yaş Grubu	Toplam
Genel Toplam	5685
0-4	837
5-17	1518
18-64	3280
65+	50

Şekil 7: Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin yaş ve cinsiyete göre dağılımı (2018)

Afyonkarahisar şehrinde zorunlu göçe katılmış ve mülteci olarak yaşayan Suriye kökenlilerle yapılmış görüşmelerin sonuçlarına göre geçici sığınma kapsamında il sınırları içerisinde yaşayanların hem psikolojik hem de maddi olarak ülkelerinde başlayan savaştan derinden etkilendikleri gözlemlenmiştir. Suriyeli mültecilerle yapılan görüşmeler sonucuna göre sığınmacıların barınma, eğitim, sağlık, istihdam ve uyum problemleri temel sorunların başında gelmektedir. Türkiye'ye ilk geldiklerinde uzun bir süre iş bulamamışlar ve farklı şehirlere göç etmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca, aile bireylerin ya hepsi göçe katıl(a)mamış bir kısmı savaş ortamının devam ettiği Suriye topraklarında yaşamlarına devam etmekte ya da farklı ülkelere göç etmek zorunda kaldıkları için ailelerin bölünmesine neden olmuştur. Aileler hem psikolojik olarak hem de ekonomik olarak savaşın olumsuz etkilerini doğrudan hissetmektedirler. Görüşme yapılan birçok mülteci savaş ortamının ailelerin

bölünmesine ve çocukların eğitim öğretim programlarından uzak kalmasına neden olduğunu belirtmektedirler. Genel olarak mülteciler ekonomik olarak yaşamlarını devam ettirebilmek amacıyla mesleklerinin dışında farklı işlerde çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

5. Tartışma

Suriye’de 2011 yılında başlayan kargaşa ve savaş ortamıyla birlikte can ve mal güvenliği tehlikeye giren ülke vatandaşları sınır komşusu olan ülkelere kitlesel olarak göç etmek zorunda kalmışlardır (Işık, 2017: 171). Türkiye’nin zor durumda olan mültecilere açık kapı politikası uygulaması sonucu bu zorunlu göçlerin yönü en fazla Türkiye’ye doğru olmuştur. Türkiye’de sığınma kapsamında bulunan Suriyelilerin sayısı savaşın başladığı 2011 yılından günümüze kadar 3,5 milyona ulaşmasıyla birlikte bu durumun sosyo-ekonomik boyutu artan bir entegrasyon sorununa dönüşmüştür. Geçici sığınmacı kapsamında Türkiye’de Suriyelilerin en fazla göç ettiği Hatay, İstanbul ve Şanlıurfa illerinde 440.000’den fazla mülteci yaşarken Türkiye’de 440.000’den az nüfusa sahip 38 tane il bulunmaktadır (Şekil 7). Bu bağlamda, mültecilerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik politikaların yanı sıra savaşın ortaya çıkardığı sosyal ekonomik ve siyasal problemlere çözüm öneren sürdürülebilir planlamaların hazırlanması gerekmektedir. Savaş ortamının devam etmesiyle birlikte problemlerin boyutu farklılaşmakta ve toplumsal sorunlar artarak devam etmektedir. Örneğin, Suriye’de yaşanan kaos ortamından kaçanlardan 1.339.335 kişi çocuk yaş grubu olan 15 yaşının altında bulunmaktadır. Ayrıca, bu kadar büyük bir kitlenin kısa zamanda göçe katılması ve Türkiye’ye giriş yapması çeşitli güvenlik sorunlarına da yol açacağı beklenen bir gerçekliktir. Çünkü Türkiye’nin uyguladığı açık kapı politikası sonucu sınır bölgesinde kontrollü ve ya da kaçak olarak birçok göçmen giriş yapmış ve sınır kontrolünün yeterince yapılmaması terör unsurlarının ülkeye giriş yapma olasılığını arttırmaktadır.

Şekil 8: Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin en fazla toplandığı 3 il (2018)

Saha çalışmalarına göre sığınmacı statüsünde olan bireyler uyum sorunu yaşadıklarını ve psikolojik olarak vatanlarından ayrılmalarının kendilerinin olumsuz yönde etkilediğini ifade etmektedirler. Mültecilerin geçici sığınma kapsamında Türkiye’de kaldıkları süre uzadıkça toplumsal sorunlar giderek nitelik ve nicelik açısından değişime uğrayarak devam etmektedir. Toplumsal problem olarak en önemlilerinin başında kendilerine uygun iş bulamama ve çocuklarının eğitim öğretimden geri kaldıklarından bahsetmektedirler. Suriye’de var olan iç savaş ve çatışma ortamı 7 yıldır devam etmekte ve Türkiye’de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin geleceği belirsizliğini korumaktadır. Bu aşamada zorunlu göç ile ortaya çıkan sorunların çözümü amacıyla bundan sonra atılacak adımlar hayati önem taşımaktadır.

6. Sonuç:

Suriye’de 2011 yılında başlayan kargaşa ve savaş ortamıyla birlikte can ve mal güvenliği tehlikeye giren ülke vatandaşları sınır komşusu olan ülkelere kitlesel olarak göç etmek zorunda kalmışlardır. Türkiye’nin zor durumda olan mültecilere açık kapı politikası uygulaması sonucu bu zorunlu göçlerin yönü en fazla Türkiye’ye doğru olmuştur. Göç idaresi kayırlarına göre Türkiye de günümüz itibariyle 3,5 milyondan fazla Suriyeli mülteci geçici koruma kapsamında ülke geneline yayılmış durumda yaşamını devam ettirmektedir. Sığınmacıları çoğunluğu kamp dışında Suriye sınırındaki iller ve büyükşehirler başta olmak üzere birçok ilimize dağılmış durumdadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi nüfus sorgulamalarına göre 2017 sonu itibariyle 80 milyonu aşan Türkiye nüfusu Suriyeli sığınmacılarla 83,5 milyona ulaşmıştır. Türkiye Cumhuriyetinin zorunlu göçmenlere açık kapı politikası uygulaması sonucu Suriye toprakları içerisinde var olan savaş ortamı ve iç karışıklığın devam etmesi durumunda Suriye kökenli mülteciler ülkemiz topraklarında kalmaya devam edeceklerdir. Bu bağlamda, nüfusun bu oranda 7 yıl gibi kısa sürede artması Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı iller ve bölgelerde sosyal hizmetlerin sunumunun niteliğini azaltmış ve temel kamusal hizmetlerin aksamasına neden olmuştur. Ayrıca, yoğun nüfuslu büyükşehirler başta olmak üzere ülkenin tüm şehirlerinde hem güvenlik sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. İç karışıklığın başladığı 2011 yılından günümüze kadar sürekli olarak Suriyeli sığınmacı popülasyonunun artışı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları toplumu üzerinde sosyo-ekonomik baskının artarak devam etmesine neden olmuştur. Örneğin; Suriye kökenli mültecilerin daha ucuz ücretlerle çalışmaları işçi ücretlerinin düşmesine ve Türkiye işçi vatandaşının memnuniyetsizliğine yol açabilmektedir. Sonuç olarak; genel itibariyle ülke geneline dağılmış şekilde bulunan mültecilerin

sosyo-ekonomik durumları belirsizliğini korumakla birlikte tüm bölgelerde entegrasyon sorunu önemini korumaktadır.

Kaynakça

AFAD (2013). Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar: 2013 Saha Araştırması Sonuçları, https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/60-2013123015491-syrian-refugees-in-turkey-2013_baski_30.12.2013_tr.pdf, Erişim: 10.02.2015.

AFAD, (2013). Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar, Saha Araştırmaları Sonuçları, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

AFAD, (2014). Suriye’den Türkiye’ye Nüfus Hareketleri, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

AFAD, (2018). Türkiye’deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırmaları, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

AFAD, (2017). Suriyelilerin Sığınmacılara Yapılan Yardımlar, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

Ağır, O., & Sezik, M., (2015). Suriye’den Türkiye’ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları, *Birey ve Toplum Dergisi*, 5(9), 95-123.

Deniz, T., (2014), Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(1), 175-204.

Elma, F., & Şahin, A., (2015). Suriye’den Türkiye’ye Göç ve Açığa Çıkan Temel Sorun Alanları, *Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings*. London: Transnational Press London.

İçduygu, A., Erder, S., & Gençkaya, Ö., F., (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. MiReKoç Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi, Araştırma Raporları.

İlaslı, A., (2001). “İlk Yerleşmelerden Roma Dönemine Kadar Afyonkarahisar”, Afyonkarahisar Kütüğü, Cilt 1, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 35, 5-35.

Işık, E. (2017). “Osmanlı’ya Balkan Göçleri ve Çocuk Göçmenler”, Geçmişten Günümüze Göç. *Canik Belediyesi Kültür Yayınları*, No: 20, 169-175, İlkadım, Samsun.

Kirişçi K., (2014). Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye’nin “Suriyeli Mülteciler” Sınavı Raporu, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu & Brookings Enstitüsü*.

Küpeli, Ö. (2001). “Osmanlı Dönemine Kadar Afyonkarahisar”, Afyonkarahisar Kütüğü, Cilt 1. Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No: 35, ISBN: 975-7150-35-5.

Medda-Windischer, R., Danson, M., Morén-Alegret, R., & Gaye, M., (2012). Social Mobility and Migration, *Migration Letters*, 9 (3), 193-199.

Resmi Gazete (2013). Suriyeli Misafirlerin Sağlık ve Diğer Hizmetleri Hakkında Genelge, https://www.afad.gov.tr/UserFiles/File/Mevzuat/Genelgeler/saglik_genelgesi.tif

Sezgin, Ö. (2016). Türkiye’de Geçici Koruma Statüsündeki Suriye Vatandaşlarına Yönelik Sosyal Uyum ve Psikososyal Destek Çalışmaları Koordinasyon ve Planlama Çalıştay Raporu, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Sirkeci, İ. (2012). Transnasyonal Mobilité ve Çatışma, *Migration Letters*, 9 (4), 353-363.

Sirkeci, İ. & Erdoğan, M. (2012). Göç ve Türkiye, *Migration Letters*, 9 (4), 297-302.

Türk Tabipleri Birliği (2014). *Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu*, Birinci Baskı, Ankara Türk Tabipleri Birliği Yayınları.

Vergil, H., Yıldırım, H., & Sezer, Ö. (2014). Zonguldak İlindeki Göçün Sosyo-Ekonomik Nedenleri ve Alınabilecek Tedbirler, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No: 1, Zonguldak.

Yonca. A.V. (2014). Suriyeli Göçmenlerin Sorunları Çalıştayı Sonuç Raporu, Mersin Üniversitesi Bölgesel İzleme Uygulama Araştırma Merkezi.

İç Göçün Sebepleri ve Değerlendirilmesi: Bitlis Örneği

Vedat YILMAZ, Bitlis Eren Üniversitesi

Murat ÇELİK, Bitlis Eren Üniversitesi

Giriş

İnsanlık tarihi ile birlikte ortaya çıkan göç kavramı; insanların geçim sorunu, temel ihtiyaçlarını karşılayamama, deprem, sel gibi doğal afetler, toplumların birbirleri arasında çıkan çatışmalar benzerindeki neden ve nedenlerden dolayı bulunduğu yerden başka bir yere taşınması sürecidir. Zamanla göçün nedenleri çeşitlilik göstererek, belirli kentlerin sosyal, kültürel, eğitimsel, ekonomik gibi alanlarda daha çok gelişmesi ile birlikte az gelişmiş ya da gelişmemiş olan yerleşim alanlarından belirtilen birçok alanda gelişmiş yerleşim alanlarına insanlar göç etmeye başlamıştır. Böylelikle insanların göç ettiği kentler daha da büyüyüp gelişmiş diğer yerlerde ise aksine daha da küçülmüş ve gelişiminin önü de kesilmiştir.

Nüfus olgusu kentlerin gelişiminde önemli bir güçtür. Önemli olan bu güçten doğru ve zamanlı olarak faydalanılmasını bilmektir. Kentlerde nüfusun artmasının başlaması ile birlikte gelecekte daha da çok artacağı hesaba katılarak gerekli olan alt yapı hazırlıkları yapılırsa kente ki artan nüfus kentin birçok alanda gelişiminde önemli rol üstlenir. Aksi durumda ise kentte yeni sorunların ortaya çıkması kaçınılmaz olur.

Dünyadaki tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de hem göç eden hem de göçle gelen insanlar olduğu gibi ülkenin kendi sınırları içinden de, bir yaşam alanından başka bir yaşam alanına göç yapılmaktadır. Ülke sınırları içerisinde yapılan göçe iç göç, ülke sınırları dışına yapılan göçe ise dış göç adı verilmektedir. Bu şekilde insanlar zaman zaman yerleşim alanlarını belirli nedenlerle zorunlu olarak değiştirmektedir.

Türkiye’de 1950’li yıllardan sonra göç dalgası hız kazanmıştır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinden batıda yer alan bölgelere göç akışı artmıştır. Çalışmamızda; son yıllarda adında nadir olarak bahsedilen iç göç hakkında bilgilendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, insanların kendi yerleşim alanlarından başka yerleşim alanlarına göç etmelerine sebep olan etkenleri ortaya çıkarmak adına Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan ve eski bir tarihi geçmişe sahip olan Bitlis ili örneklem olarak alınmıştır. Araştırmada 280 katılımcı ile anket çalışması yapılmış olup, anketlerden elde edilen veriler, SPSS (Statistical Package for Social Science 22.0) istatistik paket programı kullanılarak, analizler yapılmış ve yorumlamalarda bulunulmuştur. Ayrıca çalışmada, göç kavramı ve Türkiye’de iç göçün nedenlerine yönelik bilgilendirmeler yapılarak çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Göçe İlişkin Kavramlara Bakış

Göç olgusu durağan olmayan dinamik bir yapıda, toplumların yapısına göre farklılık gösterebilen ve farklı içeriğe sahip olması ile birlikte farklı bağlamlarda ele alınan bir olgu olması göçün tanımlanmasını zor olan bir kavram olarak karşımıza çıkartmaktadır (Akşit, 1998: 67; Gündüz ve Yetim, 1997: 110; İçduygu ve Ünal, 1998: 38).

Literatürde göçe ilişkin farklı tanımlar yapılmış olsa da genelde hemen hemen tümünde ele alınan ortak nokta, zaman ve mekan boyutudur. Fakat göçü nedenleri ve sonuçları itibariyle toplumsal yapıdaki köklü değişimlere neden olan en önemli toplumsal olay olması belirli bir süreç dahilinde salt demografik bir nüfus hareketi (Faist, 2003: 41; Özer, 2004: 11) ya da coğrafik bir mekan değişikliği (Gündüz ve Yetim, 1997: 110; İçduygu ve Ünal, 1998: 38; Karpat, 2010: 71; Keleş, 1998: 58; Tekeli, 2008: 18) olarak görmek tam bir tanım

olmayacaktır. Farklı tanımları yapılan göç olgusunun kapsamlı bir tanımı için gerekli olan üç modellemeden söz edilebilir. Birinci model olarak, göç akışlarının yer bağlamından yola çıkarak uluslararası ve iç göç ayrımının yapılmasıdır. Uluslararası göç çalışmaları, insanların farklı ülkelerdeki hareketlerini, iç göç ise ulusal sınırlar içerisinde insanların yer değiştirmesini ele alır. İkinci önemli konu göç modellemesidir, bu modeldeki önemli bir ayrım mikro ve makro yaklaşımlar arasındadır. Mikro yaklaşım, kişilerin davranışlarına odaklanırken makro yaklaşım siyasi ve mekansal sınırlara (Ülkeler, bölgeler, belediyeler) odaklanmaktadır. Üçüncü ve son model ise göçün belirleyicilerini tanımlamak veya göçün sonuçlarını keşfetmek için yönlendirilebilecek olan çalışmanın amacına atıfta bulunulmasıdır (Etzo, 2008: 2).

Belirtilen modeller dikkate alınarak göçün iyi bir şekilde anlaşılması için sosyal ve ekonomik yapının iyi bilinmesi gereklidir. Çünkü göç olgusu, sosyal ve ekonomik yapıdan bağımsız olarak hareket etmez ve ekonomideki yapısal değişimleri en iyi şekilde yansıtan göstergeler arasında yer alır (Üner, 1974: 9) Göç süreci, zaman, neden ve sonuç unsurları bakımından, durağan bir olgudan çok dinamik bir süreç olması onun tanımlanması, ölçülmesi, çözümlenmesi, açıklanması ve yorumlanması konularını hem kuramsal hem de görgül anlamda karmaşık hale getirmektedir. Göç olgusu bu karmaşıklığı içerisinde bir yandan uzun bir sürecin farklı ancak birbirleri ile ilişkili birimlerinin toplamı olarak ele alınarak, diğer yandan da farklı bilimsel disiplinlerin çok özgül konuları olarak değişik boyutları ile incelendiğini söyleyebiliriz (İçduygu ve Ünal, 1998, s.38).

Göç olayı; toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarında değişiklik yapan en önemli faktörlerden birisidir. Başka bir ifadeyle, göç olayı toplumsal yapıyı etkilemekle beraber onu değiştirici özelliğe sahiptir. Türkiye’de yarım yüzyıldan fazladır, önemli yapısal sorunların başında gelen olgudur. Demografik yapıda meydana gelen bu mekânsal

dağılım, hem göç veren hem de göç alan yerleşim alanlarında kendini göstermiştir. Yaşanan bu sürecin farklı nedenleri olmasıyla birlikte, belli bir yerde başlayan ve biten bir sürecin çok daha ötesinde olmuştur. Günümüzde de bu sürece neden olan ve besleyen birçok unsur, toplumsal hareketliliğin öncelikli nedenini oluşturmaktadır. Türkiye’de özellikle sosyal, ekonomik ve kültürel nedenlerle göçler olduğu gibi güvenlik korkusu nedenleriyle de göçler yapılmaktadır. Önceleri kırdan kente göçler daha yaygınken, günümüzde çoğunlukla kentten kente göçlerin gerçekleştirildiği dikkat çekmektedir (Bulut ve Eraldemir, 2015: 14-15). Türkiye tarihinin her döneminde görülen göç olgusu farklı çeşitleri ile gündemi meşgul etmiştir (Kocak ve Terzi, 2012).

Türkiye’de İç Göçün Tarihi Ve Nedenleri

Türkiye’de, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu ilk dönemlerde tam anlamıyla bir köylü toplumu görünümü vardı. 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımına göre, toplam nüfus içerisinde köylü nüfusun oranı %75,8’dir. Diğer bir ifade ile şehirlerin oranı %24,2’dir. Belirtilen oranlar 1950’li yıllara kadar çok az değişerek devam etmiştir. Bu tarihler sonrasında ise nüfus artış hızında ve kent-köy yerleşim dengelerinde önemli düzeyde değişimler oluşmaya başlamıştır (Keleş, 1997: 167). Yıllara göre bu değişim sürecini rahatlıkla gözlemleyebiliriz. 1950 yılında Türkiye’de bulunan il sayısı 63, kentlerdeki nüfus oranı %18,1’dir. 1960 yılında il sayısı 67’e, kentlerdeki nüfus oranı ise %26,3’e yükselmiştir. 1970 yılında kentte yaşayan nüfusun oranı %35,8’e, 1980 yılında ise %45,4’e yükselmiştir. 1990 yılına gelindiğinde, il sayısı 73 ve kente yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı da %56,3’e yükselmiştir. 2000 yılı genel nüfus sayımı döneminde ise il sayısı 81, kentteki nüfusun oranı ise %65 olmuştur (Başel, 2007: 517).

Genel anlamda 1950’li yıllardan sonra yaşanan kapitalistleşme süreci ile birlikte sanayileşme ve artan makineleşme kırsal alandaki toprak ile nüfus arasındaki dengeyi bozması, toprak mülkiyetinde kutuplaşma benzerindeki nedenler üretim dışında kalan iş gücünün yeni geçim kaynağı sağlamak için büyük kentlere göç etmeye başlamıştır. Toplumsal, sosyo-ekonomik ve siyasal nedenlerin sebep olduğu iç göç, gelişmemiş yerleşim alanlarından gelişmiş yerleşim alanlarına doğru gerçekleşmektedir. 1980’li yıllara gelindiğinde göçe sebep olan unsurlar arasına terör olayları da girmiştir. Özellikle son yıllarda Türkiye’nin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden ülkenin daha batısında yer alan bölgelere yapılan göç artış göstermiştir. Yapılan bu göç neticesinde de göç edilen bölgelerdeki kent merkezlerinde, sosyo-kültürel ve ekonomik bakımdan önemli değişiklikler meydana gelmiştir (İnan, 2004: 24).

Göçlerin temel nedeni olarak ülkedeki sosyal ve ekonomik olanakların çeşitli şekillerde farklılık göstermesi, başka bir ifade ile iller ve bölgeler arasında gelişme farklılığının olmasıdır. Bölgeler arası görülen bu dengesizlik hem iç göçlerin nedeni hem de sonucu olarak kısır bir döngüye yol açmıştır. Üretilen toplumsal refahın dengesiz bir şekilde dağıtılması göçe sebep olmakla birlikte dengesizliği de belirginleştirmektedir (Başel, 2007: 520). Türkiye’de görülen bu dengesizlik; doğudan batıya doğru iç göçün artmasına ve doğudaki kentler ile batıdaki kentler arasındaki gelişmişlik düzeyinin de oldukça birbirinden uzaklaşmasına neden olmuştur.

Başka bir ifadeyle nüfusun ve sermayenin bölgelere göre dengesiz dağılımı, refahın paylaşımı bakımından da bölgeler arasında eşitsizlikleri oluşturmaktadır (Keleş, 1997: 185). Bu durumda bölgeler arası göçü hızlandırmıştır. Türkiye’deki bölgeler arası iç göç hareketliliği özellikle; Doğu Anadolu Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Karadeniz

Bölgesi’nden batı bölgelerine doğru gerçekleşmektedir (Akan ve Arslan, 2008: 20).

Alan Araştırması Yapılan Bitlis İlinin Genel Özellikleri

Bitlis ili Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan bir ilimiz olup; güneyinde Siirt ili, batısında Muş, kuzeyinde Ağrı ve doğusunda Van ili yer almaktadır. Bitlis ili tarihi açıdan kaleleri ve Türk İslam eserleri ile önemli olan bir ilimizdir. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait eserler bulunmaktadır. Bitlis ilinin tarihine baktığımızda; Tarihçiler M.Ö. 5000 ile 7000 yıllarına kadar dayandırmaktadır. Gerçek anlamda Bitlis ilinin tarihi Neolitik Çağ (Yenitaş ya da Cilalı Taş Devri) dönemine kadar uzanmaktadır. Hititler, Asurlular, Urartular, İskitler, Medler, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı uygarlıklarına dair izler bulunmaktadır. Tarih boyunca kültür ve sanat eserlerinin yoğun olduğu Bitlis ili, kültürel ve doğal güzellikler açısından oldukça zengin bir kenttir. Nemrut Dağı ve Krater Gölleri ile Van Gölünün yarısı Bitlis ili sınırları içerisinde yer almaktadır ([Serdar, 2010: 4; www.bitliskulturturizm.gov.tr, 2018](#)).

Günümüzde Türkiye’nin Doğu Toroslarını oluşturan ve Hakkari ilindeki Cilo Dağlarına kadar uzanan bu dağlar, geniş bir kavisle yükselmekte, geniş ve sıradağlar meydana getirdiği için aşılmasını çok güçleştirmektedir. Bitlis ili; bir set görevi oluşturan bu dağların kısmen daraltılmış olduğu bir vadinin bulunduğu yerde kurulmuştur. Bu sebepten dolayı seyyah ve araştırmacılar Bitlis ili için “Vadideki Yeşil Şehir” adını kullanmışlardır. Bu özellikleri ile Bitlis ili, Van Gölü havzasını Güney Doğu Anadolu bölgesine bağlamaktadır. Özellikle Anadolu’nun batısından gelerek Harput, Bingöl, Solhan, Muş ve Bitlis ili üzerinden İran’a giden yol güzergahı ile Musul, İskenderun, Adana, Gaziantep, Urfa, Diyarbakır ve Bitlis ili üzerinden kuzeye giden yol güzergahı ilin stratejik anlamdaki önemini artırmıştır. Bitlis ili; merkez ilçe hariç olmak üzere Adilcevaz, Ahlat, Güroymak, Hizan, Mutki ve Tatvan olmak

üzere altı ilçe ile birlikte 14 bucak, 334 köy ve 295 mezraya sahip olan bir kenttir (Serdar, 2007: 13).

Bitlis ilinin 2017 yılı itibariyle nüfusu 341.474'dür. Nüfus bakımından en kalabalık iller arasında 55. sırada yer almaktadır. Yüzölçümü 8.855 km² olup, nüfus yoğunluğu bakımından km²'ye 39 kişi düşmektedir (www.nufusu.com, 2018). İlin ekonomisine baktığımızda; tarım, hayvancılık ve ormancılığa dayandığı görülmektedir. Nüfusun %80'i tarımla uğraşmakta olup, hayvancılıkla daha çok göçebe aşiretlerin uğraştığı, genelde koyun, keçi ve sığır beslenildiği, arıcılığın geliştiği, ormancılık ise en çok Hizan, Mutki ve Tatvan ilçelerinde görülmektedir (www.cografya.gen.tr, 2018).

Bitlis ili altı ilçeye sahip olup, merkez ve ilçelere ait nüfus ile ilçelerin merkeze uzaklığına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: Bitlis İl ve İlçelerine İlişkin 2017 Yılı İstatistiki Bilgiler

İlçe Adı	Nüfusu	Toplam Nüfus %'si	Merkezden Uzaklığı KM
Merkez	70.160	20,55	-
Adilcevaz	30.226	8,85	86
Ahlat	39.371	11,53	62
Güroymak	46.547	13,63	32
Hizan	33.708	9,87	52,0
Mutki	31.764	9,30	21
Tatvan	89,698	26,27	24

(www.nufusu.com, 2018; <http://www.illerarasimesafe.com/>, 2018).

Bitlis il ve ilçelerine ilişkin istatistiki bilgilerin yer aldığı tablo 1 incelendiğinde; Bitlis ilinin 2017 yılında en fazla nüfusa sahip olan ilçesinin Tatvan İlçesi (89,698 kişi) olduğu ve en az

nüfusa sahip olan ilçesinin ise Adilcevaz (30.226) olduğu, Bitlis şehir merkezi ile ilçeler arasındaki karayolu ile ulaşım mesafesine bakıldığında; Bitlis şehir merkezi ile Adilcevaz ilçesi arası 86 km, Ahlat ilçesi arası 62 km, Güroymak ilçesi 32 km, Hizan ilçesi 52 km, Mutki ilçesi 21 km ve Tatvan ilçesi ise 24 km olduğu görülmektedir. Bu verilere göre, Bitlis il merkezinden en uzak ilçesinin Adilcevaz olduğunu aynı zamanda il merkezinin en uzak mesafede olan Adilcevaz ilçesinin diğer ilçelere göre nüfusunun da en az olması dikkat çekmektedir. Genel olarak tablo yorumlandığında; Tatvan ilçesinin, ilin merkez nüfusundan daha fazla bir nüfusa sahip olduğu, gelişmişlik bakımından da Tatvan ilçesinin il merkezinden daha gelişmiş olduğunu söyleyebiliriz. Tatvan ilçesinin gelişmesindeki en önemli etkenin Van Gölüne kıyısı olması ve Van ili ulaşım güzergahının kısa mesafede olduğu bir yerleşim alanında kurulmuş olduğunu söyleyebiliriz. Ancak aynı Van Gölüne kıyısı bulunan Adilcevaz ve Ahlat ilçeleri bu durumdan bahsetmek güçtür. Çünkü Van iline gidilmesi için gölün diğer çevresinden dolaşılması gerekir bu da hem zaman kaybı hem de mesafenin uzun olmasından dolayı tercih edilen bir güzergah olmamasından kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz.

Bitlis İli ve Göç

Bitlis ili belirtildiği gibi ülkemizin Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan ve sürekli olarak göç veren bir istatistiki yapıya sahip olan bir ilimizdir. Bitlis ilinde göçlerin geneli batı bölgelerine olmakla birlikte bölge içi göçlerde görülmektedir. Bitlis ilinden çoğunlukla göç edilen iller aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2: 2014-2016 Yılları Arası Bitlis İlinden Göç Edilen İllerin Dağılımı

Bitlis İlinden Göç Edilen İl	2014 Yılı Sayı	2015 Yılı Sayı	2016 Yılı Sayı
ADANA	397	472	356
ANKARA	1311	1284	1247
ANTALYA	473	519	479
AYDIN	420	501	504
BURSA	1013	996	1070
İSTANBUL	5302	5225	4829
İZMİR	814	896	889
KOCAELİ	399	532	567
MANİSA	523	482	521
MERSİN	867	981	922
TEKİRDAĞ	238	345	348
MUŞ	490	449	461
VAN	831	770	669
BATMAN	294	243	261
SIİRT	232	254	211

(www.tuik.gov.tr, 2018).

Aşağıdaki 2014 ile 2016 yılları arasındaki Bitlis ilinden 200 kişi ve üzeri göç edilen illeri gösterir tablo 2’de görüldüğü gibi başta İstanbul olmak üzere, Ankara, Adana, Antalya, Aydın, Bursa, İzmir, Kocaeli, Manisa, Mersin ve Tekirdağ illerine göç edilmesinin yanında doğu ve güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan, Muş, Batman, Siirt ve Van illerine Bitlis ilinden göç edildiği görülmektedir. Bitlis ilinden 2014 yılında toplam göç eden sayısı 21.258 kişi, 2015 yılında 22.363 kişi ve 2016 yılında ise 21.518 kişi göç etmiştir (www.tuik.gov.tr, 2018). Bitlis ili genel anlamda her dönem göç veren bir il konumunda olmuştur.

Tablo 2’deki bilgiler ışığında; 2014 yılı ile 2016 yılları arasındaki Bitlis ilinden göç edilen illerin sayısı karşılaştırıldığında bazı illerde artış (Aydın ve Tekirdağ), bazı illerde inişli çıkışlı (Adana, Antalya, Bursa, İzmir, Kocaeli, Manisa, Mersin, Muş, Batman ve Siirt) bir seyir izlerken bazı illere yapılan (Ankara, İstanbul ve Van) göçte ise azalma olduğu öne çıkan bilgiler arasında yer almaktadır.

Araştırmanın Bulguları

Çalışmanın bu kısmında elde edilen bulguların analiz edilmesiyle elde edilen sonuçlar yorumlanarak konuyla ilgili öneriler verilmiştir.

Tablo 3: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Tanımlayıcı Bilgiler

Değişkenler		F	%
Cinsiyet	Erkek	151	53,9
	Kadın	129	46,1
Doğum Yeri	İl merkezi	107	38,2
	İlçe	95	33,9
	Kasaba	17	6,1
	Köy	60	21,4
	Yurt dışı	1	0,4
Yaş	18 - 25	53	18,9
	26 - 30	93	33,2
	31 - 35	34	12,1
	36 - 40	26	9,3
	41 - 45	34	12,1
	46 ve yukarısı	40	14,3
Medeni Durum	Evli	178	63,6
	Bekar	102	36,4
Meslek	Memur	74	26,4
	İşçi	104	37,1
	Esnaf	40	14,3
	Çiftçi	17	6,1
	Diğer	45	16,1
Öğrenim Durumu	Okuryazar değil	36	12,9
	Okuryazar	73	26,1
	İlköğretim	72	25,7
	Lise	33	11,8
	Yüksek okul 2 yıllık	23	8,2
	Yüksek okul 4 yıllık	38	13,6
	Yüksek lisans	5	1,8
	Doktora	-	-

Tablo 3 incelendiğinde; araştırmaya katılanların 151'i (%53,9) erkek katılımcı, 129'u (%46,1) ise kadın katılımcıdan oluşmuştur. Erkek katılımcı sayısı kadın katılımcı sayısından 22 (%7,8) katılımcı fazla olduğu görülmektedir. Katılımcıların doğum yerlerine bakıldığında; 107 katılımcı (%38,2) il merkezinde doğmuş iken, 95 katılımcı (%33,9) ilçe merkezinde, 17 katılımcı (%6,1) kasabada (belde belediyesi), 60 katılımcı (%21,4) köyde ve 1 katılımcı (%0,4) ise yurt dışında doğduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş grup dağılımlarını incelediğimizde; araştırmaya katılanların 53'ü (%18,9) 18 ile 25 yaş arasında yer alırken, 93'ü (%33,2) 26 ile 30 yaş arasında, 34'ü (%12,1) 31 ile 35 yaş arasında, 26'sı (%9,3) 36 ile 40 yaş arasında, 34'ü (%12,1) 41 ile 45 yaş arasında ve 40'ı (%14,3) 46 ve üzeri yaş arasındadır. Katılımcıların çoğunluğu olan 93'ü (%33,2) 26 ile 30 yaş arasında olduğu görülmektedir.

Katılımcıların medeni durumlarına baktığımızda; 178 katılımcı (%63,6) evli iken 102 katılımcı (%36,4) bekadır. Katılımcıların çoğunluğunun evli olduğu görülmektedir. Katılımcıların meslek grupları incelendiğinde; katılımcıların 74'ü (%26,4) memur iken, 104'ü (%37,1) işçi, 40'ı (%14,3) esnaf, 17'si (%6,1) çiftçi ve 45'i (%16,1) diğer meslek gruplarını oluşturmaktadır. Meslek gruplarında en fazla işçi olan katılımcı sayısının (104) olduğu görülmektedir. Katılımcıların öğrenim durumlarına baktığımızda; 36 (%12,9) katılımcı okuryazar değil iken, 73'ü (%26,1) okuryazar, 72'ü (%25,7) ilköğretim, 33'ü (%11,8) lise, 23'ü (%8,2) yüksekokul 2 yıllık (Ön lisans), 38'i (%13,6) yüksekokul 4 yıllık (Lisans) ve 5'i (%4,7) yüksek lisans mezunudur. Katılımcıların çoğunluğu (181 katılımcı) İlköğretim ve aşağısında öğrenim durumuna sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların Bitlis İlinden Ne Kadar Zamandan Beri Göç Ettiklerine İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		F	%
Süre	1 Yıl ve Aşağı	53	18,9
	1-5 Yıl	40	14,3
	6-10 Yıl	55	19,6
	11-15 Yıl	35	12,5
	16-20 Yıl	84	30,0
	20 Yıl ve Yukarısı	13	4,6
	Toplam	280	100

Tablo 4’de katılımcıların Bitlis ilinden ne kadar zamandan beri göç ettiklerine ilişkin süreleri incelendiğinde; 1 yıl ve aşağısında göç eden katılımcı sayısı 53 (%18,9) iken, 40’ı (%14,3) 1 ile 5 yıl arasında, 55’i (%19,6) 6 ile 10 yıl arasında, 35’i (%12,5) 11 ile 15 yıl arasında, 84’ü (%30,0) 16 ile 20 yıl arasında ve 13’ü (%4,6) 21 yıl ve üzerinde bir süredir illerinden göç ettiği bilgileri yer almaktadır. Katılımcıların Bitlis ilinden ne kadar zamandan beri göç ettiklerine ilişkin sürelerle baktığımızda, 16-20 yıl arasında göç etmiş olan (84 Katılımcı) katılımcı sayısının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Ayrıca tabloda toplam katılımcıların hemen hemen yarısı 10 yıl sürenin hem üzerinde hem de aşağısındaki sürelerde göç etmiş oldukları göze çarpan veriler arasındadır.

Tablo 5: Katılımcıların Göç Ettiği İkamet Yerlerine İlişkin İstatistikî Bilgiler

Değişkenler		F	%
İkamet Ettiğiniz Yer	Büyükşehir Belediyesi Olan İl	211	75,4
	İl Belediyesi Olan İl	54	19,3
	İlçe Belediyesi Olan	15	5,4
	Toplam	280	100,0

Tablo 5 incelendiğinde; katılımcıların 211'i (%75,4) büyükşehir belediyesi olan bir ile göç etmiş iken, 54 (%19,3) katılımcı il belediyesi olan ve 15 (%5,4) katılımcının ise ilçe belediyesi olan yerleşim alanına göç ettiği bilgileri yer almaktadır. Katılımcıların göç ettiği ikamet yerlerine baktığımızda büyük çoğunluğunun (211) büyükşehir belediyesi olan bir ile göç ettiği görülmektedir.

Büyükşehirlerde; sosyal, ekonomik, kültürel, eğitim, sağlık gibi birçok olanakların olması, özellikle iş bulma noktasında daha faz olanağı olmasından dolayı büyükşehirlere göç her zaman için cazip bir tercih olmuştur. Büyükşehirlerde de göçle nüfusun artması sonucu farklı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dengesiz olarak oluşan göç hareketleri büyükşehirlerin sorunlarını daha da artırmıştır. Bu noktada büyükşehir belediye yöneticilerine önemli görevler düşmektedir. Gerekli olan alt yapı ve benzeri hizmetleri yerine getirirken gelecekte nüfusun daha da artacağını hesaba katarak gerekli olan hizmetleri yerine getirmelidir. Duruma göç eden kişi veya kişiler açısından bakıldığında ise illaki büyükşehir birçok yönü ile cazip yerleşim alanlarıdır.

Tablo 6: Katılımcıların Göç Alma Kararlarında Etkileri Olan Kesimlere İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		F	%
Kim veya kimler sizin göç kararı	Kimseden Etkilenmedim	42	15,0
	Arkadaşımdan	60	21,4
	Akrabalarımın	141	50,4
	Hemşerilerimden	26	9,3
	Diğer	11	3,9
	Toplam	280	100

Tablo 6 incelendiğinde; katılımcıların 42'si (%15,0) göç kararı alırken kimseden etkilenmediğini belirtirken, 60'ı (%21,4) katılımcı Arkadaşımdan, 141 (%50,4) katılımcı akrabalarından, 26 (%9,3) hemşerilerinden ve 11 (%3,9) katılımcı diğer kesimlerden etkilendiği bilgileri yer almaktadır. Katılımcıların göç kararı alırken etkili olan kesimlere baktığımızda, büyük çoğunluğunun (141) akrabalarından etkilenerek göç kararı aldıkları görülmektedir.

Tablo 7: Katılımcıların Göç Etmeye Neden Olan Etkenlere İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		F	%
Sizi göç etmeye sevk eden en önemli etken nedir?	Aşiret Baskısı	6	2,1
	Kan Davası	4	1,4
	Terör Korkusu	73	26,1
	Eğitim	17	6,1
	Sağlık	24	8,6
	Siyasi Baskılar	6	2,1
	İşsizlik	136	48,8
	Sosyal Olanakların Yetersizliği	6	2,1
	Tayin	4	2,1
	Diğer	2	0,7
	Toplam	280	100

Tablo 7 incelendiğinde; katılımcıların 6'sı (%2,1) göç kararını almalarına neden olan en önemli etkenin aşiret baskısı olduğunu belirtir iken, 4'ü (1,4) kan davasının, 73'ü (26,1) terör korkusunun, 17'si (%6,1) eğitim, 24'ü (%8,6) sağlık, 6'sı (%2,1) siyasi baskılardan, 136'sı (48,8) işsizliğin, 6'sı (%2,1) sosyal olanakların yetersizliğinin, 4'ü (%2,1) tayin olması ve 2'si (%0,7) diğer nedenlerin olduğu bilgileri yer almaktadır. Katılımcıların göç kararı almalarındaki en önemli etkenin işsizlik olduğu (136 katılımcı) görülmektedir. Tablo 8: Katılımcıların Göç Ettiği İli ile Bağlantılarının Devam Edip Etmediklerine İlişkin İstatistikî Bilgiler

	Değişkenler	F	%
Göçle ayrıldığınız iliniz ile bağlantılarınız halen	Evet	241	86,1
	Hayır	39	13,9
	Toplam	280	100,0

Tablo 8 incelendiğinde; katılımcıların 241'inin (%86,1) göç ettiği illeri ile bağlantılarının devam ettiği, 39'unun (%13,9) ise bağlantılarının devam etmediği bilgileri yer almaktadır. Büyük çoğunluktaki katılımcıların göç ettiği illeri ile bağlantılarının devam ettiği görülmektedir. Bunun en büyük nedeni ise akrabalarının halen göç ettiği ilde yaşıyor olmasıdır.

Tablo 9: Katılımcıların Göç Ettiği Bitlis İlindeki Yerel Yöneticilerin Göçün Önlenmesine Dair Yeterli Düzeyde Çalışmalarının Olup Olmadığı Görüşlerine İlişkin İstatistikî Bilgiler

Değişkenler		F	%
Size göre yerel yöneticiler ilinizdeki göçün önlenmesine dair yeterli düzeyde	Evet	48	17,1
	Hayır	159	56,8
	Fikrim Yok	73	26,1
	Toplam	280	100,0

Tablo 9 incelendiğinde; katılımcıların 48'inin (17,1) göç ettiği Bitlis ilindeki yerel yöneticilerin göçün önlenmesine dair yeterli düzeyde çalışmalarının olduğunu belirtirken, 159'unun (56,8) yeterli düzeyde çalışmalarının olmadığına ve 73'ünün (26,1) ise konu ile ilgili fikirlerinin olmadığı bilgileri yer almaktadır. Büyük çoğunluktaki katılımcıların göç ettiği Bitlis ilindeki yerel yöneticilerin göçün önlenmesine dair yeterli düzeyde çalışmaların yapılmadığı (159 katılımcı) görüşünde olduğu görülmektedir.

Tablo 10: Katılımcıların Göç Etmeden Önceki Aylık Gelirlerine İlişkin İstatistikî Bilgiler

Değişkenler		F	%
İlinizden göç etmeden önceki toplam aylık geliriniz hakkında bilgi	1.000 TL ve Aşağısı	143	51,1
	1001 TL-2000 TL	90	32,1
	2001 TL-3000 TL	36	12,9
	3001 TL-5000 TL	5	1,8
	5001 TL-7000 TL	6	2,1
	7001 TL-10.000 TL	-	-
	10.001 TL-15.000 TL	-	-
	15.000 TL ve Üzerinde	-	-
	Toplam	280	100

Tablo 10 incelendiğinde; katılımcıların 143'ünün (51,1) illerinden göç etmeden önceki aylık gelirinin 1.000 TL ve aşağısında olduğunu belirtirken, 90'ı (%32,1) 1.001-2000 TL arasında, 36'sı (%12,9) 2.001-3000 TL arasında, 5'i (%1,8) 3.001-5000 TL arasında, 6'sı (%2,1) 5.001-7.000 TL ve 7.000 TL'nin üzerinde aylık geliri olan katılımcının olmadığı bilgileri yer almaktadır. Katılımcıların çoğunluğunun (143 katılımcı) göç etmeden önceki aylık gelirlerinin 1.000 TL ve aşağısında olduğu görülmektedir.

Tablo 11: Katılımcıların Göç Ettiği Yerleşim Alanındaki Aylık Gelirlerine İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		F	%
İlinizden göç ettikten sonra yani şu anki yaşadığınız yerleşim alanındaki toplam	1.000 TL ve Aşağısı	4	1,4
	1001 TL-2000 TL	39	13,9
	2001 TL-3000 TL	103	36,8
	3001 TL-5000 TL	85	30,4
	5001 TL-7000 TL	38	13,6
	7001 TL-10.000 TL	6	2,1
	10.001 TL-15.000 TL	2	0,7
	15.001 TL ve Üzerinde	3	1,1
	Toplam	280	100

Tablo 11 incelendiğinde; katılımcıların 4'ü (1,4) illerinden göç ettikten sonraki aylık gelirinin 1.000 TL ve aşağısında olduğunu belirtirken, 39'u (%13,9) 1.001-2000 TL arasında, 103'ü (%36,8) 2.001-3000 TL arasında, 85'i (%30,4) 3.001-5000 TL arasında, 38'i (%13,6) 5.001-7.000 TL arasında, 6'sı (%2,1) 7.001-10.000 TL arasında, 2'si (%0,7) 10.001-15.000 TL arasında ve 3'ünün (%1,1) ise 15.001 TL ve üzerinde aylık geliri olduğu bilgileri yer almaktadır. Katılımcıların çoğunluğunun (103 katılımcı) göç ettikten sonraki aylık gelirlerinin 2.001-3.000 TL arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 10 ile 11 karşılaştırıldığında; katılımcıların illerinden göç etmeden önceki geliri ile göç ettikten sonrası geliri arasında önemli düzeyde artış olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 12: Katılımcıların Göç Ettikten Sonra Yaşamlarında Herhangi Bir Değişiklik Olup Olmadığına İlişkin İstatistikî Bilgiler

Değişkenler		F	%
İlinizden göç ettikten sonra sizce yaşamınızda	Evet-Olumlu	177	63,2
	Evet-Olumsuz	67	23,9
	Hayır	36	12,9
	Toplam	280	100,0

Tablo 12 incelendiğinde; katılımcıların 177’sinin (63,2) göç ettikten sonra yaşamlarında olumlu yönde değişiklik olduğunu belirtirken, 67’si (23,9) olumsuz yönde değişiklik olduğunu ve 36’sı (12,9) ise yaşamlarında herhangi bir değişiklik olmadığını belirtmiştir. Büyük çoğunluktaki katılımcı, illerinden göç ettikten sonra yaşamlarında olumlu yönde değişiklik olduğu görüşündedir.

Tablo 13 1: Katılımcıların Göç Ettikten Sonraki Yaşamlarındaki En Önemli Değişikliğe İlişkin İstatistikî Bilgiler

Değişkenler		F	%
İlinizden göç ettikten sonra yaşamınızdaki en	Ekonomik olanaklarımız arttı	131	46,8
	Can güvenliğimizden endişeli değiliz	66	23,6
	Sosyal olanaklarımız arttı	42	15,0
	Sağlık olanaklarımız arttı	25	8,9
	Eğitim olanaklarımız arttı	16	5,7
	Toplam	280	100

Tablo 13 incelendiğinde; katılımcıların 131'inin (46,8) göç ettikten sonra yaşamlarındaki en önemli değişikliğin ekonomik olanaklarının arttığı yönünde olduğunu belirtirken; 66'sı (23,6) can güvenliğinden endişeli olmadığını, 42'si (15,0) sosyal olanaklarının arttığını, 25'i (8,9) sağlık olanaklarının arttığını ve 16'sı (5,7) ise eğitim olanaklarının arttığını belirtmektedir. Tabloda büyük çoğunluğun göç ettikten sonra ekonomik olanaklarının arttığı görüşünde olduğu görülmektedir.

Tablo 14: Katılımcıların Göç Ettikten Sonra Kültürel Uyum Sorunu Yaşayıp Yaşamadıklarına İlişkin İstatistikî Bilgiler

Değişkenler		F	%
İlinizden göç ettikten sonra kültürel uyum	Evet	161	57,5
	Kısmen	76	27,1
	Hayır	43	15,4
	Toplam	280	100,0

Tablo 14 incelendiğinde; katılımcıların 161'inin (%57,5) göç ettikten sonra göç ettikleri yerleşim alanında kültürel anlamda uyum sorunu yaşadığını belirtirken, 76'sı (%27,1) kısmen ve 43'ü (%15,4) ise göç ettiği yerleşim alanında kültürel anlamda uyum sorunu yaşamadığını belirtmiştir. Tabloda büyük çoğunluktaki katılımcıların göç ettiği yerleşim alanında kültürel anlamda sorun yaşadığı görülmektedir.

Ülkenin doğusu ve batısı arasında kültürel anlamda farklılıkların olması doğudan batıya göç etmiş olan kişi veya kişilerin kültürel uyum sorunu yaşamaları doğaldır. Zamanla yaşadıkları kültürel sorun yerini uyuma bırakması muhtemeldir.

Tablo 15: Katılımcıların Göç Ettikten Sonra Başka Bir İle Daha Göç Edip Etmediklerine İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		F	%
İlinizden göç ettikten sonra başka bir ile göç	Evet	51	18,2
	Hayır	229	81,8
	Toplam	280	100,0

Tablo 15 incelendiğinde; katılımcıların 51'i (%18,2) illerinden göç ettikten sonra başka bir ile göç ettiğini belirtirken, 229'u (%81,8) illerinden göç ettikten sonra başka bir ile göç etmediğini belirtmiştir. Tabloda büyük çoğunluğun illerinde göç ettikten sonra başka bir ile göç etmediği görülmektedir.

Tablo16: Katılımcıların Göç Etmiş Oldukları İllerindeki En Büyük Soruna İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		F	%
Sizce ilinizin en büyük sorunu nedir?	İşsizlik	186	66,4
	Göç	10	3,6
	Terör Olayları	38	13,6
	Eğitim	14	5,0
	Çarpık Kentleşme	4	1,4
	Sağlık	26	9,3
	Diğer	2	0,7
	Toplam	280	100

Tablo 16 incelendiğinde; katılımcıların 186'sı (%66,4) göç etmiş oldukları illerindeki en büyük sorunun işsizlik olduğunu belirtirken, 10'u (%3,6) göç, 38'i (%13,6) terör olayları, 14'ü (%5,0) eğitim, 4'ü (%1,4) çarpık kentleşme, 26'sı (%9,3) sağlık ve 2'si (%0,7) ise diğer nedenlerin illerindeki en büyük

sorun olduğunu belirtmiştir. Tabloda katılımcıların büyük çoğunluğun illerindeki en büyük sorunun işsizlik (186 katılımcı) olduğu görülmektedir. İşsizlik, insanları memleketlerinden göç etmeye zorlayan en büyük etken olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar iş bulma ümidi ile memleketlerinden başka memleketlere göç etmektedir.

Tablo 17: Katılımcıların Göç Kararlarının Doğru Olup Olmadığına İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		F	%
İlinizden göç etme kararınızın	Evet	248	88,6
	Hayır	32	11,4
	Toplam	280	100,0

Tablo 17 incelendiğinde; katılımcıların 248'i (%88,6) illerinden göç etme kararının doğru olduğunu belirtirken, 32'si (%11,4) ise illerinden göç etme kararlarının doğru olmadığını belirtmiştir. Tabloda büyük çoğunluktaki katılımcı illerinden göç etme kararlarının doğru olduğu görüşündedir.

Tablo 18: Katılımcıları Göç Etme Kararlarını Aldıran Neden veya Nedenlerin Kalkması Durumunda Tekrar İllerine Dönüp Dönmeyeceklerine İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		F	%
İlinizdeki sizi göç etmeye zorlayan nedenler ortadan kalkarsa...	Evet	212	75,7
	Hayır	68	24,3
	Toplam	280	100,0

Tablo 18 incelendiğinde; katılımcıların 221'i (%78,9) illerinden göç etme neden veya nedenlerin ortadan kalkmış olması durumunda yeniden memleketlerine döneceklerini belirtirken, 68'i (%24,3) ise memleketlerine dönmeyeceklerini belirtmiştir. Tabloda büyük çoğunluktaki katılımcı illerinden göç etmeye neden olan etkenlerin kalkması durumunda memleketlerine dönecekleri görüşünde oldukları görülmektedir.

Ülkedeki bölgeler arası hatta iller arası gelişmişlik düzeylerinin imkan ve olanakların farklılık göstermesi gelişmemiş, iş imkanı olmayan, doğup büyüdüğü hayatının belki en iyi günlerini yaşadığı yerleşim alanlarından istemese de göç etmek zorunda kaldığı ama hep bir ümitle yeniden memleketine döneceği hayatının geri kalanını memleketinde yaşayacağı hayali vardır.

Tablo 19: Katılımcıların Öğrenim Durumu ile Cinsiyetlerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Ki- Kare Testi Analiz Sonuçları (n=280)

Değişkenler			Cinsiyetiniz?		Toplam
			Erkek	Kadın	
Öğrenim durumunuz?	Okur yazar değil	F	18	18	38
		%	11,9%	14,0%	12,9%
	Okur Yazar	F	37	36	73
		%	24,5%	27,9%	26,1%
	İlköğretim	F	29	43	72
		%	19,2%	33,3%	25,7%
	Lise	F	26	7	33
		%	17,2%	5,4%	11,8%
	Yüksekokul 2 yıllık	F	16	7	23
		%	10,6%	5,4%	8,2%
	Yüksekokul 4 yıllık	F	22	16	38
		%	14,6%	12,4%	13,6%
	Yüksek lisans	F	3	2	5
		%	2,0%	1,6%	1,8%
	Doktora	F	0	0	0
		%	0,0%	0,0%	0,0%
Toplam		F	151	129	280
		%	100,0%	100,0%	100,0%
X²=14,611 p=0,000*					

*P<0,01

Tablo 19’da yer alan katılımcıların öğrenim durumu ile cinsiyetlerinin karşılaştırılmasına ilişkin ki kare testi analiz sonucuna göre aralarında bir anlamlılık vardır. Cinsiyeti erkek olan katılımcıların öğrenim durumu, cinsiyeti kadın olanlara göre daha üst düzeydedir. Cinsiyeti kadın olan katılımcıların büyük çoğunluğunun (97 katılımcı %75,2) ilköğretim ve altındaki öğrenim durumuna sahip olduğu görülmektedir. Bu durum cinsiyete göre kadın katılımcıların öğrenim düzeyinin ne kadar düşük seviyede olduğunu göstergesidir.

Tablo 20: Katılımcıların Cinsiyetleri ile Memleketlerinden Kendilerini Göç Etmeye Neden Olan Etkenlerin Ortadan Kalkması Durumunda Memleketlerine Dönüş Yapıp Yapmayacakları Durumlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Analiz Sonuçları (n=280)

Değişkenler			Cinsiyetiniz?		Toplam
			Erkek	Kadın	
İlinizden Sizi Göç Etmeye Zorlayan Neden ve Nedenler Ortadan Kalkmış Olsaydı Yeniden İlinize Dönüş Yapar mıydınız?	Evet	F	128	84	212
		%	84,8%	65,1%	75,7%
	Hayır	F	23	45	68
		%	15,2%	34,9%	24,3%
Toplam		F	151	129	280
		%	100,0%	100,0%	100,0%
X ² =14,611 p=0,000*					

*P<0,01

Tablo 20’de yer alan katılımcıların Cinsiyetleri ile memleketlerinden kendilerini göç etmeye neden olan etkenlerin ortadan kalkması durumunda memleketlerine dönüş yapıp yapmayacakları durumlarının karşılaştırılmasına ilişkin ki kare testi analiz sonucuna göre aralarında bir anlamlılık vardır. Cinsiyeti erkek olan katılımcıların 128’i (%84,8), kadın katılımcıların ise 84’ü (%65,1) illerinden kendilerini göç etmeye neden olan etkenlerin ortadan kalkması durumunda memleketlerine döneceğini belirtirken, Cinsiyeti erkek olan katılımcıların 23’ü (%15,2), kadın katılımcıların ise 45’i (%34,9) illerinden kendilerini göç etmeye neden olan etkenlerin ortadan kalkması durumunda memleketlerine geri dönmeyeceklerini belirtmiştir.

İllerinden kendilerini göç etmeye neden olan etkenlerin ortadan kalkması durumunda memleketlerine dönmeyeceğini belirten 68 katılımcının büyük çoğunluğunu (45 katılımcı) kadın katılımcılardan olduğu tabloda öne çıkan bilgiler arasındadır. Bu tabloya göre kadınların erkeklere göre daha çok göç ettiği yerleşim alanında kalma isteklerinin olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç

Göç kararı insanların geleceğini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebileceği bir süreçtir. Bu bakımdan, göç edilecek yer belirlenirken çok yönlü düşünülüp rasyonel alınan kararlara göre hareket edilmelidir. Aksi durumda göç edilen yerden sonucu daha vahim olan durum veya durumlarla karşılaşılabilir. Böylesi bir durumda da insanlar göç ettikleri yerden başka yerleşim alanlarına yeniden göç edebiliyor. Bu da insanların belirli kayıplarına neden olmaktadır. Bu anlamda göç kararı alınırken iyi düşünülüp analizler yapıldıktan sonra gerçekleştirme aşamasına geçilmelidir.

Alan araştırması yapılan Bitlis ilinde insanların göç etme sebeplerinin başında işsizlik ardından terör olayları, sağlık ve

eğitim olanaklarının yetersizliği gelmektedir. İnsanlar memleketlerinden zorunlu olarak istemleri dışında sosyo-ekonomik yapıları farklı olan başka bir memlekete taşınmaktadır. Zorunlu olan bu göç hareketleri, kimileri için her şey istediği ve beklediği gibi sonuçlanırken, kimileri içinse olumsuz yönde sonuçlanabilmektedir. Yaşanan bu olumsuz sonuçlar, göç edenler arasında sosyal, kültürel ve psikolojik travmalara neden olmaktadır.

Günümüzdeki Bitlis ilinde olduğu gibi göçe etki eden etkenler arasındaki en önemli faktör ekonomik faktördür. Şehirlerde görülen işsizlik nedeni ile insanlar genç yaşta doğup büyüdükları memleketinden ayrılmak zorunda kalmaktadır. Göç edilen yerle birlikte göç edilen yerlerde de nüfusun artışına paralel olarak farklı sorunları da ortaya çıkarmaktadır. Büyükşehirlere ya da gelişim aşamasında olan şehirlere göçün önlenmesi için gelişimi geriye doğru giden veya durmuş olan şehirlere yeni işletmeleri teşvik edici adımlar atılmalı ve Organize Sanayi Bölgelerinin yaygınlaştırılması ile birlikte mevcut olan Organize Sanayi Bölgelerinin de geliştirilmesine yönelik destekleyici faaliyetlerde bulunulması önem arz etmektedir. Özelde ise çalışmamızda yer alan Bitlis ili ve ilçelerine yönelik teşviklerin artırılması, Organize Sanayi Bölgelerinin kurulması, Van Gölü çevresinde bulunan Adilcevaz, Ahlat ve Tatvan ilçelerine turizmi teşvik edici yatırımların artırılması ve yeni tesislerin kurulması sonucu göç olgusunun azalacağı hatta daha önce göç eden insanların yeniden kendi memleketlerine döneceği düşüncesindeyiz.

Kaynak

Akan, Y. ve Arslan, İ. (2008). *Göç Ekonomisi* (Türkiye Üzerine Bir Uygulama), Ekin Kitabevi, Bursa.

Akşit, B. (1998). “İç Göçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler Köy Tarafından Bir Bakış”, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.

Başel, H. (2007). “Türkiye’de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0(53), 515-542.

Bulut, Y. ve Eraldemir, Z. (2015). “Göç Olgusunun Farklı Boyutlarıyla Hatay İli İskenderun ve Dört Yol İlçeleri Ölçeğinde İncelenmesi”, *Uluslararası Göç ve Mülteci Sorunun Çözümünde Kamu Yönetiminin Rolü*, (Ed. Yakup Bulut), s.13-38, Umuttepe Yayınları, Kocaeli

Etzo, I. (2008). “İnternal Migration a Review of The Literatüre”, University of Cagliari, <http://mp.ra.ub.uni-muenchen.de/8783>, ET. 28.06.2017.

Faist, T. (2003). “*Uluslararası Göç ve Ulaşımı Toplumsal Alanlar*”, (Çev. A.Zana Gündoğan ve C.Acar), Bağlam Yayınları, Ankara.

Gündüz, M. ve Yetim, N. (1997). “Terör ve Göç”, II.Ulusal Sosyoloji Kongresi 20-22 Kasım 1996 Toplum ve Göç Bildiriler Kitabı, DİE ve Sosyoloji Derneği Ortak Yayını, 109-116, Ankara.

İçduygu, A. ve Ünalın, T. (1998). “*Türkiye’de İç Göç Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri*”, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.

Karpat, Kemal H. (2013). *Osmanlıdan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Keleş, İ. (1997). “Türkiye’de Göç Eğilimleri ve Şehirleşme Süreci” Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1(2), 167-187.

Keleş, R. (1998). *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara

Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, Kafkas

Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(3), 163-184.

Öner, S. ve Kaçmazoğlu H. B. (1996). “*Göç Olgusu ve Doğu Anadolu*”, II. Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, DİE Yayını, No: 2046, ss. 371-379, Ankara.

Özer, İ. (2004). *Kentleşme Kentlileşme ve Kentsel Değişme*, Ekin Kitabevi, Bursa.

Serdar, Törehan M. (2017). *Bitlis*, Bitlis İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Bitlis.

Serdar, Törehan M. (2010). *Rüyalar Şehri Bitlis*, Hamle Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ. (1998). “Türkiye’de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlama Aşamasına Geldi”, Türkiye’de İç Göç (7-21), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

<http://www.bitliskulturturizm.gov.tr/TR,56204/tarihce.html>, ET: 07/03/2018

<http://www.cografya.gen.tr/tr/bitlis/>, ET: 07/03/2018

<http://www.cografya.gen.tr/tr/bitlis/ekonomi.html>, ET: 08/03/2018

<https://www.nufusu.com/il/bitlis-nufusu>, ET: 07/03/2018

<https://www.nufusu.com/turkiyenin-en-kalabalik-sehirleri>, ET: 08/03/2018

http://www.illerarasimesafe.com/adilcevaz-bitlis_bitlis_yolharitasi, ET: 08/03/2018

http://www.illerarasimesafe.com/bitlis_ahlat-bitlis_yolharitasi, ET: 08/03/2018

http://www.illerarasimesafe.com/guromak-bitlis_bitlis/yolharitasi, ET: 08/03/2018

http://www.illerarasimesafe.com/bitlis-hizan_bitlis, ET: 08/03/2018

http://www.illerarasimesafe.com/mutki-bitlis_mutki-bitlis/yolharitasi, ET: 08/03/2018

http://www.illerarasimesafe.com/bitlis_tatvan-bitlis/yolharitasi, ET: 08/03/2018

<http://www.tuik.gov.tr>, ET: 08/03/2018

Violence as the Reason for Immigration in Africa (Eg in Sudan)

Maab Ahmed, Yıldız Teknik Üniversitesi

Introduction

It is difficult to find a specific concept of migration because the concepts provided by different countries depend on the different purposes and objectives that they want to achieve by the concept, the standard definition of migration is:

A geographical transfer of individuals from one place to another, within the country in which they live or outside, and it can be legal or illegal migration through the transfer from one country to another in an unauthorized or legitimate manner by international norms. (Auyero, 2015)

Migration is also defined as a process of permanent or semi-permanent relocation or change in the place of residence of the individual or group from a community or region in which they are used to a residence. If immigration within the borders of one state defines migration as internal migration if the migration in different countries are known as external migration and it often directed beyond the borders of the state. (Al-Khorsan,2016)

According to statistics, there is an increase in the number of young migrants from Sudan in the late 1980s for several reasons, such as large-scale rural-urban migration that started in the early1970s.Young people face the new civil life, and the increasing of city expenses and collided with unemployment, so many of Sudanese population decide every year to leave the country and search for other countries to live in it, most of them migrate to the Gulf states, but recently the path of youth migration has changed from the Arab world to the West, where young people are dreaming of an adequate standard of living,

wealth and money, However, the high costs of immigration to Western countries led young people in Africa think to go illegally. Make them be easy to fall into the hands of traffickers and expose them to the dangers. (Hatton, and Williamson,2006)

This study shows the reasoning of increasing the immigration in Sudan, particularly women and youth category.

Types of immigration:

1/ Legal immigrant is this allowed to people to arrive any country with legal papers from the government of the country such as visas to stay a while or permanent resident

2/ Illegal immigrants it is a person who has entered the country without official authorization or had temporary visas.

Hundreds of "illegal" immigrants from African and Arab countries are being daily arrived at European coasts and most are being held in refugee camps, many of them die from drowning or victims of trafficking gangs.

Although African countries are known as the most illegal immigrant all over the world, the biggest number of emigrates come from Horn of Africa - Somalia, Eritrea, Ethiopia, and Sudan.

Still, Sudanese continue to be regarded as illegal immigrants, as do others from all over African countries. Despite all the risks that the illegal immigrants face, for example, death in the sea through small and dilapidated boats. According to a report did by United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) in 2015, Sudan is one of 10 countries that has an enormous number of refugees from all of Africa, which currently has about 1.5 million illegal immigrants residing illegally Arrived at Sudan, like the Eritrean and Somalia people come through the city of Qlabat and the regions of Kassala,

Red Sea and Qadarif east of the country. With an enormous number of emigrants and refugees, a gang has grown up to hunt down illegal immigrants, drain their money, set them up and export them through dilapidated boats to European shores.

The main reason that drives some people to migrate illegally with tough conditions, could be more difficult than the difficulties they will face in the illegal immigration. They are fleeing from armed conflicts, the act of violence, repression, and poverty, which makes life in their country suffer and eliminate them to face all difficulties and risks to get out of the reality in which they live. (UNHCR,2015)

Furthermore, according to the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), not only around 9,000 Sudanese reached Italy by sea in 2016. But also according to them more than 2,700 illegal immigrants have been arrested. Near the Sudanese-Libyan border, and deported and detained to the city of El Fasher in Sudan and according to World Bank, in all over the country, western Sudan is the poorest and driest, it is home to about 147 thousand displaced. As well as "There are 2.2 million displaced people in Sudan, 147,000 of whom live in the three eastern states of Gedaref, the Red Sea, and Kassala. Besides being one of the poorest and driest parts of the country. Eastern Sudan also a transit center for migrants trying to reach Europe via smuggling routes that are heading north-west to Libya. "(UNHCR)

Another report from United Nations Office on Drugs and Crime in 2014, goes as far as to say that, the eastern route of migration from Africa to Europe starts from Somalia, Eritrea, and Darfur in Sudan and then through Sudan to Egypt, and along the coast of North Africa. All these tracks converge in the north in Libya and Morocco. From Libya passage of the sea to Italy. Italy now has the biggest number of migrants. It is the preferred access point for all sea migrants. The Italian government has estimated what it pays every year to rescue the

sunken boats, which is carried out by the coast guard. and the money that it spends is more than one hundred million dollars in the year, in addition to the thousands of people who are crowded in the refugee camps after their rescue. (UN,2014)

Not to mention, the Issue is no longer a local issue but is now occupied by the transit countries and the EU countries. In 2016 a statement from EU Commissioner for Development and International Cooperation in Sudan Neven Mimika, said “I will visit Sudan, to announce the support of European Union to Sudan, and find solutions to end illegal migration and forced displacement, in addition, to supporting projects to reduce poverty and provide basic services in the regions”. (EU,2016)

Causes of migration:

Sudan has all reasons that can cause the immigration, but mainly due to the economic and security situation in the country and unemployment:

1- Seeking knowledge: Many young people seek to emigrate abroad to obtain a scientific degree, they may not have all scientific disciplines in their country, or the quality of education may not meet their scientific aspirations and the spirit of creativity and research. Thus, emigration abroad, especially to developed countries, has an opportunity for young people to prove their scientific superiority.

2-Appropriate work: Many young people have goals to emigrate abroad to find a suitable job suited for their scientific qualifications or their dream.

Unemployment reason; the Ministry of Labor and Administrative Reform Head Office confirms that the results of the labor market survey showed that the volume of employment in Sudan increased in 2013 to reach (9.3) million compared to (3) million according to the latest survey conducted in 1990. Not only the ministry pointed out that the

unemployment rate increased from (14.4%) in 1990 to (18.8%) in 2013, but also it announces that the highest percentage of the unemployed among youth groups especially the educated people. (<https://sswa-sd.com>)

We can figure from that, that unemployment is the most important driving force behind youth migration, to search for a better situation and a more flourishing future. And the secretariat of Sudanese Working Abroad (Governmental organization) Haj Majid Sowar said the deterioration of the economic situation after the secession of the south is a major reason for the increasing illegal migration of Sudanese. (<https://sswa-sd.com>)

3-The climate of freedom: The climate and environment of freedom available to young people abroad undoubtedly differ from the climate of freedom in their country.

4-Wars and conflicts: One of the most important reasons that encourage young people to emigrate is the multitude of conflicts, wars, and problems. You see young people escape and search for a safe place. Some young people migrate to escape environmental threats, conflict or persecution.

5-Ambition and dreams: some media in some countries abroad, show their country as the land of realizing dreams and anybody should get the chance to escape bad reality and go there but that does not reflect the real reality and challenges in them there.

Brain Drain as Migration or Emigration of holder's higher degrees:

One of the most important and serious problems in Sudan is the brain drains and competencies from, instead of benefiting from these minds and preserve and uphold them, government just let them go without being prevented and we can see obviously how Western countries offer the best facilities to win these minds and benefit from them in their countries. The main problem that Sudan face in Emigration of holders of higher degrees is the tragic reality of university professors in Sudan, who are complaining of poor salaries and poor working environment, many of them frustrated and discouraged, that pushed more than fifty thousand university professors to migrate abroad or change the carrier or work in an additional job to improve their economy Situation. This phenomenon has increased significantly since 2011, that most Gulf countries, especially Saudi Arabia, are direct of Sudanese teachers. And there was a survey in 2014 Organization of the Secretariat of Sudanese Working Abroad did, it showed that there was migration movement, that more than 50 thousand intellectual young people, most of them are university professors, doctors, pharmacists, engineers and skilled workers, and skilled workers had migrated. (<https://sswa-sd.com>)

What's more, most minds migrate because of social, cultural and material factors and poor economic and political conditions. In contrast, developed countries offer many of these facilities. We can mention successful people who found the opportunity to be successful and famous by migrating, such as the millionaire Mo Ibrahim, biomedical engineer Mohamed Osman Baloola.

Violence as a cause of migration:

Violence is a global phenomenon among all community levels, especially in poor communities, I will focus here on violence

against women in Sudan, in terms of traditions, customs, and laws that have been associated with social relations that play a negative role against women; which allowed to men control women. which can cause physical, psychological and mental illness. Due to women's rights organizations awareness, the rate of violence against women has declined to 11.5% in 2017.

Javier Auyero in his book (Violence at the Urban Margins), indicate three types of violence:

1 - physical violence: the overall rate of physical violence against women throughout their lifespan in Sudan was 25.7%; the rate of laborer women was about twice more than the housewives, 44.3% for laborer women compared with 22.8% for housewives. Global research has shown that 15% of women who have been married have been subjected to different forms of violence from their husbands.

2- sexual violence: such as female circumcision or Female genital mutilation, that the World Health Organization (WHO) defined as all procedures that involve partial or total removal of the external female genitalia, or other injuries to the female genital organs for non-medical reasons. (WHO,2014)

Moreover, in the Eastern society, women remain reserved, they cannot reveal their wishes and secrets even to the people nearest to them. Because they are afraid of being judged and called all sort of names. (Auyero,2015)

Likewise, more than 200 million girls and women alive today have been cut in 30 countries in Africa, the Middle East and Asia where FGM is concentrated. (WHO,2014)

According to the WHO's report, the rate of female genital mutilation in the Arab world is 98%in Somalia, 93%in Djibouti, 91%in Egypt, and 88% in Sudan. (WHO,2014)

3- family violence: which can occur at all social levels, many studies link it to the existence of poverty. The poverty that, not only coupled with a sense of despair and frustration, which increases the frequency of marital tensions and increases the wife's feeling humiliated, but also it increases men's frustration, especially in terms of losing their role as a family financier. The Sudanese parliament passed a law in the phenomenon of family violence of 1990 that, the criminal who is the member of the family, will be punished or not, depending on what the victim family says.

(Shaarawi,2011)

Although there was a study done among displaced people who were immigrants in a Darfur, indicated that family violence has increased since the beginning of 2003, as a result of many reasons, including the main reason which is poverty, living in tents, lack of natural services such as potable water, lack of education for children and the lack of income for the family has increased the degree of distress between husband, wife, and children. Due to no possibility of working for men, frustration rose, which lead in beating their wives and other forms of violence. (Shaarawi,2011)

The experts on violence against women in Sudan (officials of women's and children's rights organizations, 2013) said that: the rate of violence against Sudanese women has increased in recent times, especially against activists in political and humanitarian work and women in conflict areas, particularly in the Darfur region, who can face sexual violence. There isn't a specific number or a research that shows t the violence which women face from their family lead them to migrate.

The Sudanese Criminal law item (152) of 1991 concerning the crimes of appearance, reputation, obscene acts, violation of public morals on the streets and Islamic code dressing, scandalous acts, which violates the public order and morality.

Provides for women flogging and financial fines. Many women have been beaten, imprisoned, paid fines which can be up to 200 dollars and humiliated by the government. The traditional laws, that block the freedom of women cause psychological or physical harm under the name of discipline and applying the laws.

Furthermore, all the reason that had mentioned above caused some migration cases such as the famous case which took the attention from all over the world; the activist and media worker Lubna Ahmed al-Hussein case in 2009 who was arrested with ten other women while they were sitting in a restaurant in Khartoum, because they were wearing pants in public place. Al-Hussein not only refused to apply the flogging punishment but also refused to pay the fines, she preferred to go to jail as a mean of challenging Sudan's public order act. She has said her cloth were respectable and she didn't break the law as policemen thought. After that, she decided with two other women to appeal in protest of item (152) from the public order law of the Sudanese penal code. they said that the law gives no clear definition of indecent dress and depends on what the public sees and what the policemen decide if what the women wear was violating public order and morals.

Although after a long struggle inside the country and outside the country movement Sudanese parliament until now didn't make a change or cancel the law. So, until now, not only women can be Stop by the police officer, but also can be a judge of people in the street because of her outfit or her appearance. But recently Sudanese authorities said there has been a significant improvement in the situation of women, especially after some amendment in the laws which were against women.

Conclusion

To crown it all up, there is no doubt that immigrants quickly become acquainted with the prevailing atmosphere of freedom in the West or any other country away from what s/he can face in their countries, from repression and suppression of freedoms. After spending some time people realize working in the country where they are immigrants can contribute to raising the standard of living of their families and their countries.

Above all about refugee in Sudan, Sudan is a transit area and an export zone. So, Sudan should put tougher laws against human traffickers and gangs that smuggle people across our region and financial support is needed to strengthen the surveillance bodies.

From what was mentioned, it seems clear that unemployment is the most important driving force behind youth immigration, to search for a better situation and a more flourishing future, but violence against women from government laws are still applying, and the traditions and customs that have been associated with social relations that play a negative role against women still have an impact on the community. But there is no official figure or an official number of people who leave the country because of violence. So, violence isn't the main reason that can cause immigration from Sudan. The country need to focus more bout provision of basic services such as water, disease treatment, education, health, increase employment opportunities, and benefit from the capabilities of young people as well as improving migration management by contributing to disrupting traffickers and traffickers' networks, and to provide protection for their victims and create the opportunities for them to repatriation. But unfortunately, Sudanese authority just focuses on marginal features.

References:

Al-Khorsan, Saad Abdul Razzaq Mohsen, (2016). "Migration Motivation and its Effects", Nurbooks.

Hatton, Timothy J., and Williamson, Jeffrey G. (2006). Global Migration and the World Economy: Two Centuries of Policy and Performance, Cambridge, Massachusetts Institute of Technology Press.

MSF Organization,
https://www.msf.org.uk/sites/uk/files/Sexual_violence_and_migrant

Shaarawi, Helmi, (2011). Center for Arab and African Research Library, dar alulum.

UNICEF,https://www.unicef.org/media/files/FGMC_2016_brochure_final_UNICEF_SPREAD.pdf

UNHCR, United Nations High Commissioner for Refugees
www.unhcr.org/

World Health Organization: WHO, who.int/

Türk Yazılı Basınında Suriye’li Sığınmacılara İlişkin Polis-Adliye Haberlerinde Şiddetin Çerçevesi: Hürriyet, Sabah ve Sözcü Gazeteleri Örneği

Yavuz Bayram, Karadeniz Teknik Üniversitesi

Şiddet Kavramı ve Medyada Şiddet

Şiddet kavramı canlıların tarihi serüveni içerisinde her noktada var olmuştur. İnsanların dünyasında bireysel ilişkilerden başlayıp toplumlar arası hatta devletlerarası ilişkilere de yansiyacak biçimde şiddet olgusu birçok noktada gözlemlenmektedir. Hayvanlar âleminde dahi iktidar mücadelesinin temel aracı olarak şiddet kavramı kendine yer bulmaktadır. Gündelik ilişkilerin, siyasal yaşamın ve iletişiminin içerisine bu kadar çok sinen bir kavram olarak şiddeti farklı açılardan tarif etmek mümkündür. Örneğin Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük’te şiddet kavramı “*bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğlilik, sertlik*” ile “*karşıt görüşte olanlara, inandırma ve uzlaştırma yerine kaba kuvvet kullanma*” anlamlarına gelecek şekilde kullanılmaktadır (1998:2093). Bilgin ise Sosyal Psikoloji sözlüğünde ise “*şiddet, sertlikle, yoğun bir güç ile meydana gelen, yapılan veya etkili olan bir şeyin özelliği olarak tanımlanabilir. Şiddet aşırı bir fiziksel güç ve hatta silahların kullanımıyla yapılan tüm davranışları ve ölçüsüz saldırganlık tezahürlerini kapsar*” (2003:374) şeklinde bir tanımlamada bulunmaktadır. Encyclopedia Britannica’da ise şiddet kavramı şu şekilde tanımlanmıştır: “*Şiddet, zararlı sonuçlar vermeyi amaçlayan fiziksel güç eylemidir. Fiziksel, psikolojik ya da her ikisini de kapsayacak zararlı sonuçlara yol açabilir. Şiddet daha genel bir düşmanlık tipi olan saldırganlıktan fiziksel, sözel veya doğada edilgen olması ile birlikte ayırt edilebilir*” (<https://www.britannica.com/topic/violence>. er. tar.12.04.2018). Dünya Sağlık Örgütü şiddet kavramının çok yaygın bir problem olarak toplumdan topluma değişen etik

kodlar yüzünden ortak bir tanımlamasının yapılmasının zorluğunu vurgulayarak genel olarak şiddet kavramını *“bir insanın kendisine, bir başkasına ya da karşı olduğu grup ya da topluluğa karşı fiziksel güç ya da iktidarını muhtemelen sakat bırakacak, öldürecek, psikolojik zarar verip, gelişimine engel olacak veya yoksun bırakacak şekilde kasıtlı bir şekilde kullanması”*

(http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf. s.4, er. tar.12.04.2018.) olarak tanımlamıştır. Kocacık ise başkasını öldürme, sakat bırakma veya yaralama yoluyla zarar verilmesi gibi yöntemler içerdiği için şiddetin genel anlamda gücü aşan hareket olduğunu ve özetle bir başka insana fiziksel ve ruhsal zarar veren her türlü davranışın şiddet olarak değerlendirilmesinin mümkün olduğunu açıklamıştır (2001: 2).

Şiddet olgusu, eylemde bulunana, hedef alınana, kullanılan şiddet araçlarının farklılığına, toplumsal-bireysel ahlak anlayışına, kültürel kodlara vb.’ne göre farklı sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Basit bir tanımlamayla Özkök şiddetin başlıca üç bileşenden oluştuğunu söylemektedir: fiziksel, ruhsal ve söyleysel şiddet. Fiziksel ve ruhsal şiddetin dıştan kaynaklı öğeler olduğunu ve etkilerinin belirli bir zamanla sınırlı olduğunu savunan Özkök, egemen ideolojinin yeniden üretiminde sürekliliğin sağlanmasının önemli olduğunu, bu görevi de söyleysel şiddetin yerine getirdiğini ileri sürmektedir. Ona göre şiddetin söyleysel bu boyutunu yerine getiren de kitlesel medyadır (1985:353). Polat şiddeti yaşayan gruplara dayanılarak bir sınıflama yapıldığında şu şiddet türlerinin ortaya çıktığını ifade etmektedir: *“1. Kadına yönelik şiddet 2. Çocuğa yönelik şiddet 3. Yaşlıya yönelik şiddet 4. Akranlar arası şiddet 5. Kardeşler arası şiddet 6. Flört şiddeti 7. Engelliye yönelik şiddet 8. LGBT şiddeti 9. Mülteci şiddeti 10. Kişinin kendine yönelik şiddeti.”* Uygulanan şiddet tipine göre bir sınıflama yapıldığında ise şöyle bir sınıflama ortaya çıkmaktadır: *“1. Fiziksel şiddet 2. Cinsel şiddet 3. Duygusal*

şiddet 4. Ekonomik şiddet 5. Siber şiddet”. (Polat, 2015: 16-17).

Medyanın şiddet olgusunu besleyip beslemediği, şiddetin yayılmasına katkıda bulunup bulunmadığı başta iletişim bilimciler ve sosyologlar olmak üzere çeşitli akademik çevrelerde tartışılmaktadır. Günümüz insanının önemli bir sosyalleşme kaynağı olan medya programlar, filmler, yaptığı haberler ve ürettiği çeşitli yayın formatları ile birçok toplumsal problemin ortaya çıkmasına sebep olabildiği gibi, oluşturduğu toplumsal duyarlılık ile çeşitli problemlerin de çözülmesine katkıda bulunmaktadır. Medyanın şiddet eylemi üzerindeki etkilerine yönelik çalışmalar 1950’lerin ortalarından bu yana İngiltere, ABD ve Kanada gibi batılı ülkelerde yapılmaktadır. John P. Murray medyada şiddetin etkileri üzerine 2008 yılında yazmış olduğu makalesinde özellikle televizyonun şiddet eylemlerine etkileri üzerine elli yıllık süreçte katalogladıkları 1945 adet çalışmanın hemen hemen 600’ünün doğrudan şiddet konusuna odaklandığını savunmaktadır (2008:1212). 1960’lı yıllardan başlayarak 70’ler ve 80’ler boyunca şiddet kültürünün müreffeh batılı ülkelerde yaygınlaşması batılı birçok akademisyeni bu olguyu araştırmaya itmiştir. Örneğin 1950’lerin ortasında 15 milyon hanenin 3 milyonunda televizyon olan İngiltere’de London School of Economics and Political Science uzmanlarınca çocukların televizyon izleme kalıpları araştırılmıştır. 1958 yılında Himmelweit, Oppenheim ve Vince tarafından ‘Television and the Child: An Empirical Study of the Effect of Television on the Young’ adı ile raporlaştırılan çalışmada araştırmacılar televizyonun çocukların genel olarak meslekleri, mesleki değerleri, başarıları ve sosyal çevreleri üzerinde küçük ama istikrarlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaştıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında araştırmacılar televizyondaki şiddetin az sayıdaki uyumsuz ve sorunlu çocukta saldırgan davranışları arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır (1958:17-18). ABD’de ise Wilbur Schramm ve Stanford Üniversitesinden iletişim alanından

alışan meslektaşları 1957 yılında başlatmış oldukları projeyi 1961 yılında ‘Television in the Lives of Our Children’ isimli çalışma ile bir rapor haline getirmişlerdir. Araştırmacılar televizyon yayınlarına basılı yayınlara göre daha fazla maruz kalan Amerikalı ve Kanadalı ocukların diğerk örneklerle göre daha saldırgan olduklarına dair bir sonuca ulaşmışlardır (Murray, 2008:1213-1214). 1960’larda ise televizyon-şiddet ve saldırgan davranış eşitliğı üzerine ilk deneysel çalışmalar okul öncesi çocuklarını araştıran Stanford niversitesinden Albert Bandura ile lise çağındaki gençleri araştıran Wisconsin niversitesinden Leonard Berkowitz’ten gelmiştir. Bandura yapmış olduğu bu çalışmalarla çocuğun bir başkasının hareketlerini gözlemleyerek öğrenmesini açıklayan sosyal öğrenme paradigmasını oluşturmuştur. Bandura’nın araştırmasının merkezini medya şiddetinin etkilerinin tartışılması oluşturmuştur. Berkowitz ise çalışmalarında Kirk Douglas’ın boksı konu alan The Champion isimli filmi gibi şiddet içerikli bir takım filmlerin bölümlerini izlettikten sonra gençlerde ve genç yetişkinlerde saldırgan davranışın nasıl uyarıldığını çalışmıştır (Murray, 2008:1214). Söz konusu çalışmalar kitle iletişim araştırmalarının önemli bir kısmına sahip olan Batılı ülkelerde şiddet ve medya ilişkisi üzerine yapılan ilk çalışmaları oluşturmuştur.

Özellikle ABD’de şiddetin artmasında televizyon yayınlarının ne derecede etkisi olduğu uzun süredir araştırılmaktadır. Laboratuar araştırmaları ile saha araştırmalarının sonuçları birbirinden farklılıklar arz etmektedir. 1990’larda psikolog Jonathan L. Freedman medyada şiddetin etkileri konusunda incelediği 200 adet bilimsel araştırmada yer alan 87 adet laboratuar deneyinden yüzde 37’sinin etki hipotezini desteklediğini, yüzde 41’inin hipotezi rrttğn ve yüzde 22’sinin sonuçsuz olduğunu ileri sürmüştür. David Trend’e göre bu durum medyada şiddetin saldırganlıkla bir bağıntısı olmadığı söylemek anlamına geldiğini ifade etmiştir (2007:59). Öte yandan laboratuar ortamlarının suni olması ve

medyayı yabancılaştırmakla eleştirilmesi sonucu medya ve şiddet ilişkisini saha araştırmaları ile araştırmak gerektiğini ifade eden pek çok çalışma da yapılmıştır. Daha 1921’de Feshbach ve Singer California ve New York’taki yatılı okullar ile ıslah okullarında kalana 625 erkek çocuk üzerinde bir çalışma yapmışlardır. Altı hafta boyunca grubun yarısını şiddet içerikli yarısına da şiddet içermeyen programlar izletilmiş, şiddet içerikli programlara maruz kalan çocukların maruz kalmayanlara göre daha az şiddet içerikli eylem yaptıklarını bulmuşlardır. 1960 ve 82 arasında Eron ve Huesmann tarafından yapılan uzun süreli çalışma sonucunda şiddet içerikli malzemeye maruz kalan ile kalmayan çocuklar arasında nasıl bir fark olduğu araştırılmıştı. Bulgularda saldırganlığın şiddet içerikli programlar izleyen kızlarda değil, erkeklerde görüldüğü ortaya çıkmıştır (Trend, 2007: 59-60).

İnsanoğlunun tarihi şiddetin tarihi ile iç içe gelişmiştir. Trend’e göre şiddet hikâye anlatımında her zaman öne çıkmıştır. Avcıların mağara duvarlarına kazıdıkları hikâyelerin her birinde şiddet unsuru vardır. Mısır, Sümer, Minos ve Babil halklarının tümü şiddet olaylarını resmetmiştir. Örneğin Homeros’un İlyada’sı (M.Ö. 760 civarı) askeri anlaşmazlık, suikast, katliam, cinsel saldırı ve doğal afetleri acımasızca anlatır. (2007:22). Bu durum batı edebiyatında kitleleri etkilemek için anlatımın yani hikayeleştirmenin önemli bir unsuru olarak çokça kullanılmıştır. 1800’lerin başında litografyanın çıkması kitap, risale ve broşürlerin daha kitlesel halde çıkmasını sağlamıştır. Böylece halk edebi eserlerle daha fazla ilgilenmeye, bunları yazanlar da edebi eserleri halkın isteklerine göre daha fazla uyarlamaya itmiştir. ABD’de 1833’de sırf halkın şiddet suçu hikayelerine olan açlığını gidermek için basılan The National Police Gazette (Ulusal Polis Gazetesi) suçun haber hikayesi içerisinde ne kadar istenilir bir şey olduğunun önemli bir göstergesini oluşturur (Trend, 2007:23). Bu durum gazetelerin 20. yy.’ın başlarında magazine kayıp kitleselleşmesi ile hız kazanmıştır. Sıradan

insanın okuryazarlığının artması ve Gutenberg matbaasının basılı eserlerde kitleselleşmeyi beraberinde getirmesi, akabinde Pulitzer ve Bennett gibi isimlerin metelik gazeteleri ile bolca ve ucuza gazete satma hedefi haberde insan duygusuna seslenilmesini ön plana çıkarmıştır. Gündelik hayat içerisinde yer alan cinayet, hırsızlık, fuhuş vb. şiddetin farklı örnekleri gazetelerin vazgeçilmez haber malzemeleri haline gelmiştir. Günümüzde de haberin sunumunda duygusal olanı ön plana çıkarmak, özellikle şiddet unsurunu izleyicinin/okuyucunun deyim yerindeyse gözünün içine sokarak sunmak çok satmanın veya izlenmenin önemli bir yöntemi olmuştur.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Yapılan bu çalışma gazete haberlerinde şiddet unsurunun nasıl çerçevelendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Şiddetin toplumun dezavantajlı grupları açısından medyada nasıl sunulduğu önemli bir çalışma alanını oluşturmaktadır. Kadınların, çocukların ve yaşlıların uğradıkları şiddet olaylarının sunuluş biçimi üzerine yapılan farklı çalışmalar mevcuttur. Örneğin Gökulu ve Hosta (2013) ‘Basında Kadına Yönelik Şiddet Haberlerinin Analizi: Hürriyet, Sabah ve Posta Gazeteleri Örneği (2005-2008) başlıklı çalışmalarında kullandıkları nicel ve nitel veri analizi yöntemi ile yazılı basında kadına yönelik şiddet haberlerinin özensiz, sansasyonel ve şiddet içerikli üslup ile yer aldığı sonucuna ulaşmışlardır. Aydın vd. (2016) yapmış oldukları ‘Basında Kadına Yönelik Şiddet Haberlerinin Ele Alınış Biçimlerinin Karşılaştırılması’ isimli çalışma ile 2014 yılında üç ulusal gazetede yer alan kadına yönelik 377 şiddet haberinde haberin veriliş biçimleri üzerine bir araştırma yapmışlardır. Çalışma sonucunda farklı yayın politikalarına sahip gazetelerde kadına yönelik şiddet haberlerinin de farklı şekillerde verildiği sonucuna ulaşmışlardır. Diğer bir dezavantajlı gruplar olan yaşlılar açısından haberlerin nasıl sunulduğunu inceleyen Şahin, Erkal ve Demirel (2017) ‘Yazılı Basında Aile İçi Şiddet

Mağduru Yaşlılar’ isimli çalışmaları ile 75-84 arası yaş grubunda yer alan yaşlıların aile içi şiddetin çeşitli biçimlerine uğradıklarını gazete haberlerinin niceliksel analizi ile bulgulamışlardır. Nicole Martins vd. 2013 yılında yapmış oldukları ‘A Content Analysis of Print News Coverage of Media Violence and Aggression Research’ adlı çalışma ile medya şiddeti ve saldırganlık araştırması haber kapsamının içerik analizi ile basılı medyada nasıl yer aldığını araştırmışlardır. İnceledikleri 540 gazete makalesinde sonucunda son otuz yılda gazete haberlerindeki şiddet ve saldırganlığın insanların normal hayatta da saldırganlığını körüklediğine dair olan inancın aksine makalelerde saldırganlığın ve şiddetin veriliş tonu ile okuyucunun etkilenmesi arasında anlamlı bir ilişki bulamamışlardır (2013:12). Medyada yer alan şiddet haberlerinin okuyucu/izleyici/dinleyici üzerinde ne tür etkiler yarattığını irdeleyen daha birçok çalışmaya literatürde rastlanılmaktadır. Yapılan bu çalışmayı orijinal kılan taraf ise özellikle sığınmacı ve mültecilerin maruz kaldıkları veya fail oldukları şiddet haberlerinin Türk yazılı basınında nasıl çerçvelendiğinin araştırılmasıdır. Zira son yıllarda artan sığınmacı/mülteci hareketliliği ile birlikte sığınmacı/mülteciler sosyolojik, psikolojik, iktisadi ve siyasi birçok araştırma konusunun temel nesnesi olmaya başlamışlardır. Bu türden bir araştırma probleminin medyada ki sunuluş biçimlerinin kitleleri psikolojisinde önemli izler bıraktığı düşüncesi ile böyle bir araştırmaya girişilmiştir.

Çalışmanın Evreni, Örneklemi ve Yöntemi

Çalışma evrenine Türkiye’de yayın yapan tüm ulusal yazılı basın girmektedir. Tüm gazeteleri imceleme zorluğu karşısında tiraj, yayın politikası ve siyasal duruşu bakımından evreni temsil ettiğine inanılan Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerinin polis-adliye haberlerinin işlendiği üçüncü sayfalarındaki Suriyeli sığınmacılara ilişkin şiddet haberleri seçilmiştir. Bu amaçla 2017 yılı içerisinde söz konusu

gazetelerde yer alan toplam 101 adet haber örneklem içerisine dahil edilmiştir. 2017 yılında Hürriyet gazetesinde yer alan 39, Sözcü gazetesinde yer alan 49 ve Sabah gazetesinde yer alan 13 haber nitel veri analizi tekniklerinden birisi olan çerçeveleme analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Çerçeveleme kavramı ilk defa Erving Goffman tarafından 1974 yılında ortaya atılmıştır. Goffman tarafından çerçeveleme kavramı gündelik yaşamda toplumsal durumları kavramak ve bunlara gerekli karşılıkları vermek amacıyla gerçekliğin çerçeve içine alındığını öne süren bir kavramsallaştırma olarak kullanmıştır (Mutlu, 1995:81). Entman'a göre çerçevelemek algılanan bir gerçekliğin bazı yönlerini seçmek ve bir haber metninde bu yönleri ifade etmek için belirli bir problemi tanımlamak, nedensel açıklama yapmak, ahlaki değerlendirmede bulunmak ve/ya da konuyu ele alış tarzına yönelik önermeler ortaya koymak gibi yöntemlerle haber metninde gerçekliğin bazı yönlerini daha çarpıcı hale getirmektedir (1993:52). Gitlin'e göre çerçeveler büyük oranda konuşulmayan ve tanımlanmamış yapılar olarak gazeteciler ve onların bildirdikleri için dünyayı organize ettikleri gibi, okurlar açısından da önemi bir dereceye kadar da gazetecilerin bildirdiklerine güvenmeyi sağlamasıdır (1980:7'den aktaran, Scheufele, 1999:106). Nelson vd. çerçeveleme kavramını haber örgütü gibi bir iletişim kaynağı tarafından siyasal bir konunun ya da kamusal bir tartışmanın tanımlanma ve inşa edilme süreci olarak tarif etmişlerdir (1997:567). Literatürde iki kavramsal çerçeveden söz edilmektedir. Bunlar medya çerçeveleri ve bireysel çerçeveler. Yapılan çalışma haber çerçevelerine odaklandığı için medya çerçevelerine kısaca değinmek gerekecektir. Gamson ve Modigliani medya çerçevelerini olayları açıklamayı ve anlamlandırmayı sağlayan olay örgüsü veya organize olmuş merkezi düşünce olarak kavramsallaştırmıştır

(1987:143'den aktaran Scheufele, 1999:106). Capella ve Jamieson (1997:47,89) her türlü sözlü ya da görsel metnin haber çerçevesi için aday olarak düşünülemeyeceğini ifade etmiştir. Onlara göre bir metnin haber çerçevesi içine sokulabilmesi için dört kriteri karşılaması gerekir: ilk olarak bir haber çerçevesinin tanımlanabilir kavramsal ve dilbilimsel özellikleri olması gerekir. İkinci olarak bir haber çerçevesi gazetecilik uygulamalarında yaygın olarak gözlenmiş olmalıdır. Üçüncü olarak da bir haber çerçevesi diğer çerçevelerden güvenilir bir şekilde ayırt edilebilir olmalıdır. Son olarak da, bir çerçevenin temsili geçerliliği olmalı (diğerleri tarafından fark edilmesi gibi) ve bir araştırmacının hayal ürününden ibaret olmamalıdır. Gitlin'e göre medya çerçeveleri gazetecilerin enformasyonu hızlı bir şekilde sınıflamasını ve tanımlamasını sağlar ve bu enformasyonu izleyicinin etkili bir şekilde alımlamasını da sağlayacak şekilde enformasyonu tüketime hazır hale getirir (Gitlin, 1980:7'den aktaran Scheufele, 1999:106).

Çerçeveleme etkisini medya ve izleyici düzeyinde açıklamaya çalışanların yanında, bağımlı veya bağımsız değişken olarak araştıran çalışmalar da mevcuttur. Scheufele'ye göre (1999:107-108) çerçeveleri bağımlı değişkenler olarak ele alan çalışmalar çerçevelerin yaratılması veya değiştirilmesinde etkili olan çeşitli faktörlerin rolünü araştırırken çerçeveleri bağımsız değişkenler olarak ele alan çalışmalar ise genellikle çerçevelemenin etkilerine ilgi gösterirler. Yapılan çalışma çerçevelemenin medya düzeyinde nasıl çalıştığını ortaya koyma çabasıdır. Bu amaçla Semetko ve Valkenburg tarafından geliştirilen (2000: 93-109) araştırma dizaynı kullanılmıştır. Araştırmacılar televizyonda yer alan 1522 adet haber hikayesi ile gazetelerde yer alan 2601 haber hikayesinde Avrupa

Birliği Amsterdam Zirvesinin nasıl çerçeveslendiğini araştırmışlardır. Semetko ve Valkenburg'un çalışması, ulusal yazılı basın ve televizyon haberlerini analiz ederken sorumluluk çerçevesinin en yaygın kullanılan çerçeve olduğunu, bunu çatışma çerçevesi ve ekonomik sonuçlar çerçevesinin izlediğini ortaya koymuştur. Araştırmacılar bu sonuca ulaşmak için daha önceki çerçeveleme araştırmalarında yaygın olarak kullanılan beş çerçeveyi araştırmışlardır. Bunlar 'atışma', 'insani ilgi', 'sorumluluk atfedilmesi', 'ahlaki' ve 'ekonomik sonuçlar' çerçevelerdir. Çatışma çerçevesi; bireyler, gruplar, kurumlar ya da ülkeler arasındaki çatışmaya vurgu yapmaktadır. İnsan ilgisi çerçevesi, bir olay, konu ya da problemin sunumunda duygusal bir açı ya da bireysel bir hikaye ya da insan yüzü getirmektedir. Sorumluluk çerçevesi, bir konuyu ya da problemi hem hkmete hem de bireye ya da gruba bir soruna neden olma ya da sorunu çözme sorumluluğu yükleyerek sunmaktadır. Ahlk çerçevesi, bir olayı ya da konuyu dini ilkeler ya da ahlki kurallar bağlamında yorumlamaktadır. Son olarak ekonomik sonuçlar çerçevesi ise, bir olayı, problemi ya da konuyu bir bireyde, grupta, kurumda, bölgede ya da ülkede yaratacağı ekonomik sonuçlar açısından yorumlayarak sunmaktadır.

Yapılan alışmada Semetko ve Valkenburg'un kullanmış olduğu çerçevelerden faydalanılmıştır. Çalışmada 2017 yılında Suriyeli sığınmacıların mağduru ya da faili oldukları şiddet haberlerinde (ki bu haberler gazetelerin üçüncü sayfalarında yer alan polis-adliye haberleriyle sınırlandırılmıştır) şiddetin nasıl çerçeveslendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda kullanılan çerçevelerde araştırılan sorular şunlar olmuştur:

Sorumluluk çerçevesi (responsibility frame):

S 1: Suriyeli sığınmacılara ilişkin şiddet haberinde yaşanan olaydan mağdurların, faillerin, toplumun ya da

hükümetin birisinin ya da birden fazlasının sorumlu olduğu ileri sürülüyor mu? (Evet/Hayır)

Ahlaki çerçeveler (morality frame):

S 2: Haber hikayesinde ahlak, dini ilkeler ya da Yaratıcıya referans yapılıyor mu? (Evet/Hayır)

S 3: Haber hikayesi soruna nasıl yaklaşılacağına dair toplumsal reçeteler/çözüm önerileri sunuyor mu? Suriyelilerin öznesi ya da nesnesi olduğu şiddet içerikli haberde toplumsal olarak nasıl davranılması gerektiği ima ediliyor mu? (Evet/Hayır)

İnsani İlgi çerçeveleri (human interest frame):

S 4: Haber hikayesi soruna ilişkin insani bir bakış açısı sağlıyor mu? Şiddet konusuna insani pencereden bakıyor mu? (Evet/Hayır)

Sonuç çerçevesi (consequence frame):

S 5: Haber hikayesinde Suriyeli sığınmacıların mağduru ya da faili oldukları şiddet olayının politik, toplumsal, ekonomik, kültürel ya da sağlığa ilişkin sonuçlarına atıf yapılıyor mu? (Evet/Hayır)

Çatışma çerçevesi (conflict frame):

S 6: Haber hikayesi şiddet olayına karışan birey ya da gruplar arasındaki anlaşmazlığı yansıtıyor mu? (Evet/Hayır)

Bulgular ve Yorum

Ele alınan üç gazetede 101 adet haber hikayesi saptanmıştır. Polis-adliye haberlerinde Suriyeli sığınmacıların karıştığı şiddet olaylarını en çok haberleştiren gazete Sözcü gazetesi (49 haber hikayesi ve incelenen haberler toplamının yüzde 48,5'i) olmuştur. İkinci sırada söz konusu haberleri sayfasına taşıyan

gazete Hürriyet gazetesi (39 haber hikayesi ve toplam haberlerin yüzde 38,6'sı) olmuştur. Suriyeli sığınmacıların içinde yer aldığı şiddet haberlerini en az haberleştiren gazete ise Sabah gazetesi (13 haber hikayesi ve haberler toplamının yüzde 12,9'u) olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında gazetelerin belirli konuları seçip ön plana çıkarmasının yanında belirli konuları arka plana itmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Yayın politikası altında düşünülebilecek bu durum ile Türkiye'nin Suriye politikasını belirleyen mevcut iktidar ile yakın söylem dili geliştiren gazete olarak Sabah gazetesinin Suriyeli sığınmacıların toplumsal sorun olarak algılanmasını engelleyebilecek şekilde haberi görmezden gelme, sayfasında yeteri kadar yer vermeme gibi yöntemleri kullandığı düşünülmektedir. Bunun yanında hükümet karşıtı yayınları ile tanınan Sözcü gazetesinin de tam aksi şeyleri okura düşündürtebilecek şekilde konuyu en çok işleyen gazete olması da tersi bir okuma olarak düşünülebilir.

Tablo 1: İncelenen Gazeteler ve Haber Sayıları		
Gazeteler	Haber Sayısı	Yüzde
Hürriyet	39	38,6
Sabah	13	12,9
Sözcü	49	48,5
Toplam	101	100

Tablo 2: Haberlerde Kullanılan Kaynaklar		
Haberin Kaynağı	Frekans	Yüzde
Mağdur/kaza kurbanı/hayatta kalanlar	7	5,2
Polis/jandarma yetkilileri	54	40
Mağdur yakınları	10	7,4
Mahkemeler	3	2,2
Failler	6	4,4
Toplumsal diğer üyeleri	8	5,9
Hem fail hem mağdurlar	1	0,7
Diğer resmi kurumlar	7	5,2
Diğer	1	0,7
Muhabir	38	28,1
Toplam	135	100

Çalışma içerisinde incelenen haberlerin haber kaynaklarının neler olduğuna da bakılmıştır. Buna göre incelenen haberlerde en çok polis ve jandarma gibi güvenlik güçlerinden elde edilen bilgilerin üzerine haberin inşa edildiği görülmüştür. Yani söz konusu şiddet haberlerinde muhabirin en çok resmi kaynaklara bağımlı olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanında ikinci olarak muhabirin kendi gözlemleri ile konuyu haberleştirmesi söz konusudur. Daha az olarak da haberde mağdurlar, failer ya da onların yakınlarının görüşlerine başvurulmuştur. İncelenen toplam 101 adet haberde 135 haber kaynağına başvurulduğu görülmüştür.

Tablo 3. Gazetelerde Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Öne Çıkan Haber Çerçevesi				
Gazeteler Toplamı Haber Çerçevesi	Evet		Hayır	
	N	%	N	%
Sorumluluk Çerçevesi	83	82,2	18	17,8
Ahlaki Çerçeve 1	34	33,7	67	66,3
Ahlaki Çerçeve 2	20	19,8	81	80,2
İnsani İlgil Çerçevesi	54	53,5	47	46,5
Sonuç Çerçevesi	32	31,7	69	68,3
Çatışma Çerçevesi	51	50,5	50	49,5
Hürriyet Gazetesi Haber Çerçevesi				
Sorumluluk Çerçevesi	31	79,5	8	20,5
Ahlaki Çerçeve 1	13	33,3	26	66,7
Ahlaki Çerçeve 2	9	23,1	30	76,9
İnsani İlgil Çerçevesi	23	59	16	41
Sonuç Çerçevesi	20	51,3	19	48,7
Çatışma Çerçevesi	22	56,4	17	43,6
Sözgü Gazetesi Haber Çerçevesi				
Sorumluluk Çerçevesi	42	85,7	7	14,3
Ahlaki Çerçeve 1	15	30,6	34	69,4
Ahlaki Çerçeve 2	10	20,4	39	79,6
İnsani İlgil Çerçevesi	28	57,1	21	42,9
Sonuç Çerçevesi	8	16,3	41	83,7
Çatışma Çerçevesi	20	40,8	29	59,2
Sabah Gazetesi Haber Çerçevesi				
Sorumluluk Çerçevesi	10	76,9	3	23,1
Ahlaki Çerçeve 1	6	46,2	7	53,8
Ahlaki Çerçeve 2	1	7,7	12	92,3
İnsani İlgil Çerçevesi	3	23,1	10	76,9
Sonuç Çerçevesi	4	30,8	9	69,2
Çatışma Çerçevesi	9	69,2	4	30,8

Gazetelerde Suriyeli sığınmacılara ilişkin şiddet haberlerinde hangi haber çerçevelerinin kullanıldığına Tablo 3’de yer verilmiştir. Gazetelerin tamamında şiddet haberlerinin sunumunda en çok sorumluluk çerçevesinin kullanıldığı bulunmuştur. Buna göre Suriyeli sığınmacılara ilişkin şiddet haberlerinde yaşanan olaydan mağdurların, faillerin, toplumun ya da hükümetin birisinin ya da birden fazlasının sorumlu olduğu ileri sürmüştür. İkinci olarak haberlerde İnsani ilgi ile haberlerin çerçevelenmesi söz konusu olmuştur. Polis-adliye haberlerinde haber konusunun insan ilgisini çekmek bakımından haberde duygusallığı ön plana çıkardıkları düşünüldüğünde haber hikayelerinde insani bir bakış açısı sağlayan haber sayısının fazla olması normal karşılanmaktadır. Diğer yandan üçüncü sırada söz konusu haberlerde çatışma çerçevelerinin kullanıldığı görülmüştür. Söz konusu haberlerde bireyler ya da gruplar arasındaki çatışma durumu daha ön plana çıkarılmıştır. Haberlerin toplamında en az kullanılan çerçevelerin ise sonuç çerçeveleri olduğu, yani şiddet olayı haberleştirilirken ekonomik, politik, toplumsal vb. sonuçların çok fazla dile getirilmediği görülmüştür. Haber çerçevelerinin nasıl saptandığını daha fazla örneklerle açıklamak mümkündür. Örneğin sorumluluk çerçevesi içine konulan bir haber hikâyesi Hürriyet gazetesinde 26 Nisan 2017’de yayınlanmıştır. ‘İşkenceciler Tutuklandı’ başlıklı haberde Şanlıurfa’da bir inşaatta çalışan 3 Suriye kökenli işçinin inşaat sahibinin 9 yaşındaki oğlunu inşaattan atmakla tehdit edip, dalga geçtikleri anları cep telefonu kamerasına çekmeleri olayı işlenmiştir. Söz konusu haberde kamera görüntülerinin eziyete uğrayan çocuğun ağabeyince ailesine verilmesi sonucu, bu üç kişinin polise şikâyet edilmesi ve yakalanarak tutuklandıkları da anlatılmıştır. Haberde inşaat işçilerinin ‘işkenceci’ olarak sorumlu gösterilmesi haberin temel sunuş çerçevesini oluşturmuştur. Tutukluluk hali ile hüküm giymek farklı hukuki durumlar olup, çocuğa eziyet ettikleri görüntü ile sabit olsa da bu kişilerin işkenceci olduğuna dair hukuki bir açıklama haberde yoktur. Kişileri

işkenceci olarak sunmak muhabirin tercihi olup, haber örgüsü muhabir tarafından söz konusu Suriyeli işçilerin işkenceden sorumlu olduğu çerçevesi üzerine inşa edilmiştir. Sorumluk çerçevesi ile sunulan bir başka haber örneği Sözcü gazetesinde 11 Mayıs 2017’de ‘Kanalizasyondaki fabrika atıkları 2 kardeşi zehirledi’ başlığı ile Hürriyet gazetesinde ise 15 Mayıs 2017’de ‘Kanalizasyondan sızan gaz Midya’yı öldürdü’ başlığı ile verilmiştir. Olay özetle 10 Mayıs tarihinde Mersin’de yaşayan iki Suriye kökenli kız kardeşin evlerinin banyosundan gelen ağır koku ile zehirlenerek hastaneye kaldırılmasıdır. Kız kardeşlerden Midya Ruhlat’ın durumu kritiktir ve 14 Mayıs tarihinde hayatını kaybetmiştir. Hem haber başlıklarında hem de metin içerisinde evlerin kanalizasyon yapısına kendi kimyasal atıklarını kaçak şekilde boşaltan fabrikalar olaydan sorumlu olarak öne çıkarılmıştır. Olaydan resmi kurumların sorumlu olmadıkları da özellikle belirtilmiştir. Her iki haberde de belediyenin olayın ardından gerekli önlemleri aldığıın alt çizilmiştir. Söz konusu haber incelenen gazeteler içerisinde yer alan Sabah gazetesinde haberleştirilmemiştir.

Haberlerde şiddet olayının çatışma çerçevesi içinde sunulduğu örnekler de azımsanmayacak sayıdadır. Ele alınan haber hikâyelerinde mağdur ve fail çatışması haberin hikâyeleştirilmesinde çokça kullanılan bir çerçeveleme stratejisidir. Sözcü gazetesinde 23 Eylül’de yer alan haberde ‘Suriyeli aktivist anne ve gazeteci kızı öldürüldü’ haber başlığı kullanılmıştır. Annenin aktivist olması ve özellikle Suriye yönetimi ile yaşadığı sorunlar haberin çatışma çerçevesi ile sunulmasını sağlamıştır. Aktivist anne Oroubo Barakat’ın Suriye hapishanelerinde yatan işkence gören muhaliflerle bağlantısı ve kızı Halla Barakat’ın Ortadoğu’ya yönelik yayınlar yapan bir internet sitesinde editörlük yapması anne-kızın Suriye’deki mevcut iktidar ile yaşadığı çatışma yüzünden öldürüldüğü düşüncesini ön plana çıkarmaktadır. 1 Ekim tarihli Sözcü gazetesinde ise ‘Suriyeli anne ve kızının katili akrabaları çıktı’ başlığı ile yapılan haberde katil zanlısının

anne ve kızın uzaktan akrabaları olduğu açıklanmakta fakat annenin Suriye'nin önde gelen aktivistlerinden olmasının altı muhabir tarafından yine çizilmektedir. İşlenen cinayetin bir aile içi çatışma nedeniyle olabileceği gibi annenin Suriye yönetimi ile yaşadığı çatışmanın da bir sebep olabileceği çerçevesi ön plana çıkarılmaktadır. Ahlaki çerçeveleri kullanan haber sayısının 54 haber olduğu görülmüştür. Toplam haber sayısı içerisinde yüksek bir oranı temsil etmektedir. Haber hikâyelerinde daha çok ahlaki ilkelere referans yapıldığı, bunun yanında dini ilkelere fazla referans yapılmadığı görülmüştür. 14 Şubat tarihli Sözcü gazetesinde 'Vicdansız babaya bak !' başlığı ile verilen haberde küçük yaştaki çocuğunu uyuşturucu ilaçla uyuttuktan sonra kucağında hastaymış gibi dilendiren Suriye kökenli bir baba ahlaki kodlar açısından yargılanmakta ve çerçevelenmektedir. Haberde zabıta yetkililerinin ağzından 'sen nasıl bir babasın?', 'nasıl bir vicdanın var?' soruları verilerek ahlaki çerçeveler ön plana çıkarılmıştır. Suriyeli sığınmacılar ve şiddet sorununa toplumsal çözüm önerileri sunan haber çerçevelerine az da olsa (20 haber) rastlanmıştır. Örneğin 10 Temmuz tarihinde Hürriyet gazetesinde yer alan haberde Sakarya'da Suriyeli hamile sığınmacı Emanî Al-Rahmun ve 11 aylık oğlu, maktulün kocası ile işyerinde tartışan iki kişi tarafından kaçırılıp tecavüze uğradıktan sonra oğlu ile beraber öldürülmüştür. Söz konusu haberde öldürülen sığınmacının yakınlarının Türk-Suriyeli kardeşliğini vurgulayan sözleri ile sığınmacı düşmanlığının önüne geçebilmenin toplumsal reçeteleri sunulmuştur. Örneğin haberde bir akrabanın ağzından şu cümleler verilmiştir: *'Sakarya'da işlenen bu vahşet ne Türk halkını ne de Türk hükümetini temsil eder'*. Yine aynı haberde öldürülen kadının babasının ağzından verilen cümleler şöyledir: *'Bu işe bulaşan suçluların yaptıkları, Türk halkını hiçbir şekilde temsil etmiyor. Türk halkı bizim kardeş, Müslüman ve dost halkımızdır. Biz böyle düşünüyoruz ve böyle düşünmeye devam edeceğiz'*. Söz konusu haberde ahlaki çerçevelerin yanında insani bakış açısı

getirmesi bakımından insani ilgi çerçevelerinin de kullanılması söz konusu olmuştur. Aynı haber 9 Temmuz tarihli Sabah gazetesinde birinci sayfadan ve devamında yedinci sayfadan verilmiştir. ‘Nefret diline anlamlı cevap’ ve ‘Gözyaşları ile uğurladık’ başlıkları ile verdiği haberde Hürriyet gazetesinin ‘Suriyeli işyeri açıyor, Türk esnaf kapatıyor’ başlıklı bir başka haberinin resmi de kullanılarak Suriyeli sığınmacıların ötekileştirilmesi eleştirilmiştir. *‘Tören öncesi toplanan STK’lar nefret dilini kınayarak, “Suriyeli mülteciler kardeşimiz. Sakarya Suriyelilerin vatanı” pankartları taşıdı’* cümleleri ile bir şiddet haberine konu olan Suriyeli sığınmacı karşıtlığına nasıl yaklaşılmasına dair toplumsal reçeteler sunmuştur. Haberin iç sayfadaki devamında da ‘Türkiye ağladı’ başlığı altında *‘Türk halkı Suriyeliler üzerinden yapılan algı operasyonuna en güzel cevabı verdi’* ifadeleri ile ahlaki çerçeveler yine ön plana çıkarılmıştır.

Tablo 3’te de görüleceği üzere gazetelere tek tek ya da topluca bakıldığında Suriyeli sığınmacıların tarafı oldukları şiddet olaylarına incelenen gazetelerin daha çok sorumluluk çerçevesi içerisinde yaklaştıkları, işlenen şiddet olayından failin, mağdurun, toplumun ve/veya hükümetin herhangi birisinin ya da bir kaçının sorumlu oldukları düşüncesi ön plana çıkarılmıştır. Söz konusu haberlerin polis-adliye haberlerini daha çok yer aldığı üçüncü sayfa haberleri olduğu düşünüldüğünde sorumluluk çerçevelerinin daha fazla kullanılması normal olarak karşılanmıştır. Bunun dışında yer alan çerçevelerin haberlerde birbirine yakın oranlarda kullanıldığı görülmüştür.

Sonuç ve Tartışma

Suriyeli sığınmacılar 2011 yılından bu güne ülkelerindeki iç savaştan kaçarak komşu ülke Türkiye’nin topraklarına sığınmaktadır. Türkiye’de Başbakan Yardımcısı Recep Akdağ’ın Plan ve Bütçe Komisyonu’nda verdiği bilgiye göre 3 milyon 251 bin 997 Suriyeli sığınmacı yaşamakta. Resmi

rakamların dışında ne kadar Suriyeli olduğuna dair çeşitli tahminler var. Birçok büyük kentte ve Anadolu ilinde gündelik hayat içerisinde karşılaşılan bu insanlar şehirlerin daha çok çöküntü bölgelerinde yaşamakta, yerel halkla özellikle ekonomi kaynaklı rekabete girebilmektedir. Toplumsal ve kültürel farklılıkların yanında yaşadıkları bölgelerde iş alanlarının sınırlı oluşu sebebiyle yerel halkla problem yaşamaları da kaçınılmaz olmakta, bu durum zaman zaman çatışma halini almaktadır. Bunun dışında gelen sığınmacıların kendi içlerinde yaşadıkları kişisel ve ailevi problemler de gazetelerin polis-adliye haberleri açısından önemli bir haber kaynağı oluşturmaktadır. Polat'a göre (2015:24) *“Mülteci statüsündeki kişiler zaten kendi ülkelerinde, kaçış sürecinde, iltica edilen ülkede; tecavüz, zulüm, terör ve etnik temizlik gibi şiddetin birçok türüne maruz kalmış kişilerdir. Bunların çoğu devlet eliyle yapılan insan hakları ihlalleridir. Mültecilerin fiziksel şiddet görmesi, onların kendi yaşantılarında problem çözme becerilerini olumsuz şekilde etkilemesine neden olmaktadır. Ortamın belirsizliği, olanakların kısıtlılığı ve yoğun stres şiddetin yoğun olarak yaşandığı bir ortam yaratmaktadır”*. Bu türden sebeplerle gazete sayfalarına taşınan Suriyeli sığınmacıların karıştıkları şiddet olayları, toplumda Suriyelilerin şiddet ve istikrarsızlık üreten insanlar olarak algılanmasına da sebep olmaktadır. Gazetelerin bu türden haberlerde haber hikayesini nasıl çerçevelediği ve öne çıkardığı önem arz etmektedir.

İncelenen gazeteler ulusal basılı günlük gazeteler olarak tiraj bakımından belirli sayıları yakalamış, farklı yayın politikalarını benimsemiş gazetelerdir. Bu gazetelerde yer alan Suriyeli sığınmacılara ilişkin şiddet haberlerinde en çok sorumluluk çerçeveleri içerisinde haberlerin oluşturulduğu görülmüştür. Gerek tek tek incelendiğinde gerekse de toplu olarak bakıldığında haberlerde şiddet olayının bir tarafında yer alan failin, mağdurun, toplumun belli bir kesiminin ya da resmi yetkililerin sorumlu olarak çerçevelendiği saptanmıştır. Bu

açından Suriyelilere ilişkin şiddet olayları sorumluluk çerçevesi içerisinde haberleştirilmiştir denilebilir. Özellikle toplumsal infiale sebep olabilecek şiddet haberlerinde verilen örneklerden de görüleceği üzere farklı çerçevelerin bir arada kullanılması da söz konusu olmuştur. Bunlar içerisinde çatışma çerçevelerinin daha çok Sözcü ve Hürriyet gazetelerinde kullanıldığı, Sabah gazetesinde ise Suriyeli sığınmacıların sorun olarak algılanmasına yol açabilecek çatışma çerçevelerinin kullanılmasından özellikle kaçınıldığı görülmüştür. Aynı gazetede kimi şiddet içeren Suriyeli sığınmacı ve yerel halk çatışmalarından kardeşlik vurgusunun yapıldığı, sığınmacılar ile yaşanan şiddet olaylarında da Türk toplumundan soruna bu çerçeve içerisinde yaklaşması gerektiğine dair çeşitli toplumsal reçetelerin sunulduğu örnek haberler de saptanmıştır. Özetle incelenen gazete haberlerinde Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları çeşitli şiddet olaylarından şiddete karışan tarafın Suriyeli olması durumunda bu etnik kimliğin özellikle vurgulandığı, haberlerde şiddet olayından sorumlu olan tarafın ön plana çıkarılarak haberlerin çerçevelendiği çalışmada ulaşılan en önemli sonuç olmuştur. Yapılacak daha farklı ve uzun soluklu çalışmalarla şiddetin sığınmacılar söz konusu olunca nasıl farklı olarak haberlerde çerçevelendiği ortaya çıkacağı gibi, medyanın bu konudaki ayrıştırıcı söylemi daha net bir şekilde ortaya konulmuş olacaktır.

Kaynaklar

BİLGİN, Nuri. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*, Bağlam Yayınları.

CAPPELLA, Joseph ve JAMIESON, Kathleen Hall. (1997). *Spiral of cynicism. The press and the public good*. Oxford University Press.

DE VREESE, Claes H. (2005). “News Framing: Theory and Typology”, *Information Design Journal+Document Design*, 13(1), 51-62.

ENTMAN, Robert M. (1993). ‘Frmaing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm’, *Journal of Communication*, 43(4).

HOLLI, Semetko, A., ve PATTI, Valkenburg, M. (2000). Framing European politics: A content analysis of press and television news. *Journal of Communication*, 50(2), 93–109

KOCACIK, Faruk. (2001). “Şiddet Olgusu Üzerine”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-7.

MARTINS Nicole, WEAVER, & Andrew J. (2013). A Content Analysis of Print News Coverage of Media Violence and Aggression Research, *Journal of Communication*, 1-18.

MURRAY, John P. (2008). Media Violence The Effects Are Both Real and Strong, *American Behavioral*, 51(8), 1212-1230.

NELSON, Thomas E., CLAWSON, Rosalee A. ve OXLEY, Zoe M. (1997). ‘Media Frmaing of a Civil Liberties Conflict and its Effect on Tolerance’, *American Political Science Review* 91 (3).

ÖZKÖK, Ertuğrul. (1985). *İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü*, Tan Kitap Yayın, 1. Baskı, Ankara.

POLAT, Oğuz. (2015). ‘Şiddet’, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (MÜHF-HAD)*, 22(1), 15-34, 16-17.

TREND, David, (2008). *Medyada Şiddet Efsanesi Eleştirel Bir Giriş*, çev: Gül Bostan, YKY Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

TÜRK DİL KURUMU, (1998). *Türkçe Sözlük*, 9. Baskı, Ankara.

<https://www.britannica.com/topic/violence>.

http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf.

Suriyeli Sığınmacı Öğrencilerin Okula Uyum Sorunlarının Çözülmesi Ve Desteklenmesinde Öğretmen Etkisi

Zeynep Uğurlu, Sinop Üniversitesi

Giriş

Suriye’de 2011 yılından beri devam eden savaş nedeniyle milyonlarca insan güvenlik nedeniyle evlerini terk ederek başta Türkiye olmak üzere çeşitli ülkelere sığınmak zorunda kalmışlardır. Türkiye, Suriye ile en uzun sınırı bulunan ülke olması, dolayısıyla coğrafi konum olarak yakınlığı, iki ülke arasında sosyolojik alt yapı benzerlikleri ve en önemlisi Batı ülkelerine transit geçiş koridoru üzerinde olması gibi sebeplerden dolayı en fazla göç alan ülke olma özelliğini taşımaktadır. Göç İdaresinin Mart 2018 verilerine göre, Türkiye’de yaşayan kayıtlı Suriyeli sığınmacı sayısı 3.561.707’dir. Ancak bu sayının legal olmayan yollarla Türkiye’ye gelen göçmen sayısını kapsamadığı dikkate alındığında bu rakamın çok daha yüksek olduğu belirtilmektedir. UNESCO’nun verilerine göre mültecilerin sığındıkları ülkelerde ortalama kalış süresi 17 yıl olarak belirtilmektedir. Dolayısıyla 2011 yılından 2018 yılına değin yedi yıllık süreçte, en yoğun biçimde İstanbul, Hatay gibi iller olmak üzere pek çok şehre yayılmış biçimde yaşayan Suriyeli sığınmacıların kendi ülkelerinde savaş ve çatışma devam ettiği ve geri dönüş koşulları oluşmadığı için bir süre daha burada kalacakları açıktır. Ülkemizde İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 22 Mart 2018 tarihi itibarıyla Türkiye’deki biyometrik verileriyle kayıt altına alınan Suriyeli sığınmacıların yaş ve cinsiyetlere göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de Kayıt Altına Alınan Suriyeli Sayısı ve Yaş ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Yaş Aralığı	Erkek	Kadın	Toplam
0-4	248.588	232.067	480.655
5-9	247.509	232.043	479.552
10-18	356.499	311.012	667.511
19-24	318.156	226.620	544.776
25-34	367.764	270.014	637.778
35-44	196.827	164.196	361.023
45-49	139.987	133.690	273.677
60-90+	56.387	60.348	116.735
Toplam	1.931.717	1.629.990	3.561.707

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 22 Mart 2018 tarihi itibarıyla

Tablo 1’de görüldüğü gibi İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 22 Mart 2018 tarihi itibarıyla Türkiye’deki biyometrik verileriyle kayıt altına alınan Suriyeli sayısı 3.561.707 olarak belirtilmiştir. Türkiye’de kayıtlı Suriyelilerin 1.931.717’si erkeklerden, 1.629.990’ı ise kadınlardan oluşmaktadır. Bunların 0-18 yaş grubu içinde yer alan çocuk sayısı 1.627.718’dir. Göç İdaresi Müdürlüğü’nün açıklamalarına göre bu rakamların önceki aylardaki rakamlara göre her yaş grubunda artış gösterdiği belirtilmektedir. Örneğin 0-4 yaş arası çocukların sayısı Mart 2018’de 470.810’dan 9.845 kişi artarak 480.655 kişi olmuştur. Yapılan bazı araştırmalara göre Suriyeli sığınmacılardaki doğum oranları oldukça yüksektir. 2011-2016 yılları arasında Türkiye’de tahminlere göre 200 bin Suriyeli çocuk doğmuştur. Dolayısıyla hem demografik hem de eğitsel olarak

düşünüldüğünde Türkiye’de doğan yeni bir nesil de yavaş yavaş oluşmaya başlamaktadır.

Ülkemizde ne kadar süreyle kalacağı henüz belirgin olmayan ve ülkelerindeki risk devam eden Suriyeli sığınmacıların yaklaşık yarısından fazlasının eğitim çağında çocuklardan oluşması, konunun dikkate değer başka bir boyutudur. UNICEF 2015 verilerine göre, Türkiye’ye göç eden Suriyelilerin % 54’ü (1.182.261) 0-18 yaş grubu çocuklardan oluşmuştur. 2018 yılında ise bu rakam Göç İdaresi verilerine göre yaklaşık 500 bin artarak 1.627.718 olarak gerçekleşmiştir. Bunların içinde okul çağı çocuk sayısı 2015 yılında 746 bin olarak gerçekleşmişken 2018 yılında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) verilerine göre bu rakam 833.039’a ulaşmıştır. Bu durum, ülkemizdeki sığınmacıların ihtiyaç duyduğu güvenlik, bakım, beslenme ve sağlık yardımları ve önlemleri dışında bunlara ek olarak eğitim ihtiyaçlarının karşılanması için de bazı ek tedbirler alınmasını gerektirmektedir.

Travmatik yaşam deneyimleri yaşamış ve alıştıkları ülkelerinden uzakta yaşamak zorunda kalanlar çocuklar için göç zorlu bir deneyimdir. Savaş ve çatışmalı ortamlarından güvenlik gereğiyle göçmek zorunda kalan çocuklar için eğitim, temel bir gereklilik ve hak olduğu kadar aynı zamanda bir sağaltım aracıdır. Eğitim, göç edenler için yeni ortamlara ve yaşam koşullarına uyum sağlamanın ve geçmiş olumsuz yaşam deneyimlerinden sıyrılmanın önemli bir aracıdır. Bu nedenle zorlu yaşam olayları yaşayan çocukların en erken biçimde okullara yönlendirilmeleri genel olarak kabul edilen bir yaklaşımdır. Bu süreçte çocukların sağlıkçılar, psikolojik yardım alabilecekleri uzmanlar tarafından olduğu kadar öğretmenler tarafından da uygun biçimde desteklenmesi, normalleşmelerini, uyum sağlamalarını ve alınan eğitimden sağlanan faydanın katkısını artırmaktadır. Ayrıca eğitimin bir diğer yararı da sadece sığınmacıların değil sığınan ana ülkedeki insanlarda desteğin artırılmasını da kolaylaştırmasıdır. Göç, sadece gelenlerde değil ana ülkelerde

de sosyoekonomik, toplumsal ve psikolojik etkiler yaratır. Eğitim ve okul, uyum sağlamadaki kolaylaştırıcı ve katalizör olma etkisiyle sığınanlar kadar sığınılan ülke insanlarının da uyum ve destekleyici yaklaşımlar geliştirmesinde olumlu bir tetikleyicidir. Dolayısıyla eğitim, göçün olumsuz etkilerini hafifletmek açısından hem sığınmacılar hem de sığınılan ülkedeki insanlar üzerinde kolaylaştırıcı etkiye sahip bir süreçtir. Sığınmacı çocukların okullaştırılması ve eğitimden yararlandırılması sığınanlar kadar sığınılan ülkelerin de uzun vadede faydasınadır ve özel ve öncelikli olarak ele alınması gerekir. Bu bağlamda, bu araştırma, sığınmacı öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasında okul ve öğretmenin etkisini konu edinmiştir.

Araştırmada öncelikle göç ve çocuk açısından sığınmacı çocukların hukuki statüleri, göçün çocuklar üzerindeki etkileri, ardından sığınmacı öğrencilerin eğitim ihtiyaçları ve sorunları ve sınıf ortamında öğretmenin etkisi üzerinde durulmuştur.

Göç, Sığınmacılık, Mültecilik Kavramları ve Çocuk

Göç kavramı, insanlık tarihinin bir parçasıdır. Genel anlamda göç, insanların belirli bir zaman boyutu içinde bir yerleşim alanından başka bir yerleşim alanına genellikle sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi nedenlerle geçişi olarak tanımlanır. Göçün insanlar üzerindeki etkileri üzerinde yapılan araştırmalar, göç nedeniyle oluşan etkilerin göçün zorunlu ya da gönüllü olması ve göç sonrası uyumu kolaylaştıracak faktörlere bağlı olarak farklılaştığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle göç türleri üzerinde durmak gerekmektedir.

Göçler, iç göçler ve dış göçler olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. İç göçler ülke içerisinde yerleşim birimleri arasında sürekli yerleşmek amacıyla yapılan yer değiştirmelerdir. Dış göçler ise, uzun süre kalmak, çalışmak ve yerleşmek için bir ülkeden diğerine yapılan nüfus hareketleridir (Özer, 2004, s. 11). Göçlere ilişkin bir başka

sınıflandırma da bireylerin tercihlerini dikkate alarak yapılan gönüllü ve zorunlu göçler sınıflandırmasıdır (Fichter, 1990). Gönüllü göç, insanların kendi istekleri ve beklentileri doğrultusunda, bir kentten diğerine, bölgeye veya ülkeye herhangi zorlayıcı koşullar olmaksızın yer değiştirmesidir. Elbette bu isteği yaratan, genellikle göç edilen yerdeki ekonomik ve sosyal koşulların zorlamasıdır. Ancak bu ayrımdaki zorunlu göçü yaratan faktörler bireylerin iradesi dışında çeşitli kuvvetlerin etkisi ve zorlaması sonucunda gerçekleşmektedir. Zorunlu göç, bireylerin özgün yaşam alanından zorunlu ve elinde olmayan nedenlerle kopmak durumunda bırakılmasıdır (Gürel, 2001, s.141). Bu araştırmada bahsedilen göç, sosyolojik bağlamda zorunlu ve adlandırılma olarak ise statü farklılıkları nedeniyle mültecilik, sığınmacılık, misafir gibi değişik biçimlerde adlandırılan zorunlu göç kapsamında yer almaktadır. Bunların aralarındaki hukuki ayırım ve tanımlamalar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. *Göç Nedeniyle Ülkesini Terk Edenlerin Hukuki Statüleri*

Mülteci	“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen yabancılar ile bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya dönmek istemeyen vatansızlar” (Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinin YUKK md. 61)
Sığınmacı	Sığınmacı, iltica başvurusunda bulunduğu halde yetkili makamlar tarafından hakkında henüz karar verilmeyerek mülteci statüsü kazanmamış kişileri tanımlamak için kullanılır. İskân Kanunu Madde 3/3’te “Türkiye’de yerleşmek maksadıyla olmayıp bir zaruret ilcasıyla muvakkat oturmak üzere sığınanlara sığınmacı denir” ifadesine yer verilir. Yukarıda bahsi geçen sebeplerden dolayı ülkesini terk etmek zorunda kalarak kaçtığı ülkede sığınma talebinde bulunan sığınmacı, yetkili makamlarca soruşturma safhasının tamamlanmasını bekler.

Geçici Koruma	Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen; ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; -Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, -İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, -Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil (geçici) koruma statüsü verilir. Türkiye’deki Suriyeliler bu statüdedir.
----------------------	--

Kaynak: <http://www.turkiyehukuk.org/multeci-nedir/>

Görüldüğü gibi hukuki statü olarak Türkiye’ye savaş nedeniyle Suriye’den sığınmakta zorunda kalanlar için genellikle sığınmacı ya da mülteci terimi kullanılsa da hukuken bunların geçici koruma verilmiş kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Hukuken mültecilik verilmesi mümkün değildir. Ülkemize sığındıkları için başlangıçta “misafir” olarak tanınan Suriyelilere kalış süresinin uzayacağını anlaşılmaması üzerine “geçici koruma altındaki sığınmacılar” (geçici koruma) statüsü verilmiştir.

1. Çocuk Hakları Bağlamında Suriyeli Sığınmacı Çocukların Hukuki Durumu

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) bugüne kadar en fazla sayıda ülke tarafından imzalanan (193 ülke) ve cinsiyet, din, dil, ırk ve sosyal statüye bakılmaksızın bütün çocukların güvenli ve sağlıklı koşullarda yaşaması ve büyümesi için temel ilkeler üzerine kurulan sözleşmedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuk haklarını kapsamasındaki genişliği bakımından çocuk haklarının Anayasası

niteliğindedir (Akyüz, 2010). Türkiye'nin de imzalayarak yürürlüğe koyduğu bu sözleşmede yer alan ilkeler uluslararası platformda kabul görmüş değiştirilemez ve esnetilemez standartları ve yükümlülükleri getirmektedir. ÇHS'de çocukların vazgeçilmez medeni hak ve özgürlüklere sahip oldukları ve devletlerin çocukların bu haklardan yararlanmasını sağlama yükümlülüğü olduğu, yaşam hakkı, aile içinde çocuğun korunması ve ailesiyle birlikte yaşam hakkı, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, özel hayat, eğitim, oyun ve boş zamanları değerlendirme, sağlıklı bir ortamda yetiştirme ve yardıma ihtiyacı olan çocuklar konu olarak incelenmiştir. Bu sözleşmeyi onaylayan devletlerin kendi iç hukuklarında gerçekleştirecekleri düzenleme ve değişimleri kontrol etmek ve her beş yılda bir bu değişiklikleri yayımlamak için BM tarafından bir Çocuk Hakları Komitesi de oluşturulmuştur. Sözleşme, yerinden edilmiş, göç etmek zorunda kalmış mülteci çocukları da kapsamaktadır. Türkiye'nin imzaladığı ve uygulamayı kabul ettiği BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin (ÇHS) 22. Maddesine göre katılımcı ülkeler, kendi sınırları içindeki sığınmacı veya mülteci statüsündeki tüm çocukların ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadır:

“Taraflar Devletler, mültecilere, temel eğitim konusunda, vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır. Taraflar Devletler, mültecilere, temel eğitimin dışındaki eğitim konusunda ve özellikle çalışmalardan yararlanma, yabancı ülke okullarından alınmış eğitim sertifikalarının, üniversite diplomalarının ve derecelerinin tanınması, harç ve resimlerden muafiyet ve eğitim bursları alanlarında mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı şartlar içindeki yabancılara tanınanlardan daha az müsait olmayan şekilde muamele edeceklerdir” (ÇHS Md 22/1-2).

Mültecilerin haklarını koruma altına alan uluslararası sözleşmeler ise şunlardır:

- Birleşmiş Milletler Mülteci ve Sığınma Sözleşmesi (BMSS) ve New York Protokolü
- BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS)
- Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS)
- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (IAOKS)
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (BMEHS)

Suriyeli sığınmacıları da içeren, Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesinde mülteci çocukların korunmasını geliştirmek için üye ülkelere verilen kilit önemdeki tavsiyeler şunlardır (UNHCR, 2014):

- Mülteci çocukların uluslararası korumaya erişiminin temini,
- Esenliklerini ve geleceklerini etkileyen tüm konularda çocuğun yüksek yararı ve çocuk katılımının başlıca değerlendirme olmasını temin edecek prosedürlerin güçlendirilmesi,
- Ayrım yapılmaksızın tüm mülteci çocukları doğumun hemen ardından kayıt altına almak ve belgelemek,
- Çocukların aile birliği hakkını teşvik etmek ve refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklara müdahale etmek için prosedür ve hizmetleri güçlendirmek,
- Tüm mülteci çocukların gelişimsel ihtiyaçlarını destekleyici güvenli bir öğrenme ortamında kaliteli eğitime eşit erişimlerini sağlamak,

- Mülteci çocukları korumak amacıyla ulusal çocuk koruma sistemlerinin kalitesini ve kapasitesini güçlendirmek için bu sistemlere yatırım yapmak,
- Mülteci çocuklara ve ilgi alanındaki diğer çocuklara uzmanlaşmış çocuk koruma hizmetleri sağlayan programların desteklenmesi,
- Çocukları daha iyi korumak için çocukların, ailelerin ve toplulukların desteklenmesi,
- Devletler başta olmak üzere tüm çocuk koruma paydaşları için kaynakların artışının savunulması amacıyla ortaklık içinde çalışmak,
- Çocuk koruma konuları ve etkili müdahalelere ilişkin geliştirilmiş bilgi ve veri alanında yatırım.

Özetle, çocukların çatışma ve yerinden edilmenin etkilerinin üstesinden gelmesine yardımcı olmak ve onları diğer şiddet, istismar ve sömürülerden korumak için çocukların ve yetişkinlerin kapasitesinin güçlendirilmesi için gerekli tüm önlemlerin alınması, desteklenmesi ve eğitim olanaklarından yararlandırılması devletlerin de hukuki sorumluluğu ve temel gereklilikler olarak tanımlanmıştır.

Devletler hukukunda *mülteci* statüsü, ırkı, dini, milliyeti, ait olduğu sosyal sınıfı, siyasi düşüncesi gibi nedenlerden dolayı saldırıya maruz kalma ve ölüm korkusu nedeniyle ülkesinden göç etmek zorunda kalanların sığındıkları ülke tarafından bir takım haklardan yararlandırılmaları için verilen bir statüdür. Bu statünün verilmesinde sadece kişilere yönelik bireysel risk değil savaş, şiddet, işkence, kıtlık ve dini inançları nedeniyle kitlesel öldürülme risklerinin yüksek olduğu durumlar da etken olmaktadır. Nitekim Suriye'deki savaşın halen devam etmesi ve ülkedeki yaşam alanlarının yok olması nedeniyle, Türkiye'ye sığınan Suriye vatandaşlarının ülkelerine uzun bir süre daha dönemeyecekleri öngörülmektedir. Türkiye hukuki statü olarak Suriye'den göçenleri başlangıçta *misafir* olarak tanımlamışken savaşın uzaması nedeniyle bu göçmenlerin

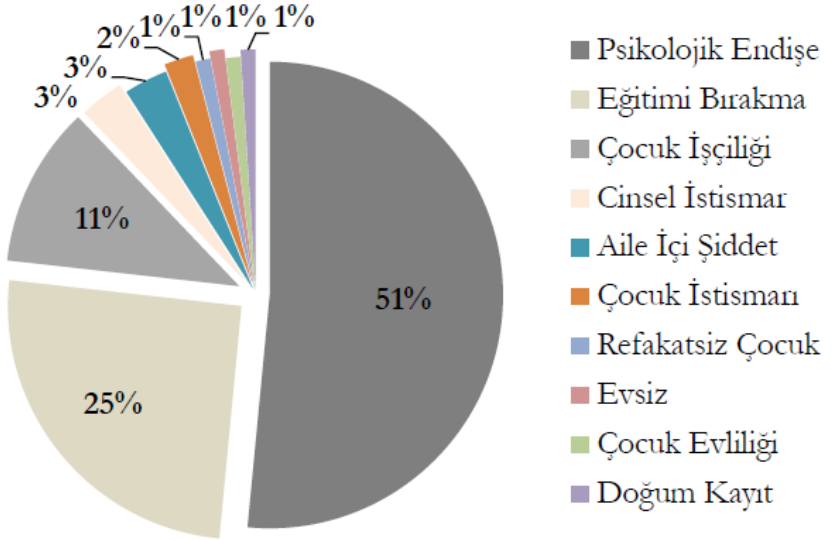
çeşitli sosyal yardım ve hizmetlere erişimlerini kolaylaştırmak amacıyla *geçici koruma altındaki sığınmacılar* statüsünü vermiştir. Hukuki statüleri mülteci olmamakla birlikte Türkiye’deki Suriyeli sığınmacılar da belli hukuki korunmalardan yararlanmaktadır.

ÇHS ile uyumlu biçimde 5393 Sayılı Çocuk Koruma Kanununa göre, ülkemizin sınırları içinde yaşayan her çocuk bu kanundan kaynaklanan şekliyle korumadan yararlanır. Bununla ilgili yapılan çeşitli düzenlemelerle bu korumanın ve yardım almanın çerçeveleri ve koşulları oluşturulmuştur. Türkiye, BM 1951 Mülteci Sözleşmesindeki coğrafi çekinceyi korumakla birlikte Avrupa dışından gelenlere sığınmacı statüsünü sağlamakta, bunlardan Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından mülteci statüsü tanınanlara üçüncü ülkelere yerleşmelerine kadar geçici koruma sağlayarak ikamet izni vermektedir. Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıları da kapsayan geçici korumaya ilişkin işlemlerin nasıl yürütüleceği, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile düzenlenmiştir. Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıları da kapsayan geçici korumaya ilişkin işlemlerin nasıl yürütüleceği, YUKK’na istinaden (md 91) hazırlanan ve 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliğine göre yürütülmektedir. 2014 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda yapılan bir değişiklik ile Suriyeli sığınmacı çocukların Milli Eğitim Bakanlığına (MEB) bağlı okullarda ve onlar için özel olarak oluşturulan Geçici Eğitim Merkezlerinde (GEM) eğitime erişimleri için düzenlemeler yapılmıştır. Hangi sebeple Türkiye’de bulunursa ve hukuki statüsü ne olursa olsun tüm göçmen çocukların okula devam etmesi ile ilgili yasal herhangi bir engel bulunmamaktadır (MEB, 2010/48 ve 2014 Genelgeler). MEB tarafından çıkarılan genelgelere göre çocukların geldikleri ülkedeki eğitim durumlarının ispatlayamaması durumunda bu tespit, oluşturulan bir komisyon tarafından yapılmakta ve çocuklar bu komisyonun

belirlediği sınıftan itibaren eğitim-öğretime başlamaktadır. Yapılan tüm düzenlemelerin amacı, sığınmacı çocukların karşı karşıya kaldıkları riskleri ortadan kaldırmak ve göçün çocuklar üzerinde yarattığı olumsuz etkileri hafifleterek uyumlarını kolaylaştırmaktır.

2. Suriyeli Sığınmacı Çocuklar Üzerinde Göçün Olumsuz Etkileri

Birleşmiş Milletler Mültecilik Yüksek Komiserliğine (BMMYK–UNCHR, 2014) göre, Türkiye’deki Suriyeli çocuklar savaşı ve acılarını birinci elden yaşamış olup şiddet, psikolojik sorunlar, çocuk evlilikleri ve silahlı gruplara dâhil olma gibi risklerle karşı karşıyadır. Aynı kurumun 2015 yılında yaptığı taramaya göre Suriyeli sığınmacı çocuklarda görülen riskler Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Suriyeli çocukların karşı karşıya oldukları risklerin oranı (UNHCR, 2015, s.19).

Görüldüğü gibi Suriyeli çocukların karşı karşıya kaldığı en yüksek oranlı riskler psikolojik endişe (%51), eğitimi bırakma

(%25) ve çocuk işçiliği (%11) olarak gerçekleşmektedir. Bunun dışında diğer riskler cinsel istismar, çocuk evliliği, çocuk istismarı, refakatsiz /yalnız başına olma, evsiz kalma, aile içi şiddet ve doğum kayıtlarının olmaması olarak gerçekleşmiştir.

Göç nedeniyle yaşanan psikolojik endişenin kökeni travmatik yaşantılara dayanmaktadır. Göç nedeniyle yaşanan olumsuz yaşantılar çocuklar üzerinde travmatik etkiler bırakmaktadır. Savaştan kaçan Suriyelilerin çoğu travma ve kayıp yaşamıştır. Savaş ve şiddete maruz kalan çocukların zihinsel sağlık sorunlarından muzdarip olma riski yüksektir. Mülteci çocuklara yönelik araştırmalar, travma sonrası stres bozukluğunun (TSSB) en sık karşılaşılan sorun olduğunu göstermektedir. Bunu depresyon izlemektedir. Saldırganlık ve diğer duygusal ve davranışsal problemlerin mülteci çocuklarda diğer çocuklara göre daha yüksek düzeyde olma eğilimi vardır (Şirin ve Rogers-Şirin, 2015). Birleşmiş Milletler Mültecilik Yüksek Komiserliğine (BMMYK, 2014) göre, Türkiye'deki Suriyeli çocuklar savaşı ve acılarını birinci elden yaşamış olup şiddet, psikolojik sorunlar, çocuk evlilikleri ve silahlı gruplara dâhil olma gibi risklerle karşı karşıyadır.

Savaş, sel, deprem gibi afetlerde çocukların gösterebileceği TSSB tepkileri genel olarak şöyle özetlenebilir (Öztan, Aydın, Eroğlu ve Stuvland, 2000):

- 1- *İstenmeden akla gelen düşünce ya da görüntüler:* Bu düşünce ve görüntüler, çocuğun hatırlamayı isteyip istememesinden bağımsız olarak afet sırasında olup bitenler hakkında çocuğun aklına gelen anılardan oluşur. Genellikle akla, travmatik olayların en acı ve sıkıntı verici bölümleri gelir.
- 2- *Kaçınma tepkileri:* Çocuğun travmatik olayla ilgili olan düşünceler, duygular, etkinlikler ve mekânlardan kaçınmasına işaret eder. Kendisine travmatik olayı hatırlatacak her şeyden uzak durmaya çalışır.

- 3- *Aşırı uyarılma tepkileri:* Anılar (görüntüler, sesler, kokular) ve kaçınma tepkileri gibi travmatik bir olaydan sonra ortaya çıkan belirtilerin çok güçlü bir fizyolojik temeli vardır. Travmatik olaylar insan bedeni ve zihni açısından korkunç bir şoktur ve hızlı kalp atışı, terleme, uyku güçlükleri, konsantrasyon sorunları gibi tepkilere neden olabilir. Kas ağrısı, sırt ağrısı, karın ağrısı gibi tepkiler de görülebilir.

Bu tepkiler yaş grubu, gelişim düzeyi, travmatik olayların içeriği, niteliği, ölüm ve benzer kayıplar yaşama veya yakından şahit olma, maruz kalma gibi farklı nedenlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Okul çağındaki çocuklarda TSS tepkileri okula gitmek istememe ve okul başarısının düşmesi, tekrarlanan oyunlar, saldırganlık, gevezelik, erkek çocuklarda özellikle silahlara, savaş oyunlarına ilgi gösterme, kabuslar görme, uyku sorunları, ayrılık kaygısı, doğal olaylardan (yağmur ve rüzgar gibi) korkma, dikkat ve konuşma sorunları, isyankar davranışlar, vücutta ağrılar olarak sayılmaktadır. Okul çağındaki çocuklarda okul öncesi dönemdeki davranışlara gerileme söz konusu olmakta, bu durum, akranları tarafından reddedilmeye yol açabilmekte ve yeni gelişmeye başlayan yeterlik ve özerklik duygularının ortaya çıkmasını engelleyebilmektedir (Demirli-Yıldız, 2017).

Göç nedeniyle çocuklarda karşılaşılan bir diğer risk de çocuk işçiliğidir. Dünyanın pek çok ülkesinde önüne geçilemeyen temel bir sorun olarak insanlığın gündeminde yer alan çocuk işçiliği, çocuğun yalnız, bulunduğu yaştaki beden ve ruh sağlığını değil, aynı zamanda daha sonraki yaşantısını da olumsuz etkilemektedir (Efe ve Uluoğlu, 2015). Çocuk işçiliği kavramı, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından “*çocuğun sağlığını, eğitimini, fiziksel ve zihinsel gelişimini engelleyen, yeteneklerinin gelişmesine engel olan, çocuğu potansiyelinden ve onurundan yoksun bırakan her türlü çalışma*” olarak tanımlanmaktadır. UNICEF ise 5–11 yaş grubundaki çocukların; haftada 1 saat ekonomik amaçlı

alışmaları veya haftada 28 saat evde çalışmaları halinde onları *ocuk işçi* olarak tanımlamaktadır. 12–14 yaşındaki çocukların ocuk işçi sayılabilmesi için haftada 14 saat ekonomik amaçlı çalışmaları veya haftada 28 saat evde çalışmış olmaları şartı aranmaktadır (UNICEF, 2007, s.2).

Elbette ocuğun gelişimini engelleyen her türlü çalışma koşulu öncelikli olarak mücadele edilmesi gereken ve ortadan kaldırılması gereken ocuk işçiliği olarak belirlenirken ILO, 182 sayılı Sözleşmede bunu açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre ocuk işçiliğinin en kötü biçimi, her tür kölelik, ocuk kaçakçılığı, ocuk askerlerin kullanılması, çocukların ticari cinsel istismarı ve fuhuş gibi faaliyetleri, çocukların borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması, alım-satım ve ticareti, çocukların uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılması çocukların sağlık, güvenlik ve ahlaki gelişimlerini olumsuz etkileyen işler olarak sayılmıştır (md. 3). Sayılan faaliyetler küresel anlamda tehlikeli ocuk işçiliği kapsamı içine alınmış ve kesinlikle icrası yasak olan faaliyetler olarak kabul edilmiştir. İrade sahibi olmayan çocukların yasadışı faaliyetler için teşvik edildikleri ya da buna zorlandıkları, özellikle, dilencilik, hırsızlık ve hatta fahişelik gibi işlerde çalıştırılmaları, ocuk istismarının ekonomik boyutunu oluşturmaktadır. Bu gruba sokak çocukları, cinsel istismara uğrayan çocuklar, madde bağımlıları, ocuk kaçırma, satış ve ticareti, sporda, gösteri dünyasında ve medyada ocuk istismarı gibi konular da dâhil edilebilir (Alada-Temelli, 2002, akt: Efe ve Uluoğlu, 2015, s. 49-50). Harunoğulları’nın (2016) Suriyeli sığınmacıların en yoğun biçimde yaşadığı Kilis’te ocuk işçiler üzerinde yaptığı araştırmada:

“....Suriyeli göçmen ocuk işçilerin çeşitli iş kollarında ve farklı sektörlerde düşük ücrete ve uzun saatler çalıştığı ve bunun altında yoksulluk ve ebeveynlerin işsizliğinin yattığı bulunmuştur. Araştırma bulgularına göre, 6 yaşından 18 yaşına kadar pek çok Suriyeli ocuk farklı iş kollarında ve

sokaklarda çalışmaktadır. Sokaklarda çalışanların çoğunun çöp ve plastik toplayıcılığı yaptığı görülmektedir. Çocuk işçiler eğitimlerinden ve geleceğe dair hayallerinden vazgeçmiş gibidirler. Ebeveynler çocukları çalışma hayatına dâhil etmede önemli bir rol oynamaktadırlar. Sokaklarda ve kötü koşullarda çalışmak zorunda kalan göç çocukları sağlık ve güvenlik riskleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum onların fiziksel ve psikolojik gelişimlerine ket vurmakta ve sağlıklı birer birey olmalarına engel teşkil etmektedir. Yerinden olmuş göçmen çocuklarının eğitimlerinin devam etmemesi onların eğitimsiz bireyler olarak büyümesine ve niteliksiz işgücü elemanı olmalarına sebep olmaktadır.”

Görüldüğü gibi çocuk işçiliği çocukları diğer risklere de açık hale getirmektedir. Çocuklar eğitimden uzaklaştıkça geleceğe hazırlanamadıkları için ucuz işgücü olarak görülme ve iş ortamlarında yetişkinlerin istismarına açık hale gelebilmektedirler. Daha açık bir ifade ile Suriyeli ailelerin ekonomik sıkıntıları çocuklarını emek sömürüsü riskine açık hale getirmektedir (Şirin ve Rogers-Şirin, 2015). Türkiye’de bulunan birçok Suriyeli sığınmacı çocuk çalışmak zorunda olduğu için eğitim imkanlarından faydalanamamaktadır (Harunoğulları, 2016, s. 52). Watkins ve Zycks (2014) okullaşmayan ya da okuldan uzaklaşan Suriyeli sığınmacı çocukların marjinalleşmeye, radikal gruplara katılmaya, riskli ve ölümcül yolculuklar yapmaya eğilimli olduklarını belirtmiştir. Benzer şekilde Şirin ve Rogers-Şirin (2015) de eğitimden dışlanan ya da çeşitli sebeplerle okulu bırakan çocuklara ek olarak okula devam eden ancak yeterince yararlanamayan çocuklarda da okulda saldırganlık, istismara maruz kalma ya da istismar edici olaylara katılma, marjinal gruplara katılma eğiliminin yüksek olduğunu belirtmiştir. Erdoğan ve Ünver (2015), Türkiye’ye gelen Suriyeli ailelerin arasında 12-13 yaşından büyük kız çocuklarını okula göndermeme eğiliminin yüksek olduğunu, küçük yaşta kız çocukların evlendirilme vakalarının kültürel olarak da kabul

görmesi nedeniyle bu vakaların azımsanamayacak boyutta olduğunu ve erkek çocukların ise pek çoğunun kayıt dışı olsa çalışmak zorunda kalmalarının eğitimlerini kesintiye uğrattığını belirtmiştir. Dorman'ın (2014) araştırmasına göre Türkiye'de yaşayan Suriyeli mülteci kızların erken yaşta evlendirilmesi oldukça yaygındır. Başka bir ifade ile Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacıların çocuk evlilik oranı Suriye'dekinden daha yüksektir. Benzer şekilde diğer komşu ülkelere sığınan Suriyeli mülteci kızlarda da 18 yaş öncesi evlenme oranı hem yüksektir hem de bu oran her yıl artmaya devam etmektedir (Sirin ve Rogers-Sirin, 2015, s.8). Genellikle ailenin ekonomik durumunun bozulması kızlarını erken yaşta evlendirmeye zorlayabilmektedir. Ayrıca aileler güvenlik ve ün kazanmak için kızlarını askerlerle, soylu kişilerle, söz sahibi ve zengin kişilerle evlendirmeye zorlayabilmektedirler (UNESCO, 2006, s.4). Çocuk yaşta evlilik, özellikle kız çocukların eğitim fırsatlarından yararlanmaları önündeki en büyük engellerden biridir. Oysa eğitim fırsatlarından yararlanamayan çocukların geleceğe ilişkin umutları yok olur ve yoksulluk nesilden nesle aktararak yeniden üretilir. Bu da uzun vadede sosyal istikrarsızlığın kalıcı hale gelmesine ve yeniden yapılanma beklentisinin yok olmasına neden olur (Watkins ve Zycks, 2014).

Buraya kadar yapılan açıklamalarda görüldüğü gibi eğitimsizlik ve okullaştırmanın sağlanamaması Suriyeli sığınmacı çocukların sadece geleceğe donanımsız adım atmalarına yol açmakta kalmamakta aynı zamanda kısa vadede onları risklere daha açık hale getirmekte, travmatik yaşantılarından kurtularak normalleşmeleri fırsatlarını da engellemektedir. Bu nedenle her çocuk için gerekli olan eğitim fırsatlarından yararlanma özellikle sığınmacı çocuklar için çok daha kritik bir anlama bürünmektedir.

3. Türkiye’de Suriyeli Sığınmacı Çocukların Eğitimi İle İlgili Mevcut Durum

Suriyeli çocukların eğitimi konusunda Türkiye, ilk andan itibaren bazı çalışmalar yapmış olsa da, politika geliştirme bakımından geç kaldığı ve Suriyeli çocuklar için eğitimin önemini daha geç fark ettiği söylenebilir. Bu durumun temel nedeni, Suriye’deki savaşın ilk zamanlarında, çatışmaların kısa sürede son bulacağı ve Suriyelilerin geri döneceği konusundaki beklentiydi. Savaş uzadıkça ve Türkiye’ye yönelik kitlesel göç hareketi büyüdükçe ve Suriyeliler tüm Türkiye’ye yayılmaya başladıkça, Suriye’deki savaşın kısa sürede bitmeyeceği ve istikrarın sağlanmayacağı düşünülmüş ve Türkiye Suriyeli çocukların eğitimi konusunda aktif politikalar takip etmeye başlamıştır (Taştan ve Çelik, 2017).

Türkiye’de eğitim sistemi içerisinde Suriyeli sığınmacı öğrencilerin okullaştırılması için yapılan çalışmalar, sığınmacıların kalış süresinin uzayacağı anlaşıldıktan sonra hız kazanmıştır. Ülkemizde 2017 MEB izleme raporları verilerine göre 2016-2017 öğretim yılında okula çağındaki 833.039 sığınmacı çocukların % 59’u (492.544) okullaştırılmıştır. 2017-2018 öğretim yılında ise bu oran % 65 olarak belirtilmiştir. Hala sığınmacı çocukların eğitime erişimi ve okullaştırılan çocukların eğitimini sürdürmesinde sorunlar bulunmaktadır. MEB 2017 izleme raporlarında görülebilen verilere göre hali hazırda okullaşma oranları ve çağ nüfusuna göre durumları Tablo 3’te verilmiştir.

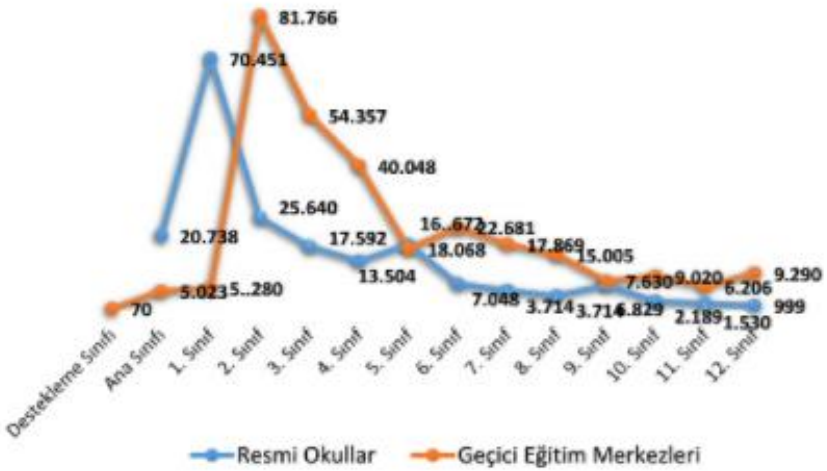
Tablo 3. Türkiye’de Suriyeli Sığınmacı Öğrencilerin Okullaşma Oranları

Yıllar	Resmi Okul	Geçici Eğitim Merkezi (GEM)	Kayıtlı Toplam Öğrenci Sayısı	Çağ Nüfusu	Okullaşma Oranı (%)
2016-2017	201.505	291.039	492.544	833.039	59

2017- 350.000 250.000 600.000 916.675 65
2018

Kaynak: 9.01.2017 tarihli HBOGM Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı verileri.

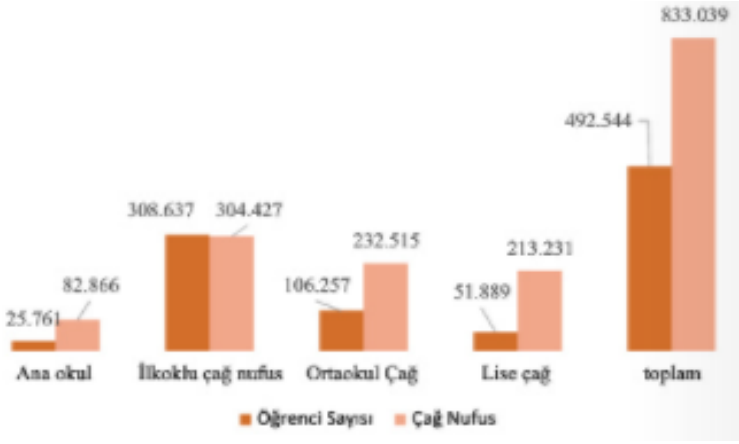
İlk etapta geçici koruma merkezlerinde misafir edilen sığınmacıların ağırlıklı olarak kamplarda kaldığı ancak sonraki yıllarda kamplarda kalanların ülkenin çeşitli yerlerinde kentlerde yerleştiği görülmüştür. Giderek kamplarda kalanların oranı azalmıştır. Göç İdaresi 2018 verilerine göre sığınmacıların sadece %9'u kamplarda barındırıldığı, %91'inin kentlerde yerleştiği görülmektedir. Bu durum öğrencilerin aldıkları eğitimi de kısmen biçimlendirmiştir. Türkiye'de Suriyeli sığınmacı çocuklar için eğitim sisteminde iki tür okul uygulaması bulunmaktadır. Öğrencilerin bir kısmı Geçici Eğitim Merkezi (GEM) olarak adlandırılan kurumlarda eğitim alırken bir kısmı da devlet okullarında diğer öğrencilerle birlikte eğitim öğretime devam etmektedir. Suriyeli sığınmacı öğrencilerin okul türlerine göre dağılımı Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2. Suriyeli öğrencilerin okul türüne ve sınıf düzeyine göre okullaşma oranları

(9.01.2017 tarihli HBOGM Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı verileri.)

Suriyeli öğrencilerin okul türü ve sınıf düzeylerine göre dağılımı incelendiğinde GEM'lerinde eğitimine devam eden öğrencilerin daha fazla, resmi okullarda devam edenlerin sayıca daha az olduğu; Küçük yaş gruplarında okullaşmanın daha yüksek ancak yaş büyüdükçe okullaşmalarının daha düşük olduğu görülmektedir. Ana sınıflarında okullaşmanın düşük ancak zorunlu eğitim çağının başladığı 1. sınıflarda okullaşmanın en yüksek düzeyde ancak ara sınıflarda düştüğü görülmektedir. İkinci kademenin başladığı 5. Sınıflarda da okullaşma oranı hem GEM hem de resmi okullarda düşüktür. Dolayısıyla okula kaydedilen öğrencilerin eğitimlerini sürdürmeleri ve sistem içinde kalmalarını sağlamakta güçlükler yaşanmaktadır. Ortaöğretim düzeyinde ise okullaştırmanın giderek daha da düşük olduğu dolayısıyla bu öğrencilerin sisteme kazandırılması ve entegrasyonu için ek önlemler alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitim kademelerine dağılımı Şekil 3'te verilmiştir. Grafik incelendiğinde, Suriyeli sığınmacı öğrencilerin okullaştırılmalarının en fazla olduğu öğretim kademesinin ilkokul olduğu anlaşılmaktadır. İlkokul düzeyinde çağ nüfusunun %101 oranında (göç devam ettiği ve doğum artış hızı ve kayıt altına alınmayanların varlığı nedeniyle) okullaştırma sağlandığı görülmektedir. Ardından okul öncesinde % 31, ortaöğretimde % 24,3 okullaştırma sağlandığı görülmektedir. Çocuklarda okul çağı toplam çağ nüfusunun (833.039) % 59'u (492. 544) okullaştırıldığı, dolayısıyla hala okullaştırılamamış % 41'lik bir çocuk kitlesi olduğu ve buna kayıt altına alınmamış olanların dahil olmadığını da söylemek gerekir.

Şekil 3. Suriyeli öğrencilerin eğitim kademelerine göre dağılımı

(9.01.2017 tarihli HBOGM Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı verileri.)

Türkiye’de Suriyeli çocukların eğitime entegrasyonu için yapılan çalışmalar MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak 16.05.2016 tarihli ve 5473077 tarihli Makam Onayı ile kurulan Göç Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı tarafından koordine edilmektedir. Göçün başladığı ve sığınmacıların kamplarda misafir edildiği ilk dönemlerde eğitimle ilgili önlemler doğal olarak ikinci planda kalmıştır. Bu süreçte sığınmacı çocukların eğitime ilişkin çeşitli araştırmalar ve insani yardım kuruluşlarının hazırladığı raporlar incelendiğinde daha çok Suriyeli sığınmacıların kendi olanakları ve gönüllü yardımıyla çadır kamplarında sürdürüldüğü belirtilmektedir.

Savaş öncesi Suriye’deki genel durumu belirten çeşitli raporlarda (Gaziantep Kent Konseyi Raporu, 2014), Suriyeli sığınmacıların profili ve eğitim düzeyine ilişkin saptamalarda bulunulmuştur. Savaş öncesi Suriye’de eğitim düzeyinin oldukça iyi durumda olduğu belirtilmiştir: Raporda savaş

öncesi Suriye’de okullaşma oranlarının pek çok ülkeyi geride bırakacak düzeyde olduğu, GSMH’sının % 5’ini eğitime harcadığı, 2005 yılı yetişkinlerde okuma-yazma oranlarının % 80, 2004 yılında gençlerde okuma-yazma oranının % 92,5, ilköğretimde kayıtlı öğrenci nüfusunun kız ve erkeklerde çağ nüfusunun % 95’i olduğu belirtilmiştir. Ancak Suriye’de 2011 yılından sonra çıkan savaş nedeniyle 4.8 milyon çocuğun okuldan uzak olduğu saptaması yapılmıştır. Belirli düzeyde bir eğitim bilinci olduğu anlaşılan Suriyeli sığınmacıların bu nedenle kamplarda yerleşmeye başlamalarından itibaren kısa sürede çadırlarda eğitime başladığı çeşitli araştırma raporlarında da belirtilmektedir. İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün hazırladığı raporuna (2014) göre Türkiye’de devlet idaresindeki 25 mülteci kampında bulunan okul çağındaki Suriyeli çocukların yaklaşık yüzde 90’ı düzenli olarak okula gitmektedir. Ancak aynı raporda, Türkiye’deki Suriyeli çocukların büyük çoğunluğunun mülteci kamplarının dışında özellikle büyük şehirlerde yaşadığı ve buralarda okula kayıt yaptırmaya oranlarının çok düşük olduğu belirtilmektedir. Bu sorunlardan hareketle Türkiye’de kalış süresi uzadıkça yeni çözümler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) kurularak Suriyeli sığınmacıların bu kurumlarda eğitim-öğretimlerini sürdürmeleri olmuştur.

Türkiye’ye sığınan Suriyeliler devlet okulları ve Geçici Eğitim Merkezlerinin oluşturduğu ikili yapıda eğitim görmektedir. Geçici Eğitim Merkezleri, Suriyeli aile ve öğrenciler tarafından farklı nedenlerden dolayı tercih edilmektedir. Öncelikli olarak dönüş umudu taşıyan ailelerin, çocuklarını Suriye eğitim sistemi içinde tutma çabası, devlet okullarında çocuklarının karşılaşacağı düşünülen dil ve uyum sorunları, kayıt sürecine dair eksik ve yanlış bilgilendirme ile diğer ülkelere mültecilik başvurusunda bulunmak isteyenlerin kayıt altına girmeme çabası bu tercihte etkili faktörlerdendir (Özer, 2016). Geçici eğitim merkezleri (GEM), okul çağındaki Suriyeli çocuklara ve gençlere yönelik, hem AFAD tarafından

25 ilde oluşturulan kamplarda hem de kamp dışında faaliyet gösteren, Suriye müfredatına bağlı kalarak Arapça eğitim veren ilköğretim ve ortaöğretimi kapsayan eğitim merkezleridir (MEB, 2014). Kampların hepsinde Suriyeli çocukların eğitimlerine yönelik merkezler kurulmuştur. Sadece Suriyeli nüfusunun yoğun olduğu illerde bu merkezler açılmıştır (UNICEF, 2015). Kısa vadede yararlı olan bu kurumların uzun vadede sığınmacı çocukların Türkiye'ye entegrasyonun kolaylaştırmadığı açıktır. Bu nedenle MEB tarafından bu okulların süreç içerisinde kademeli olarak kapatılarak sığınmacı öğrencilerin devlet okullarına yönlendirilmesi kararı alınmıştır.

İzleme raporları (MEB, 2016,2017) incelendiğinde Bakanlığın sığınmacı öğrencilerin entegrasyonu için aldığı kararlardan en önemlisinin kademeli olarak Geçici Eğitim Merkezlerini (GEM) kapatarak öğrencilerin resmi okullara yönlendirilmesi olduğu görülmektedir. Geçici koruma altında bulunan Suriyeli öğrencilerin 2016-2017 eğitim-öğretim dönemi itibariyle resmi okullara yönlendirilmesi kararı alınmıştır. Bu kapsamda anaokulu ve 1. Sınıflara kayıtlar zorunlu olup 5. ve 9. Sınıf öğrencileri de yoğun Türkçe eğitimine tabi tutularak bir üst sınıfta resmi okullara kaydedilmesi kararı alınmıştır. Ayrıca bu süreç içerisinde halen devam eden GEM'ler için eğitim-öğretim ders çizelgeleri 2016-2017 eğitim-öğretim döneminde güncellenmiştir. GEM'lerinde kendi dil ve uyarlanmış müfredatlarında eğitim gören Suriyeli öğrenciler için haftada 15 saat Türkçe dersi eklenmiştir. Bunun dışında Türkçe dil eğitimine ağırlık veren Bakanlığın Halk Eğitim Merkezlerinde Suriyeliler için Türkçe kursları açtığı, örgün ve yaygın eğitimi özendirmek için basılı materyaller hazırladığı ve broşürlerle özellikle Suriyeli nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu illerde bu tür faaliyetlere ağırlık verdiği anlaşılmaktadır.

Gerek UNICEF ve gerekse çeşitli sivil toplum örgütleri (STK) ile desteklense de hala Suriyeli öğrencilerin okullaştırılmasında ve nitelikli eğitim almasının önünde bir

takım engeller bulunmaktadır. Çeşitli araştırmalardan (Kirişçi, 2000; Seydi, 2014; Yılmaz, 2014; Özer, Komşuoğlu ve Ateşok, 2016; Emin, 2016; Levent ve Çayak, 2017; Coşkun, Ökten, Dama, Barkçin, Zahed, Fouda, Toklucu ve Özserp, 2017) hareketle bu engeller ve sorunlar öncelikle veri eksiliği nedeniyle hala kamp dışında yaşayan sığınmacı çocukların tam olarak ne kadarının eğitime eriştiği konusunda net bir bilginin olmamasıdır. Bunun dışında dil sorunları, eğitim düzeyini kanıtlayıcı belge eksiklikleri nedeniyle bürokratik engeller, eğitimde devlet okulları, Geçici Eğitim Merkezleri ve bazı özel okullar ve merdiven altı ortamlarda eğitim almaları nedeniyle koordinasyon sorunları, devlet okullarının yabancı öğrencilere hizmet verme konusunda hazırlıksız yakalanması ve fiziki alt yapı yetersizlikleri, öğretmenlerin bu öğrencilerle çalışma konusunda yeterince bilgiye sahip olmaması, müfredat ve öğretim materyallerindeki eksiklik ve yetersizlikler sayılabilir. Bunun dışında daha önce ilgili bölümde de açıklandığı gibi bu çocukların ucuz işgücü olarak görülmesi ve ekonomik yetersizlikleri nedeniyle erken yaşta çalışmalarından kaynaklanan çocuk işçiliği, kız çocuklarının aynı ve benzer sebepler ve kültürel nedenlerle erken yaşta evlendirilmeleri eğitim fırsatlarından yararlanmalarını güçleştirmekte ya da tümüyle imkânsız hale getirmektedir. Oysa eğitim tüm çocuklar için olduğu kadar sığınmacı çocuklar için de bir hak olarak uluslararası sözleşmelerde güvence altına alınmıştır. Buna ek olarak eğitimi sığınmacı, mülteci ya da bir bütün olarak göçmen denilebilecek grupta öncelikli olarak gerekli kılan özel koşullar bulunmaktadır.

Göçmen¹ Çocuklar ve Eğitim

Dünyada mültecilerin bir ülkede kalış süresi ortalama 17 yıldır ve bu sürede yeni nesiller doğmakta ve büyümektedir. Mülteciler için en iyi yatırım eğitim imkânlarından faydalanmaktır (Ferris ve Winthrop, 2010, s. 29). Ülkemizde sığınmacı olarak 2011 yılından itibaren yaşamlarını devam ettiren koruma altına alınmış misafir konumundaki Suriyelilerin kalış süresinin uzun olacağı anlaşılmaktadır. Hatta bunlardan bir kısmının vatandaşlık alarak Türkiye’de kalmayı tercih ettiği basından da takip edilmektedir. Dolayısıyla hem savaşı ve çatışma koşullarını yaşamış olmaktan hem de kendi ülkesi dışında başka bir ülkede yaşamak durumunda kaldıkları göç nedeniyle travmatik yaşam deneyimlerine sahip bu insanların uyumunu kolaylaştırmanın, gerektiğinde rehabilitasyonlarına destek olmalarının en etkili yollarından biri de eğitimidir. Eğitim, kriz durumlarında bile bir şeylerin normal olarak sürdürülebilmesi açısından önemli bir psikolojik destek sağlamaktadır (Stainburn, 2002).

Kapsayıcı eğitim, Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından kabul gören biçimiyle tanımlanmaktadır. Buna göre *kapsayıcı eğitim tüm öğrenenlerin, kültürlerin ve toplumların farklı gereksinimlerine, öğrenmeye katılımı artırarak ve eğitim sisteminin içindeki ayrımcılığı azaltarak yanıt verme sürecidir. Bu süreç, öğrenme çağındaki tüm çocukları içeren ortak*

¹ Sığınmacılık, göçmenlik, koruma altına alınmış misafir gibi farklı hukuki statüler daha önce aralarındaki ayrımlar açısından belirtilmiştir. Ancak çocukların eğitimi açısından bu statülerin sadece onlara devletlerin tanınması gereken haklar açısından bir fark yarattığı anlaşılabılır. Onun dışında eğitimsel açıdan bu çocukların desteklenmesi açısından bir fark yaratmadığı bilinmelidir. Her ne sebeple olursa olsun ülkesini zorunlu biçimde terk eden ve travmatik yaşantılara sahip olarak başka bir ülkeye sığınmış çocukların ana ülkede eğitimden yararlandırılması hem bir hak hem de ana ülkenin sorumluluğu olarak kabul edilmektedir. Hukuki statüsü bu çocuklara tanınacak hakları etkiler ancak uygulanacak eğitsel yaklaşımları etkilemez. Bu nedenle bu kısımdan itibaren bu çocuklar için “göçmen” terimi kullanılmaktadır.

vizyonu ve tüm çocukları eğitmenin devletlerin sorumluluğu olduğu inancıyla içerik, yaklaşım, yapı ve stratejiler konusunda yapılması önemli olan değişiklikleri kapsar. Pratikte ise kapsayıcı eğitim, nitelikli ve amacına uygun olmak kaydıyla evrensel bir hak olan eğitim hakkını herkes için gerçekleştirmeye yönelik geniş ölçekli stratejiler, aktiviteler ve süreçlere işaret eder. Kapsayıcı eğitim, engeli olan çocukların eğitim hakkı ile yakından ilişkili olsa da, yalnızca bu gruptaki çocukların eğitim hakkı ile sınırlı değildir; daha geniş anlamda farklı nedenlerle dezavantajlı durumda olan tüm çocukların eğitim hakkının sağlanması için gerekli olan bir yaklaşımdır (Düşkün, 2016, ERG).

1. Göçmen Çocuklara Verilen Eğitimin Yararları

Eğitim, insanın sadece çocukluğunda gelecekte kendisine gerekli olacak bilgi, beceri ve tutumları kazanması ya da gençlerin ve yetişkinlerin mesleki açıdan kendilerini geliştirmesi için yeterlikler kazanmalarını ya da geliştirmelerini sağlamakla kalmaz. Aynı zamanda eğitim, insanların travmatik yaşam deneyimlerinden daha rahat sıyrılmaları, bulundukları ortama uyum sağlamaları ve direnç kazanmaları açısından da faydalıdır. Bu nedenle insanların zorlu yaşam olayları yaşadıkları felaket dönemlerinden sonra da normalleşmenin bir aracı olarak en kısa sürede, temel ihtiyaçları karşılanan insanlara ve özellikle çocuklara sunulması gereken bir yardım olarak kabul edilmektedir. Travmatik olaylar sonrası verilen eğitimin faydaları şöyle sıralanabilir (Demirli-Yıldız, 2016; Nicolai, 2003, s.10-11; Stuecker, 2006, s.4-5; Sinclair, 2007, s.52-53, UNESCO, 2015):

- Okullar normalliği temsil eden ve eğitim yoluyla normal yaşama geri dönmeyi kolaylaştıran önemli kurumlardır. Eğitim, içinde bulunulan olağandışı durumun oluşturduğu psikolojik travmayı azaltarak, normallik duygusunun kazanılmasını sağlar. Okul

ortamı gibi güvenli alanlarda gerçekleştirilen sosyal aktiviteler ile travma geçirmiş olan çocuklara psikososyal destek sağlanır. Çocuklar eğitim aracılığıyla, içinde bulundukları zor şartları anlamlandırabilir ve bu zorluklarla başa çıkmak için çaba harcamasını öğrenirler. Eğitim, çocuklara hayata tutunma, yaşama becerileri ve geleceğe umutla bakabilmeyi sağlar.

- Eğitimin devam etmesi umutların tamirini sağlar. Çocukların önünde uzun bir yaşam olduğu dikkate alınırsa çocukların geleceğe inanması ve hazırlanması gereklidir. Felaketler ya da zorlu yaşam olayları yaşamış çocukların eğitimleri sekteye uğrar. Süreç uzadıkça sadece anlık değil geleceğe dönük zararlar da oluşur. Çocukların kendileri için gerekli olacak okuma-yazma, hesaplama becerileri ve diğer bilgileri öğrenmemeleri gelecekteki yaşantılarında onların başka yeni sorunlarla karşılaşmalarına ve tüm yaşantılarının sekteye uğramasına neden olacaktır.
- Zorlu yaşam olaylarından sonra verilen eğitim barışa katkı sağlar, sosyal dayanışmayı ve dirençliliği artırır. Öncelikle çocukların ve ailelerinin stresinin azalmasını sağlayarak aileyi ve toplumu güçlendirir. Toplumun yeniden yapılanmasına aracılık eder. Zorlu yaşam deneyimlerinden geçmiş çocuklar eğitim aracılığı ile çatışmadan kaçınma, barış inşa etme, vatandaşlık ve çevre duyarlılığı kazanırlar. Eğitim, çocukların suç örgütlerine karşı korunmasını sağlar. Çocukları suça meyilli grupların ya da terör örgütlerinin ağına düşmekten korur.

Dolayısıyla görüldüğü gibi bu süreçte verilen eğitimin sadece çocuklara bireysel olarak değil sığınılan ülke açısından da fayda sağladığı, topluma uyumu kolaylaştırdığı ve geri dönüş süreçlerinde toplumu ve ülkeyi yeniden yapılandırma ve sürdürme becerileri kazandırarak fayda sağladığı oldukça

açıktır. Sığınmacı (*refugee*) olarak değil göçmenlik (*immigrant*) gibi kalıcı yerleşim söz konusu olduğunda eğitim çok daha kritik öneme sahip olmaktadır. Özellikle bazı araştırmalar sığınan ülkenin insan sermayesi açısından göçmenlerin eğitiminin ayrı bir önem taşıdığını ortaya koymakta ayrıca bu tür bir kalıcı yerleşim söz konusu olduğunda verilen eğitimin toplumsal entegrasyon, kültürel uyum gibi ögelere de katkı sunması beklenmektedir (OECD, 2015).

2. Göçmen Çocuklara Verilen Eğitimin İlkeleri

Savaş ve çatışma nedeniyle başka bir ülkeye geçici, sürekli ya da süresi belirsiz sığınanlar için düzenlenecek eğitim de travma nedenleri farklı olsa bile yaşanan travmalar benzer olduğundan, travmatik olaylarla karşılaşmış olan çocuklar için düzenlenen “*acil durumlarda eğitim*” ile benzer özellikler taşımaktadır. Uluslararası düzlemde acil durumlarda eğitimin nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin bir standart oluşmuştur (INEE, 2013). Bu eğitimlerin verilmesinde aşağıdakilere ilkelere uygun davranılması gerekir (Acil Durumlarda Eğitimin Asgari Standartları, 2013; ERG, 2011, s. 14):

- Eğitim kapsamında verilen bilgiler çocuğun acil durum nedeniyle yaşadığı olumsuz koşullardaki günlük hayatında kullanabileceği türden olmalıdır.
- Eğitim yakın ve ücretsiz olmalıdır.
- Acil duruma maruz kalmış çocukların ihtiyaçlarının bilincinde olan yetişmiş öğretmenler olmalıdır.
- Eğitim, durum ve ortam değişikliklerine uyum sağlamalı, gerektiğinde taşınmalı eğitim veya uzaktan eğitim kullanılmalıdır.
- Eğitim insan onuruna ve insan haklarına uygun olmalıdır.

Böyle olmakla birlikte göçmenler için alınması gereken önlemler, durumun özelliğine uygun bir takım şartlar da

taşımaktadır. Göçmen öğrenciler için konuksever bir okul ortamı yaratmak ve bu öğrencilerin sınıfta ve okul sınırları içinde güvenliğini sağlamak okulun görevi ve sorumluluğu olarak kabul edilmiştir. Bu konuda en uç bakış açısına örnek legal olmayan yollarla bile ülkeye girmiş dahi olsa çocukların eğitim haklarının kısıtlanamayacağı ve eğitimden mutlaka yararlandırılmaları biçimindedir. Örneğin Los Angeles Birleşik Okul Bölgesinde (LAUSD) göçmen çocukların korunması konusunda kayıtlı ya da kayıtsız olmasına bakılmaksızın öncelikli olarak çocuğun yararları esas alınmakta ve aşağıdaki kurallara göre hareket edilmektedir (Guide for Educators and School Support Staff for Immigrant Children 2016):

- Göçmenlik bürosunun görevlilerinin Los Angeles Okul Bölgesi (LAUSD) hukuk bürosunun onayı olmadan kampüse girmeleri yasaktır.
- Okul personelinin, bir öğrencinin göçmenlik statüsünü veya aile üyelerini sormasını yasaktır.
- Öğretmenlere, yöneticilere ve diğer personele göçmenlik meseleleriyle nasıl baş edebilecekleri ve birden fazla dilde ailelerle bu gibi durumlarda nasıl iletişim kuracaklarına / bilgilendireceklerine ilişkin eğitim verilmiştir. Kullanılan bazı broşürler incelendiğinde göçmenlerin kimlerden yardım istemeleri gerektiği, kapılarını kimlere açmaları gerektiği gibi en ince ayrıntısına kadar kendi dillerinde broşürlerin hazırlanıp öğretmenler tarafından ulaştırıldığı görülmektedir.
- Eğitim bölgesi içindeki tüm okullardan bu öğrencilerin ücretsiz ya da düşük fiyatla yemek, ulaşım ve diğer hizmetlerden yararlandırılmaları ve bu olanaklardan yararlanan öğrencilere de diğer öğrencilerle eşit biçimde davranmalarını ister.
- Okulda bu tür öğrencilerin korku ve endişeyle karşı karşıya kalmaları durumunda hem öğrencilere hem de

ailelerine yardım edecek ve bilgilendirecek mekanizmalar oluşturacakları bir eylem planı oluşturmaları istenir.

3. Göçmen Çocukların Eğitim Fırsatlarından Yararlanma Engelleri

Sığınmacı ya da göçmen çocukların okulda korunma ve eğitim fırsatlarından yararlandırılması için alınan ya da alınması gereken önlemler artırılrsa da genellikle eğitimden yararlanmalarının önünde pek çok engel vardır ve bu çocukların büyük bir bölümünün eğitime erişimi sağlanamamaktadır. Bunun önündeki engeller (Peterson, 2011; He, Bettez ve Levin, 2015; UNICEF, 2016):

- Zorlu ekonomik yaşam koşulları nedeniyle eğitimin öncelik olarak görülmemesi,
- Eğitime erişim güçlüğü, bulunduğu çevrede ya da yakınlarda eğitim kurumu bulunmaması ya da erişebilse bile belgeleme ve kayıt sorunları,
- Göçmenlik süresinin uzaması nedeniyle statüsündeki belirsizlik,
- Dil ve kültürel uyumsuzluklar,
- Göçmenler için sağlanan eğitimin niteliğinin düşük olması, ihtiyaçlarını karşılamaması,
- Öğretmenlerin göçmen çocukların kapasitelerine ilişkin düşük başarı beklentisi,
- Okulun ve öğretmenlerin ailelerden gerçekçi olmayan yüksek beklentileri,
- Eğitim materyallerinin uygun olmaması ve kendi dilinde yeterli ve nitelikli tercüme kaynak bulunmaması,

Yeterli rehabilitasyon ve destek hizmetlerinden yararlanmadan ve hem göçmen hem de ana ülke çocukları yeterince hazırlanmadan bulunulan bölgelerdeki okullara çocukların

başlatılması her iki tarafın da marjinalleşmesine neden olmaktadır (Peterson, 2011). Okul bir rehabilitasyon merkezi değildir. Çocukların uyum sağlamasını kolaylaştırdığı açıktır ancak bazı çocukların travmalarını aşmak için okulun sadece destek sağladığı ve normalleşmeyi hızlandırdığı unutulmamalıdır. Verilecek eğitimin içeriği, yöntemi ve öğretmenin davranışları elbette önemlidir.

4. Göçmen Çocukların Eğitiminde Sınıf İçi Müdahale ve Öğretmen

Öğretimin niteliğini etkileyen en temel faktörlerden biri de öğretmendir. Öğretimin niteliği, öğrenme çıktılarına üst düzeyde etkiler (OECD, 2005, 2013). Göçmen çocuklar ve dezavantajlı öğrenciler nitelikli eğitime en çok ihtiyaç duyan gruplar arasında yer almakla birlikte genellikle bundan en az yararlanabilenler arasında yer almaktadırlar (Field, Kuczera ve Pont, 2007). Türkiye’de Suriyeli sığınmacıların eğitimine ilişkin araştırmalar incelendiğinde, yapılan çalışmaların en çok eğitime erişim ve önündeki engeller üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Yapılan araştırmaların bu noktada yoğunlaşmasının nedeni anlaşılabilir. Çünkü hala Suriyeli sığınmacı çocukların okullaştırılmalarının tam olarak gerçekleştirilmediği, 2017 rakamlarına göre hala % 41’lik okul çağı bir nüfusun okullaştırılamadığı görülmektedir. Böyle olmakla birlikte okullaştırılan sığınmacı öğrencilerde okul bırakma oranı da yüksektir. Göçmen çocukların eğitim olanaklarından yararlandırılmalarının devamlılığının sağlanması ayrı bir sorun alanıdır. Sığınmacı çocuklara verilen eğitimin niteliği, veriliş biçimi, ihtiyacı karşılama düzeyi bu konuda kritik önem taşımaktadır. Bu güne değin yapılan araştırmalarda sorunun bu boyutu çok fazla araştırılmamıştır.

Yavuz ve Mızrak (2016) öğretmen yardımı ile ilgili vurgulanması gereken iki hususun göçmen çocukların eğitiminde görev alan öğretmenlerin acil durumlarda eğitim konusunda hizmet-içi eğitim almış olması ve öğretmen başına

düşen öğrenci sayısının fazlalığı olduğunu belirtmiştir. Yazarlara göre Suriyeli öğrencilerin eğitimi ile ilgili çabalarda genellikle okula erişimle ilgili sorunlar ele alınırken eğitimin niteliği ile ilgili konular çok fazla göz önünde bulundurulmamıştır. Oysa öğretmenler çocuklarla daha çok birlikte oldukları için, onların ihtiyaçlarını herkesten daha iyi bilir ve gerektiğinde onlara yardım edebilirler. Okulda bulunmak ve etkinliklere katılmak çocukların ihtiyaçlarını daha kolaylıkla iletmelerine yardımcı olur. Çocukların oyun ve diğer okul etkinliklerine katılması, özellikle afet dönemlerinde çok ihtiyaç duydukları, süreklilik, değişmezlik ve normallik hissinin oluşmasına yardımcı olur. Öğretmenler, sadece çocukları eğitmek ve onlara belirli bilgi ve becerileri öğretmekle kalmazlar, aynı zamanda onların mutlu ve sağlıklı büyümelerine yardımcı olacak bir öğrenme ve gelişme ortamı yaratırlar. Öğretmenlerin yardımıyla daha ileri düzeyde psikolojik yardıma ihtiyacı olan çocuklar belirlenebilir (Demirli-Yıldız, 2016; Şahan, 2018). Öğretmen davranışları sınıfta göçmen öğrenciler için aşağıdaki konularda destek yaratır (Ergene, 2016) :

- Öğretmenler, sadece çocukları eğitmek, onlara belirli bilgi ve beceriler öğretmekle kalmazlar, aynı zamanda onların fiziksel ve ruhsal olarak sağlıklı bir biçimde gelişmelerine yardımcı olacak ortamlar da yaratırlar.
- Öğretmenler çocuklarla daha fazla zaman geçirdiklerinden, onların ihtiyaçlarını herkesten daha iyi bilir ve çocuklara yardım edebilirler.
- Okulda bulunmak ve etkinliklere katılmak çocukların ihtiyaçlarını daha kolaylıkla iletmelerine yardımcı olurlar ve bu gereksinimleri ilk fark eden kişiler öğretmenlerdir.
- Öğretmenler çocukların oyun ve diğer okul etkinliklerine katılması, özellikle travma sonrasında ve büyük afetler sonrasında çok ihtiyaç duydukları,

süreklilik, değişmezlik ve normallik hissinin oluşmasına yardımcı olurlar.

- Öğretmenlerin yardımıyla daha farklı düzeyde psikolojik yardıma ihtiyacı olan çocuklar belirlenerek çocuğun anne ve babasına yardım kaynakları hakkında bilgi verilebilirler.

Öğretmenlerin bu rollerini oynayabilmeleri yeterince bilgilendirilmelerine ve bu konuda öğrencilerle nasıl çalışmaları ve nelere dikkat etmeleri, hangi teknikleri kullanmalarının daha yararlı sonuçlar sağlayacağı konusunda yeterince hizmet-içi ve gerekirse hizmet-öncesi eğitimlerle yetiştirilmelerine bağlıdır. Normal programlarda öğretmenlerin yetiştirilme süreçlerinde sınıflarında yabancı öğrenciler bulunduğunda onlarla nasıl çalışacaklarına ilişkin ek bilgilendirmeler bulunmamaktadır. Bu nedenle hizmet içi eğitim faaliyetleri ile yetiştirilmeleri ve dökümanlarla desteklenmeleri gerekir. 2008 yılında OECD Uluslararası Eğitim ve Öğretim Anketi'ne (TALIS) katılan öğretmenlerin yaklaşık % 45'i, çok kültürlü bir ortamda öğretmenlik alanında mesleki gelişim için yüksek veya orta düzeyde bir ihtiyaç olduğunu bildirmiştir (OECD, 2009; Jensen, 2010). Sleeter (2001) bazı öğretmenlerin mültecilerin göç sürecinden kaynaklanan problemlerini dikkate alma konusunda oldukça isteksiz olduklarını fark etmiştir. Öğretmenlere sınıf yönetimi, çaresizlik ve öfke kontrolü konularında destek verildiği, kültürel eğitim ve göçmenlerin ruh sağlığı ile ilgili profesyonel gelişim kurslarının düzenlendiği programlar niteliksel olarak değerlendirildiğinde öğretmenlerin öğrencilere ve ailelerine olan bakış açılarının farklılaştığı görülmüştür (Rousseau, Drapeau, Lacroix, Bagilishya ve Heusch, 2005). Aslında göçmen öğrenciler için öğretmenin hiçbir davranışta bulunmasa bile, varlığı ve kimliği bile etki nedenidir. Öğretmenlerin sınıf içinde göçmen öğrencilerinin davranışları üzerindeki etkisini inceleyen deneysel çalışmalar, öğretmenlerin sınıfta öğrencilerin demografik özelliklerinden

farklı olması nedeniyle bile etki yarattığını ortaya koymuştur. Örneğin öğretmenin bir kimliğe açık biçimde ön yargılı olma ve bunu hissettirme gibi aktif davranışı ve rol model olması, öğrencilerin kalıplaşmış olanın dışında olduğu yönünde kaygı geliştirmesine farkında olmadan neden olma gibi pasif davranışları göçmen öğrenciler üzerinde etkiler yaratmaktadır (Dee, 2005; Lavy, 2008). Bu durum öğretmenlerin neden yabancı öğrencilerin eğitimi konusunda bilgilendirilmesi gerektiğini de gerekçelendirmektedir.

Öğretmenin öğrencilerle çalışmasının uzantılarından biri de veli ile işbirliği içinde çalışmalarınıdır. Ebeveyn desteğinin sağlanması sınıf içi uygulamaların başarıya ulaşma olasılığı büyük ölçüde etkilenmektedir. Leseman (2007) göçmen çocuklara yönelik eğitimin informal eğitimle ve okula hazırlık süreçlerinde ailenin desteğinden üst düzeyde etkilendiğini, göçmen çocukların ailelerinin eğitim düzeylerinin, okula ve öğrenmeye destek sunabilme kapasitelerinin ve evde öğrencilerin okuma yazma becerilerinin desteklemelerinin göçmen çocukların okula uyumları ve başarıları üzerinde yüksek düzeyde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla sadece çocukların dil becerileri değil ailelerinin de dil becerilerinin geliştirilmesi uzun vadede öğrencilerin uyum süreçlerini ve başarılarını yüksek düzeyde etkilemektedir. Göçmen çocukların eğitim süreçlerinde veli eğitimlerinin de bir bütün olarak ele alınması ve aile eğitimleri için de gerekli süreçlerin işletilmesi gerekmektedir. Ayrıca iki dilliliğin olduğu göçmen çocuklarda eğitime erken çocukluk döneminde başlanması gerekir. Bu bağlamda çocuk ve merkez (okul ya da kurum) odaklı; çocuk ve ev odaklı; aile odaklı ancak değişik biçimlerde desteklenen ve farklılıkları yok sayılmayan biçimlerde kültürel desteklerin de sunulduğu farklı modellerin kullanılabileceğini ileri sürmüştür. Leseman (2007) göçmen çocukların eğitiminde okul öncesi dönemin ve ailenin bu süreçte yer almasının önemi üzerinde durmaktadır. Öğretmenlerin en erken biçimde sadece çocuğun eğitimi değil

çocukla birlikte ailenin eğitimi ve desteklenmesi için gerekli desteği sağlayabileceği ve bunun sadece öğretmen kaynaklı değil toplumsal tüm mekanizmaların ve kamu kaynaklarının yardımı ve desteği ile başarılabilirliğini ileri sürmektedir. Tam aksine Sleeter (2001) öğretmenlerin hem göçmen çocuklara hem de ailelerine destek vererek akademik rollerinin dışına çıktıklarını ileri sürmüştür. Ancak yapılan araştırmalar genel olarak göçmen çocukların eğitiminde ailenin rolünü dikkate almakta ve okul-aile etkileşiminin önemine dikkat çekmektedir. Özellikle batı kültüründe çocuğu öne çıkaran yaklaşımlara rağmen göçmen çocukların eğitiminde aile katılımının desteklenmesi gerektiğine dikkat çekmektedirler (Christensen ve Stanat, 2007). Özellikle dil farklılığından kaynaklanan çeviri ve yorumlamalar gibi yaygın sorunların yanı sıra aile-okul bağına kurmak zorlu bir süreç olmaktadır. Göçmen ebeveynlerin katılımı, okuldaki rolleri ve normal çocuk gelişimine bakış açıları kültürel olarak farklılaşabilmektedir. Örneğin Batı ülkelerinde ailelerin çocuklarının özerkliğini önemli bir değer olarak kabul ettiği ve desteklediği görülürken, göçmen ve mülteci ailelerin ise çocuklarının aile ya da toplumsal kurallara uymalarını destekledikleri görülmüştür (Rosenthal ve Feldman, 1990 akt: Gümüştan, 2017, s. 253).

Amerikan sisteminde göçmen çocukların eğitiminde öğretmenlerin nasıl sorumluluk alacağı ve nelere dikkat etmesi gerektiğine ilişkin kılavuzlarda da ailelerle ilgili çalışmalar dikkat çekmektedir. Örneğin Amerikan Öğretmenler Birliği'nin (AFT, 2016) göçmen çocuklara müdahalede öğretmenler için kılavuz kitabında temel bakış açısı, öğretmenin sadece sınıf içinde değil okulun tüm süreçlerinde öğrenci ve ebeveynlerinin haklarını öğrenmelerine ve güvende olmalarını, yardım almalarını sağlayacak biçimde tüm okul personeliyle işbirliği içinde çalışmalarını sağlamak esas olarak alınmıştır. Bu bağlamda öğretmenlere yönelik bilgilendirmeler incelendiğinde, yabancı öğrencilere ve

velilere hakların öğretilmesi, güvenliklerinin sağlanması, diğer öğrencilere sağlanan tüm hakların bu çocuklara da sağlanarak yararlandırılması esas alınmıştır. Okul personelinin hiç kimsenin öğrencilerin göçmenlik statüsü ile ilgili soru soramayacağı ve eşit biçimde tüm eğitim olanaklarından yararlandırılması gereği üzerinde vurgu yapılmıştır. Hazırlanan çok dilli broşürlerde güvenlik, nasıl hukuki destek alınacağı, kanunsuz biçimde onlara zarar verebilecek kişilerden ve örgütlerden nasıl korunabilecekleri, suça karışma ve zarar görme ya da verme noktasında hak ve sorumluluklarının öğretilmesi üzerinde çok durulduğu görülmektedir. Dolayısıyla öğretmenlerin velilerle bilgilendirici faaliyetler içinde olmaları ve okul personeli ile birlikte işbirliği içinde çalışmaları beklenmektedir (American Federation of Teachers, AFL-CIO, AFT 2016).

Öğretmenin sınıfta göçmen öğrencileri nasıl destekleyeceğine ilişkin aşağıdaki öneriler sıralanabilir (Demirli-Yıldız, 2016):

- Öğrencilerin içinde bulundukları durumu anlama ve anlamlandırmaları sağlanmalıdır.
- Travmatik olaylardan sonra insanların verebileceği tepkiler konusunda öğrenciler bilgilendirilmelidir.
- Sınıfta çocuklarla birlikte onların duygusal olarak iyileşmelerine yardımcı olabilecek sınıf etkinlikleri (psikoeğitim) düzenlenmelidir.
- Öğretim etkinlikleri çocukların ihtiyaçlarına göre uyarlanmalı ve ihtiyacı olan çocuklara daha fazla eğitim desteği verilmelidir.
- Çocuklar üzerinde özel iletişim teknikleri kullanılmalıdır.
- Sınıfta sıcak ve destekleyici bir sosyal ortam yaratılmalıdır.
- Çocukların kayıplarla, acı veren anılarla ve duygularla başa çıkmalarına yardımcı olacak etkinlikler düzenlenebilir.

- Çocukların iyileşme sürecini kolaylaştırmak için okul ve aile arasında işbirliği güçlendirilmelidir.

Göçmen çocukların eğitiminde tartışmalı bir başka konu da bu öğrencilerin diğer öğrencilerle birlikte mi yoksa kendilerine özgü ve kendileri gibi aynı yaşam deneyimlerine sahip arkadaşları ile birlikte mi eğitilmeleri gerektiği üzerinedir. Bazı araştırmacılar göçmen öğrencilerin akademik ve mesleki derslere yeterince hazır olmadan katılmalarının ve kendilerinden ana ülke öğrencilerinden beklenen başarının beklenmesinin gerçekçi olmadığını ileri sürmektedir. Bu nedenle sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı öğrencilerin gruplara ayrılarak ana ülke öğrencilerinden ayrı eğitilmesinin avantaj ve dezavantajlarının iyi düşünülmesi gereklidir. Bu tür uygulamalarda genellikle ayrı biçimde gruplandırılan bu öğrencilerin amaçlanan aksine daha düşük nitelikli eğitim alma olasılıkları bulunmaktadır. Bu tür uygulamaların farklı eğitim sistemlerinde göçmen öğrencileri farklı kurumlara ayırma ya da aynı okul içinde farklı sınıflara, gruplara, kurslara ayırma biçiminde yapılan uygulamaları bulunmaktadır (Chmielewski, 2014). Ancak çocukları ayırarak eğitmenin entegrasyonu sağlama konusunda beklenen faydayı yaratmayacağı açıktır. Rowland ve Davis'e (2014) göre, göçmen öğrencilerin eğitime ilişkin çok kültürlü sınıf içi rehberlik dersi uygulamaları sadece göçmen öğrencilerin okul sistemine uyum sağlamalarını kolaylaştırmakla kalmaz, aynı zamanda tüm öğrencilerin başkalarına saygı göstermesine yardımcı olur. Kullanılacak etkinlik içeriklerinde yer alan çok kültürlü konular, saygı, bireysel farklılıklar, arkadaşlık, kalıp düşünce, çeşitlilik, kabul ve hoşgörü içermelidir. Öğretmen sınıfta bu tür etkinliklerle düzenlerken sınıf içi gruplar oluşturur. Bazı durumlarda göçmen öğrencilerin yaşadıkları sorunlar nedeniyle aynı öğretim düzeyindeki öğrencilerden yaşça büyük olmaları sık rastlanan bir durumdur. Bu durum göçmen öğrencilerin diğer öğrenciler tarafından kabul edilmelerini zorlaştırabilir. Öğretmenin bu durumu da göz önünde

bulundurarak sınıf içi etkinlik grup düzenlemelerinde buna uygun önlemler almaları gerekebilecektir (Dee, 2005; Lavy, 2008).

Görüldüğü gibi göçmen ya da sığınmacı çocukların sadece eğitime erişimlerini sağlamak yeterli değildir. Onlara ihtiyaç duydukları nitelikte bir eğitim verilmesi hem eğitimden beklenen faydaların sağlanmasını kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda bu araştırmanın temel amacı, savaş nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyeli sığınmacı çocukların okul ve sınıf ortamında uyum sorunlarının çözülebilmesi ve öğretmenler tarafından desteklenmesi için gerekli koşulların sağlanmasında öğretmen etkisini ortaya koymaktır. Bu temel amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- 1- Suriyeli öğrencilerin eğitimine devam ettiği sınıfın genel öğrenme iklimi nasıldır?
- 2- Sınıfında Suriyeli sığınmacı öğrenciler bulunan öğretmenlerin bu öğrencilere yönelik aldığı eğitimsel önlemler nelerdir?
- 3- Sınıfında Suriyeli sığınmacı öğrenciler bulunan öğretmenler bu öğrencilerle nasıl iletişim kurmaktadır?
- 4- Sınıfında Suriyeli sığınmacı öğrenciler bulunan öğretmenler bu öğrencilerin diğer öğrencilerle ilişkilerini düzenlemek için ne tür tedbirler almaktadır?/almakta mıdır?
- 5- Suriyeli sığınmacı öğrencilerin eğitim ortamlarına entegrasyonu ve travmalarının sağaltımı için eğitim ortamlarında öğretmenler tarafından ne tür destekler verilebilir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Savaş nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyeli sığınmacı çocukların okul ve sınıf ortamında öğretmenler tarafından desteklenmesinde öğretmen etkisini ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma tarama modelinde bir araştırmadır. Tarama modelindeki araştırmalar mevcut durumu ortaya koymayı amaçlayan araştırmalardır. Araştırma nitel araştırma yöntemi ve bu yöntem içerisinde yer alan durum çalışması deseni ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalarda derine gidilerek, yüzeyin altındakini çıkarmak esastır (Glesne, 2013). Creswell'e (2013, 97) göre durum çalışması, araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir sistem (bir durum) ya da belli bir zaman içerisindeki çoklu sınırlandırılmış sistemler (durumlar) hakkında çoklu bilgi kaynakları (örneğin gözlemler, mülakatlar, görsel-işitsel materyaller ve dokümanlar ve raporlar) aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı bir durum betimlemesidir.

Çalışma Grubu

Durum çalışması deseniinde olan bu araştırmanın verileri birden fazla veri toplama tekniği ile toplanmıştır. Öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması programı çerçevesinde sınıflarında Suriyeli sığınmacı öğrencilerin bulunduğu sınıflarda gözlem, doldurulan gözlem formlarının incelenmesini içeren doküman inceleme tekniği ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Araştırmanın katılımcıları Sinop Üniversitesi Eğitim Fakültesinde 2016-2017 eğitim öğretim dönemine öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında haftada bir gün okullara giden 15 öğretmen adayı ve 5 öğretmenden oluşmaktadır. 15 öğretmen adayı (OA1-OA15), 5 öğretmeni (O1-O5) ve sınıflarındaki birer Suriyeli sığınmacı öğrenciyi 14 hafta süresince farklı zamanlarda

gözlemlemiş ve staj dosyalarına kaydetmiştir Gözlem birimlerine ilişkin dağılım Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Gözlemleme Birimleri ve Dağılımı

Gözlem Birimi	Gözlemleyen		Gözlemlenen			
	<i>Öğretmen Adayı</i>		<i>Öğretmen</i>		<i>Sığınmacı Öğrenci</i>	
	K	E	K	E	K	E
	T		T		T	
	8	7	2	3	2	3
	15		5		5	
Toplam	15		5		5	

Tablo 4’te görüldüğü gibi öğretmen adaylarının 8’i kadın, 7’si erkeklerden olmak üzere dengeli biçimde seçilmiştir. Öğretmenlerin 2’si kadın, 3’ü erkek; sığınmacı öğrencilerin 2’si kadın, 3’ü erkektir. Katılımcılar, kolay ulaşılabilir durum örneklemesine göre seçilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada derinlemesine veri toplamak amacıyla çoklu (birden fazla teknik kullanılarak) veri toplama tekniği kullanılmıştır. Durum çalışmaları gerçek yaşam, güncel sınırlı bir sistem (bir durum) ya da belli bir zaman içerisindeki çoklu sınırlandırılmış sistemler (durumlar) hakkında çoklu bilgi kaynakları (örneğin gözlemler, mülakatlar, görsel-işitsel materyaller ve dokümanlar ve raporlar) aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi toplanan araştırmalardır (Creswell, 2013). Araştırmada öğretmen adayları tarafından yapılan gözlemler staj değerlendirme dosyalarına kaydedilmiştir. Araştırmada öğretmen adaylarının staj dosyalarında yer alan gözlem

formları ve kaydedilen vaka kayıt örnekleri doküman inceleme tekniği ile incelenmiş ayrıca 15 öğretmen adayı ve 5 öğretmenle yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Üç farklı ilkokulda yapılan gözlemler ve görüşmelerde kullanılan kriterler ayrı başlıklar altında verilmiştir:

Öğretmen gözlemi;

- Öğretmenin öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında kullanılan formlarındaki ölçütlere göre sınıf genelindeki genel öğretim becerileri nasıldır?
- Sınıfında Suriyeli öğrenciye ayırdığı zaman ile diğer öğrencilere ayırdığı zaman dengeli midir?
- Sınıfındaki diğer öğrencilerle kurduğu iletişim ve sığınmacı öğrencilerle kurduğu iletişim nasıldır?
- Sınıfta sığınmacı öğrencilere destekleyici eğitim çalışmaları yapılmakta mıdır?
- Suriyeli öğrencilerin diğer öğrencilerle ilişkilerinin güçlendirilmesi için öğretmen özel bir takım önlemler almakta mıdır?

Sığınmacı öğrenci gözlemi;

- Öğrencilerin belirgin bir davranış sorunu var mıdır?
- Travmatik geçmişlerine ilişkin bilgi var mı? (Belirgin bir şiddet izi ya da yaralanma belirtisi gibi onu yaşatlarından farklı kılan bir özelliği var mı?)
- Ders aralarında diğer öğrencilerle oyun oynuyorlar mı?
- Arkadaşlarıyla iletişimi nasıl?
- Öğretmeni ile iletişimi nasıl?

Araştırmada toplanan veriler betimsel ve içerik analizine tabi tutulmuş ve araştırmanın bulgularına ulaşılmıştır. Araştırmada geçerlik ve güvenilirlik için doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Ayrıca analizlerde kategorilerin oluşturulmasında farklı bir araştırmacı tarafından da yapılarak aralarındaki tutarlılık

hesaplanmıştır. Her iki analizci tarafından yapılan kategoriler ve temaların oluşturulması arasında tam tutarlılık sağlanmıştır.

Bulgular

Araştırmada dönem boyunca yapılan gözlemlerin sonucunda doldurulan formlar incelenmiş ve ayrıca gözlem yapan öğretmen adayları ve öğretmenlerle ile yapılan görüşmeler sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmada bulguların sunumunda gözlemlenen ve görüşülen 5 öğretmen (O1, O2, O3, O4, O5), gözlem yapan ve görüşülen öğretmen adayları (O1-O15) olarak kodlandığı için doğrudan alıntılarda bu kodlarla aktarılmıştır. Sığınmacı öğrencilerin gözlemlenen her sınıfta birer tane sığınmacı öğrenci olan sınıflardan seçilmesi nedeniyle yukarıda O1 gibi kodlanan öğretmenlere göre aktarılmıştır (O1'in sınıfındaki öğrenci gibi). Sığınmacı öğrencilerin sınıf düzeyleri ve hangi sınıflarda oldukları kontrol listeleri olarak tablolarda işaretlenmiştir.

Suriyeli Sığınmacı Öğrencilerin Bulunduğu Sınıflarda Öğrenme İklimine İlişkin Bulgular

Araştırmada öncelikle sığınmacı öğrencilerin sınıflarındaki öğrenme ikliminin ve öğretmen davranışlarının nasıl olduğunun belirlenmesi için öğretmen adaylarının gözlem formlarından yararlanılmıştır. 15 öğretmen adayı tarafından sınıfında sığınmacı öğrenci bulunan 5 öğretmenin öğretim etkinliklerini nasıl yönettiği (1) ders ve etkinlik planı olması, (2) öğretim organizasyonu yapması, (3) yeterli araç-gerecin sınıfa getirilmesi, (4) konu ile ilgili yeterli açıklama yapılması, (5) önemli noktalar üzerinde durulması, (6) öğrencilerin aktif katılımının sağlanması, (7) yapılan hataların düzeltilmesi, (8) öğrencilerin motive edilmesi, (9) beceri için yeterli süre verilmesi, (10) başarının ödüllendirilmesi, (11) etkili iletişim kurulması, (12) ses tonunun etkili biçimde kullanılması

kriterlerine göre değerlendirilmiştir. Öğretmen adayları tarafından 5 öğretmenin (O1, O2, O3, O4, O5) farklı zamanlarda doldurulan gözlem formlarında aldıkları puanlar ve ortalamaları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin Öğretim Etkinlikleri Gözlem Formundan Aldıkları Puanlar

Kriterler	O1	O2	O3	O4	O5
1-Ders ve etkinlik planı	11	8	10	9	12
2-Öğretim organizasyonu	8	11	10	10	11
3-Yeterli araç-gereç	10	10	10	12	11
4-Yeterli açıklama yapma	13	9	6	15	12
5-Önemli noktalar üzerinde durma	8	14	10	12	11
6-Öğrenci aktif katılımını sağlama	10	12	6	11	14
7-Hataları düzeltme	11	11	10	10	13
8-Öğrencileri motive etme	8	9	9	11	11
9-Yeterli süre verme	10	13	8	12	12
10-Başarıları ödüllendirme	10	12	6	13	13
11-Etkili iletişim kurma	8	11	6	11	11
12-Ses tonunu etkili kullanma	10	14	7	11	14
Toplam	117	134	101	137	145

Tablo 5'te görüldüğü gibi 15 öğretmen adayının 12 maddeden oluşan kriterlere göre 5 öğretmeni gözlemlemesine göre 5 öğretmenden 4'ü nispeten diğer öğretmenlerden daha yüksek düzeyde yeterli bulunurken en yeterli bulunan öğretmen O5 (n=145) olarak belirlenmiştir. Gözlemlenen öğretmenlerden O3 (n=101) öğretmen adayları tarafından diğer öğretmenlere nazaran daha az yeterli bulunmuştur. Kriterler incelendiğinde bu öğretmenin yeterli açıklama yapma (n=6), öğrencilerin aktif katılımını sağlama (n=6), başarıyı ödüllendirme (n=6) , etkili

iletişim kurma (n=6) ve ses tonunu etkili kullanma (n=7) maddelerinden diğerk öğretmenlere nazaran daha düşük puan aldığı görülmüştür. Diğerk 4 öğretmenin kriterlerden aldıkları puanlar birbirine benzer düzeydedir. Buna göre, gözlemlenen öğretmenlerin gözlem formunda yer alan kriterlere göre genel olarak ders ve etkinlik planları ile sınıfa girdikleri, konuya girerken öğretim organizasyonu yaptıkları, ders araç-gereçlerinin genellikle yeterli olduğu, dersi anlatırken önemli noktalar üzerinde durdukları, öğrencileri olabildiğince aktif katılmaya özendirdikleri, yapılan hataları düzelttikleri, beceri ve hareket öğretimi için yeterli süre verdikleri, öğretim için öğrencileri motive ettikleri, ders süresince öğrencilerle etkili iletişim kurdukları ya da kurmaya gayret ettikleri ve ses tonlarını çoğu zaman etkili bir biçimde kullandıkları rapor edilmiştir.

Araştırmada öğretmenlerin sınıfta istenmeyen davranışlara nasıl tepki verdiklerinin belirlenmesinde öğretmen adayları tarafından kullanılan iki farklı gözlem formu incelenmiştir. İlk formda öğretmenlerin sınıfta istenmeyen davranışlara verebilecekleri tepkiler olarak belirlenen (1) göz teması kurma (2) görmezden gelme (3) soru sorma (4) dersten sonra görüşmeye çağırma (5) farkına varmama ve diğerk tepkiler çetele tutularak kaydedilmiş ve frekansları belirlenmiştir. Buna göre 15 öğretmen adayı tarafından 5 öğretmenin farklı zamanlarda doldurulan gözlem formlarındaki frekansları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlerin Derste İstenmeyen Davranışlara Verdiği Tepkilerin Dağılımı

Kriterler	O1	O2	O3	O4	O5	Toplam
1-Göz teması kurma	6	7	7	15	4	39
2-Görmezden gelme	3	4	8	4	3	22
3-Soru sorma	10	6	9	6	5	36
4-Dersten sonra görüşmeye çağırma	1	0	0	1	0	2
5-Farkına varmama	7	14	2	2	7	32
6-Diğer (sesli uyarma, yasaklama)	21	18	33	11	10	93

Tablo 6’da görüldüğü gibi, öğretmenlerin istenmeyen davranışlara tepkisinin değerlendirildiği gözlem formundaki kriterlere göre, öğretmenler genellikle istenmeyen davranışlara göz teması kurma, görmezden gelme, farkına varma, soru sorma, dersten sonra görüşmeye çağırma davranışlarından en çok öğrencileri sesli biçimde uyarma ve yasaklama yaklaşımını (n=93) kullanmışlardır. Araştırmada öğretmenlerin disiplini sağlama ve sınıfta istenmeyen davranışlara verdikleri tepkiler ayrıca öğretmen adayları tarafından kaydedilen vaka özetlerine göre de incelenmiştir. Vaka kayıt örneklerinde öğretmenlerin (1) söz almadan konuşma (2) belirlenmiş bir kuralı ihlal etme (3) verilen görevi yapmama (4) ödevini yapmama ve (5) çok konuşma davranışlarına verdikleri tepkilere ilişkin 15 öğretmen adayının yaptığı gözlemlerden doğrudan alıntılar aşağıda aktarılmıştır:

“Söz almadan konuşan öğrencilere bazen söz verilerek yine de konuşmalarına devam etmeleri sağlandığını gözlemledim. Aslında öğretmen onları konuşmaya özendirmeye çalışıyor olabilir ama bu şekilde tutarsız bir görüntü oluşuyor” (ÖA 4, Kız).

“Ödevini yapmayan bir öğrenciye yaklaşımı çok sertti ama ben olduğum için öğrenciye başka bir şey söylemeden yerine gönderdi. Öğrencilerin bazıları biraz çekiniyor gibi görünüyor ancak bazı öğrenciler gereğinden fazla rahat. Sınıfta aynı istenmeyen davranışı yapan öğrencilere farklı tepkiler verdiğini gözlemledim. Örneğin izin almadan yerinden kalkan bir öğrenciye çok tepki vermiyor ama genelde böyle davranan diğer öğrencileri uyarıyor.” (ÖA12, Erkek).

“Sınıfta sürekli bir uğultu var ve bana öğretmen sınıfa yeterince hâkim değil gibi geldi. Sınıf mevcudu çok kalabalık olduğu ve muhtemelen kontrol edebilmek için sığınmacı öğrenciyi yakınına ön sıraya oturtmuş. Öğretmen zaman zaman onun yanına giderek onunla ilgilenmeye çalışıyor ancak öğrenci çok ilgili görünmüyor”. (ÖA3, Erkek).

Araştırmada öğretmen-çocuk iletişimini analiz etmek üzere öğretmen adaylarının staj dosyalarında bulunan *Flanders’in Etkileşim Analizi* formları kullanılmıştır. İlgili gözlem formlarında 15 öğretmen adayı tarafından 5 öğretmen gözlemlenerek çetele tutulmuş ve frekansları belirlenmiştir. Buna göre öğretmen ve öğrenci iletişiminin analiz tablosu Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Sınıfta Öğretmen-Öğrenci İletişimine İlişkin Gözlem Sonuçları

Kriterler	O1	O2	O3	O4	O5	Toplam
<i>Öğretmen</i>						
1-Çocuğun duygularını kabul etme	1	1	0	2	4	8
2-Övme ve cesaretlendirme	4	10	7	7	14	42
3-Fikirleri kabul etme ve kullanma	1	1	1	1	5	9
4-Öğrenciye soru sorma	27	14	7	16	28	92
5- İçerik ve işlemler hakkında düşüncelerini söyleme	5	7	1	2	3	18
6- Yönergeler verme	28	12	17	12	21	90
7- Eleştirme ve otoritesini gösterme	34	14	26	17	12	103
<i>Öğrenci</i>						
8- Öğrenci konuşması-cevap verme	14	8	10	6	25	63
9- Konuşmayı çocuğun başlatması	7	6	2	4	12	31
10- Sessizlik ve duraksamalar	4	2	6	4	8	24

Araştırmada öğretmen-öğrenci iletişimde incelenen gözlem sonuçlarına göre, öğretmenlerin en sık verdikleri tepki eleştiri ve otoritelerini gösterme (n=103), öğrenciye soru sorma (n=92), yönergeler verme (n=90) olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin konuşmayı başlatması (n=31) daha düşük düzeyde kalmıştır. Buna göre sınıfta en çok öğretmenin konuştuğu, öğrencilerin ise daha az kendilerini ifade ettiği bulgusuna ulaşılmıştır. 15 öğretmen adayının tümü sınıftaki gözlemlerde öğretmenlerin öğrencilerden daha aktif olduğunu belirtmiştir. Araştırmada Suriyeli sığınmacı öğrencilerin bulunduğu sınıflardaki genel öğrenme iklimine ilişkin bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, öncelikle sınıfların kalabalık olduğu tüm öğretmen adayları tarafından rapor edilmiştir (OA1-OA15). Özellikle sığınmacı öğrenci bulunan sınıflarda sınıfın kalabalık olmasının bu öğrencilere öğretmenin zaman ayırmasını zorlaştırdığı tüm öğretmen

adayları tarafından rapor edilmiştir (OA1-15). Öğretmen adaylarının gözlemlerine göre öğretmenlerin öğretim etkinliklerini yönetmede becerileri iyi durumdadır (Tablo 5) ancak sınıfa istenmeyen davranışların yönetiminde genellikle sesli uyarma ve yasaklama biçiminde geri bildirim verilmektedir (Tablo 6 ve OA2, OA3, OA7, OA9, OA10, OA11, OA15). Öğretmen-öğrenci iletişimine ilişkin gözlemlerde ise genellikle konuşmayı başlatıcı olan öğretmendir. Öğretmenlerin en fazla verdikleri tepki eleştirme ve otoritesini göstermedir. Öğrencilerden daha fazla öğretmenler soru sormaktadır. Öğrencilerin etkileşimde daha pasif oldukları anlaşılmaktadır.

Suriyeli Sığınmacı Öğrencilere İlişkin Bulgular

Araştırmada Suriyeli sığınmacı öğrencilerin ders içinde ve teneffüslerde öğretmenleri ve diğer öğrencilerle etkileşimleri ve öğretmen davranışları 15 öğretmen adayı tarafından gözlemlenmiş ve öğretmenlerle yapılan görüşmeler kaydedilmiştir. Buna göre, araştırmada öğretmen adayları tarafından gözlemlenen 5 öğretmenin her birinin sınıfında birer öğrenci bulunmaktadır. Sınıf mevcutları dikkate alındığında en düşük sınıf mevcudu O5'in (n=24) olup bu sınıftaki sığınmacı öğrenci 3. Sınıf düzeyindedir. Diğer öğretmenlerin sınıflarında 32, 43 ve 35 öğrenci bulunmaktadır. Öğrencilerin tümü ilkokul (1. Kademe) öğrencilerinden oluşmaktadır. Öğrencilerin çoğunun (O1, O2, O5) ders araç- gereç ve materyalleri tamdır diğer iki sığınmacı öğrencinin (O3, O4) ihtiyaçlarının karşılanması için okuldan yardım verilmektedir (Tablo 8).

Tablo 8. Sınıfta Suriyeli Sığınmacı Öğrenciler ve Öğretmen Davranışlarına İlişkin Gözlem Sonuçları

Kriterler	O1	O2	O3	O4	O5
1.	34	35	32	34	24
2.	2	2	4	1	3
3.	---	----	----	----	----
4.					
	---	Evet	----	----	----
5.					
	4	3	1	5	6
6.					
	Evet	---	---	Evet	Evet
7.					
	Evet	----	---	Evet	---
8.					
	---	---	---	---	---
9.	Evet	Evet	---	---	Evet
10.	Derse katılıyor mu?				
Bir	1	1	2	3	2
11.	Diğer öğrencilerle iletişim kuruyor mu?				
Bir	1	1	2	3	5
	iletişim kurdu?				
12.	----	---	---	Evet	---
13.	Evet	---	---	Evet	Evet
14.					
	4	2	1	2	6
15.	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet

Tablo 8’de görüldüğü gibi öğretmenlerin hiç biri sığınmacı öğrenciler için özel olarak bir yetiştirme planı yapmamıştır. Sınıflarda sığınmacı Suriyeli öğrencilere yönelik Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) ya da öğrencinin seviyesinin belirlenerek eksik yanlarının tamamlanmasını içeren ayrı bir bireysel plan bulunmamaktadır. Sınıflardaki öğrencilerin dil becerileri genel olarak yeterli değildir. Ancak bunlardan sadece 1 tanesi ek bir dil desteği almaya devam etmektedir. Alınan yardımın niteliği sorulduğunda bunun formal bir kurumdan (Halk Eğitim Merkezi gibi) değil haftanın birkaç günü bir üniversite öğrencisi tarafından ders çalıştırılması biçiminde gerçekleştiği ve bunun öğretmenin yardımı ile düzenlendiği belirtilmiştir (O2). Bu çalışma sadece dil desteği değil aynı zamanda başarı artırıcı çalışma olarak düzenlenmiştir.

Araştırma bulgularına göre, öğrencilerde olduğu gibi velilerde de dil becerileri yeterli değildir. Bu durum veli görüşmelerine olumsuz olarak yansımaktadır. Araştırmada öğrenci velisi ile düzenli görüşme yapıp yapılmadığı sorusuna verilen yanıtlara göre, tümünde öğretmenler tarafından veli görüşmelerinin yapıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Sınıflardan birindeki (O3) öğrencinin velisinin sadece bir kez kayıttan hemen sonraki ilk derste geldiği bunun dışında çağırılmasına rağmen gelmediği belirtilmiştir. Bu velinin dil becerisinin yetersiz olduğu ve hiç Türkçe bilmediği belirtilmiştir. Bunun dışında az da olsa diğer velilerle görüşme yapılmıştır. O5’in sınıfındaki öğrenci velisi ile en fazla görüşme (n=6) yapıldığı belirtilmiştir. Öğrencilerin de velilerin de genel olarak dil güçlüğü yaşadığı ve Türkçeyi yeterince iyi bilmediği ancak bazı velilerin yanlarında Türkçe bilen kişiler getirerek bu sorunu aşmaya çalıştıkları belirtilmiştir.

“.....birinci sınıfta gelenler Türkçe bilmiyor, günlük hayatta çevrede ne kadar öğrenebilirse o kadar biliyor. Okuma-yazma öğrendiği süreçte hem Türkçeyi hem de okuma-yazmayı öğreniyor” (O4)

“ Çocukların denklik ve sınıf düzeyini belirlemesinde matematik, fen bilgisi gibi derslerine göre yapılan yerleştirmede öğrenci örneğin 3. Sınıf düzeyinde olduğu için bu sınıfa yerleştirilse de dersler Türkçe anlatıldığı için dersleri anlamakta zorlanıyor. Ne yazık ki bu çocuklar kayboluyor. Resmi olarak bu çocuklar eğitimden yararlanıyor görünse de Türkçe bilmedikleri için eğitimden yararlanamıyorlar. Birinci sınıf düzeyinde okula yeni başlayan çocuklar akranlarıyla aynı eğitimi almakta zorlanıyorlar. Bu çocuklara oryantasyon sürecinden başlanarak kalem tutma, seslerin tanıtımı şeklinde bir süreç gerekli. Bu çocuklar bu süreci yakalayamıyor yine Türkçe bilmedikleri için öğretmenle konuşması “günaydın” dan öteye gidemiyor.” (O5)

Burada dikkat çeken bulgu, öğrencilerin yaş grubu olarak bebeklik dönemlerinde ve dil gelişiminin yeni başladığı yaşlarda ülkeye gelen çocuklardan olmalarına ve yaklaşık ortalama 5 yıldır Türkiye’de bulunmalarına rağmen Türkçe öğrenmemiş olmalarıdır. Dolayısıyla velilerin de Türkçe dil becerilerinin gelişmemiş olması çocukların da okula başlayana kadar Türkçeyi öğrenmeleri önünde engel olduğu anlaşılmaktadır. Yabancı öğrencilerin entegrasyonu için çocukların eğitiminin ailelerle birlikte ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır.

“.....veliler çocuklarla ilgisiz. Bazıları çekirdek aile bazıları da ailenin yaşlı büyükleri ile birlikte ülkemize geliyorlar, maddi imkânsızlıkları nedeniyle birkaç aile birleşip ev tutuyorlar. Velilerini çağırdığımızda her seferinde farklı insanlar geliyor...” (O2)

Araştırmada sınıflardan sadece ikisindeki öğrencilerin travmatik bir geçmişi olduğu belirlenmiştir. Bunlardan her ikisinin de ebeveyn kaybı yaşadığı belirlenmiştir. Her ikisi de babalarını savaşta kaybetmiş çocuklardır ve öğretmenlerden alınan bilgiye göre büyük aile ile birlikte yaşamaktadırlar. Diğer 3 öğrenciye ilişkin herhangi bir travmatik geçmiş

bilgisine ulaşamamıştır. Gözlemlenen 5 öğrencinin hiç birinde diğer öğrencilerle iletişimini güçleştirecek göze çarpan bir iz ya da engeli bulunmamaktadır. Çocukların savaş ya da çatışma ile doğrudan yüz yüze gelmedikleri, bebeklik dönemlerinde aileleri ile birlikte göç yaşadıkları ancak aile ortamlarında bu tür yaşam deneyimlerine sahip bireyler olduğu belirlenmiştir. Zorunlu biçimde başka bir ülkede yaşamak için ülkesini terk etmiş olmak (zorunlu göç) başlı başına bir travma kabul edilmektedir. Dolayısıyla sığınmacı çocukların savaşın ve çatışmanın doğrudan etkilerine maruz kalmamakla birlikte yine de travma yaşamış çocuklar olarak kabul edilmeleri gerekir.

Öğrencilerin sınıf içinde ve teneffüslerde diğer öğrencilerle iletişimi ve etkileşimine ilişkin yapılan gözlemlerde öğretmen adayları sığınmacı öğrencilerin bir ders saatinde kaç kez arkadaşları ile iletişim kurduğunu gözlem tekniği ile kaydetmiş ve ortalamaları alınmıştır. Ayrıca öğretmenlerle de görüşme tekniği ile görüş alınmıştır. Gözlem sonuçlarına göre tümünün diğer öğrencilerle az da olsa iletişim kurduğu, sınıflardan sadece birindeki (O5) öğrencinin diğerlerine nazaran arkadaşlarıyla sınıfta daha fazla etkileşim içinde (n=6) olduğu bulunmuştur. Teneffüslerde ise daha çok kendi ülkelerinden gelen insanlarla iletişim kurmakta ve oyun oynamaktadırlar. Türk çocuklarla kaynaşmada sorunlar yaşamaktadırlar. Aşağıda aynı sığınmacı öğrenci için öğretmen ve öğretmen adayının görüşlerini içeren doğrudan alıntılara yer verilmiştir:

“....bulundukları ortama uyum sağlamada zorluk çekiyorlar. Kendi aralarında Suriyeli ve Iraklı öğrenciler oyun oynuyor, bizim çocuklarla kaynaşmakta sorun yaşıyorlar. Ben bunu yaşamış oldukları savaş nedeniyle yabancı bir ülkede verdikleri yaşam mücadelesine bağlıyorum” (O2).

“ Teneffüste öğrencilerin kimlerle oynadıklarını gözlemlemeye çalıştım. Hiç kimseyle oyun oynamadı, sadece bahçenin en ucuna gidip orada bir arkadaşıyla buluştu.

Yanlarına yaklaştığımda kendi dillerinde konuştuğunu gördüm. Sınıftaki arkadaşlarıyla da derste pek konuşmuyor. Öğretmen ilgilenirse dersle ilgileniyor. Ders boyunca başka şeylerle ilgilendi. ..” (OA2)

Görüldüğü gibi Suriyeli sığınmacı öğrencilerin Türk çocuklarla iletişim kurmak ve birlikte oynamak yerine kendi ülkelerinden arkadaşlarıyla birlikte olmayı tercih ettikleri ve uyum sorunları yaşadıkları anlaşılmaktadır. Onları diğer öğrencilerle kaynaştırmak için öğretmenler tarafından ne tür uygulamalar yapıldığı hem gözlem tekniği hem de görüşme tekniği ile araştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre bir ders saati içinde sınıflardan üçünde (O1, O4, O5) öğrencinin grup çalışması için bir düzenleme yaptığı, ancak öğrencilerden sadece birinin (O4) grup çalışmasına devam ettiği gözlenmiştir.

Öğrencilerin sınıfta iletişimlerini kolaylaştırmak için farklı uygulamalar da denenmiştir. Örneğin sadece sınıf içi gruplandırma ve diğer çocuklarla kaynaşmalarını sağlama olanakları yaratmak dışında bu öğrencilerin sınıflara dağıtılmak yerine tek bir sınıfta toplanarak eğitim almalarının da denendiği görülebilir:

“.....Oralardaki uygulamalarda muhtemelen sığınmacı öğrenciler sınıflara dağıtıldıklarında eğitimden hiç yararlanamayan öğrencilerin bir araya toplanarak kendi dillerini bilen bir öğretmenle eğitim almalarının sağlanmasının daha yararlı olacağı düşünülmüştür. Bildiğim kadarıyla X (gizlendi) okulunda hala böyle bir uygulama var. Ancak bu koşullarda öğrencilerin ilerleme kaydetmesi söz konusu olsa da Türk öğrencilerden daha fazla uzaklaştıkları ve hiç Türkçe öğrenemedikleri görülünce bu uygulamadan vazgeçilerek tekrar sınıflara dağıtıldı. Okulumuzda da böyle bir uygulamayı denedik. Hali hazırda hala bazı okullarda böyle uygulamalar devam ediyor. Olabildiğince bir araya toplayarak eğitim verme eğilimi var. Fakat bu tür uygulamalar

genellikle okul idareleri ve öğretmenlerle birlikte alınan kararlarla uygulanmaktadır. Biraz deneme-yanılma yöntemi kullanılıyor, oysa böyle olmamalı. Biz şu anda öğrencileri sınıflara dağıtmanın daha yararlı olacağını düşündüğümüz için böyle farklı sınıflara dağıtıyoruz. (O5)

Öğretmenlerin ders sürecinde sığınmacı öğrencilerle iletişimine ilişkin yapılan gözlemlerde öğretmen adayları öğretmenlerin bir ders saatinde kaç kez sığınmacı öğrencilerle ilgilendiğini gözlem tekniği ile kaydetmiş ve ortalamaları alınmıştır. Ayrıca öğretmen adayları ile görüşme tekniği ile görüş alınmıştır. Gözlem sonuçlarına göre öğretmen bir ders saatine en fazla 6 kez (O5) sığınmacı öğrenci ile ilgilenerak derse katmaya çalışmıştır. Sınıflardan birinde (O3) ders boyunca sadece bir kez öğretmen öğrencinin yanına gitmiştir. İki sınıfta ikişer kez (O2, O4) , bir sınıfta 4 kez (O1) bir ders saati boyunca öğretmen sığınmacı öğrenciyi yanına giderek derse katmaya gayret etmiştir. O5 aynı zamanda sınıf mevcudu en düşük olan sınıfın öğretmenidir. Aynı zamanda bu öğretmenin öğrencilerle etkileşimi de diğer öğretmenlere göre daha yüksek puanlanmıştır.

Suriyeli Sığınmacı Öğrencilere Verilebilecek Destek Önerilerine İlişkin Bulgular

Araştırmada gerek öğretmen adayları gerekse öğretmenlerden alınan görüşlere göre Suriyeli sığınmacı öğrencilerine verilebilecek destek önerileri: Öğretmen ve öğretmen adayları sığınmacı öğrencilere öncelikle dil desteği verilmesi gerektiğini (n=20); bu öğrencilerin bulunduğu sınıf mevcutlarının daha düşük olmasını (n= 18); stres, saldırganlık, şiddet eğilimi, arkadaşlarının eşyalarına zarar verme, öfke nöbetleri gibi davranışlar gösterebilen bu öğrencilerin daha fazla psikolojik destek almalarını ya da hiç almayanların destek almaları için mekanizmaların iyi işletilmesini (n= 16); ders, araç gereç ya da materyallerin bu öğrencilere yönelik olarak uyarlandığı ek materyallerin mutlaka bulunmasını

(n=14); Türk çocukların sığınmacı öğrencilerle ilgili olarak bilgilendirilmelerini (n=14); diğer öğrencilerin ve velilerinin bu öğrencileri kabullenmeleri (toplumsal kabul) için ek çalışmalar yürütülmesini (n=11); sınıfta yabancı öğrencilerle çalışabilmek için gerekli becerilerin kazandırılmasında işe yarayan hizmet-içi eğitim faaliyetleri düzenlenmesi ancak bu etkinliklerin uzman kişiler tarafından ve kendilerine ek zaman külfeti yaratmayacak ve diğer çalışmalarını aksatmayacak biçimde düzenlenmesini ve bununla ilgili bilgilendirici materyallerin ulaştırılmasını (n=11); öğrenci velileri için bilgilendirici ve özellikle dil öğretimi ile ilgili eğitimlerin yaygınlaştırılmasını (n=9); bu çocukların dilini bilen öğretmenlerle eğitim almasını (n=8); sadece kendi durumlarındaki öğrencilerle birlikte eğitim almalarını (n=4); diğer illerdeki Geçici Eğitim Merkezleri gibi bir merkezin Sinop'ta da kurularak buralarda kendi ülkelerinin müfredatına göre eğitim almaları ve geri dönüş süreçlerinin hızlandırılmasını (n=4); sadece sınıra yakın bölgelerde kamplarda yerleştirilmeleri ve tüm ülkeye dağıtılmamaları ve kamplardaki okullarda eğitim almalarını (n=2) önermişlerdir (Tablo 9).

Tablo 9. Sığınmacı Öğrencilere Verilebilecek Destek Önerileri

Öneriler	Öğretmen		Öğretmen Adayı		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
-Dil desteği verilmesi	5	100	15	100	20	100
-Sınıf mevcutlarının düşük olması	5	100	13	86	18	90
-Psikolojik destek verilmesi	2	40	14	93	16	80
-Ders-araç-gereç ek materyal desteği	1	20	13	86	14	70
-Türk çocuklar sığınmacı öğrencilerle ilgili olarak bilgilendirilmeli	1	20	13	86	14	70
-Toplumsal kabul ve destek için ek çalışmalar yürütülmesi	5	100	6	40	11	55
-İhtiyaca dönük ve uzman kişilerce öğretmenlere hizmet-içi eğitim faaliyetleri verilmesi	3	60	8	53	11	55
-Öğrenci velileri için bilgilendirici ve özellikle dil öğretimi ile ilgili eğitimlerin yaygınlaştırılması	3	60	6	40	9	45
-Sığınmacı öğrencilerin kendi dillerini bilen öğretmenlerden eğitim alması	4	80	4	26	8	40
-Sığınmacı öğrencilerin kendi durumlarındaki öğrencilerle birlikte eğitim alması	1	20	3	20	4	20
-Geçici Eğitim Merkezi kurulması ve oralarda kendi ülkesinin müfredatına göre eğitim alması ve geri dönüş süreçlerinin hızlandırılması	1	20	3	20	4	20
-Sadece sınıra yakın bölgelere yerleştirilmeleri ve kamptaki okullarda kendi ülkesinin müfredatına göre eğitim almaları	1	20	1	6	2	10

Araştırmada katılımcıların tümü öğrencilere dil desteği verilmesini, %90'ı sığınmacı öğrencilerin bulunduğu sınıflarda sınıf mevcutlarının bu öğrenciler dezavantajlı öğrenciler gibi kabul edilerek diğer sınıflara göre düşük olmasını; % 80'i stres, saldırganlık, şiddet eğilimi,

arkadaşlarının eşyalarına zarar verme, öfke nöbetleri gibi davranışlar gösterebilen bu öğrencilerin daha fazla psikolojik destek almalarını ya da hiç almayanların destek almaları için mekanizmaların iyi işletilmesini, %70'i yabancı öğrenciler için öğretmenlere yol gösterecek ve yardımcı olacak ve bu öğrencilerin kullanabileceği öğretim materyallerinin sağlanmasını ve Türk çocukların sığınmacı öğrencilerle ilgili olarak bilgilendirilmesini önermiştir. Araştırmada Suriyeli sığınmacılar için öğretmenlerce verilmesi gereken desteklerde en çok öne çıkan öneriler bunlardan oluşmaktadır. Ancak bu önerilerde görüldüğü gibi önerilerin büyük bir bölümünde daha çok üst kurum (MEB) tarafından alınabilecek önlemler sıralanmıştır. Öğretmen ve öğretmen adaylarının verdiği diğer öneriler toplumsal kabul ve destek için ek çalışmalar yürütülmesi (% 55), ihtiyaca dönük ve uzman kişilerce öğretmenlere hizmet-içi eğitim faaliyetleri verilmesi (%55), öğrenci velileri için bilgilendirici ve özellikle dil öğretimi ile ilgili eğitimlerin yaygınlaştırılması (%45) ve sığınmacı öğrencilerin kendi dillerini bilen öğretmenlerden eğitim alması (%40) olarak sıralanmıştır. Görüldüğü gibi bu öneriler de genellikle öğretmenleri aşan uygulamalardır. Son olarak katılımcıların küçük bir bölümü (%10-20 arası) sığınmacı öğrencilerin kendi durumlarındaki öğrencilerle birlikte eğitim almasını, Sinop'a da gerekirse Geçici Eğitim Merkezi kurulması ve yabancı öğrencilerin sadece Suriyeli değil Irak ve Afganistan'dan gelenlerle birlikte buralarda kendi ülkesinin müfredatına göre eğitim alması ve geri dönüş süreçlerinin hızlandırılmasını ve sığınmacıların sadece sınıra yakın bölgelere yerleştirilmeleri ve kamptaki okullarda kendi ülkesinin müfredatına göre eğitim almalarını önermiştir. Aşağıda bazı doğrudan alıntılara yer verilmiştir:

“Eğitimden önce savaş psikolojisinden arındırılması yönünde çalışmalar yapılmalı. Ondan sonra dile oryantasyon sağlanması yönünde iki dili de bilen uzmanlar tarafından hem anadilini hem de Türkçe eğitimine uyum sağlamak için Türkçe

dil eğitimi verilmelidir. Bu eğitimleri Türk çocuklarla birlikte eğitim almadan önce verilmelidir.” (Ö1).

“Öğrencilerin dil becerilerinin yeterli olmaması onların kendilerini ifade etmelerini zorlaştırdığı için utanmalarına, derste sıkılmalarına, diğer arkadaşları tarafından alay edilme ve dışlanmalarına neden olabiliyor. Okula gelmek istememeleri nedeniyle okula devamsızlıkları artıyor. Sınıfta sadece sığınmacı öğrencilere değil diğer öğrencilere de bilgilendirmeler yapmak lazım. Ayrıca bazı veliler de çocuklarının bu öğrenciler ile aynı sınıfta eğitime devam etmelerine sıcak bakmıyor. Sadece bu öğrencilerin velilerinin değil tüm velilerin ve tüm öğrencilerin bu duruma ilişkin bilgilendirilmesi gerekli. Türkiye’de ne kadar kalacaklarını bilmiyoruz, bunu onlar da bilmiyor. Geri dönebileceklerini düşündükleri için çocukların kendi dillerini unutmalarını istemiyorlar. Yabancı öğrencilerin velileri kısmen bundan dolayı da buraya tam olarak çocuklarının alışmaları için yeterince çaba göstermiyor olabilirler. Çok hassas ve sıkıntılı bir süreç”. (Ö5)

Son olarak, empati yaparak bu öğrencilerin içinde bulundukları durumu açıklayan aşağıdaki görüş iyi bir özet biçiminde değerlendirilebilir:

“Savaşın yıktığı birçok şey var tabii ki ama en büyük yıkım kuşkusuz çocukların hayatları oluyor. Ailelerini, arkadaşlarını, evlerini, ülkelerini kaybediyorlar. Var olan temel hakları başta olmak üzere birçok haktan mahrum oluyorlar. Neden insanların birbirlerini öldürdüklerini, neden insanların savaştıklarını, neden evlerinden kaçmak zorunda olduklarını, neden uçakların bomba attığını bilmiyor, anlamıyorlar sadece korkuyorlar. Ölmekten, yaralanmaktan, yalnız kalmaktan korkuyorlar” (ÖA11).

Sonuçlar ve Tartışma

2011 sonrası savaş ve çatışma yaşandığı gerekçesi ile ülkemize sığınan Suriyeli sığınmacıların arasındaki çocuk nüfusunun yoğunluğu eğitsel bir takım önlemler almayı da gerektirmiştir. Türkiye’de yapılan çeşitli araştırmalarda genellikle sığınmacı çocukların eğitime erişim, dil ve uyum sorunlarına dikkat çekilmiş (Kirişçi, 2000; Seydi, 2014; Yılmaz, 2013, 2015; Özer, Komşuoğlu ve Ateşok, 2016; Emin, 2016; Levent ve Çayak, 2017; Coşkun, Ökten, Dama, Barkçin, Zahed, Fouda, Toklucu ve Özserp, 2017) ancak eğitimin içeriği ve öğretmenlerce nasıl verilmesi gerektiği üzerinde yeterince araştırma yapılmamıştır. Yavuz ve Mızrak (2016) da aynı duruma dikkat çekmiş ve öğretmen yardımı ile ilgili vurgulanması gereken iki hususun göçmen çocukların eğitiminde görev alan öğretmenlerin acil durumlarda eğitim konusunda hizmet-içi eğitim almış olması ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısının fazlalığı olduğunu belirtmiştir. Bu araştırma, savaş nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyeli sığınmacı çocukların okul ve sınıf ortamında öğretmenler tarafından desteklenmesinde öğretmen etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmada hem sınıfın öğrenme iklimi hem de öğrencilerin sınıf içinde öğretmenleri ve arkadaşları ile ilişkileri ve ders arasında teneffüslerde diğer çocuklarla ilişkileri araştırılmıştır.

Araştırmada elden edilen bulgular yukarıda bahsedilen araştırmalarda ortaya konulan eğitime katılma sorunlarından dil becerisinde yetersizlik bulgusu ile de doğrulanmaktadır. Suriyeli sığınmacı öğrencilerin en temel sorun alanlarından biri dil becerilerinde yetersizlik olarak bulunmuştur. Araştırmada Suriyeli sığınmacı öğrencilerin dil becerilerinde yetersiz olmaları nedeniyle öğretmen ve diğer arkadaşlarıyla sınırlı düzeyde iletişim kurdukları bulgusuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla öğrencilerin eğitimden yeterince yararlanabilmeleri için dil becerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Türk Milli Eğitim Sisteminde 2006 yılından

itibaren aktif olarak uygulanan yapılandırmacı yaklaşımda öğrenme etkileşimle ve bireyin kendisi tarafından oluşturulur. Yapılandırmacı kuram, öğrenme ve dil becerilerinin etkileşimde olduğunu savunur (Brooks ve Brooks, 1999, akt: Can, 2004). Dolayısıyla sınıflarda aktif biçimde öğrencilerin iletişim kurması ve diğer öğrencilerle iletişim kurabilmelerini özendiren bir yaklaşım izlenmektedir. Araştırmada sığınmacı öğrencisi bulunan öğretmenlerin sınıflarındaki öğretmen-öğrenci ve öğrenci-öğrenci etkileşimi gözlem formları ile incelendiğinde öğretmen tarafından yapılandırılan iletişime sığınmacı öğrencilerin yeterince katılamadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bazı öğrencilerin 1 ders saatinde sadece 1 kez iletişim kurabildikleri, parmak kaldırmadıkları, dil becerilerinin yetersizliği yanı sıra sınıf mevcutlarının kalabalık olmasından da kaynaklanan nedenlerle öğretmenler tarafından yeterince ilgilenilemediği; gruplarla çalışmalara katılmak üzere özendirilse ve grup çalışmalarına katılmak için düzenlemeler yapılsa bile çoğunlukla derse ve grup çalışmalarına katılmadıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Sınıftaki eğitim süreçlerinden yeterince yararlanabilmeleri için dil becerilerinin geliştirilmesi birincil derecede önemlidir. Bu durum arkadaş ilişkilerinde de diğer öğrencilerle iletişim kurma, kaynaşma daha açık ifade ile sosyalleşmelerine de engel olmakta ve öğrencilerin kendi ülkelerinden arkadaşları ile daha çok oynamalarına ve birlikte zaman geçirmelerine neden olmaktadır. Aynı durum sığınmacı öğrencilerin velileri için de geçerlidir. Araştırma bulgularına göre öğretmenlerin sığınmacı öğrencilerin velileri ile görüşme sıklıkları da düşük olarak bulunmuştur. Bunda en büyük etken sığınmacı öğrencilerin velilerinde de dil becerilerinin eksikliği ya da yeterince gelişmemiş olmasıdır. Bazı velilerin bu sorunu aşmak için dil bilen kişilerle birlikte geldikleri, ya da başkalarını veli görüşmelerine yolladıkları, ancak öğrenci konusunda bilgi akışının sürekliliğinin bu biçimde sağlanmakta zorlanıldığı rapor edilmiştir. Dil becerilerinin geliştirilmesi için hem veliler hem de öğrenciler için ek

programlar düzenlenmesi ve bu konuda ailenin bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Nitekim çeşitli araştırmalarda (Leseman, 2007) göçmen çocukların eğitiminin ve desteklenmesinin aileden bağımsız düşünölmeyeceğı ve bu nedenle aile-çocuk-ev odaklı geliştirme programlarının uygulanması gerektiğine ve bunun erken çocukluk döneminden itibaren başlatılmasına vurgu yapılmıştır. Nitekim bu araştırmada gözlem yapılan yabancı öğrencilerin yaş grupları ve sınıf düzeyleri birinci kademe (1-4. Sınıflar) olmasına ve çocukların ortalama 5-6 yıldır Türkiye’de bulunmalarına rağmen hala Türkçe öğrenememiş olmaları ev ortamlarında ailelerinin de Türkçe bilmemeleri ile yakından bağlantılıdır.

Araştırmada sığınmacı öğrencilerin bulunduğu sınıfların öğrenme iklimi de araştırılmıştır. Cremes’e (1996) göre, iyi yönetilen bir sınıfın dört göstergesi, öğrencilerin kendilerinden ne beklenildiğini biliyor olmaları, sınıf etkinliklerinin öğrenci ilgisini çekebilecek nitelikte olması, akıcı bir öğretim etkinliğinin sağlanması, hedefe yönelik ama huzurlu bir sınıf ikliminin yaratılmasıdır. Türkiye’de de okullarda uygulanan yapılandırmacı öğrenme sürecinde öğretmen, öğrenenlerin bilgiyi yapılandırması için gerekli ortamın sağlanması, etkinliklerin hazırlanması ve soruların yönlendirilmesi ile ilgili olarak aktif bir rol üstlenir. Öğrenenlere düşündürücü sorular sorarak ve öğrencileri gözlemleyerek süreci yönetir. Denetim rolünü dolaylı, duygusal ve zihinsel bir süreçle gerçekleştirir (Akınoğlu, 2014, s. 157). Araştırmada çoklu veri toplama teknikleri kullanılarak toplanan verilere göre, Suriyeli sığınmacıların bulundukları sınıflarda öğretmenlerin mesleki becerileri genel olarak mesleklerinin gerektirdiğı biçimde sergiledikleri, etkinlik planları ile derse girdikleri, öğretim organizasyonu yaptıkları, yeterli araç-gereçle derse girdikleri, derste yeterli açıklama yaptıkları, başarıyı ödüllendirme, öğrenciyi motive etme, önemli noktalar üzerinde durma, iletişim ve ses tonunu etkili kullanma kriterlerine göre yeterli

oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin hiç biri sığınmacı öğrenciler için özel olarak bir yetiştirme planı yapmamıştır. Sınıflarda sığınmacı Suriyeli öğrencilere yönelik Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) ya da öğrencinin seviyesinin belirlenerek eksik yanlarının tamamlanmasını içeren ayrı bir bireysel plan bulunmamaktadır. Dil bilmeyen, travmatik yaşam deneyimlerine sahip bu öğrencilerin dezavantajlı gruplar gibi kabul edilerek ek yetiştirme programlarından yararlanması daha yararlı olacaktır. Göçmen çocukların da kapsayıcı eğitim bağlamında düşünülmelidir. Kapsayıcı eğitim, UNESCO tarafından kabul gören biçimiyle tüm öğrenenlerin, kültürlerin ve toplulukların farklı gereksinimlerine, öğrenmeye katılımı artırarak ve eğitim sisteminin içindeki ayrımcılığı azaltarak yanıt verme sürecidir. Bu süreç, öğrenme çağındaki tüm çocukları içeren ortak vizyonu ve tüm çocukları eğitmenin devletlerin sorumluluğu olduğu inancıyla içerik, yaklaşım, yapı ve stratejiler konusunda yapılması önemli olan değişiklikleri kapsar. Pratikte ise kapsayıcı eğitim, nitelikli ve amacına uygun olmak kaydıyla evrensel bir hak olan eğitim hakkını herkes için gerçekleştirmeye yönelik geniş ölçekli stratejiler, aktiviteler ve süreçlere işaret eder. Kapsayıcı eğitim, engeli olan çocukların eğitim hakkı ile yakından ilişkili olsa da, yalnızca bu gruptaki çocukların eğitim hakkı ile sınırlı değildir; daha geniş anlamda farklı nedenlerle dezavantajlı durumda olan tüm çocukların eğitim hakkının sağlanması için gerekli olan bir yaklaşımdır (Düşkün, 2016, ERG). Bune ek olarak Acil Durumlarda Eğitimin Asgari Standartlarına (2013) göre, göçmen çocuklara verilen eğitimin çocuğun ihtiyaçlarına ve bulunduğu koşullara uygun ve yaşadığı olumsuz durumdan kaynaklanan koşullardaki günlük hayatında kullanabileceği bilgileri içermesi gereklidir. Yapılan araştırmalar göçmen çocukların eğitim fırsatlarından yararlanmalarının önündeki engellerden birinin de bu öğrencilerden düşük başarı beklentisi olduğunu ortaya koymaktadır (Peterson, 2011; He, Bettez ve Levin, 2015; UNICEF, 2016). Ancak bunun aksine göçmen

çocukların ailelerinin genellikle çocuklardan başarı beklentilerinin diğer çocuklara göre daha yüksek olabileceğine özellikle bunun ülkedeki kalış süresi uzadıkça ve yerleşme sonrası 2. Ve 3. Kuşaklarda çok daha yüksek olduğu belirtilmektedir (OECD, 2006). Öğrencilerin travmatik geçmişlerinin ve durumlarındaki belirsizliğin başarı beklentisini düşürmesi normaldir (Özcan, Aydın, Eroğlu ve Stuvland, 2000). Ancak çocukların gelecekte de yaşamlarını kolaylaştıracak ve hayata tutunacak beceriler kazanmalarının hali hazırdaki dezavantajlarını sonraki yıllara ve tüm yaşamlarına yaymamak için bilgi ve beceriler kazandırma ve akademik açıdan da gelişimlerini desteklemekten geçtiği dikkate alınmalıdır. Bu nedenle sınıflarda sığınmacı öğrencilerin en erken dönemde dil becerilerinin geliştirilerek akademik başarılarını artırıcı çalışmaların da yürütülmesi, eksikliklerinin tamamlanabilmesi için Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları (BEP) oluşturulması yararlı olacaktır. Okula devam ve başarılı olma fırsatlarının oluşturulması sadece normalleşmeyi hızlandırmayacak aynı zamanda özgüven kazanmalarını da destekleyecektir.

Araştırmada öğretmenler başarı yönelimli davranışlarda yeterli bulunsa da sınıfta istenmeyen davranışların yönetiminde nispeten daha düşük puanlar almıştır. Genellikle öğretmenlerin sınıf ikliminin bir parçası olan istenmeyen davranışları nasıl yönettikleri ve bazı davranışlara nasıl tepki verdikleri ile ilgili gözlem ve vaka kayıtlarında genellikle, belirlenmiş bir kuralı ihlal etme durumunda doğrudan cezaya başvurdıkları, verilen görevi yapmama durumunda eleştirdikleri, ödevi yapmama durumunda cezalandırdıkları, yanındaki arkadaşıyla konuşma durumunda kızarak tepki verdikleri rapor edilmiştir. Elbette sınıf mevcutlarının kalabalık olması sınıfta istenmeyen davranışların ortaya çıkmasında önemli bir tetikleyicidir. Özellikle sınıfta yabancı öğrencilerin bulunması durumunda bu sınıflardaki mevcudun diğer sınıflara göre daha az olması gerektiği araştırmaya katılan öğretmenlerce ve öğretmen

adayları tarafından öneri olarak da dile getirilmiştir. Ancak yine de öğretmenler istenmeyen davranışlarla başa çıkma ve sınıfta disiplini sağlamaya ilişkin ek beceriler kazandırmak ve güncel tekniklerin ve yeni uygulamaların tanıtılacağı eğitim etkinliklerinin düzenlenmesi yararlı olacaktır. Rousseau, Drapeau, Lacroix, Bagilishya ve Heusch (2005) öğretmenlere sınıf yönetimi, çaresizlik ve öfke kontrolü konularında destek verildiği, kültürel eğitim ve göçmenlerin ruh sağlığı ile ilgili profesyonel gelişim kurslarının düzenlendiği programların yararlı olduğunu, bu tür eğitimlere katılan öğretmenlerin yabancı öğrencilere ve ailelerine karşı bakış açılarının farklılaştığını belirtmektedir. Dolayısıyla öğretmenlerin sadece sınıf yönetimi becerilerinin değil farklı kültürlerden gelen öğrencilerle birlikte çalışma becerilerinin geliştirilmesi eğitimin verimliliğini de artıracaktır. Nitekim araştırmada katılımcı öğretmen ve öğretmen adayları böyle bir ihtiyacı belirtmiş ancak bu eğitimin ihtiyaca uygun ve uman kişiler tarafından verilmesini ve veriliş biçiminin zaman olarak zaten yoğun iş yükü altında çalışmalarını nedeniyle onlara ek külfet yaratmayacak biçimde verilmesini belirtmiştir. Öğretmenlere düzenlenecek hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesinde bu taleplerin de dikkate alınması eğitimin verimliliğini de artıracaktır. Bu eksiklik fark edilmiş ve MEB tarafından uygulanan projelerle (örneğin PICTES gibi) öğretmenler hizmet-içi eğitim faaliyetlerinden geçirilmeye başlanmıştır. Ancak hala farklı kültürden gelen ve travmatik yaşam deneyimine sahip, üstelik dil bilmeyen öğrencilerle nasıl çalışacaklarını ve onlara nasıl yararlı olacaklarını bilmeyen çok sayıda öğretmen bulunmakta ve sınıflarında bu öğrencilerle el yordamıyla çalışmak durumunda kalmaktadırlar.

Göçmen ya da sığınmacı çocukların sadece eğitime erişimlerini sağlamak yeterli değildir. Onlara ihtiyaç duydukları nitelikte bir eğitim verilmesi hem eğitimden beklenen faydaların sağlanmasını hem de bin bir zorluklarla ve

abalarla okullaştırılan çocukların eğitim sistemi içinde tutulmasını kolaylaştıracaktır. İlk yıllarda doğal olarak gn hala devam ediyor oluşu, gelenlerin sayıca fazla olmaları ve okullarımızın böyle bir nüfus yoğunluğunu kaldırmaya hazırlıklı olmaması hali hazırda nitelikten çok niceliğe yoğunlaşılması yaklaşımını bir nebze kabul edilebilir biçimde gerekelendirebilir (AFAD, 2013). Ancak sisteme kazandırılan öğrencilerin bir süre sonra çeşitli nedenlerle okulu bırakma eğiliminde oldukları görülmektedir. İstatistiklere bakıldığında hala ortaokul ve ortaöğretim düzeyinde okullaştırmalarda sıkıntılar bulunmaktadır. En yüksek okullaşma oranı ilkokul düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Bunun okul öncesine yayılması dil sorunlarını daha erken ozmeyi kolaylaştıracaağı için tercih edilmelidir. Göçmen ocuklar ve dezavantajlı öğrenciler nitelikli eğitime en çok ihtiyaç duyan gruplar arasında yer almakla birlikte genellikle bundan en az yararlanabilenler arasında yer almaktadırlar (Field, Kuczera ve Pont, 2007). Öğretmenler g sonrası öğrencilere yapılacak çalışmalarda, sadece çocukları eğitmek, onlara belirli bilgi ve beceriler öğretmekle kalmazlar, aynı zamanda onların fiziksel ve ruhsal olarak sağlıklı bir biçimde gelişmelerine yardımcı olacak ortamlar da yaratırlar. Son dönemde yapılan çalışmalarda sığınmacı öğrenciler için psikoeğitim ve farklı müdahale programları geliştirildiği ve uygulandığı görülmektedir (Gümüşten, 2017). Öğretmenler ve psikolojik danışmanlar eşliğinde uygulanan psikoeğitim çalışmaları sadece göçmen çocuklar için değil diğer öğrencilerin de farklılıklarla birlikte yaşama becerilerini geliştirecektir. Öğretmenlerin bu programlarla ilgili olarak da geliştirilmesi ve bilgilendirilmesi gereklidir. Bu nedenle göçmen çocuklara verilecek eğitimde öğretmenin kritik etkisi dikkate alınmalı ve öğretmenler de uygun biçimde desteklenmelidir.

Araştırmada olduğa küçük bir örneklem olmasına rağmen değerli bulgular ortaya konulmuştur. Gözlemlenen ğretmenlerin genel olarak sığınmacı öğrencilerin

geliştirilmesi ve arkadaşlarıyla ilişkilerinin düzenlenmesi ile ilgili çok fazla tedbir almadıkları, sınıf geneline uygulanan programları uyguladıkları, hem mesleki anlamda yeterli bulunan hem de yeterli olarak algılanmayan öğretmen davranışlarında yabancı öğrenciler için alınana ek önlemler konusunda gözle görünür bir fark olmadığı rapor edilmiştir. Ancak bunun nicel araştırmalarla ayrıca test edileceği yeni araştırmalara ihtiyaç vardır. Ayrıca göçmen öğrencilerle Türk öğrenciler arasında tam bir kaynaşma sağlanamadığı da anlaşılmaktadır. Bazı velilerin çocuklarının bu öğrencilerle aynı ortamda eğitim görmelerini istemediği de belirtilmiştir. Öğrencilerin ve velilerin birbirini kabulleneceği bir kültürü yaratacak çeşitli çalışmaların yapılması en azından tepkileri azaltmaya yardımcı olacaktır. Bu tür programların geliştirilerek uygulanmasında uzman desteğinden yararlanılmalıdır.

Kaynakça

AFAD. (2013). *Türkiye’deki Suriyeli sığınmacılar*, 2013 saha araştırması sonuçları.

Akyüz, E. (2010). *Çocuk hukuku: Çocukların hakları ve korunması*. Pegem Yayıncılık, Ankara.

Akınoğlu, O. (2017). Öğretim kuram ve modelleri. *Pegem Atıf İndeksi*, 143-194. Baskı. Pegem Akademi, 137-190.

Berger, R., Pat-Horenczyk, G. ve Gelkopf, M. (2007). Schoolbased intervention for prevention and treatment of elementary students’ terror related distress in Israel: A quasi-randomized controlled trial. *Journal of Traumatic Stress*, 20(4), 541- 551.

Can, T. (2004). Yabancı dil olarak İngilizce öğretmenlerinin yetiştirilmesinde kuram ve uygulama boyutuyla oluşturmacı yaklaşım. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Chmielewski, A.K. (2014). An international comparison of achievement inequality in within- and between-school tracking systems, *American Journal of Education*, 120(3), 293-324.

Coşkun, İ., Ökten, C.E., Dama, N., Barkçin, M., Zahed, S., Fouda, M., Toklucu, D. ve Özserp, H. (2017). *Engelleri aşmak: Türkiye’de Suriyeli çocukları okullaştırmak*. SETA Yayınları, İstanbul.

Cremes, B.P. (1996). School level conditions affecting the effectiveness of instruction. *School Effectiveness and School Improvement*, 7(3), 197-228.

Creswell, J.W. (2013). *Araştırma deseni*. (Çev. Ed. S. B. Demir). Eğiten Kitap, Ankara.

Christensen, G., & Stanat, P. (2007). Language policies and practices for helping immigrants and second-generation students succeed. *The Transatlantic Taskforce on Immigration and Integration, Migration Policy Institute (MPI) and Bertelsmann Stiftung*, 1-15.

Dee, T. S. (2005). A teacher like me: Does race, ethnicity, or gender matter?. *American Economic Review*, 95(2), 158-165.

Demirli-Yıldız, A. (2016). *Göç ve okul: kültürel farklılıklara saygı ve psikososyal destek*, https://www.academia.edu/33989241/K%C3%BClt%C3%BCrel_Farklılıklara_Saygı_ve_Psikososyal_Destek

Düşkün, Y. (2016). Türkiye’de ortaöğretimde kapsayıcı eğitim durum analizi. *Eğitim Reformu Girişimi*. http://www.egitimreformugirisimi.org/wpcontent/uploads/2017/03/ERG_KapsayiciEgitim_DurumAnalizi.pdf

Efe, H. ve Uluoğlu, A. S. (2015). Dünyada çocuk işçiliğiyle mücadelede geline nokta ve geleceğe dair bazı öngörüler, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 13(51), 46-72.

Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi: Temel eğitim politikaları. SETA, http://file.setav.org/Files/Pdf/20160309195808_turkiyedeki-suriyeli-cocuklarin-egitimipdf.pdf

Erdoğan, M. ve Ünver, C. (2015). *Türk iş dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri*. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Ankara.

Field, S., M. Kuczera and B. Pont (2007), No more failures: Ten steps to equity in education, *Education and Training Policy*, OECD Publishing, Paris.

Fichter, J., (1990), *Sosyoloji nedir?* Çev. Nilgün Çelebi, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.

Gaziantep Kent Konseyi, (2014). *Gaziantep'te yaşayan Suriyeli misafirlere ilişkin rapor: Sorunlar ve çözüm önerileri*.

<http://www.gaziantepkentkonseyi.org.tr/dosyalar/GAZ%C4%B0ANTEP%20KENT%20KONSEY%C4%B0%20%20SUR%C4%B0YE%20RAPO RU.pdf>

Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş* (3. Baskı) (Çeviri Editörleri Ali Ersoy- Pelin Yalçınoglu), Anı Yayıncılık, Ankara.

Gümüşt en, D. (2017). Mülteci çocukların eğitimi ve uyumlarına yönelik yapılan müdahale programları üzerine bir derleme. *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, 5(10), 247-264.

Gürel, S. (2001). *Türkiye'de göç ve bütünleşme sorunsalı: 21. yüzyılın karşısında kent ve insan*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis Örneği. *Göç Dergisi*. Mayıs, 3(1), 29 – 63.

He, Y., Bettez, S.C. & Levin, B.B. (2015). Imagined community of education: Voices from refugees and immigrants. *Urban Education*, 1-29.

ILO- IPEC. (2012). *Global estimates, what is child labour*. <http://www.ilo.org>.

ILO-IPEC. (2013). Küresel tahminler ve eğilimler 2000-2012. Çocuk işçiliği (ILO-Ankara)- *International Labour Organization*.

Jensen, B. (2010). *The OECD teaching and learning international survey (TALIS) and teacher education for diversity*, in OECD (2010), *Educating teachers for diversity: Meeting the challenge*, Educational Research and Innovation, OECD Publishing, Paris.

Kirişci, K. (2014). *Syrian refugees and Turkey's challenges: Beyond the limits of hospitality*.

LAUSD. (2016). *Guide for educators and school support staff, for immigrant children*, http://www.aft.org/sites/default/files/im_uac-educators-guide_2016.pdf

Lavy, V. (2008). Do gender stereotypes reduce girls' or boys' human capital outcomes? Evidence from a natural experiment, *Journal of Public Economics*, 92(10), 2083-2105.

Leseman, P. (2007). Early education for immigrant children. *The Transatlantic Task Force on Immigration and Integration*, Migration Policy Institute/Bertelsmann Stiftung.

Levent, F. ve Çayak, S. (2017). Türkiye’de Suriyeli öğrencilerin eğitime yönelik okul yöneticilerinin görüşleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*. 14-1(27), 21-46.

Nicolai, S. (2003). *Education in emergencies*. Save The Children, London.

OECD. (2015). *Immigrant students at school: Easing the journey towards integration*, OECD Publishing.

OECD. (2009). *Creating effective teaching and learning environments: First results from TALIS*, TALIS, OECD Publishing, Paris.

OECD. (2006). *Where immigrant students succeed: A comparative review of performance and engagement in PISA 2003*, PISA, OECD Publishing, Paris.

Özer, İ. (2004). *Kentleşme, kentlileşme ve kentsel değişme*, Ekin Kitabevi, Bursa.

Özer, Y.Y., Komşuoğlu, A. ve Ateşok, Z.Ö. (2016). Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitimi: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(37), 76-110.

Peterson, S.D. (2011). Conflict, education and displacement. *Conflict and Education: An Interdisciplinary Journal*, 1(1), 1-5.

Rousseau, C., Drapeau, A., Lacroix, L., Bagilishya, D. ve Heusch, N. (2005). Evaluation of a classroom program of creative expression workshops for refugee and immigrant children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(2), 180-185.

Rowland, K.D. & Davis, T. (2014). *Counseling immigrant students in the schools*,
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1084440.pdf>

Seydi, A.R. (2014). Türkiye’nin Suriyeli sığınmacıların eğitim sorununun çözümüne yönelik izlediği politikalar, *Süleyman*

Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31, 267-305.

Sinclair, M. (2007). Education in emergencies: Commonwealth education partnerships 2007. *Nexus Strategic Partnerships*, 52-56.

Sirin, Selcuk R. and Lauren Rogers-Sirin. (2015). *The Educational and mental health needs of Syrian refugee children*. Migration Policy Institute, Washington, DC.

Sleeter, C. E. (2001). Preparing teachers for culturally diverse schools: Research and the overwhelming presence of whiteness. *Journal of Teacher Education*, 52(2), 94–106.

Stuecker, J. (2006). *Education of refugees*. US: Parent Information Resource Center Program.

Şahan, G. (2018). *Göçmen çocukların eğitimi: Almanya’da Türk çocukları*. Anı Yayıncılık, Ankara.

Taştan, C. Ve Çelik, Z. (2017). *Türkiye’de Suriyeli çocukların eğitimi: Güçlükler ve öneriler*. Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara.

Türmen, T. (2012). Afet zamanlarında eğitim: Eğitim izleme raporu. İstanbul: *Eğitim Reformu Girişimi (ERG)*.

UNESCO (2015). *Bridging learning gaps for youth: UNESCO education response to the Syria Crisis (2015-2015)*, Paris.

UNICEF (2015). *Curriculum, accreditation and certification for Syrian children in Syria, Turkey, Lebanon, Jordan, Iraq and Egypt, regional study*.

UNICEF (2016). *Türkiye’deki Suriyeli mülteciler bilgi notu*, http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BCrkiyede%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar_Bilgi%20Notu%20Subat%202016_3.pdf, e.t.

UNHCR (2014). *Turkey Syrian refugee daily strep* 08 May 2014, <http://reliefweb.int/report/turkey/unhcr-turkey-syrian-refugee-daily-sitreps-08-may-2014>.

UNHCR Global Trends 2014. (2014). *World at war, Global trends, forced displacement in 2014*, 2014 in Review trends at a glance. www.unhcr.org.

UNHCR, (2015). *Protecting and supporting the displaced in Syria unhcr Syria end of year report*. <http://www.unhcr.org>

UNHCR, (2015). *Regional refugee & resilience plan 2016-2017*. In response to the Syria crisis, regional strategic overview.

UNHCR, (2015). *Syria regional refugee response*, 2 Kasım 2015. <http://www.unhcr.org>

UNHCR, (2015). *Syria regional refugee response-regional overview*.

UNHCR, (2015). *The refugee agency, asylum-seekers* <http://www.unhcr.org>

Waters, T. & LeBlanc, K. (2005). Refugees and education: Mass public schooling without a nation-state. *Comparative Education Review*, 49(2), 129-147.

Yavuz, Ö. ve Mızrak, S. (2016). Acil durumlarda okul çağındaki çocukların eğitimi: Türkiye'deki Suriyeli mülteciler örneği. *Göç Dergisi*. 3(2), 175-199.

Yılmaz, A. (2015). Uluslararası göç ve Türkiye'deki çocuk göçmenler ve sığınmacı ailelere tanınan haklar ve daha iyi uygulamalar için öneriler. *Akademik Bakış Dergisi*, 49, 475-793.

Yılmaz, H. (2013). *Türkiye'de Suriyeli mülteciler: İstanbul örneği*. MAZLUM-DER, İstanbul.

Okul Öncesi Kurumlarına Devam Eden Mülteci Çocukların Sosyal-Duygusal Gelişimleri

Ayşe Çakan, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Melek Mercan, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Elif Mercan Uzun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Giriş

İnsanlar farklı iç savaş, ekonomik nedenler, daha iyi yaşam koşullarına sahip olma isteği, doğal felaketler gibi farklı nedenlerden dolayı göç etmek zorunda kalabilmektedir. Ülkemiz 2011 yılı Mart ayından beri Suriye’de yaşanan savaş nedeniyle göç almaya başlamıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) Ocak, 2016 verilerine göre; Türkiye’de toplamda kayıtlı 2.582 bin Suriye vatandaşı bulunmaktadır. UNICEF Ocak, 2017 verilerine göre ise Türkiye’deki kayıtlı Suriyeli sayısı 2.854.968 iken, 1,28 milyonu 0-18 yaş aralığındaki çocuklardan oluşmaktadır ve bu çocukların 870 bini okul çağındadır. Türkiye Barolar Birliği (TBB) 2016 Mülteci Raporuna göre ise 2016 itibariyle Afganistan, İran, Irak, Somali ve diğer ülkelerden gelen kayıtlı vatandaşların sayısı toplamda 253.952 iken 58.409’u (%23) 0-11 yaş aralığındaki çocuklardan oluşmaktadır.

Savaşlardan en çok zarar görenler hiç şüphesiz ki çocuklardır. Çocukların hakları hem ulusal hem de uluslararası yasalarla korunmaktadır. Uluslararası hukukta çocuk haklarını gözetken en temel yasal metin olan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne göre en başta çocukların korunma, sağlık, beslenme, barınma ve eğitim haklarının yerine getirilmesi öncelik teşkil etmektedir. 2. maddesinde "Taraflar Devletler, bu sözleşme hükümlerini mültecilere; ırk, din veya geldikleri ülke bakımından ayırım yapmadan uygulayacaklardır." şeklinde belirtilmektedir. 12. maddesinde ise "Her mültecinin bireysel statüsü, daimi ikametgahının bulunduğu ülkenin yasalarına

veya eğer daimi ikametgahı yoksa, bulunduğu ülkenin yasalarına tabiidir.” denilmektedir. Ulusal hukuk sistemimizde T.C. Anayasası ve Medeni Kanunu'nda da mülteci çocukların haklarını koruyan kanunlar bulunmaktadır. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanununun 5. maddesi mülteci çocukların haklarını, 2014/21 Sayılı Yabancılar Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Genelgesinde mülteci çocukların Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda ya da mülteciler için oluşturulmuş Geçici Eğitim Merkezleri'nde eğitim alabilecekleri belirtilmektedir.

Mülteci çocukların eğitimlerini desteklemek adına, hem devlet okullarında hem de Geçici Eğitim Merkezleri'nde verilen eğitime erişimi arttırmak amacıyla çeşitli projeler geliştirilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Bu tür projeler ile çocuklar sadece eğitsel açıdan desteklenmemekte aynı zamanda çocukların gelişimleri bir bütün olarak ele alınmaktadır. Eğitim kurumlarına devam eden mülteci çocukların eğitim ihtiyaçlarının beklenir düzeyde karşılanmasında, çocukların sosyal-duygusal gelişimi oldukça etkilidir. Sosyal-duygusal gelişim, çocuğun kendini ifade edebilmesi, duygularını kontrol edebilmesi, kendisiyle ve çevresiyle barışık ve uyum içinde olabilmesidir (Kandır, 2008). Duygular bebeklikten itibaren çeşitlenerek artış gösteren ve bireyin kendini ifade etmesine olanak sağlayan içsel tepkilerdir. Sosyalleşme ise bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürünü ve toplumdaki rolünü öğrenerek, toplumla bütünleşmesini ve toplumda yer almasını sağlayan bir süreçtir (Aral, Baran, Bulut ve Çimen, 1981).

Mülteciler için sosyal ve duygusal uyum süreci oldukça zordur. Mecbur kaldıkları göç ve göç sırasında veya sonrasında yaşadıkları zorluklar duygu durumlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Yeni geline ülkedeki dil farklılığından dolayı yeterince iletişim kuramamaları topluma uyum sağlamalarını güçleştirebilmektedir (Measham, et al., 2014; Mercan Uzun ve Bütün, 2016). Okul öncesi dönemi gibi sosyal ve duygusal gelişime yönelik temel anlayışın oluşturulduğu bir

dönemde mülteci çocukların sağlıklı bireyler olarak yetişebilmesi için okul öncesi katılımı arttırmaya ve okula devam eden çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini düzenli olarak takip etmeye yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir. GİGM 2016 verilerine göre Türkiye'de 60 bin Suriyeli okul öncesi çağında çocuk bulunmaktadır ve bunlardan %25'i Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) ve geri kalanların ise çok azı GEM dışı eğitim kurumlarına devam etmektedir. Emin (2016), özellikle kampların dışında yaşayan Suriyeli çocukların eğitime erişimlerinde halen bazı sorunlar olduğunu kamp dışı eğitim ortamlarının daha zorlayıcı ve daha fazla eksikliklere sahip olduğunu ifade etmiş ve kamp dışında yaşayan Suriyeli çocukların eğitim sorunlarına öncelik verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. UNESCO (2011) tarafından yapılan araştırmalarla okula gitme hakkından faydalanamayan Suriyeli mülteci çocukların daha fazla istismar ve kötü muamele riski altında olduğu, travma sonrası stres bozukluğu semptomlarını daha fazla gösterdiği ve fiziksel ve psikolojik gelişimlerini tamamlamayı başaramadıklarını ortaya koyulmaktadır. Mülteci çocukların gelecek yaşamları üzerinde oldukça belirleyici olan sosyal duygusal gelişimlerini öğretmen görüşlerinden hareketle değerlendirmek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Yöntem

Araştırmada okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden mülteci çocukların sosyal duygusal gelişimlerini belirlemek için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, sosyal olayların içinde bulunulan çevre içerisinde araştırılmasını ve anlaşılmasını ön planda tutmaktadır(Yıldırım, 1999). Araştırma durum çalışması deseni tasarlanmıştır. Durum çalışması bir durumu yakından ve derinlemesine anlamaya ve ortaya çıkarmaya dayalıdır (Yin, 2017).

Araştırmanın katılımcıları Karadeniz bölgesinin büyük bir ilinde bulunan okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden mülteci çocukların öğretmenlerinden oluşmaktadır. Çalışma grubunda yer alan öğretmenler kartopu örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Kartopu örnekleme yönteminde çalışma grubunun belirlenmesinde mülteci çocukların sosyal ve duygusal gelişimleri hakkında kimlerin bilgi sahibi olabileceği sorusundan hareket edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmanın çalışma grubu 9 okul öncesi öğretmeninden oluşmaktadır. Bu öğretmenler ildeki birbirinden farklı özelliklerdeki okullarda çalışmaktadırlar.

Araştırmada verilerin toplamak için durum çalışmasında sıklıkla kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme soruları hazırlanırken sosyal duygusal gelişimin temel bileşenlerinden ve alanyazındaki çalışmalardan yararlanılmıştır. Görüşme soruları hazırlandıktan sonra örneklem grubunun dışında tutulan bir öğretmen ile ön görüşme yapılmış ve hazırlanan görüşme soruları değerlendirilmiştir. Ön görüşmeden yola çıkılarak görüşme formunda gerekli değişiklikler yapılmış ve hazırlanan görüşme soruları ile araştırmaya devam edilmiştir. Görüşme esnasında katılımcılar ile ılımlı bir ortam oluşturmaya gayret edilmiş ve katılımcılardan açık ifadeler alabilmek amacıyla görüşme sohbet şeklinde devam ettirilmiştir. Ortalama 20-25 dk süren görüşmeler ses kayıt cihazı aracılığıyla kaydedilmiştir.

Elde edilen veriler öncelikle bilgisayar ortamında yazılı hale dönüştürülmüştür. Veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi yapılarak toplanan verileri en iyi şekilde açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak amaçlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Verilerin analizinde araştırmacılar tarafından ayrı ayrı veriler kodlanmıştır. Daha sonra elde edilen kodları genel olarak yansıtabilecek temalar belirlenmiştir. Ardından veriler yeniden düzenlenerek bulgular sık sık katılımcıların doğrudan

ifadelerine yer verilerek aktarılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Bulgular

Yapılan içerik analizi sonucunda mülteci çocukların sosyal duygusal özelliklerine yönelik olarak dört tema belirlenmiştir. Bunlar çocukların sosyal ve duygusal özellikleri, iletişim kurma becerisi, sınıf ortamı ve çevresel faktörlerdir.

Çocukların Sosyal ve Duygusal Özellikleri

Araştırmaya katılan katılımcılar sınıflarındaki mülteci çocukların sosyal ve duygusal açıdan hem olumlu hem de olumsuz sayılabilecek özellikleri bulunduğunu belirtmişlerdir. Yapılan analiz sonucunda öğretmenlerin çocukların paylaşımcılık, girişkenlik, aktif katılım sağlama, işbirliğine açık olma ve liderlik özellikleri taşıma gibi özellikleri hakkında görüş bildirdikleri görülmektedir. Katılımcı öğretmenler sosyal ve duygusal açıdan istendik özelliklere ilişkin görüşlerini şu şekilde dile getirmektedirler:

Paylaşma konusundan da sıkıntı yok. Çok güzel paylaşımları var. Öfkelenmeden, vurmadan istiyorlar ya da veriyorlar, paylaşıyorlar. M-2

Güzel. Şu an çok iyiler. İfade edebiliyorlar kendilerini. Öyle bir çekinme ya da bir soyutlanma durumu yok. Kendilerine güvenleri yerinde. M-7

Sorumluluk üstlenebiliyorlar. Grup etkinliklerinde daha mutlu oluyorlar. Daha aktifler. Kendilerini daha iyi ifade ediyorlar. Hani bir gruba dahil olmak mutlu ediyor. M-5

Genel olarak ifadesi gayet güzel hatta diyorum ya diğer arkadaşları onun gibi yapmaya çalışıyorlar. Evlerinde, aldığım dönütler işte ismiyle söyleyip bu arkadaşımız çok güzel yapıyor ben de onun gibi yapacağım gibi yaptıkları çalışmada. Çocuğun yaptığı çalışmalar diğer çocukların dikkatini çekebilecek boyutta iyi. M-8

Oyunlarda, etkinliklerde kendini geri çekmiyor. Anlasa da anlamasa da katılıyor. M-9

Girişkenlik: Sınıflarında mülteci öğrencilerin kendilerini tek kelime ile ya da işaret dili kullanarak anlatabildiklerini, girişken olanların ve olumlu geçmiş yaşantıları olan çocukların diğerlerine göre daha hızlı şekilde öğrendiğini belirten katılımcı öğretmenler bu konudaki görüşlerini şu şekilde açıklamaktadırlar:

Çocuğun hem maddi hem manevi olarak duygusal gelişimi olsun, fiziksel gelişimi olsun çocuk iyi bir gelişme göstermiş. Daha önceden de babasının söylediğine göre, kısa bir süre de olsa kreşe gitmiş. M-1

Çok sakın olanlar da var, aktif olanlar da var. Aktif olanlar daha çabuk öğreniyor kelimeleri, dili. Sessiz olanlar da var ama çok pasif değiller. İsteklerini ifade ediyorlar, kendilerini özellikle geri çekmiyorlar. M-6

Birkaç sene önceden geldikleri için Türkçeyi çok güzel öğrenmiş. Dil bilmesinden kaynaklı. Her şeyi güzel kavlıyor. M-7

Çocuk tek kelime ile ya da işaret diliyle kendini ifade etmeye çalışıyor. Benim öğrencim özgüvenli bir çocuk olduğu için çok zorlanmıyor. Benim öğrencim zeki bir kız. Bir şekilde ortamı gözlemleyerek kuralları algılayabiliyor, kendini entegre edebildi. Ama uyum süreci biraz uzun sürdü. M-9

Liderlik: Katılımcılardan bazıları mülteci öğrencilerin bazılarının sınıflarda liderlik özellikleri gösterdiğini ve bunun çocukların Türkçeyi kullanma becerisi ile yakından ilişkili olduğunu belirtmektedirler. Katılımcılar bu konudaki görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

Liderlik sergileyenler var. Erkek öğrencilerim arasından var. Tercüman olarak kullandığım çocuk mesela dili etkin kullanıyor. Belki de onun vermiş olduğu bir özgüven, kendini ait hissediyor olabilir ortama. Ondan kaynaklı lider davranışlar sergiliyor olabilir. M-4

Dil bilenler daha girişken yapıdalar. Dili daha çözenler. Türkçesi daha iyi olanlar hemen her şeyi halledebiliyorlar. Bir kız öğrencim öyleydi. Arkadaşlarına şunu şöyle yap, bunu böyle yap şeklinde çözerdi. Biraz Türkçe bilenler liderlik davranışları sergiliyor. Liderlik vasfı dil ile alakalı.
M-6

İçedönüklük: Katılımcı öğretmenlerin bir kısmı mülteci öğrencilerin içedönük davranışlarının, Türkçe bilmemelerine ve cinsiyet faktörüne bağlı olduğunu düşünürken; bir kısmı da öğrencilerin karakteristik özelliklerine bağlı olduğunu düşünmektedir. Yapılan analiz sonucunda öğretmenler, çocukların çekingenlik, anlaşılmama korkusu ve özgüven yetersizliği gibi özellikleri hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Çok fazla liderlik özelliğimiz yok, daha çok geri çekilme var.
M-1

Bu seneki öğrencim biraz sessiz sakin bir çocuk o biraz zorlanıyor. Grup önünde de değil daha çok Türkçe-dil etkinliklerinde. Çünkü anlamıyor. Şarkılar yine eğlenceli olabilir ama oyun olunca Türkçe-dil etkinliklerinde çok sıkılıyor. Oturup izliyor. M-2

Tek mülteci kız olduğu için öyle olduğunu düşünüyorum. Bir de kuzeni var sınıfta bir aradalar. Daha çok erkek olana ona okulda yardımcı ol, koru, kolla gibi bir mesaj verilip okula gönderildiğini düşünüyorum. Çünkü her işini onunla halletmeye çalışıyor daha geride. M-4

İfade etmeye çalışıyor ama bazen anlayamadığım durumlar oluyor ve anlaşılmadığını hissedince kabuğuna çekiliyor. Çocuk, evde konuşulan bir dil var ve anadili. Biz ona Türkçe empoze etmeye çalışıyoruz, vermeye çalışıyoruz iki arada gidiyor geliyor. Bazen bana kendi dilinde bir şeyler söylüyor anlamadığımı anlayınca dediğim gibi kendi kabuğuna çekiliyor ve gerçekten iletişimi koparıyor o anlamda. Bu sefer ben hani ne söylediği ile ilgili tahmin ederek işte kestirimlerde bulunuyorum eğer öyleyse sorunu çözüyoruz ama değilse daha da kötü oluyor. M-8

İstenmeyen davranışlar sergileme: Katılımcı öğretmenler, mülteci öğrencilerden bazılarının yıkıcı davranışlar sergilediğini belirtmiştir. Bunun davranışların sebebinin dikkat çekmeye çalışma, aile bireylerini taklit etme, iletişim kuramama olarak açıklamışlar ve bu etkenlerin cinsiyete göre de farklılık gösterdiğini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Şiddete meyilleri de var elbette hepsinin de yok tabii. Bir iki tanesinin var. Tabii bu kültürel bir şey mi yoksa yaramazlık (saldırganlık) mı genelleyemeyiz. M-4

Saldırganlık daha çok erkek mülteci çocuklarda oluyor. İkna kabiliyeti konusunda başarılı olamayınca hırçın davranışlar ortaya çıkıyor ya da bana geliyor... Küçük çapta iletişim kuruyorlar ama bazıları çok fazla uyum problemi yaşıyor. İletişim kurmaktan çok, gidiyor arkadaşının oyununu bozuyor. Bir şekilde dikkat çekmeye çalışıyor. Kızlar daha uyumlu. Mesela benim sınıfımda daha çok kız öğrenci var mülteci. Arkadaşın sınıfında da daha çok erkek öğrenci var. Onlar daha uyumsuzlar. M-5

Sadece 1 öğrencimde vardı. Ama O da zaman istedi galiba. Şu an yatıştı. Onun da evde ağabeyi varmış. Ağabeyinin hareketlerini taklit etmeye çalışıyor. Aile ortamından kaynaklanan bir problemli yani... Mesela bugün şöyle bir şey yaşandı; sandalye kapmaca oynarken, birinci olmak istiyor. Ötekini olmasına izin vermiyor. Kendi gibi mülteci olanların da birinci olmasını istemiyor ve bir şekilde ortalığı karıştırıyor. M-7

Araştırmaya katılan öğretmenler, sınıflarındaki bazı mülteci öğrencileri zayıf liderlik vasfı, oyun kuramama ve zayıf ikna kabiliyeti gibi özelliklerle tanımlamışlardır. Bu davranışların yetersiz sözel dil becerisine bağlı olduğunu şu şekilde ifade etmişlerdir:

İkna kabiliyeti yok. Çok etkin, etkili değil. Oyun kuran bir çocuk değil daha çok dahil olan bir çocuk. Çağırılmazsa da kendi halinde etkinlikle, resimler yapabiliyor. Davet edildiğinde katılıyor ama kendisi kuramıyor, davet edemiyor. Biraz da sözel dil becerisine ihtiyacı olduğu için olduğunu düşünüyorum. Paylaşım sorunu yok ama mücadelecisi de

değil. Özellikle evcilik köşesinde oyuna dahil olmuşsa bir şeyler ikram eder gibi bu tarz hareketlerde bulunuyor ama yönlendirmelerde bulunmuyor. Sadece aktif bir şekilde oyunun rolünü üstlenebiliyor, çekinik bir tavır sergilemiyor oyun içinde ama bu bir liderlik vasfı değil. M-9

Bazıları da kendi kendilerine oyun kuramıyor. Nasıl oynayacaklarını bilemiyor gibi bir halleri var. Hiçbir oyuncak ilgisini çekmiyor. Bu biraz da mülteci olmak dışında kişilik özellikleri, aile özellikleriyle ilgili bir şeydir. M-5

İletişim kurma becerisi

Katılımcı öğretmenler mülteci öğrencilerin iletişim becerilerine kendini ifade etme, dil yeterliliği ve yetersizliği, yetişkinlerle iletişim başlıkları altında açıklamalar getirmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler tarafından, sınıftaki mülteci öğrencilerin hem sosyal hem de dil gelişimlerinin, sınıfa uyum süreci içinde olumlu yönde ilerlediği aşağıdaki ifadelerle belirtilmiştir:

Belki dönem başında biraz daha konuşma tipi fark ediyordu. Bazı kelimeleri tam çıkaramıyordu ya da daha sessiz kalabiliyordu hatta isim de diğer çocuklara zor gelebiliyordu ama oturdu artık. M-1

Son 2-3 haftadır arkadaşlarıyla iletişim kurmaya başladı. Sohbet etmek değil tabi. Çocukların ortak bir dili var aslında. M-2

Dönem başında kurallara uymakta zorluk çekiyorlardı ama şimdi kurallara uyuyorlar. Nerede ne zaman ne yapacaklarını biliyorlar. Beslenme zamanı ellerini yıkamayı, cantalarını almayı veya tualete gitmek için izin istiyorlar. M-4

Önceleri Türkçe çok bilmiyorlardı açıkçası. Çocukla iletişim sorunları olabiliyordu. M-7

Kendini ifade etme: Katılımcı öğretmenlerin birçoğu tarafından mülteci öğrencilerin kendilerini ifade etme becerilerini; çizerek anlatma, temas ile anlatma ve etkin beden

dili kullanımıyla sağlandığı belirtilmiştir. Kendini ifade etme becerisindeki bu sınırlılığın mülteci öğrencilerin yetersiz dil gelişimine bağlı olduğu şu şekilde ifade edilmiştir:

Türkçesi de çok iyi bir düzeyde diyemem ama kendini ifade edebilecek düzeyde. İfade edemediği zamanlarda da benim elimden tutuyor, anlatmak istediği şeyi gösteriyor ya da beni oraya götürüyor. Bir şekilde hareketleriyle falan anlatmaya çalışıyor. Yani genel olarak sıkıntı yaşamadım. Onu gerçekten anlamaya çalışınca anlayabiliyorum. Sıkıntı yaşamıyorum. M-1

Mimikleri çok iyi kullandıkları için aslında gerek kalmıyor gibi bir şeydi. Bir tanesi özellikle ayakta sinema oluşturabiliyordu yani sessiz sinema. Bu seneki öğrencimle biraz problem yaşıyorum dil gelişimi olmadığı için. Çünkü hiç yok. M-2

Onlarla işaret diliyle anlaşıyoruz ve nesne göstererek nesnelerin ismini söylüyoruz. Çizerek anlatmaya çalışıyor. Mesela resim yaparak kendini ifade etmeye çalışıyor. Alternatifler kullanıyor iletişim kurmak için. M-3

İşaret diliyle, bir bakış, bir gülüş, bir dokunuş. Alışma döneminde sıkıntı çekiyoruz daha çok. Normalde Türk çocuğun da geldiğinde göstereceği benzer davranışlar ama dil bilmemek sıkıntı oluyor tabii ki. Çocuğa ulaşmakta zorlanıyoruz, ikna etmekte, güvenini sağlamakta. M-4

İsmi doğru telaffuz ettiğimde sesimi duyup bakarlarsa ki genelde dokunarak anlaşıyoruz. Yaptıracağım bir etkinlik varsa işaret ederek ya da yeni yeni Türkçe öğrenenler varsa onlara söylüyorum arkadaşına bunu söyle diye o da arkadaşına Arapça söylüyor öyle idare etmeye çalışıyoruz. M-6

İşaret ile gösteriyor. Birkaç kelime öğrendi, onlarla da ifade ediyor. Soruyor, gösteriyor, taklit yapıyor. Ve hiç saldırgan davranış göstermiyor geldiğinde de böyleydi. İnsan ilişkileri güzel ve sevecen de bir çocuk. Bence duygusal dünyası olumlu. M-9

Sınıflardaki mülteci öğrencilerin ihtiyaç duyduklarında yetişkinlerle iletişim kurmaktan kaçınmadıklarını, istek ve ihtiyaçlarını ifade edebildiklerini belirten katılımcı öğretmenler bu konudaki görüşlerini şu şekilde açıklamaktadırlar:

Açıkçası bizim sınıfımızda çocukların yetişkinlerle iletişime geçme fırsatı olmuyor. Hani belki kahvaltı sırasında yemek isteme ya da lavaboya gittiklerinde onlardan yardım isteme belki sınıfımıza aile katılımı oluyor, bir velimiz geliyor ancak bu şekilde yetişkin görebiliyorlar. Onlarla da herhangi bir sıkıntımız olmadı. M-1

İhtiyaçları olduğunda ulaşabiliyorlar tabii. Hiçbir şey yapamamaları bile elinden tutup çekerek ihtiyacı olan yeri gösterebiliyor. Kaçınmıyorlar. M-4

Kendini ifade etmesiyle ilgili sıkıntı yok. Personelle vs. İdareyle bizim çocuklarımızın çok irtibatı olmadığı için çalışanlarla gayet güzel. Yani kendini ifade etmesiyle ilgili hiçbir sıkıntı yok. Sadece arada bir dille ilgili sıkıntı yaşıyor, onu da çözmeye çalışıyoruz. Birkaç kere uğraşınca o zaman anlayamayınca bu sefer pes ediyor. Öyle diyeyim. M-8

Dil sorunu: Katılımcı öğretmenlerden bazıları sınıftaki mülteci öğrencilerin anadili konuşma isteğini, sınıftaki mülteci öğrenci yoğunluğuna ve öğrencilerin dil yetersizliğine bağlı olduğunu ifade ederek şu şekilde açıklamışlardır:

Az öğrenci olduğu için ihtiyaçtan dolayı dil öğreniyordu çocuk ama şimdi 9 tane olunca birbirleriyle konuşuyor çocuklar. Çocuk (anadilini) konuşma ihtiyacı duyuyor. Konuşmak önemli bir ihtiyaç yani. M-3

Dil problemimiz var. Anlaşmakta sıkıntı çekiyoruz. Kalabalık olması biraz amacını aştı. Küçük yaşta algıları daha kolay öğreniyorlar. Türkçe'yi öğrenmeleri daha kolay olacak ama sınıfta onların sayılarının fazla olması bir dil öğrenme ihtiyacını doğurmuyor onlarda. O nedenle anlaşmakta biraz sıkıntı çekiyoruz. M-4

Dilimizi bilmiyorlar. İki öğrencim olduğu yıl çocuklar daha uyumluydu çünkü daha fazla Türk vardı ve uyumları daha fazla oluyordu. Şimdi kalabalık oldukları için Türkçe öğrenmeye ve Türklerle iletişim kurmaya ihtiyaçları kalmıyor. Birbirleriyle daha çok iletişim kuruyorlar. Bu yüzden uyumları daha zor oluyor. M-5

Katılımcı öğretmenlerden bazıları mülteci öğrencilerin sınıf içinde iletişim güçlüğü, öğrencilerin dil yetersizliğinden kaynaklanan telaffuzda zorluk, kısa ve eksik cümle gibi sorunlarla açıklarken bazıları öğrencilerin kendilerini ifade etme becerisinin hiç olmadığı yönünde şu şekilde açıklamalar yapmıştır:

En büyük problemimiz iletişim. Büyük bir çoğunluğu Türkçe bilmiyor. İşaretle anlaşıyoruz. İletişim dışında çok problem yaşamıyoruz... Türkçe konuşamadıkları için ifade etme becerisi yok. Çünkü hiç konuşamıyorlar. Çok nadir öğrenmeye başladılar 2-3 aydır çocuklarla vakit geçirdiklerinden dolayı. Genel olarak işaretle ifade ediyoruz. Şunu al, bunu yap gibi. Son zamanlarda merhaba, iyi günler başladı... İstekler aslında ama dil olarak ifade edemedikleri için bir şey yapamıyorlar. Çekinenler var tabii ama büyük bir çoğunluğu çekinmiyor. İfade etme de sorun yaşıyoruz. Şiir, şarkı söylerken ben söylüyorum sürekli tekrar edin diye o şekilde devam etmeye çalışıyoruz. Dilleri çok dönmüyor tabii. M-6

Şu an iyiler. Mesela bir öğrencim 'öğretmenim ben oynadı' diyor. Tam cümle kuramıyor ama kesik kesik söylüyor ama yine de güzel bir şekilde ifade ediyor ya da bazen çocuk anlatamadığı zaman gösteriyor. Mesela kalem gösteriyor. Açamadıysa falan bana gösteriyor. Bende anlıyorum yani. M-7

Türkçe biliyor ama arada kopmalar var hani böyle arada, kendi diliyle Türkçe karışıyor. Bazı terimlerin Türkçe' sini bilemiyor o zaman kendi diliyle ifade ediyor. Orada sıkıntı yaşıyoruz. M-8

Sorunlarını, isteklerini ifade etmekte dili kullanması gerekiyor ve bunu yapamadıkları için bana fazla sorun iletilmedi. Ailesinden de gelmedi. Sürekli uyum içerisinde,

onlar bize uyuyor. Okuldan giden mesajlara göre davranmaya çalışıyorlar. Onun dışından maddi manevi özel ileti ve istekleri olmadı. M-9

Araştırmaya katılan öğretmenler, sınıflarındaki mülteci öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirmek amacıyla faydacılık ilkesine bağlı olarak amaçlı oturma düzeni gibi birtakım düzenlemelerle Türkçeye ihtiyaç durumu yaratmışlardır ve bu durumu şu şekilde açıklamışlardır:

Konuşurken biz de el kol hareketlerini kullanıyoruz. Sözcüklerimize dikkat ediyoruz. Tam öğeli cümle kurmaya dikkat ediyoruz. Serbest zaman etkinliğinde ilk zamanlarda başladığımızda amaçlı olarak Türk yani anadili Türkçe olan öğrencilerden yanlarına koyup, onlarla iletişim kursunlar diye düşünüyoruz... Mesela bir kümeye Türk öğrenci koyarsam kendi aktif olarak, konuşarak ifade edebilen bir çocuğu koyuyorum ki onunla konuşma ihtiyaçlarını biraz olsun karşılasın... İletişimi arttırmak için aynı oyuncaktan iki tane koymuyorum. Bir çocuk bir oyuncak seçtiğinde başka bir çocuk da onunla oynamak istiyorsa birlikte oynaması gerekecek. Birlikte oynamaya onları itmeye çalışıyoruz. Amaçlı bir şekilde o nesneden orada bir tane var. O nesne ile oynamak istiyorsa eğer arkadaşıyla oynamak zorunda. Ben her malzemeden beşer tane koyarsam bireysel çalışma yapmış olurlar. M-3

Genellikle sınıfa girdiklerinde tek başlarına oturuyorlar. Sonrasında kızlar eğer grup kurmuşsa onlara yaklaşıyorlar ya da ben gruptakileri şu arkadaşınızı da yanınıza alın diyorum ve gruba girdikten sonra sorun yaşamıyorlar. M-6

Genellikle iletişim kurması için diğer arkadaşlarına sufle (yönerge) veriyorum. Haydi onu da oyuna çağırın, aslında o da dilimizi bilse sizinle oynamak isterdi gibi akran dayanışmasını tetiklemeye çalışıyorum. İşe de yarıyor, onlar da oyun kurduklarını onu davet ediyorlar. M-9

Sınıf ortamı

Katılımcı öğretmenler, sınıftaki mülteci öğrenciler ile diğer öğrenciler arasında olumlu etkileşim olduğunu, karma oyun

ortamının çocuklar tarafından sağlandığını, sınıf içinde mülteci öğrencilere akran desteği ile olumlu sınıf ikliminin oluşturulduğunu şu şekilde açıklamışlardır:

Genelde kız arkadaşlarıyla olsun, erkek arkadaşlarıyla olsun, erkek arkadaşları çok fazla olmasa da iletişim kuruyor. M-1

Tüm örneklerden mevcut sınıfta. Kız-erkek olarak da değişmiyor. Mesela mülteci bir kız çocuğunun anadili Türkçe olan bir erkek yakın arkadaşı da var. Çünkü cinsiyete göre oturtmadığımız için biz çocukları, bu yaşta öyle bir ayırım da olmadığı için çocuk da öyle düşünmüyor. M-3

Çok keskin bir çizgi de yok aslında kaynaşmış durumlar diğer çocuklarla da o konuda bir sıkıntı yok... Bu çoğunlukta olduklarından da kaynaklanabilir. Kendi doğal ortamlarında gibiler o yüzden net bir çizgi yok. Gruplaşma yok. Sen Türksün gibi bir ayırım yok zaten ayırımın farkında değil çocuklar... Ondan uzaklaşayım, kendi milletimden çocuklarla vakit geçireyim gibi bir durum yok. Kuramayanların da mülteci oldukları için kuramadıklarını düşünmüyorum. Bireysel farklılıklar, çocukların yetiştirilme tarzları, kendileri ile alakalı olduğunu düşünüyorum. M-4

Mesele boyama yaparken istediğiniz yere oturabilirsiniz dediğim zaman hemen kendi aralarında toplanıyorlardı. Yardım etmek istediklerinde de kendi aralarında birbirine ediyorlardı. Boyaları dağıtın dediğimde mülteci çocuklar önce mülteci çocuklara veriyordu. Şimdi bunu atlattılar. Kaynaşıtlar. Karma bir arkadaşlıkları var. Bunların içinde daha önceden Türkiye'ye gelip Türkçe öğrenmiş arkadaşları da olduğu için sonradan gelen çocuklara Türkçe bilen tercüme etti. Onun verdiği bir şey ile çocuklara daha bir özgüven geldi. M-7

Ayırım yapmıyor. Zaten çok az kız öğrencim var. Genellikle onlarla vakit geçiriyor ama ayırım da yapmıyor. Kim varsa ayırımında onunla iletişim kuruyor. Çocuklar mülteci olduğunu hiç fark etmiyorlar bile. Velilerin de bir önyargısı yok. Kendi annesi de okula uyum sağlama konusunda sıkıntı

yaşamadı ve hemen her türlü yönergeye uygun davrandı. M-9

Arkadaş tercihi: Araştırmaya katılan öğretmenler, mülteci öğrencilerin arkadaş tercihinin cinsiyet, oyun zevki ve mizaç değişkenlerine göre farklılaştığını belirtmişlerdir. Aynı zamanda arkadaş seçiminde Türk ve mülteci olma durumunun da göz önünde bulundurulduğunu şu şekilde açıklamışlardır:

Aynı oyunları oynamaktan hoşlanan kişiler, hareketli oyunlardan hoşlanan kişiler, masa oyuncaklarıyla oynamayı sevenler ya da resim yapmaktan hoşlananlar başka bir masaya gidiyor vs. Suriyeli öğrencimiz de evcilik tarzı oyunları oynamaktan hoşlanıyor. Yanındaki kişiler bazen değişiyor süre içinde. Hemen hemen aynı kişiler yan yana geliyorlar. M-1

Türkçe bilen çocuk daha fazla iletişime geçiyor tabii Türk öğrencilerle de. Diğerleri daha çok kendi aralarında grup olarak vakit geçirmeyi tercih ediyorlar. Çoğunlukta oldukları için diye düşünüyorum daha çok kendileri bir arada vakit geçiriyor. Sakin çocuk daha sakin bir çocuğu tercih ediyor, hareketli olan hareketli olan çocuğu tercih ediyor. Veya bir merkezde vakit geçirmek istiyorsa ve o merkezde bir Türk arkadaşı varsa gidip onun oyununa katılabiliyor ya da yanında bir oyun kurabiliyor. M-4

Özellikle kızların (yakın arkadaşı) var. Erkekler tek başına takılıyor. Mesela birisi sonradan geldi. İkisi de mülteci olduğu için arkadaşlık kuracaklarını düşündüm ama ayrı ayrı oynadılar. Kızlar da kendileri gibi mültecilerle arkadaş oluyor. Ama dönem sonuna doğru Türklerle de arkadaş oldular. Alıştılar. M-5

Sürekli oynadıkları arkadaşları var tabii. Ama ilk geldiklerinde özellikle kendi dilinden olan arkadaşları tercih ediyorlardı. Özellikle Türk çocuklarla yakınlık kuranlar da var. Kızlar daha girişken Türk öğrencilere karşı. Suriyeli ve Iraklı çocuklar birbirleriyle karma oynayabiliyorlar Arapça konuştuklarından dolayı. Onun dışında birbirleriyle de oynuyorlar. M-6

Önceleri kendi aralarında konuşuyorlardı ama şimdi yavaş yavaş açıldılar. Daha iyiler. Oyunlarına bizimkileri de dahil ediyorlar ama önce kendi grubunu alıyor. Bazen soyutlanıp kendi aralarında oynayabiliyorlar. İlk önce kendi grubu, kendi arkadaşları daha sonra bizimkilerle oynuyorlar. Kaynaşmaları güzel. Oyun oynarken kaynaşıyorlar ama ilk önce kendi grubuyla kaynaşıyor. Kendini soyutlayan da yok.
M-7

Kurallara uyum sağlama: Araştırmaya katılan katılımcılar sınıflarındaki mülteci çocukların kişisel haklara saygı ve kurallara uyma açısından hem olumlu hem de olumsuz sayılabilecek özellikleri bulunduğunu belirtmişlerdir. Yapılan analiz sonucunda öğretmenlerin, çocukların izin isteme/istememe, aidiyet duygusu, sınıf, yemek ve hijyen kurallarına uyma gibi özellikleri hakkında görüş bildirdikleri görülmektedir. Katılımcı öğretmenler kurallara uyma ve kişisel haklara saygı duyma açısından belirtilen özelliklere ilişkin görüşlerini şu şekilde dile getirmektedirler:

Sadece bir özellikleri var çok güzel aslında kendilerine haksızlık yaptırmıyorlar. Haklarını savunuyorlar. Mesela biri izinsiz kalemını aldıysa tepkisini gösterir çünkü o izinsiz kimsenin kalemını almıyor zaten. M-2

Mecburen izin istiyorlar çünkü tek materyal koyuyoruz. İlk başlarda direkt almalar da oldu tabi. Onlarda anadili Türkçe olan çocuklara oranla bu alışkanlığı kazandırmak daha uzun sürüyor. Neden? Çünkü aidiyet duygusu yok. Şimdi çocuğun bir evi yok. Savaş durumundan, olağanüstü şartlardan bahsediyoruz. Onlar kendine ait bir şeyi kaybetmek istemiyor. O nedenle ben oynayacağım düşüncesi tabii ki oluyor ama bunu zamanla, yavaş yavaş aşıyoruz. M-3

Ortak eşyadan ziyade bir arkadaşının suluğu ortadaysa ondan alıp içebiliyor. Beslenme zamanında arkadaşının meyve suyundan içebiliyor, bir parça ekmeğinden ısırabiliyor. M-4

Başkalarının eşyalarını izinsiz alma, kullanma eğilimi çok fazla var. Bu konuda Türk çocuklardan belirgin bir şekilde ayırt edilebiliyorlar. Aynı eşya onda da olmasına rağmen

başkasınınkini kullanma eğilimi var. Bunu azaltmaya çalışıyoruz. Biraz yol kat ettik ama var böyle şeyler. Alıp kaçma davranışı gösterebiliyorlar. Mesela beslenme saatinde herkesin yemeği önünde hemen yanındakinin meyve suyunu alıp içiyor... Sürekli öne geçmek, sırayla oynanan oyunlarda sürekli öne geçmek, arkada durmayı kabul etmemek gibi davranışları çok yapıyorlar. Değişiyor yine bazıları bunu aileden kazanmış olarak geliyor, bazıları reddediyor. Ama tabi sene başından bu yana alıştılar. Başta böyle bir sorun yaşadık. Öyle bir alışkanlığı yoktu. M-5

İstiyorlar. Öğretmenim kullanabilir miyim? Alabilir miyim? Diyorlar. M-7

Öğretmenin sınıf yönetimi: Araştırmaya katılan öğretmenler, sınıflarındaki mülteci öğrencilerin etkinliklere aktif katılımını sağlamak amacıyla resimli metin kullanarak, oyunla dil öğretimi ve etkinliklerde biçimsel değişiklikler yaparak ilgi ve ihtiyaca yönelik etkinlikler tasarlamışlardır. Mülteci öğrencilere daha anlaşılabilir anlatım sunmak amacıyla da tekrar, teknoloji kullanımı ve somutlaştırma gibi tekniklere başvurmuşlardır. Uygulamadaki bu değişiklikleri şu şekilde açıklamışlardır:

Birtakım etkinlikler tasarlıyoruz. Bu etkinliklere göre selamlaşmayı, günaydın demeyi, su istemeyi... Bunları çeşitli etkinlikler tasarlayarak haftalar sonra artık yapabilir duruma geliyorlar. Öyle hemen birdenbire olmuyor yani. Başladıkları düzey neredeyse sıfır düzeyinde diyebiliriz... Mesela resimli metinler çok kullanıyoruz. Yani biz metinden çok resim kullanıyoruz. Örneğin kendini ifade etmesini istiyorsak; tek sözcükle oluyor belki bu ya da iki üç sözcükle oluyor ama en azından bizim için önemli olan kendi isteğiyle grubun önüne çıkabiliyor. M-3

Mesela teyzemiz var. Teyze diyor çocuklar, ... ablamız yani yardımcımız var. Ona mesela sınıfta bir şey bitti, istemek için illaki mülteci öğrenciyi gönderiyorum. '... ablandan bunu ister misin bize?' diyorum ya da diğer sınıftan bir şey istemek için mülteci öğrencileri yolluyorum. '... öğretmeninden renkli kağıt ister misin?' diyorum ama gösteriyorum. İyice anlatmamız gerek. Mesela yeşil kağıt istiyorsam ona

gerçekten yeşil bir kağıt göstererek anlatıyorum. Daha sonra kağıt istemesi için yolladığım öğretmeni arayarak sana yeşil kağıt isteyecek bir öğrenci yolladım diye haber veriyorum. Böyle anlatıyoruz ki çocuk anlaşılmadığını düşünmesin. Anlaşılmadığını düşünürse bu sefer yapmak istemez... Anlatmaya çalışıyorum bazı resim ve hikayelerle. Mesela sınıftaki yanlış davranışlarla ilgili bir boyama vs. yapıyoruz. Etkinliklerle biraz anlıyorlar. Somutlaştırmaya çalışıyorum... Türkçe-dil etkinliklerinde tekerlemeler, şarkılar. Hikaye okuyamıyoruz hiç onları da anlamaya çalışıyorum anlamadığı dilde karşısında bir şeyler söyleyen bir yetişkin var ister istemez sıkılıyor çocuklar ve dikkatleri dağılıyor, diğer grubun da dikkatini dağıtıyor hareketleri. Oturup dinlemek istemiyor haklı olarak. Onun yerine günlük yaşamda, sınıfta ihtiyacı olacağı kelimeler yer veriyorum. Örneğin; dolap, masa, kalem, kağıt vb. Türkçe-dil etkinliklerinde bunlara benzer etkinlikler yapıyoruz artık, etkinliklerimin şekli değişti biraz. M-4

Ben onları diğer çocuklardan farklı değilmiş gibi alıyorum. Birlikte söyleyelim diyorum. Katılmak isteyenleri de teşvik etmeye çalışıyorum. Ben eşlik ediyorum. Diyelim ki kukla oynatıyor, ben ona yardımcı olmaya çalışıyorum Türk arkadaşı ile birlikte. O yine grup önünde bir şey yaptığına inanarak mutlu oluyor. M-5

Türkçe konuşamıyor. Türk yakınları var, onlardan öğrendikleri kelimelerle kendilerini ifade etmeye çalışıyorlar anne de aynı şekilde. Bu yüzden büyük bir sıkıntı var aslında. “Google Translate” ile iletişim kurmaya çalışıyorum. M-9

Katılımcı öğretmenler, sınıflarındaki mülteci öğrencilerin sosyal düzene uyum sürecini kolaylaştırmak amacıyla mülteci öğrencilerin kendilerini ifade edemediği durumlarda ılımlı bir yaklaşım sergilemiş, sınıf içinde az ve öz kural oluşturulmasına özen göstermişlerdir. Etkili sınıf yönetimi sağlama çabasını şu şekilde açıklamışlardır:

Ben şuna inanıyorum yani eğer bir mülteci çocuk sınıfta yalnız başına oturuyorsa, hiçbir etkinliğe katılmıyorsa bence bunun temelinde öğretmenin sınıf yönetimin etkisi vardır. Hiçbir çocuk ben oyuna katılmıyorum, ben köşede oturacağım diye zorlasan durmaz. Eğer biz çocuklara

yönelik etkinlikler, çocuğa hitap eden etkinlikler tasarlırsak yani her çocuk katılır. Katılım düzeyi ya da kendini ifade ediş biçimi farklı olabilir bu ayrı ama katılır. M-3

Az ve öz kural, çocuklarla birlikte koyulan, çocukların anlayabileceği resimlerle kuralları ifade ettik. Sözlü olarak sen şurada duracaksın gibi bir kural yok. Anlamıyor ki çocuk nasıl dursun... Sevgiyi hissettirmeye çalışıyoruz. Gülerек, dokunarak. Onlar ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlar, başka bir ülkeye gelmişler gerçekten çocukta iz bırakacak şeyler bunlar. M-4

Zaten dönemin başında açıklamamızı da yaptık. Birlikte yaşayacağız diye çünkü aileden ya da dışarıdan kulaklarına bir şey gelebilir. Bizim şu an önyargılı insanlarımız da var. Çocukların bunu benimsememeleri için zaten dönem başında uyarılarımızı yapıyoruz. Biz zaten veli toplantılarında da durumu ailelere açıkladık. Bizimle birlikte olmaları gerekiyor. Bizimle birlikte geçirecekleri süre içinde bazı sorunlarla da karşılaşabiliriz, çocuklar anlaşılamayabilirler de çünkü dil bilmiyorlar. Biz bile ne demek istediklerini anlamayınca diğer çocuğa soruyoruz. M-7

Çevresel faktörler

Araştırmaya katılan öğretmenler, sınıflarındaki mülteci öğrencilerin uyum sürecinin aile tutumlarına göre değişkenlik gösterdiğini ifade etmişler ve işbirlikçi çalışmaya açık bilinçli ebeveynlerin çocuklarına uygun model olduklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra katılımcı öğretmenler bazı ailelerin, çocuklarının sağlıklı beslenmesi konusunda yeterli bilince sahip olmadığını ve dil yetersizliğinden dolayı iletişim problemleri yaşadığını şu şekilde açıklamışlardır:

Zaten tek çocuk. O anlamla da aile ilgilenmiş gerçekten. Babası da çok ilgileniyor. Bunu davranışlarıyla da gösteriyor. WhatsApp grubum var benim velilerimle. Oradan dönütler veriyor. Takip ettiğini anlıyorum. Bir şey istesem ya da bir bilgi verdiğimde geri dönüt alıyorum. Mesela kızının bana anlatamadığı birkaç bir şey olmuş sanırım, arkadaşlarıyla anlaşılamadığı bir durumu babasına yansıtmış, babası da gelip benimle görüştü. M-1

Veli ile iletişime geçebilsek, ortak kurallar koyabilsek, birlikte hareket edebilsek çocukta iyileşmeler görebiliriz ama dil bilmemek problem. M-4

Bazen benim anlamadığım şeyler oluyor kendini kötü hissediyor şeklinde söyledim, siz dedim hani bu tür konularla ilgili evde konuşun anlamadığım şeyler olursa hani bana bildirin ki ben de bir sonraki aşamada hani ona bu konuda ben seni dün anlayamamıştım bunu mu söylemek istemiştin gibi telafi edebilmek adına, çocuğa hani doğru yönlendirme yapıp iletişimi devam ettirmesi adına böyle bir diyaloga girdik annesiyle. Annesi de olumlu yaklaştı ama şey değil sevecen, sınıfa katılımında sıkıntı yok hani kendini çekmiyor. M-8

Google Translate aracılığıyla annesiyle konuşmaya başladığımdan beri çocuk daha özgüven sahibi oldu. O zamandan öncesi ile sonrası arasında müthiş bir fark var. O özgüven geldikten sonra arkadaşlarıyla oynamaya başladı ama ondan önce sadece gözlemliyordu ve dışlanmış hissediyordu. Çeviriden sonra bana ulaşılıyor mesajı aldı belki de ve o ortama ait hissetti kendini belki de. Küçük oyunlar kuruyor kovalamaca gibi ve daha mutlu. M-9

Araştırmaya katılan öğretmenler, sınıflarındaki mülteci öğrencilerin yemek yeme, inanç gibi kültürel farklılıklardan dolayı uyum problemi yaşadıklarını şu şekilde açıklamıştır:

Kültürel açıdan çok büyük, derin farklılıklarımız var. Etkinliklerin zamanına ayak uydurmayı öğrenmeleri bile zaman alıyor. Erkek çocukla kız çocuğa bazı ailelerin bakış açıları farklı. Yemek yeme alışkanlıkları farklı mesela. Beslenme araç-gereci kullanma konusunda bizden farklılar. Yani eliyle yemek yemek istiyor çocuk. Onlar çünkü kültür olarak eliyle yemek yiyen bir toplum... Mesela bir erkek öğrenciye hoş geldin dedim ben, elini sıkıyorum çocuklar geldiğinde, elimi tutmak istemedi. M-3

‘‘Kardeşim Benim’’ adlı bir proje yaptık ve o zaman eşi bir erkekti. O durumdan hoşlanmadı. Özellikle temas halinde olmaktan hoşlanmadı. Onu fark ettiğimde eşini değiştirdim. Karşı cinse karşı bir iki defa yaşadık ama sonrasında benim bunu problem etmediğimi, onun da kardeş olduğunu

söylediğimde zorlanmadı. Ben de zorlamadım sonrasında dengede tutmaya çalışıyorum. Saygı duyuyoruz tabii kültürel yapılarına. M-9

Araştırmaya katılan öğretmenler, Türk ailelerinin bazılarının farklı kültürlere saygı duyduğunu belirtmiş, bazı ailelerin ise mülteci öğrenciler ve onların ailelerine karşı sağlık endişesi gibi sebeplerden dolayı önyargılarının olduğunu ifade etmişlerdir. Bu nedenle velilerin öğretmen ve öğrenci üzerinde baskı oluşturduğunu ve çocukların davranışlarında değişikliklere sebep olduğunu şu şekilde açıklamışlardır:

Çocuklar arasında olmuyor ama tabii velilerin önyargısı var. Çocuk okulda mülteci çocukla yaşadığı bir sıkıntıyı evde paylaştığında Türk velilerimiz gelip şikayetçi olabiliyor. Türkçe öğrenmelerini istiyorlar. Onların sınıfta kalabalık oluşundan rahatsız olan mülteci veliler de var ve Türkçe öğrenememelerinden şikayet ediyorlar. M-4

Mesela öğrencim geliyor annem onunla oynama dedi diyor. Beni onun yanına oturtma öğretmenim diyor... Ailelerden tepki de var yani bazı bulaşıcı hastalıklar var. Onlardan bulaştığı söylendiği için aileler tedirgin oluyor. Hatta bir öğrencim öyle hasta oldu. Onu duyanlar da mülteci öğrencilerle oynama, yanına oturma diyor. Çocuklar da bundan etkileniyor tabi. M-5

Veliler çocuklarını almaya geldikleri zaman da bakıyorum onlar da kaynaşmaya başladı. İlk önce diğer veliler kendilerini soyutluyorlardı. Ben onlara ayrı ifade etmek zorunda kalıyordum. Alıştılar şimdi... Ailelerin kabullenmesi, çocukların kabullenmesi en büyük avantajımız oldu bizim. Eğer aileler kabullenmemiş olsa o çocuklara da ister istemez yansıyacaktı. Bu da sınıfın içine yansıyacaktı. Çocuklar arasında bir çatışma olacaktı. Bu bence büyük bir etken oluyor. M-7

Aileler de çok fazla farkında değiller ama geçen bir diyalog geçti yerli malı haftası kapsamında bir şeyler yapsak falan diye. Bir öteleme gibi oldu ama onu benim şeyimle çözmeye çalıştık. İşte bizim kültürümüzü çok bilmeyebilir gibi bir şeyle yaklaştı bir velimiz. Ben de bunun önlemini aldım. Onların kültüründe de ilginç şeyler olabilir, onlar da bize bir renk

katabilir gibi çevirdik, bu durumu hallettiğimizi düşünüyorum. Hani velilerimin böyle bir yaklaşımı var o bilmeyebilir, yapmayabilir gibi. Olabiliyor hepimizde yargulamalar olabiliyor. M-8

Tartışma ve Yorum

Araştırma sonucunda, okul öncesi eğitime devam eden mülteci çocukların Türkçe bilmeme yahut Türkçe konuşmada yetersiz olma engelinden dolayı sosyal ve duygusal açıdan birçok sorunla karşılaştıkları ortaya çıkmıştır. Mülteci çocuklarda özellikle dil bilmeme problemine bağlı olarak kendilerini ifade edememekte, bu nedenle çocukların çekingenlik, anlaşılma korkusu ve özgüven yetersizliği gibi özelliklerin yanı sıra yıkıcı ya da öğretmene bağımlı davranışlar sergiledikleri ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra çocukların genelinde paylaşımcılık davranışının görüldüğü, bir kısmının ise sınıf içinde yapılan etkinliklerde aktif katılımında bulunduğu ve işbirliğine açık olma davranışlarını özellikle mülteci çocuklar arasında gösterdikleri saptanmıştır. Öğretmenler tarafından çocukların bu davranışları sergilemelerinin nedenleri, olumlu geçmiş yaşantıları ve orta seviyede Türkçe bilmeleri olarak belirlenmiştir. Mülteci çocukların ev sahibi ülkenin dilinde yeterli/yetersiz olmalarının sosyal duygusal alana etkileri alanyazında da önemli bir yer tutmaktadır. Ev sahibi ülkenin dilini bilmeme mülteci çocukların içe kapanık, çekingen ve saldırgan davranışlar sergilemelerine neden olmakla birlikte dil bilmemenin çocukların sosyal uyumunu etkilediği ve yabancılaşılmaya sebep olduğu bu alanda yapılan farklı çalışmalarla da ortaya koyulmaktadır (Demirbaş ve Tathan Bekaroğlu, 2013; Tunç, 2015; Özer, Komsuoğlu ve Ateşok, 2016; Mercan Uzun ve Bütün, 2016). Ayrıca Fazel (2012) dil yeterliliği arttıkça depresif davranışların azaldığını ve toplumsal uyumun artmakta olduğunu belirtmektedir.

Mülteci çocukların sınıf içinde kendilerini ifade etmede dil yetersizliğine bağlı olarak telaffuzda zorluk yaşadıkları, kısa ve eksik cümle kurdukları öğretmenler tarafından

belirlenmiştir. Bu durumun üstesinden gelmek için ise çocukların kendilerini ifade edebilmek için etkin beden dili kullanma, temasla ve çizerek anlatma yöntemlerini geliştirdikleri araştırmadan elde edilen bulgulardan hareketle söylenebilir. Yine dil yetersizliğine ve sınıftaki mülteci öğrencilerin sayısına bağlı olarak çocukların anadillerini konuşmaya eğilim gösterdikleri belirlenmiş ve bunun yanı sıra çocukların genelinin istek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yetişkinlerle iletişim kurmakta sorun yaşamadıkları tespit edilmiştir.

Mülteci çocuklara sağlanan akran desteği ile olumlu sınıf iklimi sağlanarak etkinlikler sırasında karma oyun ortamı oluşturulduğu öğretmenler tarafından ifade edilmiştir. Bununla birlikte mülteci çocukların sınıf içinde arkadaş tercihinin cinsiyet, mizaç, oyun zevkine göre değişkenlik gösterdiği ve mülteci çocukların serbest zamanlarda genel olarak kendi aralarında oyun kurmaya yöneldikleri öğretmen görüşlerine göre belirlenmiştir. Araştırmada, mülteci çocukların kişisel haklara saygı ve kurallara uyma açısından hem olumlu hem de olumsuz sayılabilecek özellikleri bulunduğu bulunmuştur. Mülteci çocuklarda sınıf, yemek ve hijyen kurallarına uyumda, izin isteme/istememe konusunda aidiyet duygusunun yeterince gelişmemesinden kaynaklı olduğu düşünülen problemler yaşandığı öğretmenler tarafından belirtilmiştir. Öğretmenlerin, mülteci çocukların iletişim becerilerini güçlendirmek, aktif katılımlarını sağlamak ve sosyal düzene uyumlarını kolaylaştırmak amacıyla resimli metin kullanımı, oyunla dil öğretimi, az ve öz kural koyma, ılımlı yaklaşım sergileme, amaçlı oturma düzeni oluşturarak Türkçeye ihtiyaç durumu yaratma gibi faydacılık ilkesine bağlı yöntemler geliştirdikleri bununla birlikte öğrencilere daha anlaşılabilir anlatım sunmak amacıyla teknoloji kullanımı, tekrar ve somutlaştırma gibi tekniklere başvurdukları saptanmıştır. Alanyazına göre mülteci öğrencilerde aidiyet duygusu oluşturma sosyal uyumu olumlu yönde etkilemektedir

(Birman, 2010; Şeker ve Aslan, 2015). Fazel'e (2012) göre, mülteci çocuklara yapılan akran desteği sosyal uyumu artırırken iken ayrımcılık ise sosyal uyumu olumsuz etkilemektedir. Buna ek olarak Demirbaş ve Tathan Bekaroğlu'na (2013) göre, müzik aktivitelerine katılan göçmen çocukları ev sahibi kültüre daha kolay uyum sağlamakta ve hem okulda hem de içinde buldukları kültürde daha fazla ait olma duygusu hissetmektedir. Öğretmenlerin farklı etnik kökenden çocuklara karşı ılımlı yaklaşımı, göçmenlere karşı tutumları ile ilgili farkındalıkları aynı zamanda farklılıkları ve çoğulluğu destekleyen bir plan izlemeleri mülteci çocukların sosyal uyum sürecini hızlandırmada oldukça etkilidir (Matinheikki-Kokko ve Pitkonen, 2002; Polat ve Rengi, 2014; Şeker ve Aslan, 2015; Özer, Komsuoğlu ve Ateşok, 2016; Börü ve Boyacı, 2016; Gümüştan, 2017). Araştırmalardan hareketle araştırmaya katılan öğretmenlerin çocukların uyumuna destek olacak etkin yöntemler uyguladıkları söylenebilir.

Araştırmada, ailelerin dil yeterliliği/yetersizliğinin, aile tutumlarının ve kültürel farklılıkların mülteci çocukların uyum sürecinde etkili olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak ailelerin sosyoekonomik ve sosyokültürel düzey farklılıklarının çocukların akademik ve sosyal becerileri üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler yarattığı öğretmenler tarafından ifade edilmektedir. Ek olarak, Türk ailelerin çoğunluğunun farklı kültürlerle saygı duymasının yanı sıra sağlık endişelerinden dolayı mülteci çocuklara ve ailelerine karşı önyargılı olduğu belirlenmiştir. Akman ve Yönten Balaban'a (2017) göre mülteci çocukların sosyal uyumlarında en önemli konu yerel halkta oluşan yanlış algıların giderilmesidir. Alanyazına göre, mülteci çocukların aileleri arasında toplumsal kabulün sağlanması, nefret ve düşmanlık gibi algıların giderilmesi eğitim ile sağlanabilir bunun yanı sıra ailelerin ev sahibi ülkenin dilini öğrenmesi de bu süreci hızlandırmaktadır (Tunç, 2015). AFAD (2014) raporuna göre,

Suriyeli kadınların büyük oranda eğitim seviyelerinin düşük olması çocuklarının akademik becerilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Kültürel farklılıklar ve yeni dilde eğitim göçmen ailelerin ev sahibi kültüre uyumlarını güçleştirmektedir (Ehnholt ve Yule, 2006). Mercan Uzun ve Bütün (2016) ise ev sahibi ülkedeki ailelerin mülteci çocuklara ve ailelerine karşı hijyen problemlerinden ötürü rahatsızlık duyduğunu, Sakız (2016) ise okul yöneticilerinin göçmen çocukların mevcut öğrencilerinin düzenini ve okulların akışını bozduğunu ve velilerin göçmen çocukların eğitimine yönelik olumsuz tutum sergilediklerini belirtmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde mülteci çocukların sosyal uyumlarını etkileyen etkenlerin araştırma sonucunda çıkan bulgularla büyük oranda örtüştüğü görülmekle beraber mülteci çocukların sınıf içinde kendilerini ifade etmede geliştirdikleri yöntemlere değinen çalışmalara rastlanmamıştır.

Sonuç ve Öneriler

Yapılan araştırma sonucunda mülteci çocukların dil gelişimlerinden ve Türkçeyi bilmemelerinden kaynaklanan nedenlerle kendilerini ifade etme sorunlar yaşadıkları, bu gibi durumlarda çizerek anlatma, temas ile anlatma ve etkin beden dili kullanımı gibi çözüm yollarını seçtikleri görülmektedir. Çocukların büyük bir bölümünün çekingenlik, anlaşılmama korkusu ve özgüven yetersizliği yaşadıkları ve bu nedenle daha çok öğretmene bağımlı bir şekilde sınıf içinde hareket ettikleri belirlenmiştir. Sınıf ortamında öğretmenler, olumlu sınıf iklimi oluşturma ve Türkçe konuşmaya teşvik etmek amacıyla amaçlı oturma düzeni ve etkinliklerde resimli metin kullanımı, oyunla dil öğretimi gibi uyarlamalar yapmıştır. Okul öncesine devam eden mülteci çocukların ailelerinin bir kısmının sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeylerinin yüksek olması, çocukların akademik ve sosyal becerilerini olumlu yönde etkilemekteyken, bir kısmının sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeylerinin düşük olması olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla birlikte mülteci çocukların uyum

süreci aile tutumlarına göre değişkenlik göstermekte, işbirlikçi çalışmaya açık, bilinçli ebeveynler çocuklarına uygun model olmaktadır. Mülteci çocukların ailelerinden bazıları dil yetersizliğine bağlı olarak okul ile iletişimde kopukluk yaşamaktadır. Türk ailelerin çoğunluğu farklı kültürlere saygı duyarken bazı aileler ise mülteci öğrenciler ve onların ailelerine karşı önyargılıdır ve buna bağlı olarak önyargılı Türk aileler öğretmenler ve kendi çocukları üzerinde baskı oluşturmakta ve çocukların davranışlarını manipüle etmeye çalışmaktadır.

Devlet okullarına kayıtlı mülteci öğrencilerin dil engelini aşabilmesi için anadillerinde eğitim alabilmelerine imkan sağlanabilir yahut eğitim haklarından kesintisiz faydalanabilmeleri için Türkçe öğrenmelerine olanak sağlayacak geçici kurs hizmeti sunulabilir ve okullarda tercümanlık hizmeti verilebilir. Yerel yönetimler okullardaki çocukların eğitim sürecinin takip etmeli, sorunların çözülmesi ve çözümlerin yaygınlaşmasında sorumluluk almalıdır ve okullarda gerçekleştirilen örnek uygulamaları ödüllendirmelidir. Okullardaki mülteci öğrencilerin psikososyal durumlarına destek olmak amacıyla tercüman destekli rehberlik hizmetleri tanınmalı ve yapıcı bir ortam oluşturulmalıdır. Mülteci çocuklardaki travmaların giderilmesine yönelik oyun terapisi, sanat terapisi gibi travma ile baş etme becerilerinin eğitimi çocuklara verilebilir. Mülteci öğrencilerin eğitsel ihtiyaçlarının karşılanması ve öğretmenlerin kendilerine yol haritaları edinmeleri için merkezi yönetimler tarafından uygun eğitim programları hazırlanmalı ve stratejiler belirlenmelidir. Okullardaki öğretmenlere mülteci öğrencilerin oryantasyonu ve eğitsel faaliyetleri için hizmetiçi eğitim verilmelidir. Mülteci öğrenciler sınıfa katılmadan önce sınıftaki mevcut öğrenciler uyum sürecini hızlandırmak için psikolojik olarak hazırlanmalıdır. Sınıf içindeki mülteci öğrenci sayısı sınırlı tutulmalı ve bu konudaki öğretmen mağduriyeti giderilmelidir.

Mülteci çocukların eğitimi, sorunların tespiti ve çözümlenmesine yönelik araştırmacıların akademik çalışmaları desteklenmelidir. Okullarda farklı etnik köklerdeki ve Türkiyeli ailelerin kaynaşmasını kolaylaştıracak sosyal, kültürel faaliyetler ve projeler düzenlenebilir. Türkiye’deki aileler, mülteci ailelerin içinde bulundukları koşullara ilişkin bilgilendirilebilir. Aileler arasındaki önyargıların giderilmesi amacıyla medyada bilgilendirici faaliyetler yapılabilir. Mülteci ailelerin etkileşimin artırılması amacıyla Türkçe kursları açılabilir.

Kaynakça

Akman, K., & Balaban, A. Y. (2017, Ekim). *Geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin günlük yaşama uyumu: Samsun üzerine bir değerlendirme*. II. Uluslararası Göç ve Güvenlik Konferansında sunulan bildiri, Polis Akademisi Göç ve Sınır Güvenliği Araştırma Merkezi, Antalya.

Altun, U. & Görel, Ö. (2016). *Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu*. Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi. Erişim Adresi:

<http://www.madde14.org/images/8/8b/TBBMultecciRapor2016.pdf>

Aral, N., Baran, G., Bulut, Ş. & Çimen, S. (1981). *Çocuk Gelişimi*. s. 65-68. YA-PA, İstanbul.

Birman, D., Beehler, S., Harris, E. M., Everson, M. L., Batia, K., & Liautaud, J. (2008). International family, adult, and child enhancement services (faces): acommunity based comprehensive services model for refugee children in resettlement. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78(1), 121-132.

Börü, N. & Boyacı, A. (2016). Göçmen öğrencilerin eğitim-öğretim ortamlarında karşılaştıkları sorunlar: Eskişehir İli örneği. *Electronic Turkish Studies*, 11(14), 123-158.

Cirik, İ. (2008). Çok kültürlü eğitim ve yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(34).

Çakırer Özservet, Y. (2015). Göçmen Çocukların Şehre Uyum ve Eğitim Politikası, iç. *Uluslararası Göç ve Mülteci Sorununun Çözümünde Kamu Yönetiminin Rolü* (Ed. Yakub Bulut), Umuttepe Yayınları. 93-112, Kocaeli.

Çocuk Koruma Kanunu (2005, 15 Temmuz). *Resmi Gazete*. (Sayı: 25876). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>

Demirbaş, H., & Tathan Bekaroğlu, E. (2013). Evden uzakta olmak: Sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler. *Kriz Dergisi*, 21, 1-2.

Ehnholt, K. A., & Yule, W. (2006). Practitioner Review: Assessment and Treatment of Refugee Children and Adolescents Who Have Experienced War-Related Trauma. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 1197-1210.

Emin, M. N. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Temel Eğitim Politikaları*. Foundation for Political, Economic and Social Research (SETA) Analysis.

Fazel, M., Reed, R. V., Panter-Brick, C., & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *The Lancet*, 379(9812), 266-282.

Geçici Koruma Yönetmeliği (2014, 22 Ekim). *Resmi Gazete*. (Sayı: 29153). Erişim Adresi: http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf

Gümüşt n, D. (2017). Mülteci  ocukların eēitimi ve uyumlarına yönelik yapılan müdahale programları üzerine bir derleme. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 5(10), 247-264.

İstanbul Bilgi  niversitesi  ocuk  alışma Birimi (2015). *Suriyeli Mülteci  ocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu: Politika ve Uygulama  nerileri*. Erişim Adresi: <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2015/09/Suriyeli-Cocuklar-Egitim-Sistemi-Politika-Notu.pdf>

Kandır, A., & Alpan, U. Y. (2008). Okul  ncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi. *Sosyal Politika  alışmaları Dergisi*, 14(14), 33-38.

Mercan Uzun, E. & E. Bütün (2016). Okul  ncesi eēitim kurumlarındaki suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında  ēretmen görüşleri. *Uluslararası Erken  ocukluk Eēitimi  alışmaları Dergisi*. 1(1), 72-83.

Özer, Y. Y., Komsuoēlu, A., & Ateşok, Z.  . (2016). Türkiye’deki Suriyeli  ocukların eēitimi: Sorunlar ve çözüm  nerileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(37), 34-42.

Polat, S. & Rengi,  . (2014). Sınıf  ēretmenlerinin kültürel farklılık algıları ve kültürlerarası duyarlılıkları. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 6(3), 135-156.

Sakız, H. (2016). Göçmen  ocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme  nerisi. *G   Dergisi*, 3(1), 65-81.

Süleymanov, A., Sönmez, P., Demirbaş  nver, F. & Akbaba, S. M. (Ed.). (2017). *Dijital kütüphane, Uluslararası G   ve  ocuklar*.

Şeker, B. D., & Aslan, Z. (2015). Refugee children in the educational process: a social psychological assessment. *Journal of Theoretical Educational Science*, 8(1), 86-105.

T.C. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2016). *2016 Türkiye Göç Raporu*. (Yayın No: 40). Erişim adresi: http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2014). *Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri* (Yayın No. 10230228/235/4145933). Erişim Adresi: http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html

Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme, *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), s. 29-63.

Türk Medeni Kanunu (2001, 8 Aralık). *Resmi Gazete*. (Sayı: 24607). Erişim Adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>

UNESCO Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. (1948). *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*. Erişim Adresi: <http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf>

UNESCO. (2011). *EFA Global Monitoring Report: The hidden crisis: Armed conflict and education* (ISBN 978-92-3-104191-4) Erişim Adresi: <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001907/190743e.pdf>

UNICEF. (2017). *Türkiye'de kayıp bir kuşak oluşmasını önlemek*. Erişim Adresi: http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Children%20of%20Syria_01.2007_TR.pdf

Woolfolk Hoy, A. (2015). *Eğitim psikolojisi*. (Çev: D. Özen). Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Tıpkı Basım), Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112), 7-17.

Yin, R. K. (2017). *Durum çalışması araştırması uygulamaları*. (Çev: İ. Günbayı), Nobel, Ankara.

Ortaokulda Öğrenim Gören Göçmen Aile Çocuklarının Beklentilerinin İncelenmesi

Fatih Aydoğdu, Erzincan Üniversitesi

Tuncay Polat, Erzincan Üniversitesi

Giriş

Göç; coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, kültürel, ekonomik ve politik boyutlarıyla toplumsal yapının dokusunu değiştiren yer değiştirme hareketidir. Göç, toplumun politik, sosyal, kültürel, adalet, ekonomi vb. tüm yapısıyla ilişkili olan bir durumdur. Bu durum toplumsal nedenlerden kaynaklanmakla birlikte, toplumsal yaşamın tüm yapılarını etkileyen ve karmaşık dinamikleri geliştiren bir terimdir (Ereş, 2015). Göç belli bir tarihi süreçte ya da belli bir zamanla sınırlı bir olay değildir. Tam tersine bütün toplumların içerisinde görülebilecek bir durumdur (Tekin, 2017). Göçle ilgili tanımlar incelendiğinde değişiklik teşkil eden bazı konular olmasına rağmen ortak olgunun “yer değiştirme” eylemi olduğu söylenebilir (Kuyaksil ve Özdemir, 2015).

Göç, ekonomik faktörler, az gelişmiş ülkelerdeki zayıf yönetim/yönetişim ve kamu hizmetlerinin yetersizliği, demografik etkenler, az gelişmiş ülkelerdeki yüksek doğum oranlarının ortaya çıkardığı yüksek işsizlik, uluslararası ağlar ve çatışma, savaş ve doğal felaketler gibi nedenlerle ortaya çıkabilmektedir (Demirhan ve Aslan, 2015).

İç ya da dış göç yaşamış, ya da yerinden edilmiş kişilerin TSSB, depresyon, somatizasyon ve ilişki problemleri yaşadıkları, yoğun kaygı ve umutsuzluk hissettikleri birçok araştırmacı tarafında tespit edilmiştir. Erken çocukluk ve ergenlik dönemlerinde göç yaşamış bireylerle yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar bu kişilerin kendileri ve dünya ile ilgili olumsuz bilişsel şemalara sahip oldukları ve

kendilerini suçlama oranlarının daha yüksek olduğu eğilimini göstermektedir (Okray, 2017).

Kuşaklar ileriye doğru artışlar gösterdikçe bireylerin geldiği toplumun kültüründen uzaklaştığı yeni neslin kendi kültürünü yaşama düzeyinde düşüşlerin olduğu göze çarpmaktadır. Yani birinci kuşak göçmenlerin kendi kültürlerini yaşamaya gayret ettikleri ve asimilasyon politikalarına direnç gösterdikleri söylenebilir. Bu durum ikinci ve üçüncü kuşaklara doğru gittikçe değişmektedir. Birinci kuşak göçmenlerin göç etmelerindeki temel sebepleri bir takım itme-çekme kuvvetlerinden özellikle ekonomik sebeplerden oluştuğu ve bunun etkisinin üst, orta ve alt sınıfları farklı etkilediği verilen tepkilerin de farklı olduğu bilimsel çalışmalarda gösterilmiştir (Hacıfazlıoğlu, Kararımak ve Öztapak, 2015).

Göçle yeni bir mekâna yerleşen insan, bir taraftan yeni mekâna alışmaya ve bu mekânda kendisine alan yaratmaya ve yer tutmaya çalışırken diğer yandan hayatta kalma, yok olmama, sahip olduklarını koruma çabası içerisine girmektedir. İnsanın dinamik bir hayat yaşamasını zorunlu kılan bu tür olaylar, insanın ayakta kalabilme, var olma veya kazanabilmek için çok yönlü bir varoluş savaşına dâhil olmasını da zorunlu kılmaktadır. Göçmenler, göçtükleri yerdeki toprak, şehir ve siyaset başta olmak üzere hemen her şeyi iktidar aracı veya engeli olarak algılamaktadırlar. Göçmenlerin bu tür bir yaklaşıma sahip olmaları yerleştikleri yeni mekândaki doğal ve yapay çevrede büyük çaplı değişimlerin oluşumuna zemin hazırlamaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015).

Göç arttıkça bu konudaki sorunlar da artmış, dolayısıyla kamu örgütlenmesinde göç konusu belirli uzmanlık alanlarının doğmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum aynı zamanda göç alanında profesyonel birimler ve bu birimlerde çalışacak personelin mevcudiyetini gereklilik haline getirmiştir. Bu nedenlerle AFAD, belediyeler, Sağlık, Aile ve Sosyal Politikalar, Eğitim, Çalışma ve Sosyal Güvenlik gibi pek çok

bakanlık göç politikasının aktörleri haline gelmiştir. Tüm bu kurumların gerçekleştirdiği hizmetlerin mevzuat ve kurumsal çerçevesi ile beraber 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çıkarılmış ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Altunok, 2017).

Göç olayına maruz kalmış çocuklarla yapılan boylamsal çalışmalarda, göç sonrası psikolojik uyumun zaman içinde geliştiği ve uzun dönemde, psikolojik problemlerin sıklık ve yoğunluk bakımından yerli nüfus gruplarından önemli düzeyde farklılaşmanın olmadığı da belirtilmiştir. Bu bulguya göre, göç sonrası dönemde “uyum sağlamayı” kolaylaştırıcı hale getirdiği ve sistemlerle özdeşleştirmeyi de arttırdığı söylenebilir. Özellikle okul çağı çocukları için eğitim kurumlarının bu tür işlevlere önemli derecede sahip olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır (Polat Uluocak, 2009).

Göçmen olan çocukların, yerleştikleri toplumda, sıklıkla sosyal etkileşimde bulundukları okul yönetimi, öğretmen ve göçmen olmayan çocuklardan beklentilerinin belirlenmesi, topluma daha çok uyum sağlamaları, kendilerini güvende hissetmeleri ve geleceğe yönelik algılarının daha iyi olması açısından önemli görülmektedir. Bu doğrultuda araştırma kapsamında göçmen olan çocukların beklentilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Araştırmada nitel veri toplama

tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler ne tam yapılandırılmış görüşmeler kadar katı, ne de yapılandırılmamış görüşmeler kadar esnektir, iki uç arasında yer almaktadır. Araştırmacılara sağladığı bu esneklikten dolayı araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır (Altunay, Oral ve Yalçinkaya, 2014).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Bu örnekleme yöntemindeki temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumlar üzerinde çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Araştırmaya katılacak çocukların belirlenmesinde Ahıska Türkü göçmen aile çocuğu olma, en az altı ay ve en fazla bir yıldır Türkiye’de bulunma ve Türkçe bilme ölçüt olarak belirlenmiştir. Bu temel ölçütler doğrultusunda, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Erzincan ili Üzümlü merkez ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir ortaokulda öğrenim gören 8.sınıfa devam eden Ahıskalı göçmen aile çocukları içerisinde 20 çocuk gönüllülük esasına göre araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen ergenlerin % 80’i 13 yaşında, % 48 ortanca ya da ortancalardan biri, % 65’inin iki ve daha fazla kardeşe sahip, % 80’inin babasının öğrenim durumu ortaokul ve üstü mezun ve % 52’sinin ilkokul ve altında öğrenim durumuna sahip olduğu saptanmıştır.

Veri Toplama Süreci

Araştırma verileri, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı ikinci yarısında çocukların derslerinin olmadığı zaman dilimlerinde boş bir sınıfta yapılan görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Araştırmada yapılan görüşmeler için, araştırmacılar tarafından hazırlanmış yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak, okul yöneticileri, öğretmen ve yerli çocuklardan beklentilerine

ilişkin görüşleri belirlenmiştir. Görüşme formunun iç geçerliğini sağlamak için görüşme formu iki uzmana verilmiş ve incelemeleri sağlanarak forma son şekli verilmiştir. Bir çocuk ile pilot görüşme yapıldıktan sonra, soruların açık ve anlaşılır olup olmadığının, verilen yanıtların sorulan soruların yanıtlarını yansıtıp yansıtmadığının belirlenmesi belirlenmiş ve bu çalışmalar sonunda soru maddelerinin geçerliği saptanmıştır. Görüşme sorularının istenilen verileri sağladığı kanısına varılarak veri toplama sürecine geçilmiştir. Bu doğrultuda çocuklara görüşmeler sırasında şu sorular yöneltilmiştir:

1. Okul yöneticilerinden beklentileriniz nelerdir?
2. Öğretmenlerden beklentileriniz nelerdir?
3. Yerli çocuklardan beklentileriniz nelerdir?

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde; verilerin önceden belirlenen temalara göre özetlendiği ve yorumlandığı, görüşmeden alıntılara sık sık yer verilen betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Alıntılara yer verilirken çocuklara Ç1, Ç2, Ç3.....Ç20 şeklinde kodlar verilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde elde edilen veriler analiz edilmiş ve analiz sonuçları başlıklar altında aşağıda raporlaştırılmıştır.

1. Göçmen Aile çocuklarının Okul Yöneticilerinden Beklentileri

Göçmen çocuklara “ Okul yöneticilerinden beklentileriniz nelerdir?” sorusu sorulmuş ve elde edilen sonuçlar altı başlık altında toplanmıştır:

- Ayrımcılık yapmamaları
- Eğitici kurslar açmaları
- Okul ihtiyaçlarını karşılamaları
- Sosyal etkinlikler düzenlemeleri
- Ders sayılarını azaltmaları
- Okul bahçesine park, spor alanları yaptırmaları

Göçmen çocukların okul yöneticilerinden beklentileri konusunda, Ç5 kodlu katılımcı; “*Bazen öğretmenlerin bizden istedikleri malzemeleri alamıyoruz. Burada satılmıyor. Müdür bize bunları verebilir*”, Ç18 kodlu katılımcı ; “ *Okulumuzun bahçesinde park da yok, top oynayacağımız saha da yok. Park ve saha yaptırmalarını istiyorum*” Ç19 kodlu katılımcı; “ *Seneye liseye geçeceğiz. Daha iyi bir okula gitmemiz için daha fazla kurs açabilirler*” şeklinde görüşlerini bildirmişlerdir.

2. Göçmen Aile çocuklarının Öğretmenlerden Beklentileri

Göçmen çocuklara “ Öğretmenlerden beklentileriniz nelerdir?” sorusu sorulmuş ve elde edilen sonuçlar altı başlık altında toplanmıştır:

- Ayrımcılık yapmamaları
- Anlayış göstermeleri
- Yol gösterici olmaları

- Mesleğe yönlendirmeleri
- Dersleri iyi anlatmaları
- Sınavları zor sormamaları

Bu konuda Ç1 kodlu katılımcı; “ Yerli çocuklara nasıl davranıyorlarsa bize de öyle davranmalılar. Ayrımcılık yapmamalılar. Bazen onlar haksız olsa da suçlu biz oluyoruz”, Ç7 kodlu katılımcı, “ Bizim yardıma daha çok ihtiyacımız var. Bize her konuda yol göstermeliler.” Ç9 kodlu katılımcı; “ Lisede hangi okula gitmeliyiz. Gittiğimiz okulu bitirince hangi mesleğe sahip oluyoruz. Bizi mesleğe yönlendirmeliler” Ç10 kodlu katılımcı; “ Buraya geleli sekiz ay yoldu. Türkçe okumayı öğrendim. Ama derslerin hepsini anlamak zor oluyor. Öğretmenler dersleri daha kolay anlatmalı. Sınavları daha kolay sormalı” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

3. Göçmen Aile çocuklarının Yerli Çocuklardan Beklentileri

Göçmen çocuklara “ Yerli çocuklardan beklentileriniz nelerdir?” sorusu sorulmuş ve elde edilen sonuçlar altı başlık altında toplanmıştır:

- Kötü söz söylememeleri
- Adaletli davranmaları
- Saldırgan davranışlar sergilememeleri
- Dışlamamaları
- Yalan söylememeleri
- Arkadaşlık etmeleri

Bu konuda Ç3 kodlu katılımcı; “ Oyun oynarken bilmediğimiz, anlamadığımız kötü sözler söyleyenler oluyor. Bize kötü

davranmasınlar”, Ç13 kodlu katılımcı; “ *Bazıları birkaç kişi birlikte olup bize kötü sözler söyleyip vuruyorlar. Biz onlarla arkadaş olmak istiyoruz*” Ç17 kodlu katılımcı ise; “*Onlarla beraber okuyoruz. Biz buraya taşındık. Burada yaşayacağız. Onlarla iyi geçinmek, birlikte arkadaşlık yapmak istiyoruz*” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Sonuç ve Tartışma

Göç, bu durumu yaşayan ve göç ettikleri yerdeki insanları etkileyen bir durumdur. Göç edenler göç ettikleri yerlere uyum sağlamaya çalışırken, göç ettikleri yerdeki bireyler de göçle gelen insanlarla bir arada yaşayabilmenin mücadelesini vermektedir. Özellikle ergenlik döneminde göç eden çocukların göç ettikleri yerlerde okula, öğretmene ve göçmen olmayan çocuklara uyumu önem taşımaktadır. Bu anlamda göçmen çocukların okul, öğretmen ve yerli çocuklardan beklentilerinin belirlenmesi, göç eden çocuk ve ailelerin, göçmen olmayan bireylerle daha kolay uyum sağlamaları konusunda fikir uyandırabilmesi açısından değerli görülmektedir.

Göçmen çocuklar okul yöneticilerinden ayrımcılık yapmamaları, eğitici kurslar açmaları, okul ihtiyaçlarını karşılamaları, sosyal etkinlikler düzenlemeleri, ders sayılarını azaltmaları ve okul bahçesine park, spor alanları yaptırmaları konusunda beklentilerini dile getirmişlerdir. Göçmen çocukların geldikleri yerin okul kültürüne uyum sağlamaları kolay olmamaktadır. Geldikleri bölgelerde bulunan okullardaki derslerin işlenişi, ders sayısı, sosyal etkinliklerin varlığı farklılık göstermektedir. Bu nedenle geldikleri yerdeki imkanların göç ettikleri yerde de bulunmasını beklemektedirler. Okul, yeni girilen çevreye başarılı bir uyum gerçekleştirmek için uygun ortamı ve hizmetleri sunar. Ancak aynı zamanda, göç sonucu okul değişikliği, çocuk için daha

geniş bir çevre değişimini de içerdiğinden uyum açısından kritik bir konuma sahiptir (Uluocak, 2010). Diğer yandan ilk defa alışkın oldukları toplumdan ayrılıp bilmedikleri bir toplulukla iç içe yaşamak durumunda kalmaları, okul yöneticilerinin yerli çocukları daha önceden tanımaları ya da daha çok benimsemeleri çocuklar tarafından ayrımcılık olarak algılanabilmekte ya da bu durumlarla karşı karşıya kalabilmektedirler.

Göçmen çocukların öğretmenlerden beklentileri incelendiğinde, ayrımcılık yapmamaları, anlayış göstermeleri, yol gösterici olmaları, mesleğe yönlendirmeleri, dersleri iyi anlatmaları ve sınavları zor sormamaları gibi konularda beklentileri olduklarını ifade ettikleri görülmektedir. Özellikle ergenlik döneminde bulunan çocuklar geleceğe yönelik daha fazla beklenti içine girmekte ve geleceği ile ilgili kaygılar taşıyabilmektedir. Bu noktada göç eden çocuklar için öğretmenlerin önemli bir yeri vardır. Çocuklar öğretmenleri aracılığıyla yönlendirilmeyi beklemektedir. Diğer yandan göç eden çocukların geldikleri toplumun diline ve öğrenme programına alışkın olduklarından geldikleri toplumdaki dersler ve derslerin işlenişi ile ilgili sorunlar yaşayabilmekte, öğretmenleri anlamakta ve programa uyum sağlamakta güçlük çekebilmektedir. Zorunlu göçle beraber ortaya çıkan ihtiyaçlar içinde göçmen çocukların eğitimi, temel ihtiyaçlardan biri olarak ele alınmalıdır. Okullar sadece çocukların bilgiye erişebildikleri fiziksel ortamlar değil, sosyalleşme, bütünleşme ve güvenlik gibi ihtiyaçların da karşılandığı eğitim kurumlarıdır (Sakız, 2016). Göç; zor bir yaşantı olmasına rağmen, her göç eden için aynı olumsuzlukları barındırmaz. Geldikleri yerlerde geleceğe yönelik hiçbir beklentisi olmayan bireylerin göç ettikleri yerlerde sunulan imkanlara bağlı olarak geleceğe yönelik beklentileri daha iyi olabilir. Önemli olan göçmen olanlara bu imkanları ne derecede sunulacağıdır.

Göçmen çocukların yerli çocuklardan beklentilerine bakıldığında ise, kötü söz söylememeleri, adaletli

davranmaları, saldırgan davranışlar sergilememeleri, dışlamamaları, yalan söylememeleri ve arkadaşlık etmeleri şeklinde beklentilerini belirttikleri görülmüştür. Göçmen olmak başlı başına dezavantajlı bir durumdur. Göç eden çocuklar göç ettikleri yerlerde uyum mücadelesi vermektedir. Bulunduğu topluma kendini kabul ettirmeleri zorlu bir süreç sonunda gerçekleşebilmektedir. Göç eden bireyler göç ettikleri toplumda bir yandan kendi kültürüne özgü davranışları sürdürmeye çalışırken diğer yandan bulunduğu toplumun kültürüne ayak uydurma çabasına girmekte, bu noktada bocalayabilmektedir. Yerli toplumun ise yaşadığı yeri kendi sahipleri görme özgüveni ile başka yerlerden gelen farklı kültüre ait insanları ve kültürleri kabullenmeleri kolay görünmemektedir. Bu nedenle yerli çocuklar kendi toplumundan olan çocukları daha çok benimsemekte, onlara daha iyi davranmakta ve göçmen çocukları dışlayabilmektedir. Göç eden bireyler, yeni bir dilde eğitim, kültürel uyum, etnik ve dini kimlik, cinsiyet rolü çatışmaları, kuşaklararası çatışma, ayrımcılık ve sosyal dışlanma gibi sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedir (Peltokorpi, 2010).

Öneriler

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda;

- Okul yöneticilerinin göçmen çocukların ihtiyaçları konusunda kapsamlı araştırma yapmaları,
- Okul yöneticilerinin göçmen çocukların ilgi, yetenek ve yeterliliklerini belirleyici çalışmalar yapmaları,
- Okul yöneticilerinin göçmen çocukların güçlük yaşadığı ders ya da konuları belirleyerek bu çocuklara ek dersler, kurslar düzenlemeleri,
- Göçmen olan ve olmayan çocukların ailelerini kaynaştırıcı programlar yapmaları,

- Göçmen çocukların gelişimlerini destekleme konusunda öğretmenlerle işbirliği halinde çalışmaları,
- Öğretmenlerin sınıf içi ve sınıf dışı uygulamalarda göçmen olan ve olmayan çocuklara karşı ayırım yapmamaları,
- Göçmen olan ve olmayan çocukların kaynaşmaları konusunda etkinlikler düzenlemeleri
- Sınıf düzeyini yakalamayan çocukların durumları ile ilgili okul yöneticileriyle işbirliği yapmaları,
- Göçmen olmayanların göçmen çocukları kabullenmelerini kolaylaştırma konusunda farklılıklara saygı gösterme konusunda uygulamalar yapmaları konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Kaynakça

Altunay, E., Oral, G., & Yalçınkaya, M. (2014). Eğitim kurumlarında mobbing uygulamalarına ilişkin nitel bir araştırma, *Sakarya University Journal of Education*, 4 (1), 62-80.

Altunok, M. (2017). Türkiye'nin göç gerçekliği ve örgütlenmesi üzerine bir tartışma, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (22), 295-311.

Demirhan, Y. ve Aslan, S. (2015). Türkiye'nin sınır ötesi göç politikaları ve yönetimi, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (9), 23-62.

Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve insan, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (9), 9-22.

Ereş, F. (2015). Türkiye’de göçmen eğitimi sorunsalı ve göçmen eğitiminde farklılığın yönetimi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (2), 17-30.

Hacıfazlıoğlu, Ö., Kararımak, Ö. ve Öztabak, M. (2015). Göç olgusu bağlamında lise öğrencilerinin aile profilleri ve akademik başarı durumları, *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12-2 (24), 81-97.

Kuyaksil, A. ve Özdemir, M. (2015). Türkiye’de kırsaldan kente göç ve güvenlik ilişkisi, *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 2(4), 24-40.

Okray, Z. (2017). Erken dönem uyumsuz şemalar ve göç: bir olgu sunumu, *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 1(1), 51-58.

Peltokorpi, V. (2010). Intercultural communication in foreign subsidiaries: The influence of expatriates’ language and cultural competencies, *Scandinavian Journal of Management*, 26(2), 176-188.

Polat, UluocakG. (2009). İç göç yaşamış ve yaşamamış çocukların okulda uyumu, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (26), 35-44.

Sakız, H. (2016). Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme çalışması, *Göç Dergisi*, 3(1), 65-81.

Tekin, U. (2017). Avrupa’ya göç ve Türkiye, *I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 37, 46-56.

Uluocak, G. P. (2010). İç göç yaşamış ve yaşamamış çocukların okulda uyumu, *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (26).

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (2. Baskı). Seçkin yayıncılık.

Zorunlu Göçe Maruz Kalan Öğrencilerde Akademik Başarıyı Anlamlandırma: Fenomenolojik Bir Çalışma

Recep Gür Erzincan Üniversitesi

Giriş

Geçmişten günümüze, savaş, iç karışıklıklar vb. faktörler sebebiyle birçok insan yaşadıkları ülkeleri terk etmek zorunda kalmış bir başka ifadeyle “zorunlu göç”e maruz bırakılmıştır. Kimi insanlar da daha rahat yaşam şartları umuduyla yaşadığı toprakları terk edip yer değiştirerek “gönüllü göç” etmiştir (Yılmaz, 2014). 1944 yılından itibaren Rus baskılarından dolayı Ahıska Türkleri yaşadıkları yerleri terk ederek dünyanın dört bir yanına dağılmıştır. Ahıska Türklerinin en yoğun olarak göç ettikleri ülke ise, Türkiye’dir (Cengiz ve Türk, 2009). Ukrayna hükümet güçleri ve Rus ayrılıkçılıklar arasındaki iç savaşın etkisiyle, yaşadıkları çevrenin büyük zarar görmesi ve can ve mal güvenliklerinin kalmaması sonucunda, 2015 yılında Türkiye’deki Erzincan ili Üzümlü ilçesine iskânlı göç kapsamında Ahıska Türklerinin getirilmesi kararı da siyasi temele sahip zorunlu göç kapsamında ele alınmaktadır (Orhan ve Coşkun, 2016).

Zorunlu göçlerle birlikte farklı kültürlerin birbirlerinden etkilenmesiyle değer ve davranışlarında birtakım değişimler yani kültürleşme meydana gelmektedir (Güvenç, 1999; Sönmez, 2012). Ahıska Türkleri her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarıyla etnik olarak aynı kökenden gelse de göç eden topluluklar, ilgili ülkenin kültürel değerlerinden etkilenmektedir. Bu süreçte, hiç şüphesiz ki en çok etkilenenler göçmen öğrencilerdir. Göçmen öğrenciler farklı bir ortama, yeni bir eğitim sistemine ve göçün meydana getirdiği değişime uyum problemi yaşamaktadırlar. Bunların yanı sıra, Ahıskalı öğrenciler, yerli öğrencilerle birlikte aynı sınıflarda eğitim öğretim görmelerine rağmen dilsel ve kültürel bakımından

eşdeğer olmayan sınav sorularıyla karşılaşabilmektedir. Bu durum, Ahıskalı öğrencilerin gerçek performansını sergileyebilmesini engelleyerek, öğrencilerde sınav kaygısının oluşmasına sebep olmaktadır (Spielberg, ve Vagg, 1995). Bu tür durumların, Ahıskalı öğrencilerin akademik performansını etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, zorunlu göçe maruz kalan öğrencilerde akademik başarının anlamlandırılmasına yönelik bir çalışmanın yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu araştırmanın, dezavantajlı öğrencilerin gerçek performansını sergileyebilmelerinde olumsuz yönde etkili olan faktörlerin giderilmesine ilişkin yol gösterici olması beklenmektedir. Bu düşünceden hareketle bu çalışmada, Erzincan'da öğrenim görmekte olan Ahıska Türk'ü öğrencilerin gündelik yaşam deneyimlerinden yola çıkarak akademik başarıyı nasıl anlamlandırdıklarının keşfedilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, katılımcılar, veriler ve toplanması, verilerin analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Zorunlu göçe maruz kalan farklı öğrencilerden elde edilen deneyimleri farklılaştıran öze ulaşılmasının amaçlandığı bu çalışmada, nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik araştırma deseni kullanılmaktadır. Fenomenoloji deseni, farkında olunan fakat derinlemesine ve detaylı bir şekilde kavranamayan olgulara odaklanıldığı araştırmalarda kullanılan bir araştırma desendir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Katılımcılar

Bu araştırmaya, 2016–2017 Eğitim Öğretim Yılı bahar döneminde, Erzincan'da öğrenim görmekte olan Ahıska Türk'ü öğrenciler arasından kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile belirlenen 15 öğrenci katılmıştır. Kolay ulaşılabilir

örnekleme yönteminde, araştırmacı katılımcılara rahat ulaşabildiği, araştırmaya katılmaya gönüllü bireyler üzerinde araştırmasını yürütmektedir. Böylelikle, araştırma göreceli olarak daha az maliyetle, daha hızlı ve pratik bir şekilde tamamlanabilmektedir (Patton, 2002; Miles ve Huberman, 1994).

Katılımcıların %60'ı ($f=9$) Üzümlü Ortaokulu; %40'ı ($f=6$) Üzümlü Anadolu Lisesi'nde öğrenim görmektedir. Öğrencilerin %53.3'ü ($f=8$) erkek, %46.70'i ($f=7$) ise kız öğrencidir. Öğrencilerin sınıf düzeyinde dağılımı incelendiğinde, Üzümlü Ortaokulu (5. Sınıf ($f=2$, %22.22), 6. Sınıf ($f=2$, %22.22), 7. Sınıf ($f=3$, %33.33), 8. Sınıf ($f=2$, %22.22)); Üzümlü Anadolu Lisesi (9. Sınıf ($f=2$, %33.33), 10. Sınıf ($f=2$, %33.33), 11. Sınıf ($f=1$, %16.66), 12. Sınıf ($f=1$, %16.66)) öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır.

Veriler ve Toplanması

Veri toplama aracında, Ahıska Türk'ü öğrencilerin cinsiyeti, sınıfı ve okuluna ilişkin kişisel bilgi formuna yer verilmiştir. Bunun yanı sıra, literatür taraması ve uzman görüşleri doğrultusunda yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda Ahıskalı öğrencilerin gündelik yaşam deneyimlerinden yola çıkarak akademik başarıyı nasıl anlamlandırdıklarını keşfedebilmek adına aşağıdaki sorulara yer verilmiştir.

1. Akademik başarı, sizin için nasıl bir anlam ifade etmektedir?
2. Türkiye'deki gündelik yaşam deneyimlerinizden yola çıkarak akademik başarınızı ne tür durumların/ koşulların etkilediğini düşünüyorsunuz?

Görüşme sürecine başlamadan önce, katılımcılardan görüşme sorularına yoğunlaşarak düşüncelerini aktarmaları ve soruları içtenlikle yanıtlamaları istenmiştir. Katılımcıların kimliğini

gizlemek için K1 (Birinci Kız), E2 (İkinci Erkek) şeklinde raporlaştırma yapılmıştır. Katılımcılardan izin alınarak görüşme notları kaydedilmiştir. Görüşme için uygun bir sınıfta yaklaşık 25 dakika süren ve yarı yapılandırılmış bireysel görüşmelerle veriler toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Ahıska Türk'ü öğrencilerin ifadeleri olabildiğince özgün yapısına bağlı kalınarak, doğrudan aktararak, öğrencilerin akademik başarıyı nasıl anlamlandırdıklarını ortaya çıkarmak için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemle, içeriğin kurallara uygun adım adım ayırma işlemini takip ederek (Mayring, 2000) verideki tutarlı örüntüleri belirleyip (Patton, 2002) elde edilen verileri açıklayabilecek kavramlara/temalara ulaşılabilmesi amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak için, kodlama ile açık, anlaşılır, binişik olmayan kategoriler oluşturulup oluşturulmadığının yanı sıra kodlamaların, kavramsal kategorileri temsil edip etmediğinin anlaşılmasına ilişkin uzman görüşü alınmalıdır (Bilgin, 2006). Bu doğrultuda iki uzmandan görüş alınmıştır.

Bulgular

Araştırmada, zorunlu göçe maruz kalan öğrencilerin, aidiyetlik duygusu, kültür farklılığı, gündelik yaşamla ilişkilendirememe ve dil sorunlarının akademik başarıları üzerinde olumsuz yönde etkili olduğu saptanmıştır. Zorunlu göçe maruz kalan Ahıska Türk'ü öğrencilerin akademik başarıyı nasıl anlamlandırdıklarına ilişkin görüşleri doğrultusunda oluşturulan temalara yönelik örneklerle aşağıda yer verilmektedir:

“Aidiyetlik duygusu” temasına yönelik örnekler:

- ... *Yerliler bana bize iyi davransınlar Türkiye'de.(K2)*

- *burada okulda arkadaşlarla (yerliler) küçük düşürülmek beni rahatsız ediyor burada yerliler çocukların yarısı beni sevmiyor. (K4)*
- *(Kütüphanelerde, hastanelerde vs) TC numaraları istiyorlar bakıp bunlar Ahıskalı diyorlar (K1)*
- *yerlilerin bize biraz anlayış göstermelerini bekliyoruz yani bize mesela kavga çıkartmak için bahane aramasınlar. Çok olan bu sorunlar bizimle kavga sorunları lütfen çözülsün (K7)*
- *buradaki arkadaşlarımın sevmesini onlarla kavga etmeyelim onların beni sevmelerinin sağlanmasını istiyorum (E6)*
- *ben orayı (Ahıska) ... ve oradaki yaşamımızı ben çok özliyorum..(E3)*

“Kültür farklılığı” temasına yönelik örnekler:

- *Ukrayna'dan geldiğim için çok zor öğrenirim. (E7)*
- *daha çok kitap Ahıskalıların istediği kitaplara yönelik görüş alır onları alırdım. Dini kitaplar öykü kitapları Ukraynaca kitaplarda olsa iyi olur...(K6)*
- *Ahıskalıyım bana zor geliyor Türkiye'de eğitim (K1)*
- *Siz de giyerken dar pantolon üzerine bir şey giyiyorlar Türkiye'deki giyiyorlar diye ben de giymeliymişim müdür bey kıyafetlerime karışmasınlar diye söyledi (K3)*
- *Türk kültürünü yeni yeni anlamaya ve uyum sağlamaya çalışıyorum... alışmaya çalışıyorum, olmuyor.(K5)*

- *Eğitim sistemi Ukrayna’da daha kolay.. (E1)*
- *kaldırılсын katlanılan (kırıışık) giysimiz için eve göndermesinler... kot pantolon yasak. Bundan rahatsız oluyorum. Küpe de yasak (E5)*

“Gündelik yaşamla ilişkilendirememe” temasına yönelik örnekler:

- *“okulda öğrendiklerimi özellikle fen ve teknoloji ile matematik dersinde ödevlerimi yapmakta etkili ve başarılı olarak kullanamıyorum.” (K6)*
- *Okulda öğrendiklerimi evde kullanamıyorum özellikle sosyal bilgiler ödevlerini evde yaparken anlayamıyorum ...yörelerin halk oyunlarının olduğunu nereye ait olduğunu bilmiyorum bu yüzden de yapamıyorum. (K5)*
- *.... Öğrendiklerim derslerle ilgili durumları evde çok kolay kullanamıyorum. (K3)*
- *felsefede öğrendiklerimi anlayamıyorum okuldan çıkınca kafam karışıyor. (E4)*

“Dil sorunu” temasına yönelik örnekler:

- *Ahıskalica İletişim konuştuğumuz için anlamıyorum eğitim dili Türkçe bize biraz uygun değil. (K6)*
- *dilimiz çok önemli problem bir başka bir dil (Ahıskaca) konuşuyoruz siz Türkçe konuşuyorsunuz anlamada sorunlar oluyor diye düşünüyorum. (E8)*
- *Bazı kelimeler anlamıyoruz kitaplarda da çok çıkıyor. Öğretmenler de kullanıyor o kadar çok anlaşılmayan kelime var ki hangi birini soralım (K3)*
- *Türkçeyi çok iyi anlamıyorum.. Türkçem çok iyi değil okuduğumuzu iyi anlamıyorum derslerde..matematik*

*gibi sözel olmayan dersleri daha iyi anlıyorum
Osmanlıca şairleri edebiyat kötü oluyor. (K1)*

- *...oradaki gibi tahtaya çıkıp yazamadığımızdan
anlayamıyoruz. (E2)*

Zorunlu göçe maruz kalan Ahıska Türk'ü öğrencilerin akademik başarıyı nasıl anlamlandırdıklarına ilişkin yapılan görüşmelerde genel olarak akademik başarıları üzerinde olumsuz yönde etkili olan durumlara ilişkin görüşler bildirmişlerdir. Elde edilen verilere yönelik yapılan içerik analizi sonrası, Ahıskalı öğrencilerin görüşleri, aidiyetlik duygusu ($f=6$), kültür farklılığı ($f=7$), gündelik yaşamla ilişkilendirememe ($f=4$) ve dil sorununa ($f=5$) yönelik dağılım göstermektedir.

Sonuçlar ve Öneriler

Bu araştırmada Erzincan'da öğrenim görmekte olan Ahıska Türk'ü öğrencilerin akademik başarıyı nasıl anlamlandırdıklarının keşfedilmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya 2016–2017 eğitim öğretim yılı bahar döneminde, Erzincan ili Üzümlü ilçesinde 9'u Üzümlü Ortaokulu'nda, 6'sı Üzümlü Anadolu Lisesi'nde öğrenim görmekte olan Ahıska Türk'ü 15 öğrenci katılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin, kültür farklılığı, dil sorunu, okulda öğrendiklerini gündelik yaşamda nasıl kullanacaklarını bilememeleri, yerli öğrencilerin Ahıskalı öğrencileri kabul etmemesi, sık sık kavgaların yaşanmasından rahatsız olmaları ve Ahıskalı öğrencilerin memleketlerine olan özlemlerin etkisiyle, kendilerini Türkiye'ye ait hissedememeleri, onların akademik başarıları üzerinde olumsuz yönde etkili olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Araştırma sonuçları doğrultusunda şu önerilerde bulunulmuştur:

Ahıska Türk'ü öğrenciler aidiyetlik duygusu ve kültür farklılığından kaynaklı sorunlar yaşadıkları için, rehberlik ve

psikolojik danışma alanında uzman kişilerle işbirliği yapılarak oryantasyon eğitimine daha fazla önem verilebilir.

Öğretmenler, derslerde daha çok bilgiyi gündelik yaşama transfer edecek şekilde örnekler verebilir. Bunun yanı sıra, öğretmenlerin öğrencilerin bilgileri gündelik yaşamla ilişkilendirebilecekleri etkinlikler düzenlemesi önerilir.

Ahıska Türk'ü öğrencilerin dil sorunu yaşamamaları için kısa zamanda uygulanabilecek Türkçe öğretim programları hazırlanabilir. Bu programlar, hazırlık sınıfı ya da Türkçe kursu adı altında uygulanabilir.

Kaynakça

Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi: Teknikler ve örnek çalışmalar*. Siyasal Kitabevi, Ankara.

Cengiz, K., Türk, H. (2009). Hatay'da iki dillilik ve iki dillilikten kaynaklanan dil karışması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(12).

Güvenç, B. (1999). *İnsan ve kültür*. Ankara: Remzi Kitabevi.

Mayring, P. (2000). Qualitative content analysis. *Qualitative Social Research Theories Method Applications*, 1(2).

Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: A sourcebook of new methods*. SAGE Publications, California.

Orhan, F. ve Coşkun, O. (2016). Zorunlu göçlere yeni bir örnek: Ahıska Türkleri'nin Erzincan'a göçleri. *Türk Coğrafya Dergisi* 67, 41-50.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. SAGE Publications, California.

Sönmez, V. (2012) *Eğitim felsefesi*. Anı yayıncılık, Ankara.

Spielberger. C. and Vagg, R. (1995). *Test anxiety: theory, assessment and treatment*. Taylor and Francis.

Yıldırım A. ve Şimşek H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: Çeşitleri, nedenleri ve etkileri, *Turkish Studies* 9(2), 1685-1704.

İlkokula Devam Eden Sığınmacı Çocukların Eğitimsel Sorunlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri

Kibar Aktın, Sinop Üniversitesi

Derya Aktaş, Sinop Üniversitesi

Giriş

Dünyada mülteci ve sığınmacı çocuk sayısı savaş, terör, iç çatışmalar, sosyal ve ekonomik nedenlerle gün geçtikçe artmaya devam etmektedir. 2016 yılı sonu itibarıyla dünya geneline sayısal olarak bakıldığında, “65,6 milyon insan zorla yerinden edilmiş olup bunların 22,5 milyonu mülteci, 40,3 milyonu kendi ülkeleri içerisinde yerinden edilmiş kişi ve 2,8 milyonu sığınmacıdır” (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [İBGİGM] 2017, s. 77). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin [UNHCR] (2017) raporlarına göre zorla yerinden edinilmiş bu insanların 36.4 milyonunu yani neredeyse yarısını çocuklar oluşturmaktadır. UNHCR tarafından yardım edilen ve korunan bu çocuklar, mülteci, sığınma talebinde bulunan, vatansız, geri dönüş yapan ve ülke içinde yerlerinden edilmiş çocukları içermektedir. Dünya geneline bakıldığında ise ilköğretim çağında olan 59 milyon çocuk okula gidememekte ve bu çocukların yarısı savaş ve silahlı çatışmalardan etkilenen ülkelerde yaşamaktadır. Türkiye’ye yönelik göç hareketleri incelendiğinde ise 2017 Haziran ayı itibarıyla Orta Doğu ve Afrika ülkelerinden 3 Milyon Suriyeli (Şuan da yoğun olarak ülkemize yönelik göçler de 2011 yılında başlayıp devam eden Suriye’den olan göçlerdir. Suriye’deki çatışmaların kısa sürede hızlı bir şekilde büyümesi, Suriye’den milyonlarca insanın kaçışına yol açan kitlesel bir göçe dönüşmüştür. Bu nitelikteki kontrolsüz bir göç hem Suriyeli mültecileri hem de göç alan Türkiye’yi birçok alanda zor durumda bırakmıştır. Çünkü göç kontrolsüzce düzensiz gerçekleştiğinde ev sahibi ülkede mülteciler sorununu doğurmuştur. Bu konumdaki ülkelerde mültecilere karşı yabancı korkusu ve etnik şiddet

oluşabilmektedir (Kara, Yiğit ve Ağırman, 2016: 950))², 136.000 Afganistanlı, 134.000 Iraklı, 32.000 İranlı, 4000 Somalili ve 9000 diğer milletlere ait kişiler olduğu görülmektedir. Suriyeli dışındaki diğer milletlerden 316.643 kişi 2017 Haziran ayı itibarıyla UNHRC'ye kayıt yaptırmıştır. Dikkat çekici olan durum, bu kayıtlı sayının % 32'sini çocukların oluşturmasıdır (UNHCR, 2017).

Mülteci ve sığınmacı çocuklarla ilgili temel endişe oldukça yüksek bir nüfus oranını oluşturan bu çocukların gittikleri ülkelerde ne gibi sorunlar yaşadıkları ve özellikle eğitim, oryantasyon, sağlık ve barınma gibi temel insani ihtiyaçlarına ev sahibi ülkelere ya da uluslararası kuruluşlarca ne oranda destek sağlandığıdır (Kolukırık, 2009, s. 6). Nitekim UNICEF (2017) raporlarına göre dezavantajlı grupların önemli bir halkasını oluşturan bu çocukların yaşanan kriz karşısında sağlıkları ve yaşamları risk altına girerek en ağır yükü taşıyan grupları oluşturmakta olduğu belirtilmiştir. Öte yandan bu çocukların eğitimden mahrum kalarak yaşam boyu yoksulluk içerisinde kalmakta ve hayatın zorluklarını aşabilmek için ihtiyaç duyacakları becerileri edinememekte olduğuna yönelik araştırma sonuçları da mevcuttur (Özdemir, 2015). Ülkemizde eğitim sistemi içerisinde dezavantajlı gruplara yönelik eğitimsel sorunlar devam ederken okullarımız sığınmacı ve özel sığınmacı statüsünde dilini bilmedikleri ve dilimizi anlamayan yaralı, güvensiz, kırgın, kızgın çocuk ve ergenlere eğitim vermek durumuyla baş başa kalmaktadır. Bu bağlamda mülteci veya sığınmacı çocuklarla ilgili son yıllarda çok sayıda toplumsal araştırmaların (Akpınar, 2017; Ardiç-Çobaner, 2015; İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi [İBÜÇÇB] 2015; GfK, 2016; İstanbul Saha Araştırması, 2016; Kağnıcı, 2017; Kara, Yiğit ve Ağırman, 2016; Kolukırık, 2009; Özer, Komşuoğlu ve Ateşok, 2016; Şeker ve Aslan, 2015; Yılmaz, 2015) yapıldığını görmek mümkündür. Ancak temel

2.

eğitim aşamasındaki okullarda farklı yaş gruplarında sığınmacı çocukların eğitimsel sorunlarının tespitine yönelik son yıllarda sınırlı sayıda da olsa araştırmaların yapıldığı görülmektedir (Erdem, 2017, Emin, 2016; Mercan-Uzun ve Bütün, 2016; Sarıtaş, Şahin ve Çatalbaş, 2016). Oysaki eğitimin temel aşamasını oluşturan ilkokullarda öğrenim gören sığınmacı çocukların sorunlarının tespit etmek aksayan durumların ve beliren ihtiyaçların giderilmesine erken müdahale etme şansı doğurur. Dolayısıyla bu çalışmada sınıfta sığınmacı öğrenci bulunan ilkokul öğretmenlerin bu çocuklara ilişkin karşılaştıkları eğitimsel sorunların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlarla öğretmenlerin;

Sınıflarında sığınmacı çocuklarla yaşadıkları sorunlarını,

Sığınmacı çocukların akranlarıyla karşılaştıkları sorunlarını,

Sığınmacı çocukların aileleriyle yaşadıkları sorunlarını,

Sığınmacı çocuklarda gözlemledikleri kişilik özelliklerini,

Sığınmacı çocukların ebeveynlerinin okul çevresine karşı durumlarını,

Sığınmacı çocuklara yönelik özel girişimlerini belirlemek amaçlanmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulguların sığınmacı çocukların topluma uyumunu sağlamaya yönelik başarılı eylem planları hazırlanmasına ilişkin olumlu yönde katkı sağlaması beklenilmektedir.

Yöntem

Araştırmanın modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan “durum çalışması” seçilmiştir. Durum çalışmasında “güncel bir olgu, olay, durum, birey ve gruplar üzerine odaklanılıp, derinlemesine” incelenmeye çalışılmaktadır (Ekiz, 2003, s.43). Araştırma yapmak için özel bir durumun varlığından bahsedilmesi gerekmektedir. Bu araştırmada özel durum sığınmacı çocukların eğitimsel sorunlarıyla ilgilidir. Bu sorunlar bütüncül bir çerçevede birbiriyle ilişkili bir şekilde araştırılır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Sinop ilindeki Fatih İlkokulunda 2017-2018 eğitim-öğretim yılında çalışan 10 sınıf öğretmeninden oluşmaktadır. Çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme ile belirlenmiştir. Kolay ulaşılabilir durum örneklemesinin tercih sebebi okulun araştırmacılara kolay ulaşılabilir bir mekânda olması ile ilişkilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan sınıf öğretmenleri, bu öğretmenlerin ders verdikleri sınıf düzeyi (S), sınıflarındaki sığınmacı çocuk sayısı ve bu çocukların geldikleri ülkeler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubu

Öğretmenler	Sınıf (S)	Düze yi	Sığınmacı Öğrenci Sayısı	Sığınmacı Çocukların Ülkeleri
K1	1S		1	Irak
K2	4S		1	Irak
K3	2S		1	Irak
K4	3S		1	Irak
K5	3S		1	Afganistan
K6	4S		2	Irak
K7	4S		1	Irak
K8	1S		1	Irak
K9	1S		1	Irak
K10	3S		1	Afganistan

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiş soru formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler, yazışma tekniği kullanılarak toplanmıştır. Bu teknikte soru formu dışında mektup, anket ve yazılı testler en çok tercih edilen diğer araçları oluşturmaktadır (Karasar, 2007, s. 175). Sorular mülteci ve sığınmacı çocukların sorunlarını içeren ilgili literatür çalışması gözden geçirilerek oluşturulmuştur. Oluşturulan sorular araştırmanın alt amaçları olarak belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

Soru formundan elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak temel amacı oluşturmaktadır. Verilerin içinde saklı olabilecek gerçekleri ortaya çıkarma çabası da var olmaktadır. Toplanan verileri önce kavramsallaştırmak daha sonra ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlemek ve temaları saptamak gerekmektedir. Temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır. Dört aşaması bulunmaktadır. Bu aşamalar sırasıyla; verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması olarak ifade edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Tümevarımcı bir analiz yöntemi ile temalar belirlenmeden önce görüşmeden elde edilen veriler iki araştırmacı tarafından birbirlerinden bağımsız olarak kodlanmıştır. İki araştırmacı tarafından görüş birliği/tutarlılık sağlanana kadar kodlama üç kez gözden geçirilerek güvenilirliği sağlanmıştır. Kodlayıcılar arasında uyum yüzdesi aşağıdaki formüle göre hesaplanmıştır: $\text{Güvenirlik} = (\text{Görüş birliği sayısı} \times 100) / (\text{Toplam görüş birliği} + \text{görüş ayrılığı sayısı})$ (Miles ve Huberman, 2016: 64). Elde edilen değer % 90'dır ve bu değer, kodlamanın güvenilir biçimde gerçekleştirildiğini göstermektedir (Miles ve Huberman, 2016). Üçüncü aşamada temaların sınıf düzeylerine göre frekansları belirlenmiş ve öğretmenlerin söylemlerinden doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Bu şekilde araştırmanın iç geçerliği arttırılmaya çalışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Dördüncü aşamada tanımlanan bulgular yorumlanmıştır. Verilerin analizinde kullanılan betimsel çerçeve tanımlanarak araştırma sonuçlarının güvenilirliği arttırılmaya çalışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Analiz sürecinde alıntılarda etik açıdan doğru

olmayacağı düşünülerek öğretmen isimlerine yer verilmemiş, onun yerine öğretmenler K1, K2 gibi kod isimleriyle tanımlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde ilkokul öğretmenlerinin sığınmacı çocukların eğitiminde karşılaştığı sorunlara yönelik görüşlerini içeren bulgulara yer verilmektedir. Çalışma kapsamında belirlenen alt amaçlara ilişkin bulgular aşağıda sırası ile sunulmaktadır:

Öğretmenlerin Sığınmacı Çocukların Eğitiminde Karşılaştığı Sorunlara Yönelik Bulgular

Tablo 2. Öğretmen Görüşlerine Göre Sığınmacı Çocukların Eğitiminde Karşılaştığı Sorunlar

Tema	Sınıf Düzeyleri				f
	1S	2S	3S	4S	
Dil	2	1	3	1	7
Sosyal uyum			1	3	4
Akademik başarısızlık	1		2	2	5
Toplam	3	1	6	6	16

Tablo 2’ye bakıldığında sığınmacı çocukların eğitiminde en fazla sorunla karşılaşanların üçüncü ve dördüncü sınıf öğretmenleri olduğu anlaşılmaktadır. Yaşanan problemlerin türü içerisinde en fazla *dil*, devamında *akademik başarısızlık* ve *sosyal uyum sorunu* olduğu görülmektedir. Öğretmen görüşlerine bakıldığında K1’in (1S) “Benim öğrencim hiç Türkçe bilmediği için zor anlaşıyorum” ifadesi dil sorununun öğretmeni anlamayı zorlaştırdığına, K7’nin (4S) “Kendisi ve ailesiyle yeterli iletişim kuramamak” ifadesi sadece çocukla değil ailelerle de bu sorunun yaşandığına işaret etmektedir.

K4'ün (3S) “İlk geldiklerinde konuşulanı anlamadıkları için öğrenmede zorlanıyorlardı. Daha sonra okuma ve yazmayı öğrendikten sonra daha hızlı öğrendiklerini gözlemledim” ifadesi dil probleminin çözülmesi ile sığınmacı çocukların öğrenme becerilerinin arttığına iyi bir kanıtı olarak gösterilebilir. K7 (4S) bu çocuklarla “Bireysel ilgilenilmemesi[ni], ...]” yani bireysel olarak yeterince zaman ayırlamadığı için de çocuğu “normal programında aksamasına” ve “akademik başarısızlık” yaşamasına neden olduğunu ifade etmektedir. Sığınmacı çocukların eğitiminde karşılaşılan dil problemi dışında diğer önemli bir sorun da 3. ve 4. sınıf öğretmenlerine göre sosyal uyum sorunudur. Dil ile birlikte kültürel ve bireysel farklılıklardan kaynaklı olarak değerlendirilebilecek sosyal uyum sorunu K10’a göre, çocukların arkadaşlarına “kendini kabul ettireme[mesine]” “arkadaşlarıyla oynamayı bil[memesine] (K2), “... çevreye ve okul kültürüne uyum sağlama” masına neden olmaktadır. Sığınmacı çocukların eğitimde karşılaştığı sorunların birbiriyle ilişkili olduğu görülmektedir. Öğretmen görüşleri dil bilmemenin anlamayı güçleştirdiği, devamında akademik başarısızlığa neden olduğu, kültürel ve bireysel farklılıklarla beraber sosyal uyum sorununu doğurduğu yönündedir.

Öğretmenlerin Amaç Sığınmacı Çocukların Akranlarıyla Karşılaştığı Sorunlara Yönelik Bulgular

Tablo 3. Öğretmen Görüşlerine Göre Sığınmacı Çocukların Akranlarıyla Karşılaştığı Sorunlar

Tema	Sınıf Düzeyleri (S)				f
	1S	2S	3S	4S	
Dil Sorunu	1			3	4
Dışlanma Hissi		1	1	2	4
Saldırganlık	1			2	3
Toplam	2	1	1	7	11

Tablo 3'e bakıldığında öğretmenlerin görüşlerine göre birinci, ikinci ve üçüncü sınıfa devam eden sığınmacı çocukların akranlarıyla daha az sorun (f=3) yaşamakta olduğu görülmektedir. Fakat dördüncü sınıfta öğrenim gören sığınmacı çocuklar için (f=7) durum aynı değildir. Özellikle dördüncü sınıfta öğrenim gören sığınmacı çocukların akranlarıyla çoğunlukla *dil, dışlanma sorunu yaşadığı ve saldırganca davranışlar gösterme eğiliminde* olduğu görülmektedir. Öğretmen görüşmelerinde en dikkat çekici bulgulardan biri de birinci sınıf ve üçüncü sınıf okutan 6 öğretmenden dördünün bu çocukların akranlarıyla herhangi bir sorun yaşamadıklarına yönelik ifadeler kullanmalarındır. Öğretmenlerden K5'in (3S) "Çok uyumlu bir öğrenci. Arkadaşları tarafından çok sevilir. Oyunlara katılıyor iletişimi çok iyi", K4'ün (3S) "Akranlarıyla ilk zamanda anlaşamadıkları halde zamanla birbirlerini daha iyi anlayıp çok iyi anlaştıklarını gözlemledim" ve K1'in (1S) "Sorun yaşamıyorum. Oynamaya çalışıyor. Öğrencilerim onu çok sevir, ilgileniyorlar" ifadeleri birinci ve üçüncü sınıfa devam eden sığınmacı çocukların genel olarak akranlarıyla uyum sorunu yaşamadıklarını ve mutlu olduklarını göstermektedir. Sığınmacı çocukların arkadaşlarıyla sorun yaşadıklarını ifade eden öğretmen görüşlerine bakıldığında K2'ye (4S) göre "Dil sorunu, konuşulanı anlamıyor, halini anlatamıyor. Oyunlara tamamıyla yabancı. Hırçın çok hareketli", K7'ye (4S) göre "Türkçe bilmediğinde ya da yeteri kadar konuşamadığından ve konuşmaları anlamadığından saldırganlık gösterebilmekte. Bu durum arkadaşları tarafında dışlanma hissi uyandırmaktadır" ve K6'ya (4S) göre "Kendini ifade edememe, dil problemleri, yönergeleri anlamada güçlük" çocukların akranlarıyla sorun yaşamamasına neden olmaktadır. Bu yaş grubu çocukların akranlarıyla iletişimde yaşadığı temel sorunun dil kaynaklı olduğu görülmektedir. Dil sorununun konuşulanı anlamamasına, kendini ifade etmede güçlük çekmesine, dolayısıyla akranlarıyla iletişim kuramamasına, akranları tarafından dışlanmasına, yalnızlık

hissi yaşamasına, hırçınlaşmasına ve saldırganca davranışlar göstermesine neden olduğu anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin, Sığınmacı Çocukların Aileleriyle Yaşadıkları Sorunlara Yönelik Bulgular

Tablo 4. Öğretmenlerin Sığınmacı Çocukların Aileleriyle Yaşadıkları Sorunlar

Tema	Sınıf Düzeyi (S)				f
	1S	2S	3S	4S	
Dil Sorunu	1			2	3
İletişim			1	1	2
Aile desteğinde yetersizlik	2			3	5
Toplam	3		1	6	10

Tablo 4’te görüldüğü gibi sığınmacı aileleri ile ilgili en fazla sorun belirten (f=6) dördüncü sınıf öğretmenleridir. Genelde tüm öğretmenler sığınmacı ailelerin, *çocuklarının eğitimlerine gerekli desteği verememeleri* ile ilgili bir sorun belirtmektedirler. Sorunun nedenine yönelik K1’in (1S) “Velim uğraşıyor fakat o da Türkçe bilmediği için çok yardımcı olamıyor”, K2’nin (4S), “....aile olarak bir katkıları olmuyor. Ben anlamıyorum konuşulani diyorlar” ve K7’nin (4S) “Yeteri kadar ilgilenmiyorlar. Kendileri de yeterince... Türkçe okuma yazma bilmediklerinde çocuklarına da gerekli aile desteği verememektedirler” ifadeleri ailelerin çabalarına rağmen dil bilmemeleri gibi temel bir sorunla çocuklarına yeterince destek olamadıklarına işaret etmektedir. Dil probleminin doğurduğu iletişim sorunun dışında K4 (3S) “Biraz daha ilgi ve ihtiyaçları fazla oldukları için okuldan uzak gözüküyorlar. Ama hepsinin de çocuklarının daha iyi şartlarda yaşatmak istediklerini gözlemledim” ifadeleri ailelerin

çocukların eğitimiyle ilgilenme isteklerinin olmasına karşı kendi farklı sorunlarından kaynaklı olarak onların eğitimleriyle yeterince ilgilenemediklerini göstermektedir. Çarpıcı olan durum bazı birinci, ikinci ve üçüncü sınıf öğretmenleri tarafından sığınmacı çocukların aileleri ile ilgili herhangi bir sorunun olmadığına ifade edilmesidir. Sorunun olmama nedenlerini öğretmenlerden K3 (2S), “Eğitime oldukça istekliler”, K8 (1S) “Benim velim eğitilmiş ve bilgili bir insan. Hiçbir sıkıntı yaşamıyorum” ve K10 (3S) “Bendeki aile için olumlu. Bir şey öğrensin diye çaba gösteriyorlar” ifadeleriyle ailelerin eğitilmiş olmasıyla, çocuklarının eğitimiyle ilgilenmeleriyle ve çaba içerisinde olmalarıyla açıklamışlardır. Öğretmen görüşlerine göre, sığınmacı çocukların aileleriyle yaşadıkları temel sorunlar dil bilmemelerinden ve yaşadıkları farklı sorunlar nedeni ile kendi çocuklarına yönelik gerekli eğitimsel desteği sağlamamalarından kaynaklanmaktadır. Tüm bu olumsuz durumlara karşı öğretmenlerin görüşü, sosyo-ekonomik düzeyi iyi ve eğitilmiş sığınmacı ailelerin çocuklarının eğitime karşı istekli oldukları ve gerekli desteği sağladıkları yönündedir.

Sığınmacı Çocuklarda Gözlemlenen Kişilik Özelliklerine Yönelik Bulgular

Tablo 5. Öğretmen Görüşlerine Göre Sığınmacı Çocuklarda Gözlenen Kişilik Özellikleri

Tema	Özellikler	Sınıf Düzeyi				f	Toplam
		1S	2S	3S	4S		
Olumsuz	Saldırgan, sinirli	1		2	1	4	6
	Soğuk, ürkek,	1		1		2	
Olumlu	Uyumlu, sevecen,	1		2	2	5	9
	koruyucu						
	Akıllı, zeki	1			1	2	
	Öğrenmeye açık, istekli	1			1	2	
Toplam		5		5	5	15	15

Tablo 5’te görüldüğü gibi, sığınmacı çocuklarda gözlenen kişilik özellikleri olumsuz ve olumlu olarak iki tema başlığı ile sınıflandırıldı. Bu tabloda görüldüğü gibi üçüncü ve dördüncü sınıf öğretmenleri sınıflarındaki sığınmacı çocukları “saldırgan, sinirli, soğuk ve ürkek” olarak olumsuz özelliklerle tanımlamışlardır. Öğretmenlerin bu kişilik özelliklerini örneğin K9 (1S) “Şiddete yatkın, dil bilmediğinden dolayı yanlış anlama durumu... olan” ve K10 (3S) “Sinir[li], şiddet eğilimi” gösteren çocuklar olarak ayrıntılı tanımladıkları görülür. Fakat K4 (3S) “İlk başlarda saldırgan özelliklere sahipken daha sonralarda sevecen ve koruyucu oldukları görülür” ifadesi ile sığınmacı çocuklarda görülen saldırganlığın “.... geldikleri yerlerde yaşadıkları şiddetten kaynaklandığını zannediyorum” diyerek yaşadıkları zorlu sürecin bir sonucu ve geçici bir durum olduğunu belirtmektedir. Bu ifadeyi destekler şekilde genel olarak sığınmacı çocuklarla sorun yaşayan (Bkz. Tablo 2 ve 3) öğretmenler sığınmacı çocukları “uyumlu” “sevecen ve koruyucu”, “öğrenmeye açık” “istekli” “akıllı” ve “zeki” kişililer olarak betimlemişlerdir.

Sığınmacı Çocuklara Yönelik Okul Programlarına İlişkin Bulgular

Tablo 6. Öğretmen Görüşlerine Göre Sığınmacı Çocuklara Yönelik Okul Programları

Tema	Sınıf Düzeyi				f
	1S	2S	3S	4S	
Okuma yazma çalışmaları			1	1	2
Rehberlik çalışmaları			3		3
Sınıflara eşit dağılım		1		1	2
Yok	3			1	4
Toplam	3	1	4	3	11

Tablo 6'ya bakıldığında sığınmacı çocuklar için en fazla rehberlik devamında okuma yazma çalışmalarının ve sığınmacı çocukların tüm sınıflara eşit dağılımını içeren bir uygulamanın yapılmakta olduğu görülmektedir. K2 (4S) ve K3'ün (3S) görüşleri sığınmacı çocukların okul yönetimi tarafından tüm sınıflara eşit dağılım sağlanarak yerleştirildiği yönündedir. Görüşme sonuçlarına göre genel olarak okulda uygulanan özel bir programın varlığından söz etmek mümkün değildir. K7'nin (4S) "Bana gelen öğrenciler savaşı yaşamadıklarından herhangi bir psikolojik sorunları olmadığını fark ettik. Okulumuzun bu öğrencilerle ilgili özel bir programı yok" ifadesi okulda sığınmacı çocuklar için neden bir programa ihtiyaç duyulmadığının gerekçesi olarak açıklanmıştır. Sığınmacı çocuklara yönelik K4 (3S) "İlkokula başladıkları andan itibaren okuma-yazma faaliyetleri sınıf öğretmenleri tarafından veriliyor. Daha sonra rehberlik eşliğinde uyum sağlama...", K6 (4S) "Okullarda sınıf düzeyinde bireysel olarak okuma-yazma ağırlıklı çalışmalar yapılıyor. Boş derslerde öğretmenler Türkçe, matematik derslerinde açığındaki öğretmenler mülteci çocuklara yönelik okuma yazma çalışması yap[ıyor]" ve K10 (3S) "Zaman zaman rehberlik çalışmaları" yapılmakta olduğuna yönelik açıklamalar yapmışlardır. Öğretmen görüşlerine göre öğretim süreci içerisinde sığınmacı çocukların okula ve derslere uyumunu sağlayacak rehberlik ve okuma yazma çalışmalarının ihtiyaç belirttiği durumlarda rehber öğretmenlerin desteği ve diğer öğretmenlerin kişisel çabası ile yapıldığı anlaşılmaktadır

Öğretmenlerin Sığınmacı Çocuklara Yönelik Özel Girişimlerine İlişkin Bulguları

Tablo 7. Öğretmenlerin Sığınmacı Çocuklara Yönelik Özel Girişimleri

Tema	Sınıf Düzeyi				f
	1S	2S	3S	4S	
Akran desteği sağlama	1	1	3	1	6
Matematik çalışması				1	1
Okuma yazma çalışmaları	1			3	4
Özel yaptığım bir çalışma yok	1				1
Toplam	3	1	3	5	12

Tablo 7'ye bakıldığında öğretmenlerin sınıflarında sığınmacı çocuklara yönelik özel girişimleri arasında en sık yapılanı akranlarının desteğini sağlamaya çalışmadır. Öğretmenlerin akran desteğine yönelik K1'in (1S), "...Öğrencilerime güzel bir şekilde bilgi verdim. Benden çok arkadaşları ile beraber olacak çünkü. Teneffüslerde öğrencilerime göz kulak olmalarını söyledim. Oyunlarında mutlaka oynatmalarını söyledim", K3'ün (2S), "... Akranlarıyla kaynaştırmaya, birlikte oynamaların[ı] teşvik ediyorum.", K7'nin (4S), "...Öğrencilerin oynadıkları oyunlarına almalarını sağladım... Bu öğrencilerin ne gibi sıkıntılar çektikleri konusunda öğrencilere bilgiler verdim. Empati kurmalarını önerdim ...", K5'in (3S), "Öğrencilere çocuğun durumunu anlatıp yardımcı olmamız gerektiğini anlatıyorum..." ve K10'un (3S) "Sınıf arkadaşlarıyla konuşup içlerine almaları yönünde çalışmalar yapıyoruz" ifadeleri sığınmacı çocuklara empati yaparak yaklaşmaları ve oyunlarına dâhil etmeleri, birlikte oynayıp kaynaşmaları hususunda tavsiye niteliğinde konuşmalar

yaptıklarını ortaya koymaktadır. İhtiyaç halinde okuma yazma ve matematik çalışmaları yaptıkları da görülmektedir.

Öğretmen Görüşlerine Göre Sığınmacı Çocukların Ebeveynlerinin Okul Çevresine İlişkin Durumlarına Yönelik Bulgular

Tablo 8 Öğretmen Görüşlerine Göre Sığınmacı Çocukların Ebeveynlerinin Okul Çevresine İlişkin Durumları

Tema	Sınıf Düzeyi				f
	1S	2S	3S	4S	
Saygılı	3	1		3	7
İletişim sorunu			3	2	5
Çekingem			1	1	2
Toplam	3	1	4	6	14

Tablo 8’e bakıldığında öğretmenler, sığınmacı çocukların ebeveynlerinin okul çevresine (okul yöneticilerine ve kendilerine) karşı çoğunlukla saygılı olduğunu ifade etmişlerdir. Ebeveynlerin bu olumlu yaklaşımını takdir eden üçüncü ve dördüncü sınıf öğretmenleri dil bilmeme ile ilişkili iletişim sorunlarına da dikkat çekmişlerdir. K2 (4S) “Aile çok saygılı konuşulanları anlamaya çalışıyorlar ama dediğim gibi bizim dilimizi öğrenmedikleri sürece bize ve çocuklarına yardımcı olamazlar” ifadesi ile ailelerin dil probleminin yaşanan sorunların çözümünü zorlaştırdığına dikkat çekmiştir. K4’te (3S) “Konuşarak anlaşılmadıkları için fazla iletişim kurulamamakta” ifadesiyle dil bilmemelerinin iletişimi engellediğini vurgulamıştır. K6’nın (4S) “Gayet güzel. Olumsuz bir sorunla karşılaşmıyoruz. Tercüman eşliğinde iletişim kurarak destek alınıyor. Bazen aynı dili bilen çocuklarda yardım alarak konu birliği sağlanıyor” ve K5’in (3S) “Çok dilimizi bilmedikleri için iletişim kuramıyoruz

tercümanla anlaşıyoruz...” ifadeleri ebeveynlerin dil bilmeme sorunu karşısında tercümanla ya da dil bilen çocuklar aracılığıyla ebeveynle iletişime geçildiğine ve sorunun çözüldüğüne işaret etmektedir. Öğretmenlerden K7’nin (4S) ”...Ancak küçük bir yanlış anlaşılma da kendilerini istenmeyen kişiler olduğunu ifade edebiliyorlar” sözü sığınmacıların hassas, alıngan ve istenmeyen kişiler olduklarına dair bir kanıya sahip olduklarını düşündürmektedir. Araştırma sonuçları sığınmacı çocukların ebeveynlerinin dil bilmemelerinin özellikle üçüncü ve dördüncü sınıf çocuklarıyla problem yaşayan öğretmenler için sorunların çözümünü zorlaştırmakta olduğunu göstermektedir. Dil sorununu karşısında öğretmenlerin bazen bir tercümanla, bazen de dil bilen başka çocuk aracılığıyla aile ile iletişime geçerek problemleri çözmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Sonuç Ve Tartışma

Bu araştırma, sınıfında sığınmacı öğrenci bulunan ilkökul öğretmenlerinin bu çocuklara ilişkin karşılaştıkları eğitimsel sorunların tespitini amaçlamaktadır. Araştırma sonuçları, öğretmenlerin bu çocuklarla ilgili yaşadıkları temel problemlerden birinin *dil sorunu* olduğunu göstermektedir. Özellikle dördüncü sınıf öğretmenleri sığınmacı çocukların kendileriyle daha az fakat akranlarıyla daha fazla dil sorunu yaşadıkları, üçüncü sınıf öğretmenleri ise zıt bir ifade ile bu çocukların kendileriyle daha fazla akranlarıyla hiç dil sorunu yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Bu iki farklı sonucun ortak özelliği üçüncü ve dördüncü sınıfta öğrenim gören sığınmacı çocukların diğer küçük sınıflardaki akranlarına göre iletişimde daha fazla dil sorunu yaşadıklarıdır. Sığınmacı çocukların okullarda genel olarak dil sorunu yaşadığı sonucuyla alanyazında yapılan çok sayıda çalışma sonuçları uyumludur (Erdem, 2017; Emin, 2016; Mercan-Uzun ve Bütün, 2016; Özer, Komşuoğlu ve Ateşok, 2016; Sarıtaş, Şahin ve Çatalbaş, 2016).

Araştırma sonuçlarımızı destekler bir şekilde İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün raporu (Human Rights, 2015) ve İBÜÇÇB'nin Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumuna yönelik Eylül 2015 raporu Suriyeli küçük çocukların çok hızlı Türkçe'yi öğrendiklerini ortaya koymaktadır. Bu durumun iletişim engelini aşarak küçük çocukların kendilerini iyi hissetmeleri ve çok kolay uyum sağlamalarına yardımcı olduğu, dördüncü ve beşinci sınıf sözlük konusu olduğu durumlarda dil öğrenmenin ve sosyal uyumun çok daha zor olduğundan bahsetmişlerdir. İnsan Hakları İzleme Örgütü raporunda “Annesi, ‘Dil [bilmeyince] dersi anlamak imkânsız. Okuldan dil konusunda yardım istedim ama bana böyle bir şeyin olmadığını söylediler’.... Loreen, yaşının gerektirdiği sınıfta okumanın, üstesinden gelemeyeceği bir zorluk olduğu düşündüğü için kayıt yaptırmamış” (Human Rights, 2015, s. 18) örneği yaşının gerektirdiği sınıflarda dil problemi nedeniyle okuyamayan çocukların okulu neden bıraktığını göstermektedir. Nitekim Yohani'ye (2010) göre dil engeli çocukların eğitim ortamında, kendilerini ifade edemedikleri için yalnız kalmalarına, içe kapanmalarına ve kimi zaman da saldırgan davranışlar göstermelerine neden olabilmektedir. Yohani'yi destekler şekilde öğretmen anlatıları çocukların dil bilmeme durumlarının öğretmeni ve akranlarını anlamasını zorlaştırdığına, akademik başarısızlığa, kendini ifade etmede güçlük çekmesine, öğretmenleri ve akranlarıyla iletişim kurmamasına, akranları tarafından dışlanmasına, yalnızlık hissi yaşamasına, hırçınlaşmasına, saldırganca davranışlar göstermesine, kültürel ve bireysel farklılıklarla beraber sosyal uyum sorunları yaşamasına neden olduğunu gösterir. Öte yandan unutulmamalıdır ki, çocukların olumsuz davranış özellikleri ailelerinin psikolojik durumlarının bir yansıması da olabilir. Çocukların ülkelerinde aileleriyle yaşadıkları travmalar, kaçış sürecinde yaşadıkları zorluklar ve korkular, ailelerinin her an yakalanıp sınır dışı edilme korkuları ve öfkelerini kontrol edememeleri, anksiyete, depresyon halleri (Yıldız, Ünlü ve Sezer, 2014, s. 44)

çocukların ruh sağlığını olumsuz etkileyebilir. Benzer bir görüşle özetle Kirmayer, Narasiah, Munoz, Rashid, Ryder, Guzder, Hassan, Rousseau ve Pottie (2011), sığınmacı çocuğun ruhsal sağlığını dışsal faktörler olarak yerleşim yeri ve okulda ayrımcılık ve sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmasının etkileyebileceğini belirtmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre öğretmenler sınıflarındaki sığınmacı çocukları (Afganlı ve Iraklı çocuklar) başlangıçta saldırgan, sinirli, soğuk ve ürkek çocuklar olarak görmüşlerdir. Fakat bu durumun geçici bir uyum süreci olduğunu ve zamanla bu çocukların uyumlu, sevecen, koruyucu, akıllı, zeki öğrenmeye açık ve istekli çocuklara dönüştüğünü belirtmişlerdir. Benzer olarak Sarıtaş, Şahin ve Çatalbaş'ın (2016, s.216) araştırmalarında bir öğretmen “Dili bilmedikleri dönemde kendilerini ifade edemedikleri için hırçın ve asilerdi” ifadesiyle bu sorunla başlangıçta karşılaştığını ifade etmiştir. Yine aynı çalışmada bir öğretmen Suriyeli öğrencilere göre “Afgan ve İranlı” öğrencilerin derslere karşı oldukça ilgili, sorumluluk sahibi ve başarılı olduklarını vurgulamıştır.

Araştırmanın önemli sonuçlarından biri de öğretmenlerin sığınmacı çocukların aileleri ile ilgili sorunlarıdır. Öğretmenler sığınmacı ailelerin dil bilmedikleri için onlarla iletişime geçemedikleri yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu durum özellikle üçüncü ve dördüncü sınıf öğretmenleri için önemli bir sorun oluşturmıştır. Bu soruna karşı öğretmenler bazen bir tercümanla, bazen de dil bilen başka çocuk aracılığıyla aile ile iletişime geçerek problemleri çözmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Benzer bir sonuçla Sarıtaş, Şahin ve Çatalbaş'ta (2016) sığınmacı ailelerin dil bilmemeleri nedeniyle öğretmenler ve yöneticilerle iletişimde sorunlar yaşadıklarını ortaya koymuşlardır. Öğretmenler aynı zamanda ailelerin yaşadıkları farklı sosyo-ekonomik sorunlar nedeni ile de kendi çocuklarına yönelik gerekli eğitimsel desteği sağlayamadıklarına dikkat çekmişlerdir. Bu olumsuz duruma karşı öğretmenler, sosyo-ekonomik düzeyi iyi ve eğitilmiş

sığınmacı ailelerin çocuklarının eğitime karşı istekli olduklarını ve gerekli desteği sağladıklarını da belirtmektedirler. Araştırma sonuçlarını destekler şekilde Sarıtaş, Şahin ve Çatalbaş (2016) yaptıkları araştırma sonuçlarında ilkökul öğretmenlerinin ve yöneticilerin maddi zorluklar yaşayan ve kalabalık sığınmacı ailelerin çocuklarının eğitimine karşı daha ilgisiz davrandıklarını fakat daha iyi şartlarda yaşayan eğitim düzeyi yüksek ailelerin, çocuklarının eğitimiyle daha ilgili olduklarını ortaya koymuşlardır.

Araştırma sonuçlarına göre okulun, sığınmacı çocuklara yönelik özel olarak uyguladığı bir program söz konusu değildir. İhtiyaç hallerinde öğretmenlerin kendi çabalarıyla çocukların öğrenmede sorun yaşadıkları Türkçe dil becerilerindeki eksikliklerini tamamlayıcı okuma yazmaya ve matematik becerilerini geliştirmeye yönelik ek dersler verdiği ve rehberlik hizmetleri yaptığı görülmektedir. İBÜÇCB'nin (2015) konuya ilişkin hazırladığı raporda bilgi ve donanımları yeterli olmadığı halde Suriyeli öğrencilere ilişkin tüm güçlüklerde, öğretmenlerin kendi başlarına çözüm üretmesinin beklendiği ifade edilmiştir. Aynı raporda “Bir bölümü Suriyeli öğrencilerin varlığını bir sorun olarak algılayarak çözüm üretme konusunda sorumluluk almazken, diğerleri karşılaştıkları güçlüklerle zaman zaman idarecilerle birlikte, zaman zaman tek başlarına el yordamıyla çözümler üretmeye” (İBÜÇCB, 2015, s. 8) çalıştıkları sonucu bu araştırmanın sonuçlarıyla uyumluluk göstermektedir. Bu araştırmanın çarpıcı sonuçlarından bir diğeri de öğretmenlerin akran desteği sağlamak için öğrencilere, sığınmacı çocuklarla birlikte oyun oynama ve empati yapıp onların içinde bulundukları zor durumu anlamaya çalışma gibi teşvik edici yönde konuşmalar yaptıkları ve bu şekilde sığınmacı çocukların okula ve çevreye uyumunu sağlamaya çalıştıkları görülmektedir.

Araştırma sonuçlarının geçmişte yapılan birçok araştırma sonucuyla benzerliği sığınmacı çocuklarla ilgili sorunların halen devam ettiğini göstermektedir. Bu sonuç yer yer

gerçekleştirilmeyen çözüm önerilerini tekrar sunmak durumunda kalınmasına da neden olmaktadır. Dün olduğu gibi bugün de önemli bir sorun olarak görülen ve birçok sorunla ilişkilendirilen dil sorununun çözümü için sığınmacı çocukların ve özellikle ebeveynlerin de planlı bir eğitim programına tabi tutulması tavsiye edilir. Çocukların temel düzeyde de olsa dil becerileri kazanmalarının akranları ve öğretmenleri ile daha fazla iletişime geçmelerine fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Sığınmacı çocukların öğretmenlerine, sınıflarında toplumsal uyumla ilgili meseleleri nasıl ele alacaklarına dair bir eğitim verilmesi, bu engelin hafifletilmesine yardımcı olabilir. Sığınmacı çocukların okullarda akranlarıyla kaynaşmasını sağlayıcı proje ve etkinliklerin planlanması, resmi kurum ve kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin de bu tür etkinliklere sığınmacı aileleri dâhil ederek yaygınlaştırması önerilir. Sığınmacı çocuklar ve aileleri için rehberlik ve danışma hizmetlerinin artırılması önemlidir. Bu çözüm önerileri ile sığınmacı çocuklara ve ailelere yapılacak her türlü etkinlik onların topluma uyumunu sağlayabilir ve güvenini arttırabilir.

Kaynaklar

Akpınar, T. (2017). Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 16-29.

Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metodlarına giriş: Nitel, nicel ve eleştirel kuram metodolojileri*, Anı Yay.

Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi temel eğitim politikaları. Seta Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayınları (Yayın No: 53). Turkuaz Matbaa Yayıncılık.

Erdem, C. (2016). Sınıfında mülteci öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar ve çözüme

dair önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-42.

Human Rights Watch (2015). When I picture my future, I see nothing barriers to education for Syrian refugee children in Turkey.

<https://www.hrw.org/sites/.../turkey1115brochureweb.pdf>. 20 Haziran 2017 tarihinde erişilmiştir.

İBGİGM (2017). *Türkiye göç istatistikleri raporu 2016* (Yayın No: 40).

http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf, 16 Haziran 2017 tarihinde erişilmiştir

İBÜÇÇB (2015). Suriyeli mülteci çocukların Türkiye devlet okullarındaki durumu politika ve uygulama önerileri.

<http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2015/09/Suriyeli-Cocuklar-Egitim-Sistemi-Politika-Notu.pdf>. 20 Mart 2018 tarihinde erişilmiştir.

İstanbul Saha Araştırması (2016). Türkiye’de sığınmacı çocuk olmak.

<http://sivildusun.net/wp-content/uploads/2016/09/TU%CC%88RKI%CC%87YE-rapor.pdf> 20 Mart 2018 tarihinde erişilmiştir.

Kağnıcı, D. Y. (2017). Suriyeli mülteci çocukların kültürel uyum sürecinde okul psikolojik danışmanlarına düşen rol ve sorumluluklar. *Elementary Education Online*, 16(4), 1768-1776.

Kara, Ö. T, Yiğit, A., & Ağırman, F. (2016). Çukurova Üniversitesi Türkçe öğretmenliği bölümünde okuyan öğrencilerin Suriyeli mülteci kavramına ilişkin algılarının incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 12(4), 945-961.

Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayınları.

Kirmayer, L. J., Narasiah, L., Munoz, M., Rashid, M., Ryder, A. G., Guzder, J., Hassan, G., Rousseau, C., & Pottie, K. (2011). Common mental health problems in immigrants and refugees: general approach in primary care. *Canadian Guide lines for Immigrant Health*. 183(12), 959-967.

Kolukırcık, S. (2009). Mülteci ve sığınmacı olgusunun medyadaki görünümü: Medya politığı üzerine bir değerlendirme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 1-20.

Mercan-Uzun, E., & Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 72-83.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (2016). *Nitel veri analizi*. Sadegül Akbaba Altun ve Ali Ersoy (Ed.), Pegem Akademi, Ankara.

Özdemir, T. (2015). Mülteciler. Adem Öcal (Ed.) içinde, *Dezavantajlı gruplar ve sosyal bilgiler eğitimi* (s. 72-91), Pegem Akademi.

Özer, Y. Y., Komsuoğlu, Y., & Ateşok, Z. Ö. (2016). Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitimi: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(37), 76-110.

UNICEF (2017). Türkiye’de “kayıp bir kuşak” oluşmasını önleme.

http://www.Unicefturk.Org/Public/Uploads/Files/Children%20of%20Syria_01.2017_TR.Pdf. 20 Ocak 2017 tarihinde erişilmiştir.

UNHCR (2017). *UNHCR Türkiye: Kilit veriler ve sayılar*. Retrived from <Http://www.Unhcr.Org/Tr/Unhcr-Turkiye-Istatistikleri>, 20 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Sarıtaş, E., Şahin, Ü. & Çatalbaş, G. (2016). İlkokullarda yabancı uyruklu öğrencilerle karşılaşılan sorunlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(1), 208-229.

Şeker, B. D., & Aslan, Z. (2015). Refugee children in the educational process: A social psychological assessment. *Journal of Theoretical Educational Science*, 8(1), 86-105.

Yıldırım, A., & Şimşek H. (2008). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (7.Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, K., Ünlü, Ü. & Sezer, M (2016). Mülteci- sığınmacı cinnetleri ve toplum “her insanın huzur içinde, kendi evinde, sevdiği insanların içinde ve vatanında ölme hakkı vardır!” *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 42-50.

Yılmaz, A. (2015). Uluslararası göç ve Türkiye: Türkiye’deki çocuk göçmenler ve sığınmacı ailelere tanınan haklar ve daha iyi uygulamalar için öneriler. *Akademik Bakış Dergisi*, 49, 475-493.

Yohani, S. (2010). Nurturing hope in refugee children during early years of post-war adjustment *Children and Youth Services Review*, 32(6), 865-873.

Göçün Alevi-Bektaşî Toplumunda Oluşturduğu Sosyal Travmalar

İbrahim Gül, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

İ. Bakır Arabacı, Fırat üniversitesi

Giriş

Göç toplumsal hayatın vazgeçilmez bir olgusudur. İnsanların şu ya da bu sebeple bulundukları yerlerden başka yerlere gitmesi anlamına gelen göç kavramı beraberinde bir takım sıkıntıları getirmektedir. Göçün ortaya çıkması da bir zaruretten kaynaklanmaktadır. Yani bir bakıma otaya çıkan yeni koşullar insanları göç etmeye zorlamaktadır. Bunun sonucunda göç edilen yerlerde yeni sorunlar ortaya çıkmakta ve bunlar birtakım sosyal travmalara (ciddi sıkıntılara) yol açmaktadır.

Alevilik-Bektaşilik, İslam dininin farklı bir yorumu olup, Hak-Muhammed-Ali üçlemesine dayanan bir inanç biçimidir. Hacı Bektaş Veli'nin Dört Kapı Kırk Makam öğretisi, Vahdet-i Vücut felsefesi üzerine inşa edilmiştir. Alevi-Bektaşî toplumu, İslam'ın temel prensiplerini yani Şeriatı kabul etmekle birlikte yeterli görmez. Bunun ilerisindeki Tarikat, Marifet ve Hakikat kapılarına kadar ilerlemeyi hedefleyen inançlar bütünüdür.

Göç, Alevi-Bektaşî toplumunun inançlarını yaşaması noktasında önemli sıkıntılar çıkarmıştır. Bu toplumun inancının temel prensibi, “Eline, diline, beline sahip olma” yeni kuşaklara aktarılamamıştır. Diğer taraftan görülmesorulma ve düşkünlük ile yol kardeşliği anlamına gelen musahiplik kurumu işlemez hale gelmiştir. Şehirlerde cem yapmak sorun haline gelmiş ve bu toplum Hakka ibadet etmekten geri kalmıştır. İnançlarını tam olarak yaşayamayan bir kısım Alevi-Bektaşî gençleri maalesef ateist olmuşlardır. Bu çalışma ile göçün Alevi-Bektaşî toplumunda oluşturduğu

bir takım sıkıntılar ele alınarak bunlar tartışılmaya çalışılmıştır. İlgililerin konuya dikkatleri çekilmeye çalışılmıştır.

Problem Durumu

Göçün farklı tanımları yapılabilir. Sözlükte göç, ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret (TDK, 2018) olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan göçün bir keyfiyetten değil bir zorunluluktan ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu sebepler daha çok geçim sıkıntısı, daha iyi bir iş bulma ümidi, çocukları için daha iyi bir gelecek hazırlama telaşı olabilir. Böylece daha çok dağlık kesimlerde ikamet eden Alevi-Bektaşlı toplulukları şehirlere göçmeye başlamıştır.

Mekânsal değişiklik anlamına gelen göç, bireyin psikolojik durumu başta olmak üzere topluma dair olan hemen her şeyi etkileyen bir olgudur (Güvenç, 1996: 21). Göçle birlikte farklı bir ortama giren bireyin psikolojik durumunda önemli değişimler meydana gelir. Birey yeni geldiği çevreye uyum sağlamaya çalışırken, sosyolojik anlamda ise yeni geldiği çevrenin kültürünü tanımaya ve bu kültürün içinde var olmaya gayret gösterir.

İnsanlar için inançlar vazgeçilmez bir olgudur. İnançsız bir insandan bahsetmek mümkün değildir. Hiçbir şeye inanmadığını söyleyen birisi de bir düşünsel eylem sonunda böyle bir karara varmaktadır. Hacı Bektaş Veli "akılla gidilmeyen yolun sonu karanlıktır" diyerek, inanca ulaşmanın önkoşulunu akla bağlamıştır (Temren, 1998: 302). İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği düşünen bir varlık olmasıdır. Her insan kendisine verilen akıl sayesinde düşündüğü için inançlar kişiye özgüdür.

Alevi-Bektaşî toplumunun inanç yapısı İslam dininden farklı değildir. İtikat konusunda bir farklılığın olmadığı ancak ibadet ve yaşam biçiminde farklılıkların olduğu görülmektedir (Gül, 2014: 120). Alevi-Bektaşîler cami yerine cem evine gitmekte ve burada farklı bir şekilde ibadet etmektedirler. Sünni İslam anlayışında kadın ve erkeğin bir arada ibadet etmesi hoş karşılanmazken (Sorularla İslamiyet, 2018), Alevi-Bektaşî toplumunda kadın-erkek bir arada ibadet edilmektedir. Sünni kadınlarla karşılaştırıldığında kadınları daha özgür olduğu görülmektedir (Bozkurt, 1993: 108-109)

Alevi-Bektaşî inancında bir mürşide bağlanmak esastır. Her pir ve mürşidin bağlı olduğu bir ocak vardır. Her Alevi bu ocaklara bağlı olan dede-babalar tarafından yılda bir defa görgü-sorgudan geçerler. Üzerinde kul hakkı olan veya küçük günah işlemiş kişiler dede tarafından yargılanır ve müşkülâtlar halledilir. Bu erkâna uymayan kişiler düşkün bırakılır yani toplum dışına atılırlar (Özbilgin, 2011: 412). Bu göçlerle birlikte düşkünlük kurumu neredeyse işlemez duruma gelmiştir. Şehirlerde bunu gerçekleştirmek zorlaşmıştır.

Cem, Alevi-Bektaşî toplumunda yapılan bir ibadet biçimidir. Cemin dinsel işlevi ön planda olup on iki hizmet yürütülür. Onun sosyal ve eğitsel bir yönü de bulunmaktadır. Cem, toplumsal yapının gereği kendi inanç eğitim kurumlarına sahip olmayan Alevi-Bektaşî toplumu için aynı zamanda eğitim kurumu olarak işlev görmüştür (DABF, 2008: 40). Alevi-Bektaşîler köylerde yaşarken köyde büyük bir evde toplanıp cem yaparken, şehirlerde bunu yapmak zorlaşmıştır. Cem evi olan şehirlerde bunu yapmak bir dereceye kadar mümkün iken olmayan yerlerde böyle bir ibadet yapılamamaktadır. Cemlerde saz çalındığı için böyle ibadeti bir apartman dairesinde gerçekleştirmek zordur.

Musahiplik yol kardeşliği anlamına gelen bir kavramdır. Musahiplik, evli olan kişilerin pir ve cem erenleri huzurunda, Hakka yürüyünceye kadar bu ikrarlarında duracaklarına,

birbirlerine yardım edeceklerine ve birbirlerini kollayıp gözetceklerine dair dini bir törenle, gerçekleştirilen manevi bir kardeşliğin adıdır (Korkmaz, 2005: 482; Tur, 2002: 421; Yıldız, 2005: 123; Bulut, 2013: 103). Musahip kişilerin üzerlerine Fetih suresinin 10. ayeti de okunur, musahip canlar bu ikrarlarından dönemezler. Ancak şehir yaşamında musahiplik olmak ve bu kurumu işletmek oldukça zordur (Gül, 2016: 95).

Alevi-Bektaşî toplumunda inançların gelecek kuşaklara aktarılması da önemli bir sorun olarak çıkmaktadır. Okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi içinde Alevilik-Bektaşîlik konuları yer alsa bile, dersi Alevilik-Bektaşîlik konusu hakkında çok bilgisi olmayan Sünnî öğretmenler anlatmaktadır. Diğer taraftan Alevilik-Bektaşîlik çoğu zaman sapık mezhep görüldüğü için Alevi-Bektaşî öğrenciler çoğu zaman kendilerini gizlemektedirler (Erdemir vd., 2010: 70). Köylerde cemlere katılan çocuklar ve gençler bu yolun bilişsel, psiko-motor ve duygusal yönlerini gözlemleyerek öğrenirlerken, şehirlerde bunu gerçekleştirmek zordur.

Buraya kadar özetlenen açıklamalardan göçün Alevi-Bektaşî gençlerinde bir takım sosyal travmalara olduğu sebep olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın amacı Alevi-Bektaşî gençlerinin görüşlerine göre, göçün Alevi-Bektaşî toplumundan oluşturduğu bu olumsuzlukları ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Göçün Alevi-Bektaşî toplumunda oluşturduğu sosyal travmalar nelerdir?
2. Bu olumsuzlukları gidermek için neler yapılmalıdır?

Yöntem

Araştırmanın modeli

Göçün Alevi-Bektaşî toplumunda oluşturduğu sosyal travmaları ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışmada nitel

araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel çalışma, konu hakkında çalışmaya katılanların görüşlerini ayrıntılı şekilde ortaya koymaya ve derinlemesine bilgi edinilmesine yardım edeceği için nitel araştırma deseni tercih edilmiştir (Creswell, 2003 ve Miles ve Huberman, 1994).

Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, köyden Samsun iline göç etmiş, Atakum ilçesinde ikamet eden olan 12 Alevi-Bektaşî inancına sahip vatandaş oluşturmaktadır. Görüşmeye katılan kişilere ilişkin bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1 Araştırmaya Katılanlara İlişkin Kişisel Bilgiler

Kişi	Cinsiyet	Yaş	Tahsili	Ocağı	Memleketi
1	Erkek	41	Lisans	Hubyar	Ladik
2	Erkek	50	Lise	Gülerli	Ladik
3	Erkek	48	Yüksekokul	Kemallı	Havza
4	Erkek	60	İlkokul	Hubyar	Ladik
5	Kadın	60	İlkokul	Hubyar	Ladik
6	Erkek	67	İlkokul	Piribaba	Havza
7	Erkek	66	İlkokul	Piribaba	Havza
8	Erkek	52	İlkokul	Pir Sultan	Ladik
9	Erkek	64	Lise	Keçeci	Havza
10	Erkek	62	Yüksekokul	Kureyşhan	Muş
11	Erkek	71	İlkokul	İmam Rıza	Zile
12	Kadın	36	Ortaokul	Ali Pir Civan	Gümüşhacıköy

Araştırmanın amacına uygun olarak kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Patton, 1990).

Veri toplama aracı

Araştırmada görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmede yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Alevi-Bektaşî

vatandaşlara “Göçün Alevi-Bektaşî toplumunda oluşturduğu sosyal travmalar nelerdir?”, “Bu olumsuzlukları gidermek için neler yapılmalıdır?” soruları yöneltilmiştir. Bu kişilerle yarım saat süreli bir görüşme yapılmıştır. Görüşmecilerin söyledikleri yazılı olarak katedilmiştir.

Verilerin çözümlenmesi

Verilerin analizinde betimsel ve içerik analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Önce her bir görüşmeciye bir numara verilerek kodlama yapılmıştır (G1, G2,G3...). Görüşmeler içinde geçen kavramlar taranarak kategorilere ve temalara ulaşılmaya çalışılmıştır (Neuman, 2012: 663).

Bulgular

Göçün Alevi-Bektaşî toplumunda oluşturduğu sosyal travmalarla ilgili olarak yapılan görüşme sonunda elde edilen bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2 Göçün Alevi-Bektaşî Toplumunda Oluşturduğu Sosyal Travmalar

Tema	Kategori	Kodlar	Görüşmeci
CEM İBADE	Cem yapamama	Şehirde cem ibadetini usulüne uygun yapamıyoruz	1, 2, 3, 4, 5, 6,7, 8, 11
	Yöresellik	Herkes kendi yöresine göre cem yapıyor	4, 11
İNANCINI GİZLEME	Sakladım	Şehre gelince Alevi olduğumu sakladım	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12
		Bazısı Aleviliğini saklıyor, çocuğuna bile söyleyemiyor	1
	Saklamadım	Alevi olduğumu saklamadım ama çok sıkıntı çektim	1, 10
ALEVLİLİĞİN GELECEĞİ	İnançtan kopma	Şehirlerde çocuklar ateistliğe doğru yöneliyor	1, 9
		Çocuklar ne Alevi ne Sünni arada kalıyorlar	2, 9, 10
	Bireysel öğrenme	Çocuklara Aleviliği kendim öğrettim	8, 12
	Kurum yokluğu	Kendi çocuklarıma Aleviliği anlatamadım	2, 3, 5, 6, 7, 10
	Nedeni	Dedelerin bilgisi yetersiz kaldı	6, 10
ALEVLİLİĞİ YAŞAMA	Dünya işine önem verme	Maddiyat inancın önüne geçti, herkes işinin peşinde	1, 3, 12
		Aleviler asimile olmaya başladı	3
	Sistemin işlememesi	Görgü-sorgu, rızalık, düşkünlük kurumları işlemiyor	2, 3, 4, 5, 7, 12
		Her Cuma gecesi cem yapamıyoruz	2, 7, 8
		Dedenin yaptığı nasihatler dikkatli dinlenmiyor	1, 7, 11

Tablo 2’de vatandaşların görüşleri incelendiğinde, görüşmeciler “şehirde cem ibadetini usulüne uygun yapılmadıklarını” ve “Alevi olduğunu gizlediklerini” belirtmişlerdir. Sırasıyla “çocuklara Aleviliği anlatamadım”,

“şehirde görgü-sorgu, rızalık, düşkünlük kurumlarının işlemediğini”, “her cuma gecesi cem yapılamadığı”, “dedelerin nasihatlerinin dinlenmediği”, “çocukların ne Alevi ne Sünni olduğu”, “maddiyatın inancın önüne geçtiği”, “Alevi olduğunu söyleyip sıkıntı yaşadığını”, “çocukların ateistliğe yöneldiği”, “herkesin kendi yöresine göre cem yaptığı”, “dedelerin bilgilerinin yetersiz olduğu” olarak sıralanmaktadır. Bunların dışında, “Alevi olduğunu çocuğundan bile saklayan kişiler olduğu”, “Alevilerin asimile olduğu”, “çocuklara Aleviliği kendisinin öğrettiğini” görüşlerine de rastlanmaktadır. Bu görüşlerden yola çıkılarak on kategori ve dört tema oluşturulmuştur.

Görüşmecilerin bazılarının çarpıcı görüşleri hiç değiştirilmeden aynen aşağıya çıkarılmıştır. Şehirlerde cemi yapılamamasıyla ilgili görüşler:

“Alevilik ve cem ibadeti önceden daha tertipli ve düzenli ve bilinçli yapılırdı... Küsülü olanlar barıştırılır. Haksız olanları dede cezalandırırdı... Dedenin yaptığı muhabbetleri çok dikkatli dinlerdim (G1)”.

“Eskiden köylere dedeler gelirdi. Cem yapılırdı. Şehirlerde ise tanıdık yok. Şimdi herkes işinin peşinde (G3)”.

“Köyde cemler daha doğal ve içten inançla yapılırdı. Cemler gece yarısına kadar sürerdi. On iki hizmet yapılırdı. Dedeler kış mevsimi boyunca cem yaparlardı. Şehirde cem en fazla 4 defa cem yaptık (G5)”.

“Dedeler kışın gelirdi. Her dedenin bir rehberi vardı. Dedeler saygı vardı (G7)”.

“Köyde askerliğe kadar ceme katıldım. Eskiden köylerde Alevilik iyiydi. Askerden sonra işe girdim. Tayinim Sivas’a çıktı. Ondan sonra cem görmedim (G9)”.

Alevi olduğunu gizlediğine yönelik görüşler değiştirilmeden aynen aşağıya çıkarılmıştır:

“İlk şehre geldiğimde komşulardan Alevi olduğumu sakladım, diyemedim. Şu anda herkes biliyor. Düzgün bir adam olduğumu anlatıncaya kadar epey sıkıntı çektim (G2)”.

“Alevi olduğumu herkese rahat diyemiyoruz. Sünniler kadar rahat kendimizi ifade edemiyoruz (G5)”.

“İller Bankasında çalıştım. İşyerinde Alevi olduğumu biliyorlardı. Apartmanda Alevi olduğumu açıklayamadım ve duymuşlar. Herhangi bir tepki görmedim (G7)”.

“Sivas’ta çalıştım. Alevi olduğumu söyledim ama orada Kürt-Türk ayrımcılığı var. Benim Alevi olduğuma inanmadılar. Ondan sonra gittiğim yerlerde Alevi olduğumu sakladım. Çocuklarıma Aleviliği anlatamadım (G9)”.

“Şehirde Alevi olduğumu sakladım. Alevi olduğumu söyleseydim bundan zarar görürdüm. İşyerinde Alevilere atan tutan oluyordu ama bir şey diyemiyordum (G12).”

Aleviliği yaşamaya yönelik görüşler değiştirilmeden aynen aşağıya çıkarılmıştır:

“Şehirlerde Alevilik yok. Köylere göre daha zayıf, insanlarımız ateistliğe doğru yöneliyor. Sadece bir Allah inancı var gerisi yok (G1)”.

“Şehirlerde görgü-sorgu tam yapılamıyor. Herkes kendi dedesine görüliyor. Cem evlerinde yol her şeyin üstünde dediğimizde, bazıları dernek her şeyin üstünde diyor. Şehirde musahiplik bulmak zor. Kimse birbirine pek tanımıyor (G4)”.

“Şehirde her yerden insan var. Cemlerde birbirine uyum sağlamıyor. Görgü-sorgu son bir yıldır yapıyoruz. Musahibim var. Bu cem evinde hizmetler tam yapılmıyor. Her Cuma cem yapılmıyor (G8)”.

“Alevilikte sistematik eğitim yok. Kitabi bilgiler yok. Çocukları Alevi olarak yetiştiremedim. Aleviliği sadece teorik bilmek yetmiyor. Aleviliği yaşayarak öğrenmek gerekir. Bunları yapamadım. Çocuklara eline, diline, beline sahip olmayı, kul hakkı, ayrımcılık yapmamayı çocuklarıma öğrettim (G10)”.

“Çocuklarım ceme katılırlar. Arada köye giderim. Bizim köyümüzde cem yapılmıyor ama yanımızdaki köyde cemlere katılıyorum. Samsun’da

yapılan cemlerin erkânı bize uymuyor. Şehirde birlik ve beraberlik olmalı (G11).

Aleviliğin geleceği temasına yönelik görüşler değiştirilmeden aynen aşağıya çıkarılmıştır:

“Aleviliği yaşatmak için böyle bir çalışmaya küçük yaşta başlanılmalı. Kuran kursu gibi değil daha çağdaş bir eğitim verilmeli. Cem evlerinde saz, gitar kurları verilmeli. Çocuklara İngilizce, matematik gibi dersler verilmeli. Bunlar ücretsiz olmalı. Onları sıkmadan Alevilik yolu hakkında bilgiler verilmeli. Cem evleri dersane gibi olmalı. Böylece dersanelere verilecek paraları da cem evine bağış yaparlar (G1)”.

“Devletin imkânlarından yararlanamıyoruz. Devlet; Diyanete yaptığı yardımı bize de yapmalı. Aleviliğin İslam’ın özü olduğu anlatılmalı. Bir din adamına zırhlı otomobil veriliyor. Cem evlerinin ibadet yeri olarak tanınması gerekir. Din derslerinde Alevilik dersleri olmalı. Sünni hocalar bu konuda eğitilmeli (G3)”.

“Devlet baba olmalı. Dini inançlara göre istekleri yapmalı. Cem evlerini ibadet yeri saymalı. Okullarda Alevilik dersi olmalı ama bunu inanç önderleri vermeli. Dernek yöneticileri türap ve alçak gönüllü olmalı. Yolu yürütmeli (G4)”.

“Aleviliği gençlere dedeler anlatmalı. Dedeler ilkökul mezunu bu konuda yetersiz kalıyorlar. Devlet Diyanete yaptığı yardımı bize de yapmalı. Cem evlerini tanımalı. Elektrik ve su parasını ödemeli. Dedeler devlet yetiştirmeli. Bunun için bir okul olmalı (G6)”.

“Yol ehli kişiler bir araya gelmeli. Cem evleri derneklerden bağımsız olmalı. Çocukların Alevilikle ilgili bilgileri var. Çocukları daha çok cem evlerinde görmek gerekir (G8)”.

“Şehirde cem evine geliyorum. Devlet camiye ne verirse bize de vermeli. Dedelere de maaş verilmeli. Görevliler atamalıdır (G9)”.

“Devlet Alevilere de destek vermeli. Cemevi giderleri devlet tarafından karşılanmalı. Aleviliği çocuklarıma anlattım ama çocuklarım Aleviliği yaşayamıyorlar. Şehirlerde Alevilik bitmiş gibi. Herkes işinde gücünde (G12)”.

Görüşmeye katılanlara bu olumsuzlukları gidermek için neler yapılması gerektiği sorusuna verilen cevapların dağılımı Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3 Bu Olumsuzlukları Gidermek İçin Neler Yapılmalıdır?

Kodlar	Görüşmeciler
Alevilik çocuklara küçük yaşta öğretilmeli, cem evinde ücretsiz ders verilmeli	1
Cem evleri uygun hale getirilmeli ve herkes tek çatı altında birleştirilmeli	1, 11
Cem evleri dernekten ayrı bir statüde olmalı	2, 5, 7, 8, 10
Devlet cem evlerine yasal statü vermeli	2, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12
İnanç önderlerine sahip çıkılmalı	2, 11
Bu yolun kâmil insan yetiştirmeye yönelik olduğu anlatılmalı	2
Aleviliğin İslamiyet'in özü olduğu anlatılmalı, Alevilik dersleri yetersiz	3
Sünni öğretmenlere Alevilik eğitimi verilmeli	3
Dernek yöneticileri alçakgönüllü olmalı	4
Dedelerin yetiştirildiği bir okul olmalı	6
Görgü cemleri birlikte yapılmalı	11
Bilgili dedeler iş başına getirilmeli	11

Tablo 3'te vatandaşların görüşleri incelendiğinde, görüşmeciler “devletin cem evlerinin statüsünü tanıması”, “cem evlerinin derneklerden ayrı olmasını”, “herkesin cem

evlerinde tek çatı altında birleştirilmesini” önermişlerdir. Bundan başka “Aleviliğin küçük yaşta öğretilceğini”, “bu yolun kâmil insan yetiştirmeye yönelik olduğunun anlatılmasını”, “Alevilik derslerinin yetersiz olduğunu”, “Sünni öğretmenlere Alevilik eğitimi verilmesini”, “dernek yöneticilerinin alçak gönüllü olmasını”, “dedelerin bir okulu olması gerektiğini”, “görgü cemlerinin birlikte yapılmasını”, “bilgili dedelerin iş başına getirilmesini” istemişlerdir.

Tartışma

Göçün Alevi-Bektaşî toplumunda oluşturduğu sosyal travmalara yönelik görüşler birlikte değerlendirildiğinde, bu görüşlerin dört tema ve on kategoride toplandığı görülmektedir. Bu kategori ve temalar; Cem ibadeti (cem yapamama ve farklı şekilde yapılması), İncancını gizleme (sakladım, saklamadım), Aleviliğin geleceği (inançtan kopma, bireysel öğrenme, kurum yokluğu, nedenleri), Aleviliği yaşama (dünya işine önem verme, sistemin işlememesi) olarak sıralanmaktadır.

Aleviler cem evlerinde cem ibadeti yaparlar. Normal olarak kışın her cuma gecesi cem yapılması gerekir. Ancak görüşmecilerin çoğunluğu şehirlerde cem yapılamadığından bahsederken bazıları da yapılan cem erkânlarının kendisine uymadığından yakınmaktadırlar. Kısacası, göç ederek Samsun’a gelen Alevilerin önemli bir kısmının cem ibadetini yapamadığı söylenebilir. Atakum ilçesinde yapılan cemlere farklı yörelerden gelen Aleviler katılmakla birlikte, bazıları yapılan cemlerin erkân farklılığından ibadete tam anlamıyla kendisini verememektedirler. Böylece inançlarını tam anlamıyla yaşayamamaktadırlar. KONDA’nın (2007) yapmış olduğu bir araştırmada Alevilerin % 79’u inançlarını özgür bir şekilde yaşayamadıklarını ifade etmişlerdir. Bulgular bu araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir.

Alevilik İslam inancının farklı bir yorumudur. Türkiye’de yaklaşık 13 milyona yakın Alevi vatandaşın yaşadığı bilinmektedir (Özbolat, 2014). Bu kadar bir nüfusa sahip insanların laik bir ülkede kendilerinin Alevi olduğunu gizlemesi akla uyar görünmemektedir. Görüşmecilerin çoğunluğu şehre geldiklerinde Alevi olduklarını komşularına söylemediklerini bildirmişlerdir. Bazıları söylemiş ancak bunun olumsuz etkisini görmüştür. Bulgu, aynı topraklar üzerinde yaşayan Alevi-Sünni vatandaşlar arasındaki inanç ayrılığının hoş görülmediğini göstermek bakımından önemlidir. Burada Sünni çoğunluğun kendilerinden daha az olan ve aynı zamanda İslam inancı içindeki bir inanç grubuna karşı hoş görülmesi gerekir. Şahin (2011), Alevi ve Sünnilerin birbirini iyi tanıması gerektiğini, bunların birbirini din dışı ilan ettiği sürece Alevi-Sünni sürtüşmesinin hiçbir zaman sona ermeyeceğini belirtmektedir. Bulgular Erdemir’in (2010) bulgularıyla da tutarlık göstermektedir.

Araştırmaya katılan Alevi vatandaşlar çocuklarına Aleviliği anlatamadıklarını ve böylece çocuklarının inançlarından saptığını dile getirmişlerdir. Bu çocukların bir kısmı asimile olurken önemli bir kısmı ise ateist olmaktadır. Bazıları ise ne Alevi ne Sünni bir inancı benimsiyor. Kısacası ortada bir yol izliyorlar. Bazı vatandaşlar çocuklarına Alevilik konusunu anlattığını söyleseler de çocuklar bu inancı yaşayamadıklarından uzun ömürlü olmamaktadır. Bazıları ise bu konuda inanç önderlerini (dedeleri) suçlamaktadır. Bir bakıma gençlerin eğitim seviyesi arttığı için dedeler eğitim bakımından geri kalmışlardır. Gençlerin inançsız kalması onların ileriki yaşamlarını olumsuz etkileyecektir. Aydın (2009), inancın insan hayatı için önemine dikkat çekerek, insanın kendisi ve çevresiyle barışık bir hayat yaşamasına imkân sağladığını ve insanı ümitsizlik ve başıboşluğa düşmekten alıkoyduğunu belirtmektedir.

Görüşmeciler Aleviliği yaşama konusunda da sıkıntılar yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Bunun önemli nedenlerinden

birisi olarak insanların işinin peşinde koşarken inancın gereğini yerine getirememesi, diğeri ise sistemin bozulmasından kaynaklanan nedenlerdir. Şehir yaşamında Aleviliğin temel ayinlerinden olan görgü-sorgu, insanların birbirinden razı olmasını sorgulama (rıızalık), düşkünlük ve musahiplik gibi kurumların işletilememesidir. Bundan başka cem evlerinin olmaması veya bunların yönetiminden kaynaklanan nedenlerle her cuma gecesi cem yapılamamasıdır. İbadetlerin yapılamaması veya seyrek yapılması, Alevi inancının geleceği hakkında kuşklar doğurmaktadır. Bulgular Yıldız'ın (2011) şehirlerde geleneksel Alevi değerlerinin zayıfladığı ve Gül'ün (2016) şehirlerde musahiplik kurumunun yaşatılmasının zor olduğu bulgularıyla tutarlık göstermektedir.

Bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, şehirlere göç eden Alevi vatandaşların inançlarını yaşamaları ve bunları sürdürmeleri bakımından bir sosyal travma yaşadıkları anlaşılmaktadır. Bundan başka bazı Alevilerin kimliklerini gizlemesi ve çocuklarına kendi inançlarını aktaramamaları Alevi inancının gelecekte ne olacağı sorunu gündeme getirmektedir.

Sonuçlar

Göçün Alevi-Bektaşlı toplumunda oluşturduğu konusuna yönelik yapılan nitel çalışmada bazı önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Bunlar dört temada toplanmıştır. Birinci tema Alevilerin bir ibadet biçimi olan cemlerini yapamadıklarıyla ilgilidir. Bunun bir sonucu olarak Aleviler inançlarını tam olarak yaşayamamaktadırlar. İnançların insan üzerindeki etkileri dikkate alındığında, özellikle gençlerin bundan olumsuz etkilenmeleri kaçınılmaz görünmektedir. Diğer taraftan bazı Alevilerin kendilerini gizlediği ve komşularına Alevi olduklarını söylemekten çekindikleri ise günümüzde kabul edilebilir bir davranış olarak görünmemektedir. Laik Türkiye Cumhuriyetinde insanların önce insan olarak görülmesi gerekmektedir. Alevi-Sünni veya başka inançlardan olsun

herkesin birbirini yeterince tanımadığını göstermektedir. Alevi vatandaşlar, çocuklarına inançlarını öğretemediklerinden yakınmışlardır. Devletin din işlerine bakan Diyanet İşleri Başkanlığının Alevi inanç evleri olan cem evlerini bir ibadet yeri olarak tanımamasının bunda önemli bir payı olduğu bir gerçektir. Son olarak faaliyet gösteren cem evlerinin bazı derneklerin bünyesinde faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Bu dernekler bu cem evlerini kendi görüşleri doğrultusunda kullanmakta ve gerçek yol ehli olan Aleviler bundan ciddi rahatsızlık duymaktadırlar. Devletin cem evlerine bir yasal statü kazandırması bu olumsuz durumların da önüne geçecektir. Böylece Türkiye’de farklı inançlar bir arada özgür bir şekilde inançlarını yaşayabileceklerdir. Bunun kazanımları, ülkemizin daha demokratik bir konuma gelmesine yardım edecektir.

Öneriler

Göçün Alevi-Bektaşî toplumunda oluşturduğu olumsuzluklara ilişkin başka illerde araştırmalar yapılması, Devletin göçün bu olumsuz sonuçlarına karşı önlemler alması önerilmektedir.

Kaynakça

Aydın, A., R. (2009). İnanma ihtiyacı ve dinî ritüellerin psikolojik değeri, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9 (3), 87-99.

Bulut, H.İ. (2013). Alevi-Bektaşî Türkmen geleneğinde sosyal dayanışma ve kardeşlik kurumu olarak “musahiplik”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 65, 101-118.

Creswell, J. W. (2003). *Research Design Qualitative and Quantitative Approaches*. (2nd Ed.) Thousand Oaks, Sage Publication.

DABF (2008). Alevi-Bektaşî inancının esasları, Danimarka Alevi Birlikleri Federasyonu (DABF).

Erdemir, A., Korkmaz, C., karaçalı, H. ve Erdem, M. (2010). *Türkiye’de Alevi olmak*, (1. Baskı), Mattek Matbaacılık Bas. Yay. Tan. Tic. San. Ltd. Şti

Gül, İ. (2014). İtikat, amel ve ahlak bağlamında alevi-bektaşî ve sünni inançların karşılaştırılması, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 8, 117–130.

Gül, İ. (2016). Kentleşme sürecinde Anadolu Aleviliğinin bazı temel sorunları ve çözümönerileri, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 12, 95–111.

Güvenç, B. (1996), Göç olgusu ve Türk toplumu, *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç*, Mersin: Sosyoloji Derneği Yayınları.

Konda (2007). Türkiye’de ne kadar Alevi var? <http://www.haberturk.com/yasam/haber/18033-turkiyede-ne-kadar-alevi-var>, Erişim: 12.4.2018.

Korkmaz, E. (2005). *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşîlik terimleri sözlüğü*, Anahtar Kitaplar, İstanbul.

Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis. (Second edition)*. Sage Publication, California.

Neuman, W. L. (2012). Toplumsal araştırma yöntemleri: nicel ve nitel yaklaşımlar I-II. Cilt (5. Basım). Yayın Odası, İstanbul.

Özbilgin, Z. (2011). Alevilikte düşkünlük, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 60, 411-414.

Özbolat, D. (2014). "Ülke Geneline 12 Milyon 521 Bin 792 Alevi Yaşıyor?", <https://www.haberler.com/chp-li-ozbolat->

ulke-genelinde-12-milyon-521-bin-5732812-haberi/Erişim:
12.4.2018.

Patton, M.Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods* (2ndEd.). Sage Publications, London.

şahin, M., K. (2011). Alevî geleneğinde toplum ve aile kavramı, *Kelam Araştırmaları*, 9(1), 263-284.

TDK (2018). Göç, <http://www.tdk.gov.tr/index.php?> Erişim:
15.02.2018.

Temren, B. (1998). Din Antropolojisi Açısından İnanç ve Din Olgusuna İlişkin Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakóltesi Dergisi*, 38(1-2), 301-311.

Tur, S. (2002). *Erkânname Aleviliğin İşlam'da yeri ve Alevi erkânları*. Can Yayınları.

Yıldız, H. (2005). Alevi-Bektaři Geleneğinde Musahiplik, *Uluslararası Alevilik Bektaşilik Sempozyumu I*, Isparta: SDÜ İlahiyat Fakóltesi.

Göç Sürecinin Göç Edenler Ve Göç Edilen Yerlerde Yaşayan Bireylerin Sağlık Durumları Üzerindeki Etkisi

Bilge Bal Özkaptan, Sinop Üniversitesi

Giriş

Göç; bireylerin ve toplulukların ekonomik, toplumsal ya da siyasal nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere ikamet etmesidir. Göç kavramı sağlık, ekonomi, eğitim ve güvenlik gibi birçok alanda göç eden bireyler ve göç alan ülke açısından sorunlara neden olmaktadır (Topçu & Beşer, 2006).

Geçim sıkıntısı nedeniyle, ekonomik nedenlerle ekonomik kazanç elde edilebilecek daha gelişmiş ülkelere doğru göç eden göçmenlerden oluşan gönüllü göç hareketlerinden farklı olarak savaş, çatışma ve şiddetten kaçan göçmenlerden oluşan zorunlu göç hareketlerinde insanlar yaşamını kurtarmak ve savaş ve şiddetin olumsuz etkilerinden korunmak amacıyla memleketlerini ve ülkelerini zorunlu olarak terk etmek suretiyle daha güvenli ülkelere göç etmek zorunda kalmaktadırlar (Tunç, 2015). Savaşlar nedeniyle gerçekleşen zorunlu göç hareketi kitlesel göç şeklinde çok sayıda kişiden oluşmaktadır. Bu durum göç alan ülke ve göç edenler açısından birçok düzenleme yapılması gerekliliğini zorunlu kılmaktadır.

Göçlerin neden olduğu sorunlar genel olarak aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Koçak & Terzi, 2012);

-Göç edilen ülkenin demografik yapısında değişime neden olmaktadır. Özellikle kitlesel göç hareketleri nüfus artışı ve nüfus dağılımında değişimlere neden olur.

-Nüfus artışı nedeniyle konut problemi yaşandığı için çarpık kentleşme ve gecekondulaşma sorunu gelişir.

-Göç edilen kentlerde büyüme nedeniyle çevre sağlığı sorunları gelişir.

-Sağlık, eğitim, güvenlik, ekonomi gibi alanlarda sorunlar ortaya çıkar.

-Belediyecilik hizmetlerinde aksamalar görülür.

-Göç eden bireylerle göç edilen ülkede yaşayan vatandaşlar arasında kültürel çatışmalar ortaya çıkar.

-Çevre sorunlarında artış olur.

-İş gücü ve istihdam sorunları gelişir, gelir dağılımında değişimler yaşanır.

-Göç veren ülkenin nüfusu azalırken göç alan ülkenin nüfusu artış gösterir.

-Göç olayı nedeniyle artan nüfus işsizlik oranını artırır ve bunun sonucunda hırsızlık, gasp, gibi güvenlik sorunları gelişir.

Evrensel ve temel bir hak olan sağlık; göç sürecinde etkilenen öncelikli konulardan birisidir. Göç alan ve göç eden toplumların sağlık durumları değişik faktörlerden dolayı etkilenmektedir. Göç alan bölgelerde artan nüfus nedeniyle sağlık hizmeti sunan kurumlardaki artan iş yükü, göç edenlerin sosyo-ekonomik düzeyi ve eğitim düzeyinin düşük olması, dil engeli, sosyal ve psikolojik faktörler göçmenlerin sağlık durumlarını olumsuz yönde etkilediği gibi göç ettikleri toplumun sağlığını da olumsuz yönde etkilemektedir (Akköz & Çevik, 2016).

Sağlık ekibi üyelerinin, birinci basamak sağlık hizmetleri başta olmak üzere sağlık hizmetlerinin tüm aşamasında göç edenler ve göç edilen yerlerde yaşayan bireylerin sağlık durumları geliştirmek ve öncelikli sağlık sorunlarını belirleyerek toplum sağlığını korumak adına önemli sorumlulukları vardır.

Göç Sürecinin Göç Eden Bireylerin Sağlık Durumları Üzerindeki Etkisi

Göç nedeni ne olursa olsun değişik düzeylerde fiziksel ve ruhsal sağlığı etkilemektedir (Arabacı ve diğerleri, 2016). Bireysel ve çevresel faktörler göçmen sağlığını etkileyen faktörler olarak sıranabilir. Yaşanılan konutun sağlık koşullarına uygun olmaması, su ve kanalizasyon sistemlerindeki yetersizlikler, soğuk ve sıcak gibi faktörlere dayanıksızlık, temiz içme ve kullanma suyunun sağlanamaması gibi faktörler göçmenlerin sağlığı olumsuz yönde etkileyen çevresel faktörler olarak sıralanabilir (Carballo & Mboup, 2005). Ayrıca göçmenlerin eğitim durumu, yaşı, cinsiyeti, mevcut hastalıkları, bağışıklık düzeyi, hijyen kurallarına uyma durumu ve sağlıkla ilgili inanç ve kültürü gibi faktörler ise sağlığı etkileyen bireysel faktörler arasında yer almaktadır (Yavuz, 2015).

Göç edenler arasında özellikle çocuklar, kadınlar ve yaşlılar gibi kırılgan özelliklere sahip olan bireyler çeşitli hastalıklar ve sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır (Savaş, Göç ve Sağlık, 2016). Göçmen çocukların yaşadığı başlıca sağlık sorunları menenjit, pnömoni, bronşit, tüberküloz, polio, suçiçeği, difteri, boğmaca, kabakulak, gibi bulaşıcı hastalıklar ve beslenme sorunlarıdır. Geçici barınma merkezlerinde yaşayan göçmenlerde bu hastalıklar dışında deri hastalıklarına da rastlanmaktadır (Korkmaz, 2014).

Kadın sağlığı açısından yaşanan sorunların başında gebelik döneminde düzenli sağlık kontrollerinin olmaması ve doğum eyleminin sağlıklı koşullarda gerçekleşmemesi, sık aralıklarla ve çok sayıda gebelik gibi durumlar, aile planlaması sorunları, cinsel yolla bulaşan hastalıklar gelmektedir. Bu sorunlar hem anne hem de çocuk sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Beslenme sorunları, ekonomik sorunlar ve çevre sağlığı sorunları tüm yaş gruplarındaki göçmenleri etkileyen ve

hastalıklara zemin hazırlayan önemli faktörlerdir (Wang & Hu, 2013; Ro ve diğerleri, 2016).

Daha önceden kalp hastalığı, hipertansiyon, diyabet, Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı gibi kronik sağlık sorunlarına sahip olan yaşlılar, düzenli takip ve ilaç kullanımı gibi sağlık hizmetlerine erişim kısıtlılığı yaşadığı için hastalıkları ilerlemekte ve mortalite ve morbiditeye neden olmaktadır. Kronik hastalığı olan bireylere sunulan diyaliz, kanser tedavisi, fizik tedavi ve hasta takibi gibi sağlık hizmetleri yeterli değildir (Savaş, Göç ve Sağlık, 2016).

Göç nedeni, göç eden aile üyelerinin sayısı, göç türü, göç edilen bölgenin özellikleri ve yaşam koşulları göç eden bireylerin uyumunda önemli etkenlerdir. Uyum sorunu yaşamak göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimini etkileyen önemli bir sorundur (Arabacı ve diğerleri, 2016). Göçmenlerin sağlık sigortasına sahip olmaması, sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olması, sağlık kuruluşlarının kapasitesinin üzerinde çalışması, sağlık personeli sayısının yeterli olmaması ve kültürel faktörler sağlık hizmetlerine erişimi etkileyen diğer faktörlerdir (Topçu & Beşer, 2006). Sağlık hizmetlerinin yetersizliği dışında, yabancılık, yasalar, ulaşım, kadınların evde çocuğuna bakacak kimsesi olmadığı için evden ayrılamaması, çalışma saatlerinin uzunluğu, lisan sorunları gibi nedenlerle ilişkili olarak göçmenler sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamamaktadır (Topçu & Beşer, 2006).

Savaş ortamından güven gereksinimi nedeniyle ülkesini terk ederek farklı ülkelere göç ederek farklı bir kültür ve çevreye adapte olmaya çalışan Suriyeli göçmenler sadece fizyolojik sağlık sorunları yaşamakla kalmayıp ülkelerinde yaşadıkları ve göç süreci nedeniyle maruz kaldıkları ciddi psikolojik travmadan dolayı psikolojik sorunlarda yaşamaktadır ve bu nedenle uzun süreli desteğede ihtiyaç duymaktadır. Yeni yerleşilen çevrede hissedilen yalnızlık duygusu, sosyal rol değişimi, kültürel norm ve değerlerdeki belirsizlik ve kültürel

şok, göçmenlerde strese ve buna bağlı ruhsal bozukluklara neden olan faktörlerdir (Tuzcu & Bademli, 2014). Ayrıca savaştan yaralı olan göç edenler yaralanmalar nedeniyle cerrahi tedavilere de gereksinim duymaktadır. Savaştan kurtulan yaralı göçmenler yaralanmalara bağlı komplikasyonlar, kanama, enfeksiyon, doku ve organ kayıpları, fonksiyon bozuklukları riski ile karşı karşıyadırlar. Geçici barınma birimlerinde en sık ishal (%23), cilt sorunları (%23), yüksek ateş (%18) ve baş ağrısı (%16) nedeniyle başvuru olmaktadır. İlaç kullanması önerilen hastaların üçte biri ilaca erişmekte güçlük yaşamaktadır (Savaş, Göç ve Sağlık, 2016).

Ayrıca göçmenlerde beslenme sorunlarına sık rastlanmaktadır. Sağlıklı gıdaya ulaşamama, temiz suya ulaşamama sonucunda besin hijyeninin sağlanamamasına bağlı gelişen hastalıklar, gıda güvenliği ile ilişkili sorunlar, yetersiz beslenme, dengesiz beslenme, anemi, vitamin eksiklikleri, diyabet ve hipertansiyon, kalp hastalığı, böbrek hastalığı gibi kronik hastalık durumlarda uygun diyetin sağlanamaması gibi durumlar beslenme sorunları arasında yer almaktadır (Savaş, Göç ve Sağlık, 2016; Holvik ve diğerleri, 2005).

Göçün Bebek ve Çocuk Sağlığı Üzerine Etkisi

Bebek ve çocuk göçmenler, göçe bağlı olumsuz koşullardan hızla etkilenen kırılgan bir gruptur. Doğurganlık çağındaki kadınların gebelik öncesi, gebelik dönemi ve doğum sonrası bakım alma durumları çocuk sağlığını da etkilemektedir (Gümüş & Bilgili, 2015). Bu durum göçe bağlı ana-çocuk sağlığı sorunlarını beraberinde getirmektedir. Ayrıca göçmenlerin aile planlaması hizmetlerinden yararlanma oranının düşük olması doğurganlık düzeyini arttıran bir durumdur. Bu durum istenmeyen gebeliklerde ve bebek ölüm oranlarında artışa neden olmaktadır (Savaş, Göç ve Sağlık, 2016). Sosyo-ekonomik yetersizlikler, işsizlik, sağlık sigortasına sahip olmama ve sağlık hizmetlerine erişimdeki

yetersizlikler gibi göçe bağlı sorunlar tüm göçmenleri etkilemekle birlikte özellikle bakıma muhtaç ve hassas bir grup olan çocuklarda daha önemli sağlık sorunlarına neden olabilmektedir.

Ülkemizdeki Suriyeli göçmenlerin %12.4'ü 0-4 yaş arasında, %14.3'ü 5-9 yaş arasında, %10.7'si 10-14 yaş arasında olduğu dikkate alındığında çocuk sağlığını etkileyen sorunların büyük bir kitleyi etkilediği söylenebilir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 2015 Türkiye Göç Raporu, 2016). Özellikle çocukları etkileyen bulaşıcı hastalıklara bağlı epidemiler önemli bir sorundur. Koruyucu sağlık hizmetlerinin aksaması tüberküloz, çocuk felci, kızamık gibi bulaşıcı hastalıkların görülme sıklığında artışa neden olmaktadır. Bebeklik ve çocukluk dönemi aşıları aksamış olduğundan çocuk göçmenlerde suçiçeği, difteri, boğmaca, kabakulak, neonatal tetanoz gibi hastalıklar kolayca gelişebilmektedir. Ayrıca hijyen alışkanlıkları, temiz içme ve kullanma suyunun temin edilememesi, kalabalık aile, vektörler, sağlık konut ve sağlıklı besine erişememegibi faktörlerde bulaşıcı hastalıkların gelişmesinde etkili faktörler arasında yer almaktadır (Savaş, Göç ve Sağlık, 2016).

Göçmen çocuklarda beslenme yetersizliği nedeniyle gelişen yetersiz ve dengesiz beslenme mortaliteye neden olan ciddi sağlık sorunlarına neden olan bir tablodur. Beslenme yetersizliği büyüme ve gelişme sürecini de olumsuz yönde etkilemektedir. Yapılan çalışmalarda göç eden bireylerin çocuklarının boy ve kilo oranlarının olumsuz etkilendiği ve persentil değerlerinin düşük olduğu saptanmıştır (Topçu & Beşer, 2006). Esin ve arkadaşları (2014) tarafından İstanbul'da yaşayan Suriyeli ailelerle yapılan çalışmada çalışmaya katılan bireylerin %50'si 0-9 yaş grubunda olduğu belirlenmiştir. Suriyeli göçmenlerin %99,6'sı pasaportu ve kimlik kartı olmadığından dolayı sağlık güvencesine de sahip olamadığını, okul çağındaki çocukların hiçbirinin okula gitmediği, ayrıca

dört çocuğun bir işte çalıştırıldığı, 0-15 yaş arası çocukların ise sadece %8,5'inde aşı kartı olduğu belirlenmiştir (Esin ve diğerleri, 2014).

Ayrıca ülkelerindeki savaş nedeniyle göç etmek zorunda kalan ailelerde savaşın çocuklar üzerindeki psikolojik etkileri hızla değerlendirilmesi gereken bir konudur. Savaş, açlık, yoksulluk, şiddet gibi faktörler psikososyal yönden çocuk ruh sağlığını etkilemektedir. Çocuklarda korku, içekapanıklık, gibi ruhsal sorunlar sık olarak görülmektedir. Hem çocuk hemde tüm diğer göçmenlerde göç etmeden önce yaşanan ruhsal ve fiziksel şiddet, soykırım, en yakınlarının ölümüne ve yaralanmasına şahit olma, yıkım, kargaşa, yağma, çocuk kaçırma, maddi imkânsızlıklar ve travmalar, göç sonrasında yasal engeller, evsizlik, gelecek kaygısı, dil ve kültürel sorunlarla karşılaşma ruhsal hastalık riskini artıran durumlar olarak sıralanabilir (Savaş, Göç ve Sağlık, 2016).

Suriyeli göçmen bebek ve çocuklarda yaşanan sorunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir;

-Özellikle geçici barınma merkezleri dışında yaşayan çocukların büyük bir bölümü kayıtlı olmadığından sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadır.

-Sağlık hizmetlerine erişim konusunda büyük sorunlar yaşanmaktadır.

-Bebek ve çocukların çoğunluğu aşı kartlarına sahip olmadığı için aşı uygulama takvimine uygun aşılama hizmeti sunulamamaktadır.

-Çevresel yaşam koşullarının kötü olması, su ve kanalizasyon sistemi iyi olmayan sağlıksız konutlarda yaşayan göçmen çocuklar, kısa sürede hızla yayılabilecek salgınlara neden olabilecek bulaşıcı hastalıklara yakalanma riski taşımaktadır.

-Beslenme yetersizliği ve vitamin eksiklikleri yaygındır.

-Büyüme ve gelişme gerilikleri vardır.

-Göçmenlerde ekonomik sorunlar nedeniyle çocuk işçiliği yaygınlaşmaktadır.

-Çocuk istismarı ve çocuk gelinler gibi sorunlar göçmen çocuklar arasında yaygınlaşmaktadır.

Göçün Kadın Sağlığı Üzerine Etkisi

Kadınlar nedeni ne olursa olsun göç sürecinden olumsuz bir şekilde etkilenen hassas bir gruptur (Arabacı ve diğerleri, 2016). Göçün neden olduğu kadın sağlığı sorunları olarak doğurganlık düzeyi, düşüklükler, aile planlaması, doğum öncesi bakım yetersizliği gibi sorunlar ilk sıralarda yer almaktadır. Ayrıca yaşanan diğer sorunlardan birisi onsekiz yaş altı kız çocuklarının evlendirilmesi ve intiharlardır. Bu durumun aile içi cinsel istismar, ekonomik yetersizlikler ve kalabalık aile yaşantısı ile bağlantılı olabileceği düşünülmektedir (McKay ve diğerleri, 2003).

Dil problemi ve kültürel özellikler nedeniyle sağlık hizmetlerine erişim sorunu kadınların sağlık durumunu etkileyen diğer önemli bir faktördür. Eğitim düzeyi bu konuda önemli bir belirleyicidir. Özellikle kız çocuklarının eğitim öğretim imkanlarından daha az oranda yararlandığı ülkelerden göç eden ve bu inanca sahip olan ailelerde kadınların eğitim düzeyinin düşük olması sağlık hizmetine erişebilirliğide etkilemektedir (Demir & Arıöz, 2014).

Özellikle 15-49 yaş gurubu doğurganlık çağındaki kadınlarda aile planlaması hakkında bilgi eksikliği ya da kültürel inançları çok sayıda gebeliğin ve sık doğumların neden olacağı sağlık sorunlarını beraberinde getirmektedir. Sık ve çok sayıda doğum annede beslenme yetersizliği, demir eksikliği anemisine neden olmaktadır. Bebekte ise büyüme gelişme gerilikleri, beslenme bozuklukları ve doğum eylemine ilişkin komplikasyonlara neden olmaktadır. Ayrıca kadınların gebelik

öncesi, gebelik dönemi ve sonrasında sağlık hizmetlerinden yararlanmaması hem kadın hem de bebek sağlığını etkilemektedir. Doğumların sağlık kurumları dışında ve sağlık personeli gözetimi dışında yapılması ise ölümle sonuçlanabilecek ciddi sağlık risklerine neden olmaktadır.

Şimşek ve ark. (2015) tarafından Şanlıurfa’da yaşayan Suriyeli göçmen kadınlara yönelik yapılan bir çalışmada, çalışmaya katılan kadınların %26,7’sinin gebelik döneminde takip açısından hiç bir sağlık çalışanına başvurmadığı, %47,7’sinin Türkiye’ye göç ettikten sonra düşük ya da ölü doğum öyküsüne sahip olduğu, aile planlamasına yönelik olarak aile planlaması hizmetinden yararlanmayanların oranı %36,4 olarak belirlenmiştir (Şimşek ve diğerleri, 2015). Şimşek ve ark. (2015) tarafından yapılan diğer çalışmada ise kadınların beslenme durumu ile ilişkili olarak, kadınların % 50’sinde demir eksikliği, %45,6’sında B₁₂ eksikliği ve %10,5’inde folik asit eksikliği olduğu saptanmış olup, bu parametrelerden en az birinde eksik yaşayan kadınların oranı ise %78,4 olarak belirlenmiştir (Şimşek ve diğerleri, 2015).

Ayrıca sığınma ülkesinde kadınlar cinsel şiddetin hemen her türüne (cinsel saldırı, taciz, zorla evlilikler, çok eşlilik vb.) sıklıkla maruz kalmaktadırlar. Göç sadece bedensel olarak değil psikososyal yöndende kadın sağlığını etkilemektedir. Savaşın etkileri nedeniyle posttravmatik stres bozukluğu, anksiyete, depresyon gibi psikolojik sorunlar sık görülmektedir. Genellikle çok sayıda çocuğu olan Suriyeli göçmen kadınlar çocukların bakımını üstlendiği için herhangi bir işte çalışmamaktadır. Dil sorunu, yoksulluk, göç edilen toplumun etnik ön yargıları gibi faktörler sosyal izolasyona neden olmaktadır (Tuzcu & Bademli, 2014).

Özetlemek gerekirse göç eden kadınların sağlık durumlarını olumsuz olarak etkileyen faktörler şu şekilde sınıflandırılmaktadır (Topçu, 2006).

1-Sosyal Risk Faktörleri: Çok sayıda yüklenen rol ve sorumluluk, ekonomik yetersizlikler, eğitim düzeyinde düşüklük, dil sorunları, sosyal destek sistemlerinde yetersizlik, toplumun etnik önyargıları

2-Psikolojik Risk Faktörleri: Post-travmatik stres, kültürel çatışma, aile rollerinde değişme ve aile içi şiddete maruz kalma

3-Fiziksel Risk Faktörleri: Çevresel koşulların kötü olması, çok sayıda gebelik, beslenme yetersizliği, sağlığı koruma ve geliştirmede yetersizlik

4-Çevresel Risk Faktörleri: Çevresel şiddet, konutların büyüklük, ısı, ışık, hijyen açısından yetersizliği, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin yetersizliği

5-Sağlık Hizmetlerine Erişimi Etkileyen Risk Faktörleri: Yasal engeller, ekonomik engeller ve sigortasızlık, dil engelleri, ulaşım sorunları, çocuklara bakacak kimse olmaması, çalışma saatleri, sağlık hizmeti verenlerin ilgi ve bilgi yetersizliğidir.

Göçün Yaşlı Sağlığı Üzerine Etkisi

Kırılgan ve hassas bir grup olarak yaşlılar göç sürecinden etkilenen diğer önemli bir gruptur. Ülkemize göç eden Suriyeli göçmenlerin sadece %2'si 65 yaş ve üzerindedir. Az sayıda olmasına karşılık yaşlanmaya bağlı fizyolojik değişiklikler nedeniyle kronik hastalıkların yaşlı bireylerde daha yaygın görüldüğü dikkate alındığında göç eden yaşlı bireyler sağlık hizmetleri sunumunda özellikli bir yere sahiptir.

Göçmenlerde farklı bir çevrede yaşamanın beraberinde getirdiği sorunlar nedeniyle diyabet, hipertansiyon, kanser gibi daha önceden mevcut olan kronik hastalıklar ya da anemi gibi beslenme alışkanlıkları ve yaşam koşullarıyla ilişkili bir çok bulaşıcı olmayan hastalıklar erken tanı, tedavi ve hasta izlemi

açısından sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum mevcut sağlık sorunlarının daha fazla ilerlemesine ve komplikasyonların gelişmesine neden olmaktadır. Ayrıca zorlu yaşam ve çevre koşulları yeni bulaşıcı olmayan hastalıklar olarak isimlendirilen kanser, diyabet gibi kronik hastalıkların gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Bulaşıcı olmayan hastalıklar, göç sürecinde öncelikli konular arasında yer almamakta ve ihmal edilmektedir. Oysaki takip ve tedavisi yapılmadığında mortalite ve morbiditeye neden olmakta ve ekonomik açıdan da önemli bir yük oluşturmaktadırlar (Savaş, Göç ve Sağlık, 2016).

Göçmenlerin yaş ya da cinsiyete bakılmaksızın birçoğunu etkileyen sağlık sorunları şu şekilde özetlenebilir (Yavuz, 2015) ;

- Bulaşıcı hastalıklar (tüberküloz, kızamık, solunum yolu enfeksiyonları vb.)
- Psikolojik sorunlar (Depresyon, posttravmatik stres bozukluğu, psikosomatik şikayetler, anksiyete, uyku bozuklukları)
- Beslenme bozuklukları, Anemi, yaralanmalar
- Çocuklarda büyüme ve gelişme gerilikleri ve bulaşıcı hastalıklar
- Fiziksel şiddet ve yaralanmalar
- Cinsel istismar, cinsel yolla bulaşan hastalıklar
- İstenmeyen gebelikler, riskli gebelikler, düşükler, doğum komplikasyonları
- Kronik hastalıkların (diyabet, kalp hastalığı vb.) yönetiminin bozulması ve komplikasyonları
- Ağız ve diş sağlığı sorunları

Göç Sürecinin Göç Edilen Yerlerde Yaşayan Bireylerin Sağlık Durumları Üzerindeki Etkisi

Göçe neden olan faktörler genel olarak göç eden bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığını etkileyen çevresel koşullar, yoksulluk, ekonomik yetersizlikler, açlık, sağlıklı suya ulaşamama gibi olumsuz çevre şartları ile şiddet, savaş nedeniyle kayıplar olarak sıralanabilir. Tüm bu faktörler göçmenlerin psikolojik ve fiziksel sağlığı etkilediği gibi göç ettikleri toplumlara yaşadıkları sağlık sorunları ile birlikte gittikleri için göç edilen bölgenin toplum sağlığını da etkilemektedir. Aynı zamanda göçmenler göç ettikleri bölgede yer alan sağlık kurumlarının yükünü artırmakta ve sağlık insan gücünü yetersiz kılmaktadır (Akköz Çevik, 2016).

Göçmenler ile sağlık hizmeti sunan sağlık profesyonelleri arasında yaşanan dil sorunu ve göçmenlerin sağlık sigortasına sahip olmaması gibi nedenler sağlık hizmetlerine erişimi engellemekte ve bu durum göçmenlerin sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir (Akköz Çevik, 2016).

Artan nüfus, personel sayısında ve sağlık kurumlarındaki kapasite yetersizliği koruyucu sağlık hizmetleri başta olmak üzere temel sağlık hizmetlerinde aksamaya neden olmaktadır ve bu durumdan kadınlar ve çocuklar daha fazla etkilenmektedir. Özellikle bulaşıcı hastalıkların tipi ve yaygınlığı göçten etkilenmektedir. Bulaşıcı hastalıklar bakımından yerel halkın sağlığında olumsuz yönde etkilenmektedir. Göçe bağlı olarak Türkiye’de görülmeyen hastalıklar ve çocuk felci Suriyeli göçmenlerin yoğun bir şekilde yaşadığı geçici barınma merkezlerinin yer aldığı sınır illerinde görülmeye başlamıştır ve bu kapsamda gerekli önlemlerin alınması zorunlu hale gelmiştir. Kızamık ve şark çıbanı gibi hastalıkların yeniden görülmeye başlamış olup 2013 yılında kızamık vakalarının en çok yaşandığı il Gaziantep’tir (Akköz Çevik, 2016). Türkiye genelinde geçici barınma merkezlerinden hastanelere sevk edilen hastalar

nedeniyle sağlık kurumlarında yoğunluk artmıştır. Savaştan yaralı olarak kurtulan Suriyeli gmenler nedeniyle ülkemizde yapılan ameliyat sayıları artmıştır. Ayrıca aile planlaması yntemi kullanılmadığından ve kültürel faktrler nedeniyle doğurganlık oranı yüksek olduğu için ve gerçekleştirilen doğum oranlarında artış gstermiştir (Akkz evik, 2016).

Sınır illerindeki devlet hastanelerinde toplam hizmetin %30-%40'ı Suriyelilere verildiği belirtilmektedir. Ayrıca sadece gmenlerin değil Suriye'deki savaşta yaralanan yaralıların bakım ve tedavileri de bu hastanelerde yapılmaktadır. Bu durum zellikle sınır illerindeki devlet hastanelerinde hem fiziki koşullar açısından hem de sağlık çalışanı açısından kapasite sorunu yaşanmasına neden olmaktadır. Ayrıca sağlık kurumlarında gmenlerin neden olduğu yoğunluk yerel halk ile gmenler arasında gerginliğe neden olmaktadır. Bu sorunların çözümünde Sağlık Bakanlığı Kamu Hastaneler Birliği tarafından geçici grevlendirmelerle hemşire, ebe, sağlık memuru, hekim, anestezi teknikeri, acil ve ilk yardım elemanı gibi sağlık profesyonelleri grevlendirilmektedir (Akkz evik, 2016).

Gmenlerin neden olduğu nüfus artışı nedeniyle eğitim, belediye hizmetleri ve güvenlik açısından yaşanan sorunlar toplum sağlığını etkilemektedir. Eğitim düzeyi düşük olan bireyler hijyen alışkanlıklarını sürdürmede ve sağlığının sorunluluğunu almakta zorluk çekmektedirler (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, 2015). Ekonomik ve toplumsal sıkıntıların yanı sıra etnik nedenlerle g etmek zorunda kalan gmenlerin g ettiği ülkelerde ülke halkları açısından tepkiler gelişebilmektedir (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, 2015).

Ülkemize g eden gmenler ile yerel halk arasında farklı dil, kültür ve yaşam tarzından kaynaklanan sorunlar nedeniyle sosyal uyum sorunu yaşanmaktadır. Ayrıca çok eşliliğin ortaya çıkmasına bağlı olarak boşanmaların artması, kadın ve

çocuk istismarı vakarlarının artması, etnik çatışmalar ortaya çıkan toplumsal etkiler arasında sayılabilir. Kilis'te boşanmaların yaklaşık %20'sinin Suriyeli göçmenler nedeniyle gerçekleştiği belirtilmektedir. Göçmenleri gelir kaynağı olarak gören yerel halk gelir beklentisi ile evlerinin üstüne, yanına kaçak, sağlıksız ve düzensiz yapılar inşa etmektedir. Bu durum çarpık kentleşme sorununu arttırmaktadır ve yerel halk ile geçimsizliklere neden olmaktadır. Göçmenler yoksullukla mücadele etmek için hırsızlık, uyuşturucu satışı ve kullanımı gibi yasadışı bazı olaylara karışabilmektedir. Göçmen genç erkekler uyuşturucu kullanımı ve satışı açısından istismara açıkken kadınlar da fuhuş tehdidine maruz kalmaktadır (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, 2015). Tüm bunlar göç edilen toplumun hzuurunu, güvenliğini, sağlık ve eğitim gibi imkanlara erişimini ve refah düzeyini etkilemektedir.

Sağlık bakım hizmetleri göç gibi çevresel ve kültürel etkiler doğrultusunda sürekli değişime uğramakta ve bu değişim sağlığı koruma, sürdürme ve geliştirme yönünde etkisini sürdürmektedir. Sağlığın geliştirilmesi alanında meydana gelen bu değişikliklere ve Dünya Sağlık Örgütü'nün önerilerine paralel olarak da son yıllarda hem toplum, hem de siyasi örgütler sağlık bakım politikalarını sağlığı koruma, sürdürme ve geliştirme üzerine odaklamaktadır. Her ülke kendi hedeflerini belirleyerek, hastalıklara yakalanma oranını düşürecek, sağlığın kalitesini yükseltecek ve sağlıklı uzun ömürlü yaşam sürmeyi sağlayacak amaçlara ulaşacak stratejilerini uygulamaya koymaktadır. Bireyleri ve toplumları etkileyen göç olayı, sağlık üzerine önemli etkileri olan sosyal, ekonomik ve kültürel bir olaydır. Dünya nüfusunun hızla hareket etmesinin, göçmenlerin sağlıklarını olumsuz etkileyerek temel toplum sağlığı sorunlarından birisi haline getirdiği ifade edilmektedir. Bu nedenle Dünya Sağlık Örgütü, Dünya

Bankası ve Uluslararası Göç Örgütü göçmenlerin sağlığının korunması ve geliştirilmesini öncelikli konular arasında yer vermektedir (Topçu, 2006).

Sonuç

Sonuç olarak ülkemizde yıllara göre bakıldığında göçmenlerin sayısında meydana gelen artış, göçmenlerin sağlık, eğitim, güvenlik ve ekonomi gibi birçok alanda yeni düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmıştır. Göç alan ülkenin sağlık politikaları hem göçmen hem de toplum sağlığı açısından önem taşımaktadır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) göç edenlerin sağlık gereksinimleri olarak, enfeksiyon hastalıklarının kontrolü, acil gereksinimlerin karşılanması, zihinsel ve fiziksel sağlık, kronik hastalıklar, kültür ve sağlık inançlarının algılanması ve sağlıkları üzerine etkili olan faktörlerin ortadan kaldırılması olarak ifade edilmektedir (Gushulak ve diğerleri, 2010; Ekmekci, 2016). Göçmenlerin çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğu dikkate alındığında sağlık riskleri açısından öncelikle bu hassas grupların değerlendirilmesi gerekmektedir. Göçmen sağlığının göç edilen toplumun sağlığını da etkileyeceği unutulmamalı ve bu konuda gerekli önlemler alınmalıdır. Bu konuda koruyucu sağlık hizmetlerinin sunumunda birinci basamak hizmetleri başta olmak üzere sağlık hizmetlerinin tüm aşamalarında çalışan sağlık profesyonellerine önemli görevler düşmektedir.

Kaynaklar

Akköz Çevik, S. (2016). Suriye'den Türkiye'ye Göç'ün Etkileri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(2), 80-83.

Arabacı, Z., Hasgöl, E., & Serpen, A.S. (2016). Türkiye'de Kadın Göçmenlik ve Göçün Kadın Sağlığı Üzerine Etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, 129-144.

Carballo, M. ve Mboup, M. (2005). *International migration and health*. Global Commission on International Migration. Erişim: 21.01.2018,

https://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/tp/TP13.pdf

Demir, G. ve Arıöz, A. (2014). Göç Eden Kadınların Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Etkileyen Faktörler. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 1-8.

Ekmekci, P.E. (2016). Syrian Refugees, Health and Migration Legislation in Turkey. *Journal of Immigrant Minority Health*, 1-8.

Esin, N.M., Ardıç, A., Nar, Ş., Yıldırım, B. & Sunal, N. (2014). İstanbul'un Bir Bölgesinde Yaşayan Suriyeli Göçmenlerin Yaşam Koşulları. 17. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Edirne.

Gushulak, B.D., Weekers, J. & MacPherson, D.W. (2010). Migrants and emerging public health issues in a globalized world: threats, risks and challenges, an evidence-based framework. *Emerging Health Threats Journal*, 2(10), 1-12.

Gümüş, Y. ve Bilgili, N. (2015). Göçün Sağlık Üzerindeki Etkileri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 18(1), 63-67.

Holvik, K., Meyer, H.E., Haug, E. & Brunvand, L. (2005). Prevalence and predictors of vitamin D deficiency in five immigrant groups living in Oslo, Norway: the Oslo Immigrant Health Study. *European Journal of Clinical Nutrition*, 59, 57-63.

Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. Kafkas Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.

Korkmaz, A.Ç. (2014). Sığınmacıların Sağlık ve Hemşirelik Hizmetlerine Yarattığı Sorunlar. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 1, 37-42.

McKay, L., Macintyre, S., Ellaway, A. (2003). Migration and Health: A Review of the International Literature MRC Social & Public Health Sciences Unit Occasional Paper No 12, Glasgow.

Ro, A., Fleischer, N.L. & Blebu, B. (2016). An examination of health selection among U.S. immigrants using multi-national data. *Social Science & Medicine*, 158, 114-121.

Savaş, Göç ve Sağlık, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara, 2016, Erişim: 10.01.2018
https://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacilar_rpr.pdf

Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 195, Erişim: 22.12.2017.
http://tesev.org.tr/wpcontent/uploads/2015/11/Suriyeli_Siginmacilarin_Turkiyeye_Etkileri.pdf

Şimşek, Z., Doğan, F., Hilali, N.G., & Özek, B. (2015). Bir İl Merkezinde Yaşayan 15-49 Yaş Evli Suriyeli Kadınlarda Üreme Sağlığı Göstergeleri ve Hizmet İhtiyacı. 18. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Bildiri Kitabı. Konya.

Şimşek, Z., Doni, N.Y., Doğan, F., Hilali, N.G. & Yıldırımkaaya, G. (2015). Bir İl Merkezinde Üreme Çağındaki Suriyeli Mülteci Kadınlarda Demir, B12 ve Folat Eksikliği. 18. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Bildiri Kitabı, Konya.

Topçu, S. ve Beşer, A. (2006). Göç ve Sağlık. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(3), 37-42.

Topçu, S. (2006). Göç Eden ve Göç Etmeyen Kadınların Sağlığı Geliştirme Davranışlarının Değerlendirilmesi. Dokuz

Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Tunç, A.Ş. (2015). Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.

Tuzcu, A. ve Bademli, K. (2014). Göçün Psikososyal Boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1), 56-66.

Türkiye 2015 Göç Raporu, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 35, 2016. Erişim: 12.01.2018

http://www.goc.gov.tr/files/files/_2015_g%c3%b6%c3%a7_y%c4%b1l%c4%b1k_rapor_18_04_16.pdf

Wang, L. ve Hu, W. (2013). Immigrant health, place effect and regional disparities in Canada. *Social Science & Medicine*, 98, 8-17.

Yavuz, Ö. (2015). Türkiye’deki Suriyeli Mültecilere Yapılan Sağlık Yardımlarının Yasal ve Etik Temelleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(30), 265-280.

Zorunlu göçler ve sosyal travmaların neden olduğu duyarsızlaşmanın nörobiyokimyasal mekanizması

İhsan Çetin, Hitit Üniversitesi

Giriş

Meydanlarda tank, tüfek ve bombalarla yapılan savaşılar, stratejik ve psikolojik savaşılar da eklenmekte, yapılan savaşıların başı ve sonu belli olmadığından yaşanan mağduriyet süresinin belirsizliği insanları göçe zorlamaktadır (Demirel ve Uluç, 2017). Dünyadaki kriz bölgeleri, son dönemde, oldukça fazla sayıda mültecinin oluşmasına neden olmaktadır. Böyle bir durumda, dünyadaki güçlü devletlerin bu mültecilere yardım eli uzatması beklenirken, mülteciler Türkiye, Ürdün ve Lübnan gibi ülkelerin imkânlarına terk edilmiş bir hal almaktadır (Dulkadir, 2017).

Nisan 2011 tarihinden itibaren Türkiye'ye Suriyeli mültecilerin gelmeye başladığı ifade edilmektedir. Suriyeli mültecilere yönelik “açık kapı politikası” uygulayacağı Türkiye tarafından ilan edilmiş ve kritik eşiğin 100.000 kişi civarında olduğu yetkililerce dile getirilmiştir. Fakat, göç dalgası beklentinin çok çok üzerine çıkmış, dahası savaşın süresinin uzamasıyla beraber mülteci sayısını daha da fazla artırmaktadır. Bu durum ülkemize pek çok sosyal problemi de beraberinde getirmektedir (Orhan ve Şenyücel, 2015; Kirişçi, 2014). Bununla birlikte, ülkelerini canlarını ve namuslarını kurtarma düşüncesiyle terk eden bu insanların maalesef büyük çoğunluğunun sefalet içinde olduklarına ve yardım eli uzatılması için aile büyüklerinden çok küçük çocukların ihtiyaç sahibi olduklarını etraflarındaki bireylere dile getirdiklerine üzülererek şahit olmaktadır (Kılıç, 2014).

Göçü yaratan dinamiklerin bu denli güçlü olması neticesinde ülkelerini terk etmiş bu insanların bizlerden yardım talebinde bulunmaları anlaşılmaz bir durum değildir. Ancak yardım

talebinde bulunan insanlara tepkisiz ve duyarsız kalınması üzerinde düşünülmesi gereken çok önemli bir durumdur (Dulkadir, 2017). Çünkü, hemen hemen bir çoğu komşu olan bu ülkelerde yaşanan iç savaş ve vahşetleri konu alan, büyük bir kısmı bilinçsizce servis edilen haberler nedeniyle insanların zulme maruz kalması ve hayatlarını kaybetmeleri sıradan ve arka sıralarda okunan mutad haberler haline gelmiştir. Bunun neticesi olarak, canını kurtarıp, mülteci olarak ülkemize sığınan insanlar ve yaşadıkları zorluklar kanıksanmaya başlanmış; yoksulluk, çaresizlik, yardımlaşma ve dayanışma ise toplumun bir kısmı için çoktan anlamını yitirmiştir (Kolukırık, 2009).

Duyarsızlık alışkanlık halini aldıktan sonrada, bir kısım insanlar canıyla ve yaşayabilecek kadar gıda bulmakla uğraşırken, diğer bir kısım insanlar ise, sabah ne giyeceğini, akşam ne yiyeceğini düşünmeye devam etmektedir. İşte asıl tehlike bu noktada başlamakta; insanlar için açlık, yoksulluk ve çaresizlik kavramı sıradanlaşarak mülteci kavramına alışmaya başlanmaktadır (Demirel ve Uluç, 2017). Alışmak demek unutmak demektir ve her yeni olay bir öncekini unutturursa, geriye sadece rakamlar ve istatistikler kalır. İnsanların acılarının istatistikler üzerinden değerlendirmeye başlaması bireylerin olaya karşı duyarsızlığını daha da artırmaktadır (Demirel ve Uluç, 2017; Yumurukuz, 2017).

Duyarsızlaşmanın nörobiyokimyasal mekanizması

Kaygının tedavisinde kullanılan “sistemik duyarsızlaştırma” yönteminde olduğu gibi ızdırap duyulan duruma sürekli olarak maruz bırakılan bireyler duyarsızlaşabilmektedir (Karakaya ve Öztop, 2013). Böylece acıdan kıvranan birinin yakınında hiçbir hissiyata sahip olmayan, göz ucuyla bile bakmadan geçebilen ve en dramatik yaşantılar ile durumlara rahatlıkla yüz çevirebilen, bir toplum kolaylıkla oluşturulabilir (Yumurukuz, 2017). Duyarsızlaşmanın nörobiyokimyasal temellerine göz attığımızda, insanın empatik duygusal

yolağının bozulması ve bunun neticesinde de yine çok önemli bir duygu olan merhametin yitirilmesiyle açıklanan nörobiyokimyasal bir değişimin meydana geldiği anlaşılmaktadır (Murrow ve Murrow, 2015). Empati, kişinin bir başka bireyin yerine kendini koyabilmesi ya da duygudaşlık olarak tanımlanırken, merhamet, kişinin başka bir bireyin yaşamış olduğu kötü olayı, travmayı ve ağrıyı derinden farketmesi, etkilenmesi sonucunda üzüntü ve acıma hissinin ortaya çıkması ve bu durum karşısında bireye yardım etme isteğinde bulunması olarak tanımlanır. Empati farklı psikoloji kuramlarının öncüleri tarafından tanımlanmış ve farklı kuramlar yüzyıllar öncesinde empatinin biyolojik yansımalarıyla ilgili çeşitli çıkarımlarda bulunmuşlardır (Altınbaş vd., 2010).

Bilim insanları yıllar boyunca, içten gelen bu “karşısındakiyle kendini özdeşleştirme” durumunun mekanizmasını araştırdıklarında bir hareketi kendimiz yaptığımızda ya da başkalarını yaparken izlediğimizde beyindeki birtakım nöronların aynı şekilde uyarılıyor ya da etkileniyor olduklarını ortaya koymuşlardır. İşte bu sinir hücreleri “ayna nöronlar” olarak adlandırılmakta ve bu hücreler için, bir şeyi görmekle yapmak aynı şey! denilmekteydi (Murrow ve Murrow, 2015; Eslinger, 1998). Ancak daha sonra yapılan araştırmalarla çok önemli bulgular elde edilmiş ve duygusal empatik ağın oluşmasında sadece gözlemsel duygulanım ile karşılaştırıldığında, yardıma ihtiyaç duyan bireyler için eyleme geçilmesinin empatinin oluşmasında rol oynayan inferior frontal korteksin yanı sıra superior temporal kortekte, insula da ve amigdala da daha fazla aktivasyon oluşturduğu bulunmuştur (Carr vd., 2003; Merino vd., 2005; Craig, 2002). Eylem gösterimi için ve insula yoluyla limbik sisteme bağ kurabilmek için üst temporal ve inferior frontal korteksler kritik bölgelerdir. Yapılan çalışmalar insanların zor durumlarında eyleme geçen bireylerin duygusal aktivitelerinin de modüle edildiği ve empati için gerekli olan işlevsel sinirsel mimarinin sağlandığı gösterilmiştir (Merino vd., 2005). Yani

empati kurmaya ve duygusal içeriğimizi modüle etmeye izin veren bir eylem ile birlikte başkalarının ne hissettiği gerçekten anlaşılabilmekte ve bu anlamlandırma mekanizmasında insula temel bir rol oynamaktadır (Murrow ve Murrow, 2015; Merino vd., 2005; Craig, 2002). Anatomik veriler de, insula lobunun bir bölümü olan disgranüler alanın, posterior parietal, inferior frontal ve üst temporal korteks ile olduğu kadar limbik sistemle de bağlantılı olduğunu göstermektedir (Lovero vd., 2009). Ayrıca, yaş, cinsiyet, türler ve kişilik gibi etkenler açısından öteki ve kendisi arasında benzerliklerin arttığı durumlarda davranışsal empatinin arttığı bildirilmiştir (Preston ve De Waal, 2002). Tüm bu bulgular göz önünde tutulursa, mülteci olarak ülkemize sığınan insanların gerçekten acılarını anlayabilmemiz için sadece gözlemin yeterli olmadığı; eyleme geçmenin gerekliliği ve aslında bu bireylerin kendi ülkelerinde savaş başlamadan önce kişilik, yaş veya cinsiyet gibi faktörler açısından bizlerle özdeş türler olduğunu farkedebilmemizin çok önemli olduğu söylenebilir. Bu çerçevede sinirbilim yaklaşımıyla, sosyal biliş ve empatinin diğer boyutları arasındaki ilişkiye çok daha derinden bakmak ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla toplumsal dayanışmayı desteklemek oldukça önemli gözükmektedir. Aksi takdirde insula da meydana gelen kalıcı değişikliklerle birlikte modern toplumun en yaygın bozukluğu haline gelen duyarsızlık hastalığının pençesine yakalanmamız an meselesidir.

Sonuç ve Öneriler

Yardıma ihtiyaç duyan bireyler için eyleme geçilmesinin empatinin oluşmasında rol oynayan inferior frontal korteksin yanı sıra superior temporal kortekte, insula da ve amigdala da daha fazla aktivasyon oluşturduğu anlaşılmaktadır. Eylem gösterimi için ve insula yoluyla limbik sisteme bağ kurabilmek için üst temporal ve inferior frontal korteksler kritik bölgelerdir [9]. Yapılan çalışmalar insanların zor durumlarında eyleme geçen bireylerin duygusal aktivitelerinin de modüle edildiği ve empati için gerekli olan işlevsel sinirsel mimarinin sağlandığı

gösterilmiştir (Merino vd., 2005). Yani empati kurmaya ve duygusal içeriğimizi modüle etmeye izin veren bir eylem ile birlikte başkalarının ne hissettiğini gerçekten anlayabilmekte ve bu anlamlandırma mekanizmasında insula temel bir rol oynamaktadır. Tüm bu bulgular göz önünde tutulursa, mülteci olarak ülkemize sığınan insanların gerçekten acılarını anlayabilmemiz için sadece gözlemin yeterli olmadığı; eyleme geçmenin gerekliliği ve aslında bu bireylerin kendi ülkelerinde savaş başlamadan önce kişilik, yaş veya cinsiyet gibi faktörler açısından bizlerle özdeş türler olduğunu farkedebilmemizin çok önemli olduğu söylenebilir. Bu çerçevede sinirbilim yaklaşımıyla, sosyal biliş ve empatinin diğer boyutları arasındaki ilişkiye çok daha derinden bakmak ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla toplumsal dayanışmayı desteklemek oldukça önemli gözükmektedir.

Kaynaklar

Demirel G, Uluç G. (2017). Savaşa İlişkin Fotoğrafların Toplumsal Etkileri. *Marmara Journal of Communication*, 63-79.

Dulkadir D. (2017). Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacı Krizi ve Suriyelilerin İç Hukuktaki Statüleri. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*. 21-36.

Orhan, O. ve Sabiha Şenyücel G. (2015). “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri”, Orsam Yayını, Ankara.

Kirişçi, K. (2014), “Misafirliğin Ötesine Geçerken: Türkiye’nin Suriyeli Mülteciler Sınavı”, İngilizceden Çev. Sema Karaca, Brookings Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Usak.

Kılıç, T. (2014). “Türkiye’de Mültecilerin Hukuki Durumu, Uyum Meselesi”, Ed. Servet Karaca ve Uğur Doğan, Suriyeli

Göçmenlerin Sorunları Çalıştayı Sonuç Raporu, Mersin Üniversitesi Bölgesel İzleme Uygulama Araştırma Merkezi.

Kolukırmık S. (2009). Mülteci Ve Sığınmacı Olgusunun Medyadaki Görünümü: Medya Polisiği Üzerine Bir Değerlendirme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 -20.

Yumrukuz Ö. (2017). Şiddete Karşı Duyarsızlaşma ve Sosyal Medya İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *Marmara İletişim Dergisi*, 89-105.

Karakaya E, Öztop DB. (2013). Kaygı Bozukluğu Olan Çocuk ve Ergenlerde Bilişsel Davranışçı Terapi, *JCBPR*, 10-24.

Murrow GB, Murrow R. (2015). A hypothetical neurological association between dehumanization and human rights abuses. *J Law Biosci*, 336-364.

Altınbaş K, Gülöksüz S, Özçetinkaya S, Oral T (2010). Biological Correlates of Empathy. *Approaches In Psychiatry*, 1525.

Eslinger, P. J. (1998). Neurological and neuropsychological bases of empathy. *European neurology*, 39(4), 193-199.

Carr, L., Iacoboni, M., Dubeau, MC., Mazziotta, JC, & Lenzi, GL. (2003). Neural mechanisms of empathy in humans: a relay from neural systems for imitation to limbic areas. *Proc Natl Acad Sci USA*, 5497-502.

Calvo-Merino, B., Glaser, DE., Grèzes, J., Passingham, RE., & Haggard, P. (2005). Action observation and acquired motor skills: an FMRI study with expert dancers. *Cereb Cortex*, 1243-9

Craig, AD. (2002). How do you feel? Interoception: the sense of the physiological condition of the body. *Nat Rev Neurosci*, 655-666.

Lovero, KL., Simmons, AN., Aron, JL, & Paulus, MP. (2009). Anterior insular cortex anticipates impending stimulus significance. *Neuroimage*, 976-83.

Preston, SD., & deWaal, FBM. (2002). Empathy: Its ultimate and proximate bases. *Behav Brain Sci*, 1-72.

ISBN : 978-975-2489-16-5

ZORUNLU GÖÇLER VE DOĞURDUĞU SOSYAL
TRAVMALAR
